изворник
грађа међуопштинског историјског архива

ИЗВОРНИК
ГРАЂА МЕЂУОПШТИНСКОГ ИСТОРИЈСКОГ АРХИВА
30/2014.

Редакција
Др Љубодраг П. РИСТИЋ, др Илија ПОПОВИЋ,
др Светислав Љ. МАРКОВИЋ, Витомир ВАСИЛИЋ, Зорица МАТИЈЕВИЋ,
Верица ФИЛИПОВИЋ, Горан ДАВИДОВИЋ и Зоран МАРИНКОВИЋ, секретар

Одговорни уредник
Лела ПАВЛОВИЋ

Оснивач и први уредник
Милутин ЈАКОВЉЕВИЋ

Редакција првог броја
Др Јарослав ДАШИЋ, Радојко НИКОЛИЋ, Милутин ЈАКОВЉЕВИЋ,
Витомир ВАСИЛИЋ и Радош Ж. МАЏАРЕВИЋ

За издавача
Лела ПАВЛОВИЋ, директор

Издавач
МЕЂУОПШТИНСКИ ИСТОРИЈСКИ АРХИВ ЧАЧАК

www.arhivcacak.org.rs
E-mail: arhivcacak@open.telekom.rs

Штампање помогло Министарство културе и информисања Републике Србије

МЕЂУОПШТИНСКИ ИСТОРИЈСКИ АРХИВ ЧАЧАК

ISSN 0352-5902

ИЗВОРНИК

грађа међуопштинског историјског архива

30 | 2014.
ЧАЧАК

УДК: ?????????

ДАНИЈЕЛА ДАВИДОВИЋ
професор историје
ОШ „Владислав Петковић Дис“
Заблаће - Чачак

РАСПОРЕД ВОЈНИХ ОБВЕЗНИКА ОПШТИНЕ ЗАБЛАЋКЕ ЗА 1914. ГОДИНУ

АПСТРАКТ: Завршетком Балканских ратова урађени су нови распореди војних обвезника свих позива. Почетком 1914. године Суд општине заблаћке саопштио је распоред, по општинском војном списку, обвезницима из села Заблаће, Балуге и Вапе. На списку је било 195 обвезника сва три позива и последње одбране.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Суд општине заблаћке, списак војних обвезника, X пук, погинули, интернирани, црква у Заблаћу, спомен плоче, надгробни споменици.

Општина у Заблаћу основана је 13. јула 1839. године и обухватала је село Заблаће и засеоке Балуга и Вапа. Године 1885. њена територија је проширена припајањем села Бањица, Виљуша, Јежевица и Трнава. Четири године касније (1889) из њеног састава издвојена су села Бањица, Виљуша, Јежевица и Трнава. Законским изменама из 1898. године укинута је општина Заблаће. Нове промене су извршене 4. јуна 1903. године када је поново образована општина са седиштем у Заблаћу и носила је назив „Суд општине заблаћске“. У њен састав су улазила села Заблаће, Балуга и Вапа.[1] У таквом саставу општина је дочекала Балканске и Први светски рат.

Поред редовних управних послова општинска управа је водила и евиденцију војних обвезника. Почетком 1914. године Суд општине заблаћке је војним обвезницима са своје територије (Заблаће, Вапа и Балуга) саопштила нови распоред по општинском војном списку. Саопштење је морало бити потписано од војних обезника. На општинском војном списку налазило се укупно 195 војних обвезника. Од тог броја 96 обвезника је имало распоред у јединицама I позива (49,23%), 50 - II позива (25,64%), 30 - III позива (15,38%) и 19 обвезника у саставу последње одбране (9,4%). Већина обвезника сва три позива имала су распоред у I чети II батаљона X пешадијског пука.

Од 96 обвезника I позива била су два наредника, два поднаредника и 16 каплара. Остатак су били редови (16 коморџија, четири даваоца, два сеиза, један добошар, један посилни, 52 редова). У распореду обвезника II позива била

1 Витомир Василић, *Водич Међуопштинскої историјскої архива у Чачку*, Чачак, 1988, 45.

су четири наредника, три поднаредника, четири каплара, пет десетара и 34 редова (један давалац, један сеиз,[2] један значар,[3] три коморџије и 28 редова). На списку обвезника III позива био је један наредник, три десетара и 29 редова (један сеиз, један двајестник,[4] три коморџије, три даваоца и 21 редов). Људство последње одбране (један наредник, један двајестник и 17 редова) било је распоређено у I чети II батаљона последње одбране.[5]

Ратови и страдање српског становништва у Балканским и Првом светском рату праћени су великим људским жртвама које нису мимоишле ни становништво општине заблаћке. Са списка распореда војних обвезника општине Заблаћке за 1914. годину у ратовима од 1914. до 1918. страдао је 51 војни обвезник. Из Заблаћа су страдала 22 војна обвезника (I позив – 15; II позив – 5; III позив – 1; последња одбрана – 1), из Балуге седам војних обвезника (I позив – 3; II позив – 1; III позив – 3) и из Вапе 20 војних обвезника (I позив – 10; II позив – 3; III позив – 6; последња одбрана – 1). На списку страдалих налазе се и по један војни обвезник из села која нису улазила у састав општине заблаћке, Горичани – 1 (I позив) и Јежевице – 1 (I позив). Поред страдалих на списку се налази и пет обвезника из Заблаћа који су 1916. године интернирани од стране аустроугарских окупаторских власти (I позив – 2; II позив – 2; III позив – 1).[6]

Идеја о чувању успомене на погинуле војнике у Србији појављује се током Првог српског устанка, што потврђују и бројни надгробни споменици из тог времена. Године 1857. био је установљен и посебан званичан празник у част успомене на пале у борбама за отаџбину. Помен се обележавао током прве суботе после Светог Андрије све до 1878, а те године одржан је 20. јуна, јер је тај дан проглашен за народни празник, којим је обележавано објављивање рата Турској 1876. године. Када је Србија 22. фебруара 1882. године проглашена за краљевину, посебним актом је одређено да се помен палима за отаџбину одржава прве суботе после 22. фебруара. Коначно, на прославу јубиларне петстогодишњице Косовске битке, 15. јуна 1889. године одлуком државних власти одлучено је да се помен палим војницима држи тога дана и да се поменом „обухватају сви који су, макар када, главе своје дали за Веру и Отаџбину“. Временом се национални спомен дан палима за отаџбину проширује на све пале у отаџбинским ратовима и свестрано је примењиван у Првом светском рату и након његовог завршетка.[7] Поред установљења спомен дана за погинуле ратнике треба обратити и пажњу на чињеницу да се у традиционалној култури

2 Коњушар, арапска реч *sàyis*, турска реч *seyis* (Милан Вујаклија, *Лексикон страних речи и израза*, Београд, 1980, 828).

3 Заједнички назив за трубаче и добошаре у војсци (*Vojna enciklopedija*, sveska 10, Beograd, 1975, 709).

4 Под својом командом имао је 20 војника.

5 МИАЧ, Општина заблаћка, К-19, фасцикла - предмети ратне природе, Саопштење распореда обвезницима за 1914. годину.

6 *Исто*.

7 Мирослав Тимотијевић, О произвођењу једног националног празника: спомен дан палима у борбама за отаџбину, *Годишњак за друштвену историју*, IX, свеска 1-3, Београд, 2002, 69-77.

српског народа негује и специфичан однос према мртвима, посебно на селу. Код народа је устаљено веровање да они који нису природно умрли и за које се не зна где су умрли и сахрањени, што је био и случај са огромном већином погинулих војника у ратовима, да не могу лако да уђу у „други свет". Чињеница да су локације гробова погинулих војника углавном биле непознате, било је тешко обавити посмртне обичаје, јер су гроб и надгробни споменик центар тих активности. Таква ситуација је, по веровању, опасна за оне који су живи, јер душе мртвих које немају свој „дом" (гроб и надгробни споменик) на овом свету, немају свој мир на „другом свету" и праве проблеме живима.[8]

Након завршетка Балканских и Првог светског рата у Србији су у многим местима подигнути споменици или спомен обележја погинулим ратницима. У црквама су на мермерним плочама уклесивана имена и презимена погинулих ратника, понекад и са ликовним представама. Прављени су и појединачни споменици поред путева (крајпуташи) и у црквеним портама. Погинулим борцима из села која су припадала црквеној општини Заблаће (Заблаће, Балуга, Вапа, Кукићи, Липница, Горичани) у наосу цркве Светог Архангела Гаврила у Заблаћу постављене су две спомен плоче од црног мермера, на којима су златно обојеним словима урезана имена 186 погинулих и помрлих у рату од 1914. до 1918. године. Није утврђено датирање постављања спомен-плоча, али се претпоставља да су урађене пре 1935. године. Прва спомен плоча, на северном зиду цркве, посвећена је изгинулим ратницима из села Заблаће, Вапа и Балуга и уписана су 102 имена погинулих ратника (44 из Заблаћа, 35 из Вапе, 23 из Балуге).[9] На другој плочи, на јужном зиду, уписана су 84 имена погинулих ратника (26 из Кукића, седам из Липнице, 51 из Горичана).[10] Поред спомен-плоче у цркви, у црквеној порти се налази 14 надгробних споменика посвећених палим ратницима из Првог светског рата.[11]

---

8 Слободан Зечевић, *Култ мртвих код Срба*, Београд 1982, 71; Душан Бандић, *Табу у традиционалној култури Срба*, Београд, 1980, 105-205.

9 На плочи су урезани стихови:
„На хумкама у туђини
Неће српско цвеће нићи
Поручите нашој деци
Нећемо им никада стићи".
(Теодосије Вукосављевић, Споменици и спомен-обележја ослободилачких ратова у Чачку и трнавским селима до 1918. године, *Зборник радова народног музеја у Чачку*, XXI, Чачак 1991, 311; Милован Вуловић, *Знамења слободе*, Чачак, 1994, 44-46).

10 На плочи су урезани стихови:
„Поздравите отаџбину
Пољубите српску груду
Спомен борбе за слободу
Нека наше хумку буду".
(*Исто*).

11 Делфина Рајић, Црква Светог Арханђела Гаврила у Заблаћу, *Зборник радова народног музеја у Чачку*, XXVII, Чачак, 1997, 76-80.

Из саопштења распореда војних обвезника општине заблаћке за 1914. годину утврђено је да је од 195 погинуо 51 војник (26,15%). Од тог броја имена 43 погинула ратника уписана су на спомен плочама у цркви Свети Архангел Гаврило у Заблаћу, а један је уписан на спомен плочи у цркви Свети Никола у Јежевици. Један погинули војник са списка из села Горичана и четири из Заблаћа нису уписана на спомен плочи. За тројицу од четири неуписана погинула ратника из Заблаћа у црквеној порти су подигнути споменици. Два погинула војника са списка, један из Вапе и један из Јежевице, нису уписани на спомен плоче јер су погинули у Балканским ратовима.[12]

Наведене бројке и спомен плоче које су подигнуте након Првог светског рата говоре нам о великом страдању војних обвезника са територије општине заблаћке, као и чињеници да нису ни до данашњих дана прецизно пописане све жртве из Балканских и Првог светског рата.

*

Саопштење

Распореда обвезницима по општ. војном списку свију позива општ. Заблаћске, за 1914. годину

Р. Бр.	Број јединич. списка	Чин и звање	Име и презиме	Распоредна јединица дотич. обвезника	Подпис саопштење распореда дотич. обвезнику
			I позив:		
1.	157	Ред.	Жива Б. Живковић[13]	III ескадрон III коњ. пука I позива	
2.	83.	Даваоц	Сретен Поповић	Даје тов. коња за IV бат. брд. арт. пука I поз.	
3.	37.	Комор.	Милорад Мајсторовић	профиј. колона опсад. арт. пука	
4.	4.	Редов	Љубомир С. Жагрић[14]	Претек. III чете II бат. град. арт. пука	

12 Претпостављамо да су грешком уведени у распоред војних обвезника за 1914. годину.

13 Родом из Балуге, погинуо у рату 1914-1918. Уписан на спомен-плочи посвећеној ратницима Заблаћа, Вапе, Балуге, Кукића, Липнице и Горичана у цркви у Заблаћу (М. Вуловић, *нав. дело*, 45).

14 Родом из Заблаћа, погинуо у рату 1914-1918. Уписан на спомен-плочи посвећеној ратницима Заблаћа, Вапе, Балуге, Кукића, Липнице и Горичана у цркви у Заблаћу (М. Вуловић, *нав. дело*, 44).

5.	309.	комора	Петар М. Зарић[15]	Минерска чета	*Петар Зарић под. Р З Раковић*
6.	309.	Даваоц	Велисав Танасијевић	Минерска чета Даје тов. коња и спрему Петру Зарићу	
7.	26.	Каплар	Велисав С. Зечевић	IV одељ. рез. мун. колоне	
8.	91.	Редов	Благоје В. Трајковић[16]	IV одељ. рез. мун. колоне	*Благоје Трајковић*
9.	211.	Коморц.	Милан С. Жагрић[17]	IV одељ. рез. мун. колоне Са св. 2 вола и колима	*Милан Жагрић*
10.	250	Коморц.	Драгутин Ж. Ерић	IV одељ. рез. мун. колоне Са св. 2 вола и колима	*Драгутин Ерић*
11.	289.	Коморц.	Тихомир В. Котуровић	IV одељ. рез. мун. колоне Са св. 2 вола и колима	*Тикомир Котуровић*
12.	287.	Коморц.	Радивоје Аџемовић	IV одељ. рез. мун. колоне Са св. 2 вола и колима	*Радивоје Аџемовић*
13.	39.	П.нар.	Андрија Доловац[18]	II пољ. болн. комб. дивиз.	
14.	50.	Коморц.	Димитрије Вучићевић	месар чете комб.дивиз. са св 2 вола и колима	
15.	1119.	Коморц.	Драгомир Ђорић	Глав. интенд, воз. са св. 2 вола и колима	
16.	1074.	Коморц.	Тихомир Вучковић	Глав. интенд. воз. Даје му 2 вола и коња Обрад Вучићевић	
17.	1074.	Даваоц	Обрад Вучићевић	Даје 2 вола и коња у предњу јединицу	
18.	5.	Редов сејиз	Миљко К. Ерић[19]	Штаб I бат. X п. пука	

15 Земљорадник из Заблаћа, ожењен (Крстина, 1870), мобилисан 1912, рањен у борби против Аустријанаца на положају Сувобор 1914. и пренет у чачанску болницу где је преминуо. Уписан на спомен-плочи посвећеној ратницима Заблаћа, Вапе, Балуге, Кукића, Липнице и Горичана у цркви у Заблаћу (МИАЧ, НОС чачански, К-96; М. Вуловић, *нав. дело*, 44).

16 Земљорадник, родом из Вапе, погинуо у рату 1914-1918. Уписан на спомен-плочи посвећеној ратницима Заблаћа, Вапе, Балуге, Кукића, Липнице и Горичана у цркви у Заблаћу (М. Вуловић, *нав. дело*, 45).

17 Жагрић Станка Милан, земљорадник из Заблаћа, ожењен (Милунка, 1887), мобилисан јула 1914, преминуо 1916. од болести. Уписан на спомен-плочи посвећеној ратницима Заблаћа, Вапе, Балуге, Кукића, Липнице и Горичана у цркви у Заблаћу (М. Вуловић, *нав. дело*, 44; МИАЧ, НОС чачански, К-94).

18 Родом из Балуге, погинуо у рату 1914-1918. Уписан на спомен-плочи посвећеној ратницима Заблаћа, Вапе, Балуге, Кукића, Липнице и Горичана у цркви у Заблаћу (М. Вуловић, *нав. дело*, 45).

19 Земљорадник из Горичана, 25 година, преминуо од колере новембра 1915. у Албанији. Није уписан на спомен плочи у цркви у Заблаћу (Матична књига умрлих Заблаће, Храм Св. Гаврила, књига 1881-1918, стр. 172, р.бр. 11).

19.	82.	Коморц.	Војислав О. Ђорић	Са св. тов. коњем и приб. Штаб X пеш. пука	
20.	235.	Коморц.	Јован Петронијевић	Штаб X пеш. пука са св. 2 коња и амовима	
21.	240.	Коморц.	Милисав Зечевић	Штаб X пеш. пука са св. тов. коњем	
22.	3	Вод. наред.	Живојин Вучковић	1 чета 2 бат. X пука	*Живојин Вучковић*
23.	21.	п.наред.	Петар Вучковић	1 чета 2 бат. X пука	
24.	34.	Каплар	Радоје Јаковљевић	1 чета 2 бат. X пука	*Радоје Јаковљевић*
25.	97.	Редов	Драгомир Јевтовић	1 чета 2 бат. X пука	
26.	98.	Редов	Тијосав Милорадовић	1 чета 2 бат. X пука	
27.	99.	Редов	Радисав Огњановић	1 чета 2 бат. X пука	*Радисав С. Оїњановић*
28.	101.	Редов	Богдан Павловић[20]	1 чета 2 бат. X пука	
29.	133.	Редов	Живко Ерић[21]	1 чета 2 бат. X пука	*Живко Ерић*
30.	136.	Редов	Миљко Г. Милорадовић[22]	1 чета 2 бат. X пука	*Миљко Милорадовић ӣод Р. З. Раковић*
31.	103	Редов	Драгутин Петровић[23]	1 чета 2 бат. X пука	*+ Драїутин Пеӣровић*
32.	178.	Редов	Агатон Вучићевић	1 чета 2 бат. X пука	
33.	145.	Редов	Миљко С. Вучковић[24]	1 чета 2 бат. X пука	*+ Миљко С. Вучковић*
34.	180.	Редов	Радован С. Радовановић	1 чета 2 бат. X пука	*+Радован Радовановић*
35.	181.	Каплар	Милија Дробњаковић	1 чета 2 бат. X пука	*Милија Дробњак.*
36.	194.	Редов	Величко Р. Давидовић	1 чета 2 бат. X пука	

20 Земљорадник из Јежевице, 30 година, погинуо у Бачинцима 20. октобра 1915. где је и сахрањен 21. октобра. Уписан на спомен плочи цркве Свети Никола у Јежевици (МКУ Јежевица, Храм Св. Никола, књига 1903-1916, стр. 193, р.бр. 164; М. Вуловић, *нав. дело*, 48).

21 Стар 35 година, интерниран од стране окупацијских Аустроугарских власти у логор 1916. године (Љубодраг А. Поповић, Интернирање из чачанског и рудничког краја у 1916. години, *Зборник радова Народноī музеја у Чачку*, IX, Чачак, 1978, 199-220).

22 Земљорадник из Заблаћа, погинуо у рату 1914-1918. Уписан на спомен-плочи посвећеној ратницима Заблаћа, Вапе, Балуге, Кукића, Липнице и Горичана у цркви у Заблаћу (М. Вуловић, *нав. дело*, 44).

23 Родом из Вапе, погинуо у рату 1914-1918. Уписан на спомен-плочи посвећеној ратницима Заблаћа, Вапе, Балуге, Кукића, Липнице и Горичана у цркви у Заблаћу (М. Вуловић, нав. дело, 45).

24 Родом из Заблаћа, погинуо у рату 1914-1918. Уписан на спомен-плочи посвећеној ратницима Заблаћа, Вапе, Балуге, Кукића, Липнице и Горичана у цркви у Заблаћу (М. Вуловић, *нав. дело*, 44).

37.	200.	Редов	Младомир Терзић[25]	1 чета 2 бат. X пука	*+Младомир Терзић*
38.	205.	Редов	Властимир Симовић	1 чета 2 бат. X пука	
39.	219.	Редов	Драгић Петровић	1 чета 2 бат. X пука	*Драгић Петровић под. Р.З. Раковић*
40.	220.	Редов	Живојин Лазовић[26]	1 чета 2 бат. X пука	
41.	223.	Редов	Тикомир Милутиновић[27]	1 чета 2 бат. X пука	
42.	239.	Редов	Божидар Јелић[28]	1 чета 2 бат. X пука	
43.	241.	Редов	Светолик Вучковић	1 чета 2 бат. X пука	
44.	261.	добошар	Тихомир Глишовић	1 чета 2 бат. X пука	*Тикомир Глишовић*
45.	268.	Разносач	Драгић Вукосављевић	1 чета 2 бат. X пука	
46.	276.	ком. за прот.	Јован М. Зарић	1 чета 2 бат. X пука	
47.	79.	Редов	Драгослав Мајсторовић	1 чета 2 бат. X пука	
48.	83.	Редов	Јеремија Шолајић[29]	1 чета 2 бат. X пука	*Јеремија Шолајић*
49.	86.	Редов	Живко Трајковић[30]	1 чета 2 бат. X пука	*Живко Трајковић под Р.З. Раковић*
50.	232.	Редов	Драгослав Поповић	1 чета 2 бат. X пука	*Драгослав Поповић*
51.	235.	Каплар	Радисав Ч. Доловац	1 чета 2 бат. X пука	
52.	248.	Редов	Милован Радовановић[31]	1 чета 2 бат. X пука	

25 Земљорадник из Вапе, погинуо у рату 1914-1918. Уписан на спомен-плочи посвећеној ратницима Заблаћа, Вапе, Балуге, Кукића, Липнице и Горичана у цркви у Заблаћу (М. Вуловић, *нав. дело*, 45).

26 Лазовић Живан/Живојин, земљорадник из Заблаћа (?), војник, остали податци непознати, уписан у матичну књигу умрлих за 1914.годину. Није уписан на спомен плочи у цркви у Заблаћу (МКУ Заблаће, Храм Св. Гаврила, књ. 1881-1918, стр. 153, р.бр. 45).

27 Земљорадник из Вапе, погинуо 1914. године. Уписан на спомен-плочи посвећеној ратницима Заблаћа, Вапе, Балуге, Кукића, Липнице и Горичана у цркви у Заблаћу (М. Вуловић, *нав. дело*, 45; МКУ Заблаће, Храм Св. Гаврила, књ. 1881-1918, стр. 153, р. бр. 44).

28 Божидар/Бошко (?) Јелић, родом из Вапе, погинуо у рату 1914-1918. Уписан на спомен-плочи посвећеној ратницима Заблаћа, Вапе, Балуге, Кукића, Липнице и Горичана у цркви у Заблаћу (М. Вуловић, *нав. дело*, 45).

29 Земљорадник из Заблаћа, погинуо у рату 1914-1918. Уписан на спомен-плочи посвећеној ратницима Заблаћа, Вапе, Балуге, Кукића, Липнице и Горичана у цркви у Заблаћу (М. Вуловић, *нав. дело*, 45).

30 Земљорадник из Вапе, погинуо у рату 1914-1918. Уписан на спомен-плочи посвећеној ратницима Заблаћа, Вапе, Балуге, Кукића, Липнице и Горичана у цркви у Заблаћу (М. Вуловић, *нав. дело*, 45).

31 Земљорадник из Балуге, погинуо у рату 1914-1918. Уписан на спомен-плочи посвећеној ратницима Заблаћа, Вапе, Балуге, Кукића, Липнице и Горичана у цркви у Заблаћу (М. Вуловић, *нав. дело*, 45).

53.	23.	Каплар	Никола Вучковић	1 чета 2 бат. X пука	
54.	24.	Каплар	Михаило Јовановић	1 чета 2 бат. X пука	
55.	29.	Каплар	Милан Пајовић[32]	1 чета 2 бат. X пука	
56.	116.	Редов	Миленко Огњановић	1 чета 2 бат. X пука	
57.	210.	Каплар	Милорад Давидовић	1 чета 2 бат. X пука	
58.	55.	Редов	Милан Мајсторовић[33]	1 чета 2 бат. X пука	
59.	199.	Редов	Миљко Крс. Ерић[34]	1 чета 2 бат. X пука	
60.	63.	Редов	Милан Јаковљевић	I чета II бат. X пука	
61.	64.	Редов	Милош С. Радосављевић	I чета II бат. X пука	
62.	65.	Редов	Алексије Танасијевић[35]	I чета II бат. X пука	
63.	66.	Редов	Михаило Радовановић	I чета II бат. X пука	
64.	107.	Редов	Миљко Ј. Танасијевић[36]	I чета IV бат. X пука	
65.	105.	Редов	Радоица Милорадовић[37]	I чета IV бат. X пука	*Радоица Милорадовић*
66.	117.	Редов	Александар Павићевић[38]	II чета IV бат. X пука	*Александар Павићевић*
67.	25.	Каплар	Тадија Дробњак	I чета II доп. бат. X пука	
68.	43.	Редов	Никола Комадинић	II чета II доп. бат. X пука	
69.	85.	Редов	Миливоје Вучићевић	II чета II доп. бат. X пука	
70.	80.	Редов	Исидор В. Раковић	II чета II доп. бат. X пука	
71.	21.	Каплар	Предислав Јоксић	III чета II доп. бат. X пука	

32 Земљорадник из Вапе (?), погинуо 1914. Уписан на спомен-плочи посвећеној ратницима Заблаћа, Вапе, Балуге, Кукића, Липнице и Горичана у цркви у Заблаћу (М. Вуловић, *нав. дело*, 45; МКУ Заблаће, Храм Св. Гаврила, књ. 1881-1918, стр. 153, р.бр. 43).

33 Земљорадник из Вапе, преминуо од запаљења плућа у чачанској болници 6. јануара 1915, сахрањен на чачанском гробљу 7. јануара 1915. Уписан на спомен-плочи посвећеној ратницима Заблаћа, Вапе, Балуге, Кукића, Липнице и Горичана у цркви у Заблаћу (МКУ Заблаће, Храм Св. Гаврила, књ. 1881-1918, стр. 160, р.бр. 56; М. Вуловић, *нав. дело*, 45).

34 Родом из Заблаћа. У црквеној порти се налази надгробни споменик који је подигла његова супруга 1922. године, на коме је наведено да је поживео 30 година, да је био војник I чете II батаљона X пука I позива и наведено само година 1918. (Делфина Рајић, *нав. дело*, 78).

35 Земљорадник из Заблаћа, погинуо у рату 1914-1918. Уписан на спомен-плочи посвећеној ратницима Заблаћа, Вапе, Балуге, Кукића, Липнице и Горичана у цркви у Заблаћу (М. Вуловић, *нав. дело*, 44).

36 *Исто*, 44.

37 Земљорадник из Заблаћа, стар 30 година, учесник рата од 1912. Погинуо у борби против Аустријанаца 7. новембра 1915. као каплар I чете IV батаљона X пука. У црквеној порти у Заблаћу се налази надгробни споменик посвећен именованом. Име није уписано на спомен плочи у цркви у Заблаћу (Д. Рајић, *нав. дело*, 76).

38 Александар Лека Павићевић, земљорадник из Вапе погинуо у рату 1914-1918. Уписан на спомен-плочи посвећеној ратницима Заблаћа, Вапе, Балуге, Кукића, Липнице и Горичана у цркви у Заблаћу (М. Вуловић, *нав. дело*, 45).

72.	106.	Редов	Милић Танасијевић[39]	III чета II доп. бат. X пука	
73.	79.	Редов	Милорад Вучковић[40]	III чета II доп. бат. X пука	
74.	101.	Редов	Александар Марић	IV чета II доп. бат. X пука	*Александар Марић*
75.	115.	Редов	Грујица Зечевић	IV чета II доп. бат. X пука	*Грујица Зечевић*
76.	120.	Редов	Здравко Драгићевић	IV чета II доп. бат. X пука	
77.	214.	Редов	Душан Р. Несторовић[41]	III чета I. бат. V. преко. пука	
78.	31.	сеиз	Милинко Ерић	Штаб Шум.доп.пука Т. Рајић	
79.	21.	Каплар	Милун С. Ковачевић	II батерија Шум. доп. пука	
80.	26.	Даваоц	// Адама Поповића	II батерија Шум. доп. пука Даје 1 тегл. коња	
81.	53.	Редов	Милинко О. Мајсторовић	Допун. батер. шум. арт. пука	
82.	227.	Редов	Ђорђе Мајсторовић	Допун. батер. шум. арт. пука	
83.	108.	Посилни	Јанићије Поповић	II поз. батерија	*Јанићије А. Поповић*
84.	263.	Коморџија	Младен С. Лазовић	I чета шум. пијон. полу-бат. са св. 2 вола, кола и спремом	
85.	80.	Редов	Гојко Вучковић	Шум. дивиз. мостов. трен.	
86.	86.	Редов	Михаило Драгићевић	са својим коњем Шум. диви. телеграф. одељ.	*Михаило Драгићевић*
87.	469.	Каплар	Тома Нешовић	Шум. див. болничарска чета са св. тов. коњем и приб.	*Тома Ж. Нешовић*
88.	7.	Каплар	Вукосав Милорадовић	Претек. Шум. болничар. чете	
89.	12.	Наредник	Радован П. Ерић	I Шум. пољ. болница	
90.	68.	Рез. каплар	Живан Јаковљевић	I Шум. пољ. болница са св. 2 вола и јарам	*Живан Јаковљевић*

39 Земљорадник из Заблаћа, погинуо у рату 1914-1918. Уписан на спомен-плочи посвећеној ратницима Заблаћа, Вапе, Балуге, Кукића, Липнице и Горичана у цркви у Заблаћу (М. Вуловић, *нав. дело*, 44).

40 *Исто*, 45.

41 Земљорадник из Заблаћа. Интерниран од стране окупацијских Аустроугарских власти у логор 1916. године (Љубодраг А. Поповић, *нав. дело*, 199-220).

91.	32.	Рез. каплар	Урош Пајовић[42]	IV од. Шум. дивиз. профијан. колоне са св. 2 вола и јарам	*Урош Пајовић*
92.	72.	Редов	Адам В. Ерић	Шум. див. пекар. чета	
93.	227.	Каплар	Милутин Поповић	Шум. див. пекар. чета са св. 2 вола и јарам	
94.	45.	Редов	Станимир Лазовић	V одред. шум. див. муниц. колоне	*Станимир Лазовић*
95.	201.	Коморџ.	Крста Поповић	V одред. шум. див. муниц. колоне са св. 2 вола и јарам	
96.	139.	Редов	Здравко Вучковић[43]	претек. II и V одељ. шум. диви. муниц. колоне	*Здравко Вучковић*
			II позив:		
1.	40.	Каплар	Владимир Даљевић	Штаб X пука таков. са св. коњем, амом и сак. за воду	*Владимир Даљевић*
2.	118.	Каплар	Драгутин Танасијевић	Штаб X п. пука таков.	
3.	118.	Даваоц	Милисав Танасијевић	Даје тов. коња и спрему Драг. Танасијевићу	
4.	5.	Сеиз	Војислав Лазаревић	Штаб II бат. X пука	
5.	6.	Наредник	Миливоје Вучковић	1. чета 2. бат. X пука	*Миливоје Вучковић*
6.	14.	п. нар.	Радомир Ђорић	1. чета 2. бат. X пука	
7.	13.	Десет.	Радомир Величковић	1. чета 2. бат. X пука	
8.	37.	Редов	Радисав Раковић	1. чета 2. бат. X пука	
9.	56.	Редов	Радосав Раковић[44]	1. чета 2. бат. X пука	
10.	67.	Редов	Јаћим Шолајић	1. чета 2. бат. X пука	
11.	54.	Редов	Светислав Огњановић[45]	1. чета 2. бат. X пука	*Светислав Огњановић*

42 Земљорадник из Вапе, погинуо у рату 1914-1918. Уписан на спомен-плочи посвећеној ратницима Заблаћа, Вапе, Балуге, Кукића, Липнице и Горичана у цркви у Заблаћу (М. Вуловић, *нав. дело*, 45).

43 Земљорадник из Заблаћа. На надгробном споменику у црквеној порти је записано да је био војник IV чете III батаљона и да је погинуо у борби против Аустријанаца 1915. (Д. Рајић, *нав. дело*, 77).

44 Земљорадник из Заблаћа, погинуо у рату 1914. Уписан на спомен-плочи посвећеној ратницима Заблаћа, Вапе, Балуге, Кукића, Липнице и Горичана у цркви у Заблаћу (М. Вуловић, *нав. дело*, 44; МКУ Заблаће, Храм Св. Гаврила, књ. 1881-1918, стр. 153, р.бр. 46).

45 Земљорадник из Заблаћа, погинуо у рату 1914-1918. Уписан на спомен-плочи посвећеној ратницима Заблаћа, Вапе, Балуге, Кукића, Липнице и Горичана у цркви у Заблаћу (М. Вуловић, *нав. дело*, 44).

12.	60.	Редов	Јеротије Ђорђевић[46]	1. чета 2. бат. X пука	
13.	125.	Редов	Велимир Вучковић	1. чета 2. бат. X пука	*Велимир Вучковић*
14.	136.	Редов	Милован Поповић	1. чета 2. бат. X пука	
15.	45.	Редов	Радован Јаковљевић	1. чета 2. бат. X пука	
16.	25.	п. нар.	Војислав Поповић	1. чета 2. бат. X пука	
17.	233.	Редов	Велимир Петровић[47]	1. чета 2. бат. X пука	
18.	40.	Редов	Милан Радовановић	1. чета 2. бат. X пука	
19.	108.	Каплар	Милан Мајсторовић	1. чета 2. бат. X пука	
20.	151.	Редов	Драгомир Мајсторовић[48]	1. чета 2. бат. X пука	
21.	20.	Десетар	Будимир Глишовић[49]	1. чета 2. бат. X пука	*Будимир Глишовић*
22.	21.	Десетар	Радован Поповић	1. чета 2. бат. X пука	
23.	234.	Значар	Добрен Јаковљевић	1. чета 2. бат. X пука	*Добрен Јаковљевић*
24.	53.	Редов	Милинко Јовановић[50]	1. чета 2. бат. X пука	
25.	35.	Редов	Милун Мајсторовић	1. чета 2. бат. X пука	*Милун Мајсторовић*
26.	77.	Редов	Вељко Танасковић[51]	1. чета 2. бат. X пука	
27.	97.	Редов	Иванко Вучковић	1. чета 2. бат. X пука	*Иванко Вучковић*
28.	98.	Редов	Војислав Мајсторовић[52]	1. чета 2. бат. X пука	
29.	99.	Каплар	Милан Обрадовић	I чета II бат. X пука	*Милан Обрадовић*
30.	103.	Редов	Десимир Ерић[53]	I чета II бат. X пука	
31.	114.	Редов	Андрија Вучковић	I чета II бат. X пука	

46 *Исто*, 44.

47 Земљорадник из Вапе, погинуо у рату 1914-1918. Уписан на спомен-плочи посвећеној ратницима Заблаћа, Вапе, Балуге, Кукића, Липнице и Горичана у цркви у Заблаћу (Исто, 44).

48 Мајсторовић Драгомир, земљорадник из Вапе, ожењен (Дафина, 1875), мобилисан 1912, редов X пука, погинуо 1913. у борби са Бугарима на положају Дрењак (МИАЧ, НОС чачански, К-94).

49 Глишовић Симе Будимир, земљорадник из Вапе, ожењен (Младена, 1874), мобилисан 1912, преминуо 1916. на острву Видо. Уписан на спомен-плочи посвећеној ратницима Заблаћа, Вапе, Балуге, Кукића, Липнице и Горичана у цркви у Заблаћу (МИАЧ, НОС чачански, К-96; М. Вуловић, *нав. дело*, 45).

50 Земљорадник из Балуге, погинуо у рату 1914-1918. Уписан на спомен-плочи посвећеној ратницима Заблаћа, Вапе, Балуге, Кукића, Липнице и Горичана у цркви у Заблаћу (М. Вуловић, *нав. дело*, 45).

51 Земљорадник, рођен 1880 у Заблаћу, мобилисан 1912. На Солунском фронту рањен у лево око од Бугара 1916. код Ветерника. Преживео рат, инвалид са 40% инвалидитета (МИАЧ, НОС чачански, К-96).

52 Мајсторовић Војислав, земљорадник из Горичана, 29 година, рођен у Петници, преминуо од рана 9. августа 1913. у Ваљеву где је истог дана и сахрањен (МКУ Заблаће, Храм Св. Гаврила, књ. 1881-1918, стр. 148, р.бр. 64).

53 Земљорадник из Заблаћа, интерниран 1916. године у логор (Љ. Поповић, *нав. дело*, 199-220).

32.	116.	Редов	Милован Глишовић	I чета II бат. X пука	
33.	108.	Редов	Светозар Мајсторовић	I чета II бат. X пука	
34.	245.	Редов	Миладин Поповић	I чета II бат. X пука	
35.	11.	Наред.	Антоније Величковић[54]	II чета II бат. X пука	*Антоније Величковић*
36.	66.	Ред.	Милан Кнежевић	II чета I доп. бат. X пука	
37.	105.	Ред.	Милош Радосављевић	II чета I доп. бат. X пука	
38.	111.	Ред.	Андрија Атанасијевић	II чета I доп. бат. X пука	
39.	7.	Ред.	Радоје Зарић	I чета II доп. бат. X пука	*Неспособан по уверењу од 18-VI Бр. 27924*
40.	8.	десетар	Никола Мајсторовић	I чета II доп. бат. X пука	*Никола Мајсторовић*
41.	87.	десетар	Ђока Милорадовић[55]	III чета II доп. бат. X пука	*Ђоко Ж. Милорадовић*
42.	7.	Наред.	Младомир Радовановић	Митраљ. одел. X пука	*Младомир Радовановић*
43.	3.	Наред.	Александар Поповић	Штаб Шумад. пионирск. полубатаљона	
44.	263.	Коморџ.	Млађен С. Лазовић	I чета шумад. пиј. полубатаљона са св. 2 вола и колима	
45.	56.	Редов	Милош Величковић	Шум. див. болничар. чета	*Милош Величковић*
46.	57.	Редов	Драгољуб Лазовић	Шум. див. болничар. чета	*Драгољуб Лазовић*
47.	360.	Коморџ.	Милијан Јоксић	Шум. див. болничар. чета са св. 2 вола и колима	
48.	67.	Коморџ.	Владимир Симовић[56]	са св. 2 вола и колима I одел. дивиз. проф. колоне	*Владимир Симовић*
49.	11.	п. нар.	Ненад Лакићевић	Шум. див. занат. чета	*Ненад Лакићевић*
50.	47.	Редов	Светолик Огњановић	нар. Претк. обвез. шум. доп. пука	*Светолик Огњеновић*

54 Земљорадник из Заблаћа, ожењен (Агапија, 1884), преминуо 1915. од болести код своје куће. Уписан на спомен-плочи посвећеној ратницима Заблаћа, Вапе, Балуге, Кукића, Липнице и Горичана у цркви у Заблаћу (МИАЧ, НОС чачански, К-96; М. Вуловић, *нав. дело*, 44).

55 Интерниран од стране окупацијских аустроугарских власти у логор 1916. године (Љ. Поповић, *нав. дело*, 199-220).

56 Земљорадник из Заблаћа, погинуо у рату 1914-1918. Уписан на спомен-плочи посвећеној ратницима Заблаћа, Вапе, Балуге, Кукића, Липнице и Горичана у цркви у Заблаћу (М. Вуловић, *нав. дело*, 44).

			III позив:		
1.	27.	Сеиз	Светозар Савић	Штаб X п. пука	*Светозар Савић*
2.	11.	ком. за муниц.	Миливоје Цинцаревић	Штаб I батаљона Даје му тов. коња Ник. Мајст.	
3.	11.	Даваоц	Никола Мајсторовић	Даје тов. коња Милив. Цинцаревићу	*Никола Мајсторовић*
4.	14.	ком. за муниц.	Милоје Јаковљевић[57]	Штаб I батаљона Даје му тов. коња Вук. Шуњеварић	
5.	14.	Даваоц	Вукадин Шуњеварић	Даје тов. коња Милоју Јаковљевићу	
6.	3.	Десетар писар	Владимир Милутиновић	Штаб II батаљона X пука	
7.	6.	Наредник	Владимир С. Јаковљевић	I чета II бат. X пука	
8.	13.	Десетар	Милован Јаковљевић	I чета II бат. X пука	
9.	28.	Редов	Будимир Аџемовић	I чета II бат. X пука	
10.	45.	Редов	Мијаило Раковић	I чета II бат. X пука	
11.	164.	Редов	Милутин Бацетић[58]	I чета II бат. X пука	
12.	203.	Комора	Малиша Вукосављевић[59]	I чета II бат. X пука Даје му тов. коња Радов. Раковић	
13.	203.	Даваоц	Радован Раковић	Даје тов. коња Малиши Вукосављевићу	
14.	112.	Редов	Иван Зарић[60]	I чета II бат. X пука	
15.	91.	Редов	Живан Станојевић	I чета II бат. X пука	
16.	100.	Редов	Прокопије Спасојевић	I чета II бат. X пука	
17.	94.	Редов	Божидар Дољевић[61]	I чета II бат. X пука	

57 Земљорадник из Вапе, погинуо у рату 1914-1918. Уписан на спомен-плочи посвећеној ратницима Заблаћа, Вапе, Балуге, Кукића, Липнице и Горичана у цркви у Заблаћу (М. Вуловић, *нав. дело*, 45).

58 Земљорадник из Балуге, погинуо у рату 1914-1918. Уписан на спомен-плочи посвећеној ратницима Заблаћа, Вапе, Балуге, Кукића, Липнице и Горичана у цркви у Заблаћу (М. Вуловић, *нав. дело*, 45).

59 *Исто*, 45.

60 Зарић Марка Иван, земљорадник из Заблаћа, ожењен (Крстина, 1870), мобилисан 1912, рањен у борби против Аустријанаца на положају Сувобор 1914. и пренет у чачанску болницу где је преминуо. Уписан на спомен плочи у цркви у Заблаћу (МИАЧ, НОС чачански, К-96; М. Вуловић, *нав. дело*, 44).

61 Земљорадник из Вапе, погинуо у рату 1914-1918. Уписан на спомен-плочи посвећеној ратницима Заблаћа, Вапе, Балуге, Кукића, Липнице и Горичана у цркви у Заблаћу, али презиме је написано Даљевић (М. Вуловић, нав. дело, 45). У црквеној порти се налази и надгробни споменик посвећен погинулом ратнику и на њему је написано презиме Дољевић. На споменику је наведено да је био обвезник I чете IV батаљона X пука II позива и да је учествовао у ратовима 1912-1914. и да је у 53 години свог живота погинуо 24. октобра 1915. приликом одступања у Нишу (Д. Рајић, *нав. дело*, 76).

18.	75.	Редов	Јован Дуњић	I чета II бат. X пука	
19.	96.	Редов	Новак Радосављевић	I чета II бат. X пука	
20.	42.	Редов	Јеротије Јевтовић	I чета II бат. X пука	
21.	137.	Редов	Миле Терзић[62]	I чета II бат. X пука	*Миле Терзић*
22.	148.	Редов	Љубисав Лазовић[63]	I чета II бат. X пука	
23.	21.	Десетар	Миладин Радовић[64]	I чета II бат. X пука	
24.	197.	Редов	Милоје Пантовић[65]	I чета II бат. X пука	
25.	155.	Редов	Станиша Вукосављевић[66]	I чета II бат. X пука	
26.	182.	Редов	Светислав Ерић	I чета II бат. X пука	
27.	68.	Редов	Милан Милинковић	I чета II бат. X пука	
28.	135.	Редов	Петар Мартиновић	I чета II бат. X пука	
29.	9.	Двајестник	Добросав Милорадовић	I чета II бат. X пука	
30.	65.	Редов	Витомир Мајсторовић	I чета II бат. X пука	
31.	13.	Редов	Милош Марић	Претек. I чете II бат. X пука	
32.	1.	Редов	Бранисав Лазовић	Претек. I чете II бат. X пука	*Бранисав Лазовић*
33.	27.	Редов	Милован Терзић[67]	Претек. I чете II бат. X пука	
			Последња одбрана:		
1.	59.	Редов	Милош Јовановић	I чета II бат. послед. одбране	
2.	153.	Редов	Александар Жагрић	I чета II бат. послед. одбране	
3.	154.	Редов	Милован Ерић	I чета II бат. послед. одбране	
4.	162.	Редов	Војислав Јаковљевић	I чета II бат. послед. одбране	

62 Земљорадник из Вапе. Уписан на спомен-плочи посвећеној ратницима Заблаћа, Вапе, Балуге, Кукића, Липнице и Горичана у цркви у Заблаћу (М. Вуловић, *нав. дело*, 45).

63 Лазовић Љубисав, стар 50 година. Интерниран од стране окупацијских Аустроугарских власти у логор 1916. године (Љ. Поповић, *нав. дело*, 199-220).

64 Земљорадник из Вапе, погинуо у рату 1914-1918. Уписан на спомен-плочи посвећеној ратницима Заблаћа, Вапе, Балуге, Кукића, Липнице и Горичана у цркви у Заблаћу (М. Вуловић, *нав. дело*, 45).

65 *Исто*, 45.

66 Земљорадник из Балуге, погинуо у рату 1914-1918. Уписан на спомен-плочи посвећеној ратницима Заблаћа, Вапе, Балуге, Кукића, Липнице и Горичана у цркви у Заблаћу (М. Вуловић, *нав. дело*, 45).

67 Земљорадник из Вапе, погинуо у рату 1914-1918. Уписан на спомен-плочи посвећеној ратницима Заблаћа, Вапе, Балуге, Кукића, Липнице и Горичана у цркви у Заблаћу (М. Вуловић, *нав. дело*, 45).

5.	57.	Редов	Војин Вучићевић	I чета II бат. послед. одбране	
6.	56.	Редов	Милан Вучићевић	I чета II бат. послед. одбране	
7.	133.	Редов	Милош Давидовић	I чета II бат. послед. одбране	*Милош Давидовић под Р.З. Раковић*
8.	134.	Редов	Раденко Милановић[68]	I чета II бат. послед. одбране	
9.	136.	Редов	Чедомир Шолајић	I чета II бат. послед. одбране	
10.	11.	Двајестник	Грујица Аџемовић	I чета II бат. послед. одбране	
11.	65.	Редов	Лука Мартиновић[69]	I чета II бат. послед. одбране	
12.	6.	Наредник	Милић Вучковић	I чета II бат. послед. одбране	*Милић Вучковић*
13.	81.	Редов	Милисав Танасијевић	I чета II бат. послед. одбране	
14.	83.	Редов	Божидар Аџемовић	I чета II бат. послед. одбране	
15.	86.	Редов	Адам Мијаиловић	I чета II бат. послед. одбране	
16.	177.	Редов	Воисав Танасијевић	I чета II бат. послед. одбране	
17.	132.	Редов	Јеремија Вучковић	I чета II бат. послед. одбране	*Јеремија Вучковић*
18.	97.	Редов	Јован Терзић	I чета II бат. послед. одбране	
19.	182.	Редов	Светозар Стефановић	I чета II бат. послед. одбране	

[МИАЧ, Општина заблаћка, К-19, фасцикла - предмети ратне природе, Саопштење распореда обвезницима за 1914. годину]

68 Земљорадник из Заблаћа, ожењен (Винка, 1875), мобилисан 1912, преминуо 1914. код куће. Уписан на спомен плочи у цркви у Заблаћу (МИАЧ, НОС чачански, К-96; М. Вуловић, *нав. дело*, 44).

69 Земљорадник из Вапе, погинуо у рату 1914-1918. Уписан на спомен-плочи посвећеној ратницима Заблаћа, Вапе, Балуге, Кукића, Липнице и Горичана у цркви у Заблаћу (М. Вуловић, *нав. дело*, 45).

Резиме

Суд општине заблаћке, са седиштем у Заблаћу, ратне 1914. године сачињавала су села Заблаће, Балуга и Вапа. Поред редовних управних послова општинска управа је водила и евиденцију војних обвезника. Почетком 1914. године војним обвезницима са своје територије општинска управа саопштила нови распоред по општинском војном списку. На списку се налазило укупно 195 војних обвезника. Од тог броја 96 обвезника је имало распоред у јединицама I позива, 50 II позива, 30 III позива и 19 обвезника у саставу последње одбране. Већина обвезника сва три позива имала су распоред у I чети II батаљона X пешадијског пука. Са списка распореда војних обвезника општине Заблаћке за 1914. годину у ратовима од 1914. до 1918. страдао је 51 војни обвезник.

Погинулим борцима из села која су припадала црквеној општини Заблаће (Заблаће, Балуга, Вапа, Кукићи, Липница, Горичани) у наосу цркве Светог Архангела Гаврила у Заблаћу постављене су две спомен плоче од црног мермера, на којима су златно обојеним словима урезана имена 186 погинулих и помрлих у рату од 1914. до 1918. године. Поред спомен-плоче у цркви, у црквеној порти се налази 14 надгробних споменика посвећених палим ратницима из Првог светског рата.

Наведене бројке и спомен плоче које су подигнуте након Првог светског рата говоре нам о великом страдању војних обвезника са територије општине заблаћке, као и чињеници да нису ни до данашњих дана прецизно пописане све жртве из Балканских и Првог светског рата.

DANIJELA DAVIDOVIĆ

DISPOSITION OF CONSCRIPTS OF ZABLAĆE MUNICIPALITY FOR 1914

Summary

In 1914, the Court of Zablaće Municipality, with the seat in Zablaće, comprised the villages of Zablaće, Baluga and Vapa. Apart from administrative work, the municipal administration kept an evidence of conscripts. At the beginning of 1914, the municipal administration announced a new disposition according to the military register. There were 195 conscripts in the register. Out of this number, 96 conscripts had a disposition in the first call units, 50 – the second call, 30 – the third call and 19 conscripts were in the last defence. Most of the conscripts of all calls had a disposition in the first troop of the second battalion of the tenth infantry regiment. 51 soldiers from the register of the conscripts of the Municipality of Zablaće were killed in the wars from 1914 to 1918.

To the combatants from the villages which belonged to the Church Municipality of Zablaće (Zablaće, Baluga, Vapa, Kukići, Lipnica, Goričani), in the naos of the Church of Archangel Gavrilo in Zablaće, were displayed two commemorative plaques made of black marble, on which were carved with coloured letters 186 names of the killed and died combatants in the war from 1914 to 1918. Besides the commemorative plaque in the church, there are 14 gravestones dedicated to the killed combatants from the First World War.

The above mentioned figures and the commemorative plaques which were displayed after the First World War show us severe hardship of the conscripts from the Municipality of Zablaće, as well as the fact that the victims of the Balkan and the First World War haven't precisely been registered so far.

УДК: ?????????

ГОРАН ДАВИДОВИЋ
историчар – виши архивист
Међуопштински историјски архив Чачак

ОПШТИНА ЗАБЛАЋКА У РАТНОЈ 1914. ГОДИНИ

АПСТРАКТ: У Краљевини Србији општине су биле основне управне и судске јединице. Општина заблаћка територијално је припадала срезу трнавском који је био у саставу чачанског округа. Надзор над њеним радом вршио је начелник среза трнавског, који је бројним расписима обавештавао, упућивао и наређивао општини заблаћкој како да се руководи и извршава своје обавезе ратне 1914. године.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Суд општине заблаћке, атентат, мобилизација, Церска битка, помоћ војницима, помоћ породицама, одбегли војници, потере, војна болница, избеглице.

Основне управне и судске јединице државне власти Краљевине Србије биле су општине. По Закону о општинама из 1902. године, који је био на снази све до 1933. године, општине су се делиле на сеоске и варошке. У унутрашњим пословима биле су самоуправне, а као део државне целине подлегале су надзору државне власти. Највиши орган био је општински збор. Други орган је био општински одбор, састављен од одборника који су бирани на три године. Он је обављао административне, финансијске и приватно-правне послове. Општински суд је био непосредна власт у општини и имао је судску, управно-полицијску и самоуправну функцију. Општине су биле део управне, односно административне власти и њена функција је била у извршавању и примењивању закона и других аката и наређења које су доносиле надлежне власти. Функционисале су по систему хијерархије, како у мирнодопским тако и у ратним условима. Надзор над сеоским општинама вршио је сресни начелник, а над варошким окружни начелник. Министар унутрашњих дела био је надзорна власт за све општине.[1]

Општина заблаћка, званичан назив „Суд општине заблаћске“, пред Први светски рат територијално је припадала срезу трнавском који је био у саставу чачанског округа. Седиште је било у Заблићу и у њен састав су улазила села: Заблаће, Балуга и Вапа.[2] Надзор над њеним радом вршио је начелник среза

1 Витомир Василић, *Водич Међуопштинскої историјскої архива у Чачку*, Чачак, 1988, 40.

2 Витомир Василић, Административно-територијалне промене на територији општине Чачак, 1815-

трнавског, који је бројним расписима обавештавао, упућивао и наређивао општини заблаћкој како да се руководи и извршава своје обавезе ратне 1914. године.

Вест о атентату на аустроугарског престолонаследника влада Краљевине Србије примила је у 21,25 часова 15/28. јуна 1914. и одмах је од министра унутрашњих дела Стојана М. Протића, прослеђена окружним и среским властима. Српска влада је одмах реаговала, осудила атентат и изразила жаљење суседној сили. Прекинуте су видовданске свечаности и наређена је дворска жалост, а влада је изјавила да ће ставити под истрагу сваког држављанина Србије за кога сарајевска истрага утврди да име везе са атентатом.[3] Општина заблаћка обавештење о атентату добија од среског начелника дан касније 16/29. јуна 1914. године. У истом обавештењу је препоручено да се ред и мир у општини одржи и да се не дозволе никакве манифестације поводом овог догађаја. Осуда српских званичника и ограђивање од било какве умешаности у организовању атентата и бројне мере које су предузете од стране државних органа нису биле довољне да Аустроугарска неокриви Краљевину Србију за директну умешаност у атентат. У бројним оптужбама на рачун Србије посебно је наглашавано да су управо из Србије достављене бомбе које су коришћене приликом атентата. Министарство унутрашњих дела Краљевине Србије након овакве оптужбе наређује окружним и среским начелницима да се на терену прикупи и одузме сво оружје и посебно бомбе од грађана које нису од стране војних власти дате на руковање. У наређењу је наглашено да уколико се исто нађе код грађана исти буду законски кажњени. У општину заблаћку наређење је стигло 9/22. јула 1914. године.

Дан касније, 10/23. јула 1914. године аустроугарски посланик у Београду барон Gizl fon Gizlingen предаје ултиматум српској влади. Одговор је тражен у року од 48 часова, до 18 часова 12/25. јула 1914. године. Желећи да избегне рат, српска влада је прихватила све захтеве сем да аустроугарска полиција на њеној територији тражи кривце за атентат. Истог дана када је предат одговор на ултиматум, 12/25. јула 1914. проглашена је мобилизација српске војске и наређена евакуација Београда.[4] Објава рата је стигла два дана касније, 15/28. јула 1914. године. Истог дана престолонаследник Александар објављује проглас којим позива народ на одбрану отаџбине.[5]

Преласком из мирнодопског у ратно стање, органи власти у унутрашњости добијају инструкције како да се управљају према новонасталој ситуацији. Општина заблаћка добија допис 16/29. јула 1914. године од среског начелства,

1941, *Зборник радова Народног музеја у Чачку* (даље: *ЗРНМЧ*), XXII/XXIII, Чачак, 103-126.

3 *Историја српског народа*, VI-2, Београд, 1983, 10, 11.

4 *Исто*, 34-37; Боро Мајданац, *Народна скупштина Србије. Од обичајне установе до савременог парламента 1804-2004*, Београд, 2004, 90.

5 Радован М. Маринковић, Никола Стојић, Јовиша М. Славковић, Зоран Маринковић, *Драгачевци овенчани Карађорђевом звездом*, Гуча, 2014, 18-20.

у коме се преноси наредба министра војног да се предузму „све потребне мере, да се спречи распростирање панике у становништву и да не буде изненађено“. Мобилизација војних обвезника сва три позива извршена је и на територији општине заблаћке. Чачански округ, а тиме и општина Заблаће, у војно територијалном погледу припадао је Чачанској окружној команди која је била у саставу Шумадијске дивизијске области (Крагујевац). По војном списку, односно распореду војних обвезника за 1914. годину, општина заблаћка је имала 195 обвезника сва три позива и обвезнике последње одбране.[6] Већина је била распоређена у I чети II батаљона X пука Шумадијске дивизије. Мобилисаним војницима из своје општине, општинска власт је организовано достављала најпотребнију помоћ (веш, чарапе, обућу, итд), храну и новчану помоћ која је прикупљана од породица обвезника, а делом и из општинске касе. Дешавало се у почетку да су појединци самостално носили помоћ војницима, али је каснијим наредбама забрањен одлазак на „војиште“ свима који не припадају војсци или не долазе службеним послом.

Власт је у нередовним ратним условима, и поред почетне конфузије, организовано функционисала. Народ је обавештаван и упућиван на државне органе и војну власт, који су за своје потребе откупљивали храну директно од народа без посредника, чиме су избегаване бројне шпекулације. Дужност општинске власти у овим акцијама била је да организује превоз до најближих војних слагалишта и магацина. Будући да је највећи део радно способних мушкараца био мобилисан власт је наређивала да на прикупљању летине раде деца, старци, жене и младићи последње одбране. Због пољских радова министар војни је ослободио војних обавеза обвезнике последње одбране. Препоручивано је да цело село једног дана сређује летину у делу села где је летина прво приспела, па онда друге „крајеве редом док се сва летина среди“. Посебно се пазило и водило рачуна о породицама војних обвезника који су на ратишту, којима је општинска власт била у обавези да помогне у прикупљању летине и шљива, организовањем моба. Немобилисано људство је такође често коришћено за утовар и истовар разних артикала, углавном војних, на железничкој станици у Чачку.

Становиштво општине је обавештавано плакатима или добошарем о стању на ратишту, па чак и извештајима са западно и источноевропског ратишта.[7] Вест о великој победи српске војске на Церу у Заблаће је стигла 5/18. августа 1914. са наредбом да се „одмах објави грађанству“. Ратна дејства проузроковала су огромне материјалне губитке, људске жртве и појаву заразних болести. Породице погинулих војника, који су у великом броју били сахрањивани на

6 МИАЧ, Општина заблаћка, К-19, фасцикла предмети ратне природе, Саопштење распореда обвезницима за 1914. годину; Војни обвезници су били подељени у три позива: I позив – обвезници старости од 21 до 32 године, II позив – од 32 до 38 година и III позив – од 38 до 45 година. Постојала је и последња одбрана коју су сачињавали младићи од 18 до 21 године и мушкарци од 45 до 60 године старости. (Драган Драшковић, Милољуб Арсић, Бојана Топаловић, *Шумадијска дивизија 1914-1918*, каталог изложбе, Краљево, 2014, 13).

7 МИАЧ, Општина заблаћка, К-19, извештаји Прес бироа.

месту погибије, самовољно су одлазили на бојиште, откопавали и преносили њихове „лешеве у простим сандуцима“ и сахрањивали у њиховом родном месту. У циљу спречавања зараза овакви случајеви су били строго кажњавани. На ширење заразних болести утицали су и лешеви изгинуле стоке, па је општинска власт била у обавези да организује уклањање и закопавање исте.

Ратна дејства су довела и до појаве великог броја избеглих и расељених лица који су свој спас нашли на територији чачанског округа. Све општине у округу су добиле наређење да воде евиденцију „добеглица“, организују помоћ и помажу у границама својих могућности. У дописима је наглашавано да је „морална дужност свакога, да пострадалим помогне колико ко може и чиме може“ у храни, оделу, огреву и давању станова.

Општина Заблаће је имала велики значај у војном погледу, јер је преко њене територије пролазила железничка пруга и имала је железничку станицу. Војне власти су упозоравале општинску власт да буде обазрива због могућих саботажа на железници и мостовима. Због тога је имала обавезу да организује стражу и њену редовну смену, углавном од обвезника последње одбране. Недостатак људства како за позадинске јединице тако и за ратиште условило је да се почне и са регрутацијом младића рођених 1894. и 1895. године, али и са организовањем добровољачких одреда. У току Колубарске битке општина заблаћка је добила наређење 7/20. новембра 1914. године да изврши мобилизацију људства последње одбране. Надирање непријатеља условило је да је један број војника дезертирао или су једноставно у повлачењу изгубили контакт са својим командама и јединицима. На територији општине се појављује велики број „одбеглих“ војника, па је општинска власт била приморана да организује претресе терена и да утиче на исте обвезнике да се врате у своје јединице. Приликом оваквих акција препоручивано је да се на одбегле обвезнике утиче да се врате у своју јединицу „саветом и утицајним људима тога краја“.

У ратним условима за неизвршење наредби надлежних цивилних, али и војних органа, биле су предвиђене строге казне. У неким дописима општини заблаћкој наглашавано је да се наредбе морају извршити и „по цени живота“. И поред бројних проблема са којима се суочавала, недостатак људства, почетна конфузија и кашњење у извршавању наредби надређених органа, општинска власт у Заблаћу, на челу са Јованом Зарићем, била је дорасла бројним искушењима која су пред њу постављена ратне 1914. године.

Архивска грађа која се односи на период Првог светског рата и Аустроугарске окупације највећим је делом уништена. Сачувани фондови су некомплетни или само фрагментарни. Документа која су за овај број Изворника приређена налазе се у фонду Суд општине заблаћке и због своје реткости имају велики значај за локалну и, уопште, српску историју.

*

Начелник Среза Трнавског
Поверљиво
16. јуна 1914. год.
Чачак

СУДУ ОПШТИНЕ *Заблаћске*

Синоћ око пола десет часова начелство је добило од Господина Министра Унутрашњих Дела шифру следеће садржине:

„По извештају који је пре једног сата добио наш пресбиро, у Сарајеву је погинуо Аустро Угарски престолонаследник заједно са престолонаследниковицом. Атентатор је један ђак VIII разреда Сарајевске гимназије.

Пре тога је била бачена на престолонаследника једна бомба, али она је експлодирала тек после те њоме није био повређен.“

Достављајући предње томе суду, ја му препоручујем да се постара да се ред и мир у општини одржи. Никакве манифестације поводом овога догађаја суд неће дозволити.

Краљевина Србија
Суд општине Заблаћске
Бр. 1367
18. јун 1914. год.
ЗАБЛАЋЕ

По наредби
Начелника Среског
Писар,
Раде[..][.....][8]

[МИАЧ, Општина заблаћска, К-19, 18. јун 1914]

*

Начелник среза трнавског
Бр. ПОВЕРЉИВО
9. јула 1914. године
Чачак

Врло хитно
СУДУ ОПШТИНЕ *Заблаћске*

Од Господина Министра Унутрашњих Дела добио сам наређење следеће садржине:

„Поводом атентата у Сарајеву окривљује се Србија, као да су одавде лиферованe БОМБЕ за атентат. По неке бомбе су у рату погубљене и растурене

8 Нечитко.

остале. Наређујем свима полицијским и општинским властима, да поред наређеног прикупљања оружја обрате озбиљну пажњу и на прикупљање БОМБИ. Ако се код кога лица и после издатог наређења нашло оружје или бомба, нека се тако лице сматра као утајивач државних ствари, и нека се подвргне најстрожијој законској казни.“

Достављам ово наређење томе суду наређујем му: да председнику и кметовима одмах на подпис саопшти те да настану да се сво државно оружје које се налази код грађана из те општине а којима није од стране војне власти предано на руковање одузме као и она које су поједини за време ратова запленили а тако исто и БОМБЕ и мени пошаље у року од ПЕТ дана. Нађели се како оружје или бомбе ма код ког грађанина из те општине, поред оног лица код кога се нашло одговараће солидарно и часници тог суда што га по овој наредби нису одузели.

О резултату нека ме суд извести у року од ПЕТ дана пошто у том року подписати мора да поднесе извештај Господину Министру.

ВРЛО ХИТНО.

Краљевина Србија
Суд општине Заблаћске
Поверљиво
10. јул 1914. год.
ЗАБЛАЋЕ

Начелник сресни,
Мих. Р. Илић, с.р.

Да кметови одмах сазнаду,
и поднесу извештај имали и код
кога држ. оружја, којима које дато
на руковање као и има ли и ко
бомбе, те да се по том
поднесе тачан извештај Ср.
начелнику[9]

Председ. суда,
Јован М. Зарић, с.р.

Примио к знању:
кметови
Тик. Вучковић
Милутин Поповић

[МИАЧ, Општина заблаћска, К-19, фасцикла предмети ратне природе, 10. јул 1914]

9 Делови текста који су означени курзивом су у рукопису, у односу на делове текста која су куцана писаћом машином.

*

Начелник среза трнавског
Р. Бр 91.
16. јула 1914. године
Чачак

СУДУ ОПШТИНЕ *Заблаћске*

Начелство Окр. Чачанског, актом Бр. 8055 од данас доставило ми је следеће:

„Команд. Шумад. Дивизије I позива, депешом Бр. 56 доставио је следеће:

Г. Министар Војни депешом од 15. Јула, ове год. Бр. 175 наредио је, да се предузму све потребне мере, да се спречи распростирање панике у становништву и да не буде изненађено, па ма шта се десило, уливањем наде, да ће све бити боље него што становништво мисли и.т.д. знатно ће се ублажити тежак положај."

Достављам предње томе суду на знање и управљање.

Краљевина Србија
Суд општине Заблаћске
Р.Бр. 29
16. јула 1914. год.
ЗАБЛАЋЕ

Начелник среза,
Мих. Р. Илић, с.р.

Грађанству на знање.

Председ. суда,
Јов. М. Зарић

[МИАЧ, Општина заблаћска, К-19, фасцикла предмети ратне природе, 16. јул 1914]

*

Начелник Среза Трнавског
Поверљиво
27. Јула, 1914. год.
ЧАЧАК

СУДУ ОПШТИНЕ *Заблаћске*

Начелство Окр. Чачанског, поверљивим писмом доставило ми је следеће:

„Г. Министар Унутр. Дела шифром од 26. ов. мес. наређује:

Све мушке Аустро-Угарске поданике, који нису Срби и то исправни Срби, а који су стари од 18. до 50. година и који би могли бити војни обвезници, притворите и држите у притвору до даље наредбе.

Децу, женскиње и старце који су Аустро Угарски поданици упутите преко Солуна и Софије за Аустрију.

И све Немачке поданике упућујте за: Солун или Софију. Направите списак њихов и опишите их, а закажите им, да се не смеју враћати. На случај повратка притворите их.“

Наређујем томе суду, да по овој наредби тачно поступи и на случај да се у тој општини налази, које од оваквих лица, одмах их мени упути.

Краљевина Србија
Суд општине Заблаћске
Поверљиво
28. јула 1914. год.
ЗАБЛАЋЕ

Начелник среза,
Мих. Р. Илић, с.р.

[МИАЧ, Општина заблаћска, К-19, фасцикла наредбе, 28. јул 1914.]

*

Начелник Среза Трнавског
Р.Бр. 586
29. Јула, 1914. год.
ЧАЧАК

СУДУ ОПШТИНЕ *Заблаћксе*

Према захтеву Команд. I батаљона X Пука III позива из Крушевца, наређујем томе суду, да од породица војних обвезника који служе у томе батаљону, одмах прикупи најпотребније ствари, као: веш, обућу, чарапе и т.д. јер су ти обвезници у Крушевац, према извештају команданта тога батаљона, отишли и голи и боси, а према закону о устројству војске сваки обвезник је дужан, при поласку у команду, да има добру обућу, веш и другу одећу, па тако скупљене ствари по једном свом часнику што пре пошаље у Крушевац и раздели т.ј. преда војним обвезницима, коме је шта послато.

Нека ово суд прими као озбиљну ствар и према истом одмах поступи.

Краљевина Србија
Суд општине Заблаћске
Р.Бр. 117
30. јула 1914. год.
ЗАБЛАЋЕ

Начелник среза,
Мих. Р. Илић, с.р.

[МИАЧ, Општина заблаћска, К-19, фасцикла предмети ратне природе, 30. јул 1914]

*

Списак
Примљеног новца и пакета за војнике I позива X пука ради пошиљаја истом

Ред. број	Име и презиме	одакле је	у новцу		монета	пакета
			Дин.	п.		
1.	Јовану Петронијевићу [10]	Балуга	5	00	сребро	1 пакет
2.	Живку Трајковићу[11]	Вапе	4	00	сребро	1 пакет
3.	Радисаву Доловцу[12]	Балуга	-	-	-	1 пакет
4.	Војиславу Ђорићу[13]	Балуга	-	-	-	1 пакет
5.	Здравку Драгићевићу[14]	Вапе	4	00	сребро	1 пакет
6.	Драгићу Вукосавићу[15]	Балуга	-	-	-	1 пакет
7.	Јеротију Аџемовићу[16]	Заблаће	-	-	-	1 пакет
8.	Миљку Ерићу[17]	Заблаће	-	-	-	1 пакет
9.	Тикомиру Глишовићу[18]	Вапе	-	-	-	1 пакет
10.	Милану Пајовићу[19]	Вапе	-	-	-	1 пакет
11.	Томо Винић	Заблаће	-	-	-	1 пакет
12.	Живојин Вучковић[20]	Заблаће	10	-	сребро	1 пакет
13.	Леки Павићевићу[21]	Вапе	2	00	сребро	1 пакет

10 Коморџија, са своја два коња и амовима, штаба X пешадијског пука (МИАЧ, Општина заблаћка, К-19, Саопштење распореда обвезницима за 1914. годину).

11 Погинуо у рату 1914-1918, непознато место и датум погибије. (Милован Вуловић, *Знамења слободе*, Чачак, 1994, 45).

12 Каплар I чета II бат. X пука I позива. (МИАЧ, Општина заблаћка, К-19, Саопштење распореда обвезницима за 1914. годину).

13 Коморџија, са својим товарним коњем и прибором, штаба X пука I позива. (Исто).

14 Редов IV чете II допунског батаљона X пука I позива. (Исто).

15 У питању је Драгић Вукосављевић, разносач I чете II батаљона X пука I позива. (Исто).

16 Аџемовић Јеротије, земљорадник из Заблаћа, рођен 1870. године у Радаљеву (моравички срез), ожењен (Косара, 10 деце), преминуо од болести 1926. године.

17 Земљорадник из Горичана, 25 година, преминуо од колере новембра 1915. у Албанији. (Матична књига умрлих Заблаће, Храм Св. Гаврила, књига 1881-1918).

18 Добошар I чете II батаљона X пука I позива. (МИАЧ, Општина заблаћка, К-19, Саопштење распореда обвезницима за 1914. годину).

19 Страдао 1914. године (Матична књига умрлих Заблаће, Храм Св. Гаврила 1881-1918).

20 Вучковић Милојка Живојин, рођен 1888. године у Заблаћу, наредник I чете II батаљона X пука I позива, страдао 1943/1944.(?) у логору у Немачкој као припадник Југословенске војске у отаџбини.

21 Александар Лека Павићевић, редов II чете IV батаљона X пука, погинуо у рату 1914-1918. (МИАЧ, Општина заблаћка, К-19, Саопштење распореда обвезницима за 1914. годину; М. Вуловић, *нав. дело*, 45).

14.	Милорад Јовановић	Балуга	2	00	сребро	1 пакет
15.	Тикомир Милутиновић[22]	Вапе	-	-	-	1 пакет
16.	Бошко Јелић[23]	Вапе	8	00	сребро	-
17.	Мијаило Јовановић	Вапе	-	-	-	1 пакет
18.	Драгутин Петровић[24]	Вапе	-	40	-	1 пакет
19.	Светолик Вучковић[25]	Балуга	-	-	-	1 пакет
20.	Миљко Милорадовић[26]	Заблаће	-	-	-	1 пакет
21.	Радисав Огњеновић[27]	Заблаће	-	-	-	1 пакет
22.	Агатон Вучићевић[28]	Заблаће	-	-	-	1 пакет
23.	Јеремија Шолајић[29]	Заблаће	8	-	сребро	1 пакет
24.	Милисаву Зечевићу[30]	Заблаће	2	-	сребро	1 пакет
25.	Тијосаву Милорадовићу[31]	Заблаће	-	-	-	1 пакет
26.	Радојици Милорадовићу[32]	Заблаће	-	-	-	1 пакет
27.	Вукосаву Милорадовићу[33]	Заблаће	-	-	-	1 пакет
28.	Радоју Јаковљевићу[34]	Заблаће	1	00	сребро	1 пакет
29.	Живану Јаковљевићу[35]	Заблаће	-	-	-	1 пакет
30.	Милији Дробњаку[36]	Вапе	-	-	-	1 пакет

22 Страдао 1914. године. (Матична књига умрлих Заблаће, Храм Св. Гаврила 1881-1918.).

23 Божидар/Бошко (?) Јелић, родом из Вапе, редов I чете II батаљона X пука, погинуо у рату 1914-1918. (М. Вуловић, *нав. дело*, 45).

24 Родом из Вапе, редов I чете II батаљона X пука I позива, погинуо у рату 1914-1918. (Исто).

25 Редов I чете II батаљона X пука. (МИАЧ, Општина заблаћка, К-19, Саопштење распореда обвезницима за 1914. годину).

26 Редов I чете II батаљона X пука. Земљорадник из Заблаћа, погинуо у рату 1914-1918. (М. Вуловић, *нав. дело*, 44)

27 Радисав Огњановић, редов I чете II батаљона X пука I позива. (МИАЧ, Општина заблаћка, К-19, Саопштење распореда обвезницима за 1914. годину).

28 Редов I чете II батаљона X пука I позива. (Исто).

29 Земљорадник из Заблаћа, редов I чете II батаљона X пука I позива ,погинуо у рату 1914-1918. (М. Вуловић, *нав. дело*, 45).

30 Коморџија штаба X пука I позива. (МИАЧ, Општина заблаћка, К-19, Саопштење распореда обвезницима за 1914. годину).

31 *Исто*.

32 Земљорадник из Заблаћа, стар 30 година, учесник рата од 1912. Погинуо у борби против Аустријанаца 7. новембра 1915. као каплар I чете IV батаљона X пука. (Делфина Рајић, Црква Светог Арханђела Гаврила у Заблаћу, *ЗРНМЧ*, XXVII, Чачак, 1997, 76).

33 Каплар болничарске чете. (МИАЧ, Општина заблаћка, К-19, Саопштење распореда обвезницима за 1914. годину).

34 Каплар I чете II батаљона X пука I позива. (Исто).

35 Резервни каплар I Шумадијске пољске болница. (Исто).

36 Каплар I чете II батаљона X пука I позива. (Исто).

31.	Миљко Кр. Ерић[37]	Заблаће	-	-	-	1 пакет
32.	Алексију Танасијевићу[38]	Заблаће	5	00	сребро	-
33.	Милошу Радосављевићу[39]	Вапе	-	-	-	1 пакет

Укупно 51, 40

И словима педесет један динар и 0.40 п. дин. и 32 пакета.

29-VII914. г. Примио
Заблаће Драгосав А. Поповић, с.р.

[МИАЧ, Општина заблаћска, К-19, фасцикла предмети ратне природе, 29. јул 1914]

*

Начелник Среза Трнавског
Р. Бр. Поверљиво
31. Јула, 1914. год.
ЧАЧАК

СУДУ ОПШТИНЕ *Заблаћске*

Начелство Окр. Чачанског поверљивим писмом доставило ми је следеће:

„Од Мин. Унутр. Дела, Начелство је добило шифровано наређење следеће садржине:

У вези мога расписа од 26. т.м. о поступању са Аустро-Угарским поданицима, препоручује вам се, да тај распис доведете у везу са мојим расписом од 26. т. м. о прелазу Аустро Угарских у наше поданство, које се сада може лако добити. Према томе: све оне АустроУгарске поданике, који су: исправни, ваљани и пажње достојни а молили су или ће да моле да постану Српски поданици, немојте притварати ни протеривати, док се не реши питање о њиховом поданству, јер ће они – вероватно – уживати слободу Српских грађана.

Са свима осталим Аустро-Угарским поданицима, било да су они у каквој било служби, било да су они Чеси или ма ко, поступајте у смислу мога расписа од 26. т.м. ако не желе да буду Српски поданици.

37 Земљорадник из Горичана, преминуо од колере новембра 1915. у Албанији. (М. Вуловић, *нав. дело*, 45; Матична књига умрлих Заблаће, Храм Св. Гаврила 1881-1918.).

38 Земљорадник из Заблаћа, редов I чете II батаљона X пука I позива. погинуо у рату 1914-1918. (М. Вуловић, *нав. дело*, 44).

39 Редов I чете II батаљона X пука I позива. (МИАЧ, Општина заблаћка, К-19, Саопштење распореда обвезницима за 1914. годину).

Скреће вам се пажња, да за пријем у Српско поданство сада није потребан отпуст из Аустро-Угарског, али предмете по томе треба брже радити. Оне које упућујете ван земље – АустроУгарске и Немачке грађане, упућујте стражарно пут Солуна.“

Достављајући предње, а у вези ранијих мојих наређења односећих се на ову ствар, наређујем томе суду, да по истом у свему тачно поступи избегавајући даља објашњења.

Краљевина Србија
Суд општине Заблаћске
Поверљиво
1. август 1914. год.
ЗАБЛАЋЕ

Начелник среза,
Мих. Р. Илић, с.р.

[МИАЧ, Општина заблаћска, К-19, фасцикла наредбе, 1. август 1914.]

*

Начелник Среза Трнавског
Поверљиво
31. Јула, 1914. год.
ЧАЧАК

СУДУ ОПШТИНЕ *Заблаћске*

Наређујем томе суду, да ми у року од 24. сата пошаље списак свију Аустро Угарских и Немачких поданика са назначењем: година старости, њих и њихових породица.

У случају да истих нема у тој општини, одмах ми поднети извештај о томе у остављеном року.

ВРЛО ХИТНО

Краљевина Србија
Суд општине Заблаћске
Поверљиво
1. август 1914. год.
ЗАБЛАЋЕ
Послат извештај
да нема их.
1.VIII.

Начелник среза,
Мих. Р. Илић, с.р.

[МИАЧ, Општина заблаћска, К-19, фасцикла наредбе, 1. август 1914.]

*

Начелник Среза Трнавског
Р.Бр. 624
31. Јула, 1914. год.
ЧАЧАК

СУДУ ОПШТИНЕ *Заблаћске*

Начелство Окр. Чачанског, актом Бр. 8521 од јуче, доставило ми је следеће:

„Мин. Унутр. Дела, депешом Службено наређује следеће:

Војне власти набављаће од народа, куповином храну за војску. Летина треба лепо да се среди и да се чува од квара по упуствима које ће издати Министарство Народне Привреде.

На сређивању летине, треба да раде: старци, женскиње, дечаци и отпуштена последња одбрана на тај начин: што би цело село једног дана сређивало онај крај села, који прво приспева, па онда друге крајеве редом док се сва летина среди. Треба се узајамно помагати: вршалицама и другим алатима и стоком. За државу је погодније а земљоделце корисније, да храну продају непосредно држави а не преко посредника. У оскудици преносних срестава, земљорадници ће се преко полициских власти обраћати начелницима војних станица за комору. Цена која буде одређена за храну, рачунаће се за чисту храну а ако храна не буде добро сређена, комисија ће јој одредити цену као лошијој роби.“

Достављајући предње наређење, наређујем томе суду, да по истом: у свему тачно и одмах поступи т.ј. летину на горе изложени начин сву среди, а народ упути да храну продаје непосредно држави т.ј. војним властима, јер је то за државу погодније а и за народ много корисније.

Краљевина Србија
Суд општине Заблаћске
Р.Бр. 121
1. август 1914. год.
ЗАБЛАЋЕ

Начелник среза,
Мих. Р. Илић, с.р.

[МИАЧ, Општина заблаћска, К-19, фасцикла предмети ратне природе, 1. август 1914]

*

Начелник Среза Трнавског
Р.Бр. 625
31. Јула, 1914. год.
ЧАЧАК

СУДУ ОПШТИНЕ *Заблаћске*

Начелство Окр. Чачанског, актом Бр. 8524 од јуче доставило ми је следеће:

„Мин. Народне Привреде актом Бр. 554 наређује:

У вези расписа Г. Министра Народне Привреде од 15 ов. мес. Бр. 19 препоручује се Начелству, да обавести своје среске начелнике а ови општинске судове, да је Г. Министар Војни – а за потребу сређивања летине – ослободио војне обавезе све младиће последње одбране.“

Достављајући предње, а у вези мога наређења од данас Бр. 624 наређујем томе суду, да све младиће последње одбране одмах упосли на сређивању овогодишње летине, тако, да она у најкраћем року сређена буде и народ ју што пре војним властима ради продаје дотера.

Краљевина Србија
Суд општине Заблаћске
Р.Бр. 120
1. август 1914. год.
ЗАБЛАЋЕ

Начелник среза,
Мих. Р. Илић, с.р.

[МИАЧ, Општина заблаћска, К-19, фасцикла предмети ратне природе, 1. август 1914]

*

Начелник Среза Трнавског
СЛУЖБЕНО
5. августа 1914. г.
Чачак.

СУДУ ОПШТИНЕ *Заблаћске*

Од начелства округа чачанског добио сам депешу Господина Министа Унутрашњих Дела, која гласи:

„Врховна Команда јавља овог часа из Крагујевца: Непријатељ који је 30. и 31. пр. м. прешао Дрину код аде Курјачице и Саву код Шапца, потучен је до ноге на Церу између Лознице и Шапца. Три непријатељска пука потпуно уништена. Заробљено ЧЕТРНАЈЕСТ ТОПОВА и МНОГО ДРУГОГ МАТЕРИЈАЛА. НАША ВОЈСКА ГОНИ НЕПРИЈАТЕЉА.“

Достављам предње томе суду и препоручујем му да ово одмах објави грађанству своје општине.

Начелник Сресни,
Мих. Илић, с.р.

[МИАЧ, Општина заблаћска, К-19, 5. август 1914]

*

Начелник Среза Транвског
СЛУЖБЕНО
5. Августа, 1914. годи.
ЧАЧАК

СУДУ ОПШТИНЕ *Заблаћске*

Начелство Окр. Чачанског, доставило ми је следеће:

„Господин Министар Унутрашњих Дела, телеграмом од данашњег доставио је:

Врховна Команда јавља овог часа из Крагујевца:

Непријатељ који је 30. и 31. пр. мес. прешао Дрину код аде Курјачице и Саву код Шапца, потучен је до ноге. На Церу између Лознице и Шапца и бежи ка Лешници и Шапцу. Три пука потпуно уништена. Заробљено 14 топова и много другог материјала. Наша војска гони непријатеља.“

Достављајући предње, наређујем томе суду, да о овоме одмах упозна сво грађанство своје општине.

Начелник среза,
Мих. Р. Илић, с.р.

[МИАЧ, Општина заблаћска, К-19, фасцикла остало - 1914, 1. август 1914]

*

Начелник Среза Трнавског
Р.Бр. 880
8. Августа, 1914. год.
ЧАЧАК

СУДУ ОПШТИНЕ *Заблаћске*

Начелство Окр. Чачанског, актом Бр. 8798 од данашњег доставило ми је следеће:

„Г. Мин. Унутр. Дела, депешом од јуче наредио је:

По предлогу Министра Војног, препоручујем: полициским и општинским

властима, да настану: да појединци не иду за војском, носећи разне потребе војницима, већ да општине с времена на време, шаље по једно лице, ради достављања потреба војницима из дотичног места.

Одређеном лицу објаву ће давати општинска, а потврдиће је: полициска и жељезничка власт, како се око овога не би имало много посла.“

Наређујем томе суду, да се овога наређења од сада у свему тачно придржава.

Краљевина Србија
Суд општине Заблаћске
Р. 143
9. август 1914. год.
ЗАБЛАЋЕ

Начелник среза,
Мих. р. Илић, с.р.

[МИАЧ, Општина заблаћска, К-19, фасцикла наредбе, 8. август 1914.]

*

Српске Државне Железнице

N° 96

Суду општине

Заблаће

Пошто обвезници III позива, који чувају мостове и пропусте између Слатине и Заблаћа и стражаре у овој станици, иду хитно за Краљево, а смена им није дошла, моли се суд да одмах стави на расположење овој станици десет обвезника из последње одбране стараца или младића наоружаних, да исти стражаре за данас, док смена дође.

Врло хитно.

Станица
11.VIII 1914.
ЗАБЛАЋЕ

Шеф станице
В. Марковић, с.р.

[МИАЧ, Општина заблаћска, К-19, фасцикла предмети ратне природе, 11. август 1914]

*

Начелник Среза Трнавског
Р.Бр. 872.
12. августа 1914. год.
ЧАЧАК

СУДУ ОПШТИНЕ *Заблаћске*

Суд општине Чачанске, актом Бр. 2706 од данашњег доставио ми је следеће:

„Резервној Војној Болници и Црвеном Крсту у Чачку, потребна је свако дневно извесна количина: доброг и здравог млека, које плаћа 0.20 пара дин. од литра. Ово је млеко нарочито за рањенике.

Суд вас моли, да ово у повереном Вам срезу објавите грађанима ради знања.“

Препоручујем томе суду, да ово одмах саопшти грађанима своје општине, како би се што већа количина млека свако дневно доносила, да се рањеници могу потпуно задовољити.

Краљевина Србија
Суд општине Заблаћске
Бр. 1367
13. августа 1914. год.
ЗАБЛАЋЕ

Начелник среза,
Мих. Илић, с.р.

Достављa се грађанству предње
те да носи што веће
количине млека.

Председ. суда
Јован М. Зарић, с.р.

[МИАЧ, Општина заблаћска, К-19]

*

Начелник Среза Трнавског
Р. Бр. 988
13. Августа, 1914. год.
ЧАЧАК

СУДУ ОПШТИНЕ *Заблаћске*

Команд. X Пук. Окр. команде, актом Бр. 2729 од данас доставио ми је следеће:

„Врховна команда наређењем ОБр. 1868 од 11. т. месеца доставила је следеће:

Примећено је да се у појединим местима, нарочито на важнијим жељез. станицама налазе и задржавају резервисти и обвезници оперативних трупа, који су доцније приспели из печалбе или иначе. Они се задржавају ту под изговором незнања места њихових команада. Да се ово убудуће не би дешавало, наређујем: да пуковске команде преко полициских власти, све заостале и доцније дошавше војнике обвезнике упућују са спроводницима хитно најближој војној власти, а ове ће их са кратким извештајем упућивати Команд. Шумад. Дивиз. Области у Крагујевац, који ће их по том упућивати њиховим командантима.“

Достављајући предње наређење, наређујем томе суду да на горње строго пази и сваког војника који не би знао своју јединицу, одмах са једним лицем мени, ради даљег спровода упућује.

Краљевина Србија
Суд општине Заблаћске
Р. Бр. 160
13. августа 1914. год.
ЗАБЛАЋЕ

Начелник среза,
Мих. Р. Илић, с.р.

[МИАЧ, Општина заблаћска, К-19, фасцикла наредбе, 1. август 1914.]

*

Начелник Среза Трнавског
Р. Бр. 1065
23. Августа, 1914. год.
ЧАЧАК

СУДУ ОПШТИНЕ *Заблаћске*

Команд. X Пук. Окр. команде, актом Бр. 3559 од данас доставио ми је следеће:

„Дознао сам, да у појединим општинама моје наређење од 16. пр. мес. Бр. 228. није тачно извршено, јер већина: нераспоређених, претеклих и успособљених војничара, нису упућени овој команди, ради упута где треба. С тога: најхитнијим путем и под најстрожијем одговорношћу, наредите свима општинским судовима, да одмах и у свему тачно поступе по горњем наређењу, и да све, још неупућене обвезнике упуте, тако, да се јаве овој команди неизоставно 25. ов. мес. до подне.“

У вези мога наређења Бр. 158 од 17. Јула ове године, најстрожије наређујем томе суду, да према предњем наређењу Команданта у остављеном року и тачно

у свему поступи, јер ћу на случај, да тај суд према овој наредби потпуно и савесно не поступи, све часнике тога суда оптужити војном ратном суду.

ВРЛО ХИТНО

Краљевина Србија
Суд општине Заблаћске
Р. Бр. 182
24. августа 1914. год.
ЗАБЛАЋЕ

Начелник среза,
Мих. Р. Илић, с.р.

[МИАЧ, Општина заблаћска, К-19, фасцикла наредбе, 24. август 1914.]

*

Начелник Среза Трнавског
Р. Бр. 1079, 1080
24. Августа, 1914. год.
ЧАЧАК

СУДУ ОПШТИНЕ *Заблаћске*

Начелство Окр. Чачанског, актима од данашњег Бр. 9211 и 9254 доставило ми је наређење Министра Унутрашњих Дела [и] Команд. Шумад. Дивиз. Области, следеће садржине:

„Наређујем полицијским и општинским властима: да потпуно забране и не дозволе приступ на војишну територију, свакоме ко не припада војсци или не долази каквим службеним послом. Не сме се дозволити приступ на војишну територију ни оним грађанима, који би носили војницима на војишту: чисту преобуку, храну и друге потребе.

Ово се наређење мора строго и најтачније извршити.“

Достављајући предња наређења, наређујем томе суду, да са истима упозна грађанство своје општине, а тај суд да се најозбиљније стара, да се ова наређења тачно и у свему извршују.

Начелник среза,
Мих. Р. Илић, с.р.

[МИАЧ, Општина заблаћска, К-19, фасцикла наредбе, 24. август 1914.]

*

X ПУКОВ. ОКРУЖНА КОМАНДА
Бр. Службено

Суду општине Заблаћске

Више фамилија обвезника на ратишту а из те општине жале ми се, да им нема ко да помогне у раду – брању шљива и остале летине.

С тога наређујем председнику тога суда, да настане – нареди – да се помогне у раду мобом и то свима оним обвезницима на ратишту, те да се све и брзо уради да не пропадају шљиве и остала летина код фамилија који немају радне снаге нарочито.

Председник општине биће лично одговоран ако неби настао да се ово све уради и на време.

25. Августа 1914. год. Командант мајор,
Чачак Стан. М. Обрадовић

[МИАЧ, Општина заблаћска, К-19, фасцикла предмети ратне природе, 25. август 1914]

*

Начелник Среза Трнавског
Р. Бр. 1177
28. Августа, 1914. год.
ЧАЧАК

СУДУ ОПШТИНЕ *Заблаћске*

Начелство Окр. Чачанског доставило ми је следеће:

„Министарство Народне Привреде доставља следеће:

Одмах после сређивања стрмих жита, настаје брига да се стрнине поугаре и тиме припреме за сетву пролетних усева, а по извршеној берби кукуруза, ваља настати: да се њиве поору и припреме за сетву изимих жита и изврши сетва ових најдаље до 20. Октобра т. год.

Како су најјаче снаге са села на ратишту, а међутим потребно је земљу обрадити на време а особито сетву озимих жита, по извршеној берби кукуруза, на ораницама и детелиштима која треба преорати, то је за обраду земље као и за сређивање заостале летине преко потребна у првом реду: сарадња опш. власти т.ј. оне се имају побринути, да се заједничком снагом од последње одбране младића и стараца и мобом од сеоског женскиња, изврши на време:

1. Угарање стрнина – орање – до 10. цм. дубоко.
2. Берба кукуруза, пренос овога до коша и комишање.
3. Орање за овима жита и 4. озимица.

Ако општ. власти буду усталашне, онда се до бербе кукуруза, могу многе њиве поугарити и тиме припомоћи да се, не само знатно олакша орање за сетву јарих усева, већ да се и униште многе коровске биљке, те зато на угарење и скрећем нарочиту пажњу свима општ. судовима, захтевајући од њих да се и за тај посао заузму добро.

За бербу кукуруза: поред радне снаге, општинске власти побринуће се и за преносна средства, при чему нарочиту пажњу обратити да од добивених производа не иде ништа на растру – штету.

Са орањем за озима жита које треба да је дубоко 18. цм. треба нарочито по берби кукуруза похитати, да би се сетва стрнина могла извршити на време и како општ. власти имају у овоме искуства од минулих ратова, то се надам да ће не само орање, већ и остала припремања земље за сетву, извршити на време. У овом погледу, нарочиту пажњу им скрећем, да се за семе стрнина треба узети и најједрије жито. А како је пшеница ове године у многим местима главничава, то је неопходно потребно, да се одређена количина за сетву, преходно нарочито припреми потопљењем у раствор плава камена.

Како ће поједине породице наших ратника бити у немогућности, да имају довољну количину семена за сетву, општинске власти имају се постарати да им ову ставе на расположење било да им поклоне или са толико их задужи.

И среске власти у овом погледу ваља да чине од своје стране све што могу, да се наведеним послом врше како треба и на време а у случајевима гди се наиђе на нехат, да: председника, кметове и одборнике узимају на одговор и казне.

Најбоље ће се и најбрже послови савладати, ако општинско часништво (председник, кметови и одборници) поделе између себе општински реон и онда сваки за себе настане, да се предстојећи послови изврше. Среске власти настаће да се свуда тако уради.

Контролу у округу вршиће Начелник окружни, који ће ме о томе, како теку послови извештавати телеграфским путем, три пута месечно: сваких десет дана.“

Достављам предњу наредбу томе суду и наређујем му да по истој тачно и у свему поступи, а мени по свршетку сваког, од горе набројаних послова, сваког 6, 16 и 26. у месецу неизоставно извештај поднесе.

За неподношење извештаја на време, најстрожије ћу казнити све часнике тога суда. О пријему одговорити ми.“

Краљевина Србија
Суд општине Заблаћске
Р. Бр. 194
29. августа 1914. год.
ЗАБЛАЋЕ

Начелник среза,
Мих. Р. Илић, с.р.

[МИАЧ, Општина заблаћска, К-19, фасцикла наредбе, 29. август 1914.]

*

Начелник Среза Трнавског
Р.Бр. 1277
2. Септембра, 1914. год.
ЧАЧАК

СУДУ ОПШТИНЕ *Заблаћске*

Начелство Окр. Чачанског, актом Бр. 9520 од јучерашњег доставило ми је следеће:

„Командант XV пешад. пука III позива, актом својим Бр. 167 доставио је следеће:

Овај пук образован је од грађана вашега округа; људи су старијих година и сиромашнијег стања. Сада настају хладни дани а они су без покривача, неки су чак и без веша – кошуља и гаћа, као и без трошка јер су сиротиња.

Моли се Начелник, да нареди општинама: да оне прикупе од фамилија војника, а за оне који немају фамилије да набаве општине, и пошаљу војницима што пре, среством коморе по сигурним и поштеним спроводницима.

Господине Начелниче. Наша је земља доста поднела за своје хероје, али постарајте се сами – лично, да својим херојима олакшамо невољу.

Известите фамилије: да је здравље код војника, за сада, хвала Богу одлично.“

Достављајући предње наређење, наређујем томе суду: да по истом, ако у тој општини има обвезника XV пука, у свему и најбрже поступи, како би се обвезницима који се боре за добро и величину Отаџбине, невоља колико толико олакшала.

Начелник среза,
Мих. Р. Илић, с.р.

[МИАЧ, Општина заблаћска, К-19, фасцикла предмети ратне природе, 2. септембар 1914]

*

Начелник Среза Трнавског
Р. Бр. 1379
8. Септембра, 1914. год.
ЧАЧАК

СУДУ ОПШТИНЕ *Заблаћске*

Начелник Врховне Команде, депешом Бр. О.С.Бр. 287 доставља следеће:

„Примећено је поред друмова на више места, да има лешева угинуле стоке незакопане, које труну и распадају се, те тиме разносе смрад и куже ваздух у околини.

Молим наредите одмах подручним вам властима, да одмах закопавају лешеве угинуле стоке, те да не куже околину.

Достављајући предње, наређујем да начелници станица, одмах издаду наређења свима општинским властима, на чијем се реону налази неукопана стока, да се одмах укопа."

Достављам предњу наредбу томе суду, с препоруком да по истој одмах поступи.

Краљевина Србија
Суд општине Заблаћске
Р. Бр. 213
8. Септе. 1914. год.
ЗАБЛАЋЕ

Начелник среза,
Мих. Р. Илић, с.р.

[МИАЧ, Општина заблаћска, К-19, фасцикла наредбе, 8. септембар 1914.]

*

Начелник Среза Трнавског
Службено
26. Септембра, 1914. год.
ЧАЧАК

СУДУ ОПШТИНЕ *Заблаћске*

Приметио сам да поједини председници и часници општинских судова напуштају своју дужност у општини, и без одобрења подписатог иду на ратиште код војске под разним изговорима, без обзира на то, што за то време јавна служба трпи уштрба.

Да би се овоме једаред стало на пут, ја наређујем: да ни један часник не сме напустити своју дужност пре, него од подписатог, као надзорне власти не добије потребно одобрење.

Свако противно поступање, сматраћу као непослушност према мојој наредби, и правом, које ми закон даје, стаћу на пут оваквим поступцима млађих ми органа.

Ову ће наредбу на подпис примити председник тога суда са свима часницима, а мене о томе известити.

Краљевина Србија
Суд општине Заблаћске
Службено
27. Септе. 1914. год.
ЗАБЛАЋЕ

Начелник среза,
Мих. Р. Илић, с.р.

Примљено к знању.
Председник суда,
Јов. Зарић
Кмет̄ови:
Јеро̄тије Јев̄товић
Мих. М. Вучковић
Милӯт̄. М. По̄повић

[МИАЧ, Општина заблаћска, К-19, фасцикла наредбе, 27. септембар 1914.]

*

Начелник Среза Трнавског
Р. Бр. 9645
30. Септембра, 1914. год.
ЧАЧАК

СУДУ ОПШТИНЕ *Заблаћске*

Начелство Окр. Чачанског, актом Бр. 10.296 од јуче доставило ми је следеће:

„Г. Мин. Унутр. Дела, депешом од јуче Н.Т. Бр. 2566, доставља следеће:

Главни Одбор Краљевине Србије за помагање војних обвезника и пострадалих у рату, који је у прошлим ратовима учинио обилату помоћ: ратницима и њиховим породицама, отпочео је и сада свој рад у Нишу. Главни Одбор се је обратио свима: окружним и среским начелницима са молбом да установе: окружне и среске пододборе, за прикупљање: прилога у новцу, храни и стварима, као што је то и прошлих ратова било.

Да би Главни Одбор могао одговорити свом хуманом задатку, позивам: окружне и среске начелнике и све полициске чиновнике, да припомогну колико год се може, да се пододбори образују, и да се што обилнија помоћ, пружи: обвезницима и пострадалима у рату.“

Достављам предње наређење Г. Министра и проглас Главног Одбора, томе суду, ради поступка.

Краљевина Србија
Суд општине Заблаћске
Бр. 1773
3. Окт. 1914. год.
ЗАБЛАЋЕ

Начелник среза,
Мих. Р. Илић, с.р.

[МИАЧ, Општина заблаћска, К-19, фасцикла наредбе, 3. октобар 1914.]

*

Начелник Среза Трнавског
Р. Бр. 1781
1. Октобра, 1914. год.
ЧАЧАК

СУДУ ОПШТИНЕ *Заблаћске*

Команд. Шумад. Дивиз. Области, актом од 28. пр. мес. Пов. Л. Бр. 478 доставио ми је следеће:

„Штабу Врховне Команде, достављено је да сродници и породице у рату погинулих војника, преносе њихове лешеве у простим сандуцима а често и без ових, ради сахране, у родна места, а без ичијег одобрења и знања.

Како је ископавање и пренос лешева без одобрења, по распису Г. Мин. Унутр. Дела Бр. 11840 од 14. пр. мес. безусловно забрањен, а непрописним преносом ствара се могућност ширења опасних болештина и зараза, то је Начелник Штаба Врховне Команде, претписом О.Бр. 2305 од 19. т. мес. наредио:

Да се полициским властима изда наређење: да најенергичније спречавају самовољно ископавање и пренос лешева, а оне, који се ухвате на делу, узимају на одговор и даље по закону са њима поступају.“

Достављајући предње, наређујем томе суду да ово наређење одмах обзнани свом грађанству своје општине, а суд да настане да се ови случајеви не дешавају, а на случај да неко и после ове наредбе противно поступи, одмах ми га достави, ради даљег законог поступка.

ХИТНО ЈЕ.

Краљевина Србија
Суд општине Заблаћске
Р.Бр. 271
3. Окт. 1914. год.
ЗАБЛАЋЕ

Начелник среза,
Мих. Р. Илић, с.р.

[МИАЧ, Општина заблаћска, К-19, фасцикла наредбе, 3. октобар 1914.]

*

Начелник Среза Трнавског
Р. Бр. 1857
10. Октобра, 1914. год.
ЧАЧАК

СУДУ ОПШТИНЕ *Заблаћске*

Начелство Окр. Чачанског, актом Бр. 10574 од 9. ов. мес. доставило је следеће:

„Господ. мин. Унутр. Дела, депешом од 7. ов. мес. Бр. Службено, доставио ми је следеће:

Препоручујем полициским властима да настану да се према избеглицама, са граничне области, не врше уцене при плаћању станова и набављању животних намирница и да уцењиваче кажњавају.“

Достављајући предње, наређујем томе суду, да по истом тачно поступа.

ХИТНО ЈЕ.

Краљевина Србија
Суд општине Заблаћске
Р.Бр. 296
10. Окт. 1914. год.
ЗАБЛАЋЕ

Начелник среза,
Мих. Р. Илић, с.р.

[МИАЧ, Општина заблаћска, К-19, фасцикла наредбе, 10. октобар 1914.]

*

Начелник Среза Трнавског
Поверљиво
10. Октобра, 1914. год.
ЧАЧАК

СУДУ ОПШТИНЕ *Заблаћске*

Начелство Окр. Чачанског, актом Поверљивим од јуче, доставило ми је следеће:

„Господ. Мин. Унутр. Дела, шифрованом депешом од 8. ов. мес. доставио је следеће:

Врховна Команда је извештена, да ће Аустријанци покушавати атентате на наше: жељезничке пруге, мостове, тунеле и пропусте и да ће се служити свима срествима, а да ће атентатори бити снадбевени Бугарским пасошима.

Препоручујем свима: полициским и општинским властима, да строго мотре на све сумњиве личности, и да их достављају надлежним властима на поступак. Треба скренути нарочиту пажњу на лица која пролазе преко граничних станица, која путују возовима или се распитују о нашим пругама и трупама, и која покушавају приближавати се жељезничким пругама на пустим местима.

Ради постигнућа циља, полициске власти треба да раде са шефовима жељезничких секција и станица и осигуравајућим трупама.“

Достављајући предње, наређујем томе суду да исто тачно прими к знању и по истом се управља, а стражарима на жељезничким пругама, у својој општини, обрати пажњу, да строго мотре на сва лица сумњиве спољашности, која се

смуцају око жељезничких пруга, па на случај да се које од оваквих лица ухвати суд ће ми га под јаком стражом спровести, ради даљег поступка.

Краљевина Србија
Суд општине Заблаћске
Поверљиво
10. Окт. 1914. год.
ЗАБЛАЋЕ

Начелник среза,
Мих. Р. Илић, с.р.

[МИАЧ, Општина заблаћска, К-19, фасцикла наредбе, 10. октобар 1914.]

*

Начелник Среза Трнавског
Р.Бр. 1937
16. Октобра, 1914. год.
ЧАЧАК

СУДУ ОПШТИНЕ *Заблаћске*

Из Заблаћске Железничке Станице, јуче ме је известио телеграмом, да су на државном друму у Заблаћу виђена два обвезника I позива. Један је од њих Србин а други Циганин. Обојица су наоружани брзометним пушкама. Исти су свакако војни бегунци из бојне линије.

Стражи која чува пут и телеграф није пошло за руком да их ухвати, пошто су бегунци хтели да употребе оружје. Пошто су исти отишли ка Слатини, Шеф Станице Заблаћске известио је Шефа Станице Слатинске, који им је послао у сусрет станичну стражу, али их ова није нигде спазила. Командир страже за чување телеграфа Грујица Аџемовић, са својим људима а уз припомоћ страже Заблаћске Станице, извршио је синоћ потеру, али није успео да их нађе. Сазнало се је да су побегли ка селу Липници.“

Достављајући предње, наређујем томе суду, да поменуте војне бегунце у својој општини најозбиљније и најенергичније потражи и на случај проналаска под јаком их стражом мени упути, у противном: извештај о резултату тражења одмах ми пошаље.
ВРЛО ХИТНО.

Краљевина Србија
Суд општине Заблаћске
Р.Бр. 311
17. Окт. 1914. год.
ЗАБЛАЋЕ

Начелник среза,
Мих. Р. Илић, с.р.

[МИАЧ, Општина заблаћска, К-19, фасцикла предмети ратне природе, 17. октобар 1914]

*

Краљ. [Грб] Срп.
Начелник Среза Трнавског
Бр. 2129
26. окт. 1914. год.
У ЧАЧКУ

СУДУ ОПШТИНЕ *Заблаћске*

Начелство окр. Чачанског актом својим Пов.Бр. 58 доставио ми је следеће:

Према упуту за формирање добровољачких одреда када ће се примати добровољци под овим условима.

Пријем и упис добровољаца.

Чл. 20.

1. Добровољци морају имати најмање пуних 18 година.

2. Несмеју бити обвезници борци I и II позива народне војске.

3. Да нису регрутовани, и да не подлежу регрутацији у идућој го[дини].

Ако су регрутовани они ће се примати само онда ако имају уверење о ослобођењу од личног слу[жбовања] било због привремене неспособности, било из ма ког другог узрока.

4. Да су према оцени пуковске окружне команде подобни за војничку службу.

5. Да дају писмену изјаву да до краја рата неће тражити отпуст из војске.

Чл. 21.

Скупљање добровољаца биће у свима местима окружних пуковских команди.

Упис добровољаца вршиће команданти тих Команда. Они ће одговарати на тачност услова за пријем добровољаца.

Чл. 22.

Чим се скупе по 30 до 40 добровољаца слаће се под командом из старе области у Крагујевац а из нове области у Скопље.[40]

Чл. 23.

Упис добровољаца објавиће се у целој Србији преко свију војних и цивилних власти (Полицијских и општинских).

Исто тако за упис ће се добровољци позвати преко свих новина, у којима ће се објавити оно што је најпотребније.

40 Под новим областима су се подразумевале територије ослобођене и припојене Краљевини Србији у Балканским ратовима.

Општине ће то учинити добошом и плакатима о свом трошку.
Текст плаката добиће се из Министарства Војног.

Наређујем суду, да према овом наређењу и упуту ОДМАХ поступе.

Краљевина Србија
Суд општине Заблаћске
Р.Бр. 333
27. Окт. 1914. год.
ЗАБЛАЋЕ

Начелник сресски,
Мих. Р. Илић, с.р.

[МИАЧ, Општина заблаћска, К-19, фасцикла предмети ратне природе, 27. октобар 1914]

*

Начелник Среза Трнавског
Бр. Службено
2. Новембра, 1914. год.
ЧАЧАК
Н А Ј Х И Т Н И Ј Е

СУДУ ОПШТИНЕ *Заблаћске*

Наређујем лично председнику тога суда да ми онога часа када ову наредбу прими упути 15 Петнајест лица која се налазе у тој општини без обзира [на] године старости која су способна за истовар разних артикала које вечерас стижу из УЖИЦА овде у ЧАЧАК.

Ови људи морају бити неизоставно до 7 сати овде у сресној канцеларији у приправности.

ПРЕДСЕДНИЧЕ, пази на извршење ове наредбе јер сву одговорност носиш ти лично.

СТВАР ЈЕ ОЗБИЉНА И ХИТНА.

Краљевина Србија
Суд општине Заблаћске
Р.Бр. 342
2. Новем. 1914. год.
ЗАБЛАЋЕ

Начелник сресски,
Мих. Р. Илић, с.р.

[МИАЧ, Општина заблаћска, К-19, фасцикла наредбе, 2. новембар 1914.]

*

Начелник Среза Трнавског
Бр. 2199
2. Новембра, 1914. године
ЧАЧАК
Н А Ј Х И Т Н И Ј Е
Врло хитно

СУДУ ОПШТИНЕ *Заблаћске*

На основу наредбе Врховне Команде и Начелника војне станице од Ноћас Бр. 3623 наређујем лично председнику или његовом замењенику, да онога часа када ову наредбу буде примио упути овој сресној власти све ПЕКАРЕ из своје општине како би се могли упутити Начелнику станице на рад.

ОВУ НАРЕДБУ ПРЕДСЕДНИЧЕ ИЗВРШИЋЕШ ОНОГА ЧАСА КАДА ОВУ НАРЕДБУ ПРИМИШ ПО ЦЕНУ СВОГА ЖИВОТА, ако нема пекара у тој општини одговорићеш по доносиоцу ове наредбе.

ПАЗИ на извршење ове наредбе јер ћеш ти лично бити одговоран.

Суд општине Заблаћске
Р.Бр. 344
3. Новем. 1914. год.
ЗАБЛАЋЕ

Начелник среза,
Мих. Р. Илић, с.р.

Командиру страже [.....] [41]
Г. Грују Ацемовићу
Доставља вам се предње наређење,
пошто има пекар Лука Мартиновић,[42]
те ако је могуће да га употребиш
за предњи позив.
Пред. суда
Јов. М. Зарић, с.р.

[МИАЧ, Општина заблаћска, К-19, фасцикла наредбе, 3. новембар 1914.]

41 Нечитко.

42 Мартиновић Лука, земљорадник из Вапе, редов I чета II батаљона последње одбране, погинуо рату 1914-1918. (М. Вуловић, *нав.дело,* 45).

*

Начелник Среза Трнавског
Бр. 2209
2. Новембра, 1914. године
ЧАЧАК

СУДУ ОПШТИНЕ *Заблаћске*

Од Команданта X пук. окр. команде добио сам наредбу Бр. 10718 која гласи:

„Према наређењу Врховне Команде АБр. 5575 од 2. т. мес. и наређењу Команданта Шумад. див. области ОБр. 27792 од 3. т. мес. на територији овог пуковског округа има се реквирирати 400 Четири стотине волујских кола са воловима и тераоцима и то да на сваких 20 кола мора бити по један старешина на коњу. Старешине узети од отреситијих људи који се на расположењу имају.“

На основу предњег наређујем: Да се одмах СВА волујска комора, пописана према наређењу мом Бр. 8850 од пр. месеца, и од које су спискови послати овој команди, која није сада употребљена на војној дужности прикупи код среске канцеларије по том и ту поделити на одељења по 20 пари волова са запрегом и тераоцима, према предњем наређењу, и свако одељење предати једном старешини који мора бити на коњу који ће ОДМАХ чим се прикупе ма и једно оделење са својим оделењем предстати овој команди са засебним списком.

Старешинама саставити списак од предатих му оделења и снадбети га спроводном објавом за ОВАМО из списка се има видети чији су волови а чија кола, одакле су сопственици и ко је тераоц.

Свака запрега мора имати тераоца способног, из реда стараца и младића последње одбране. Исто тако за волове понети покриваче, зобнице као и храну за ПЕТ дана.

Нека начелник настане најсавесније, да се ово наређење до потпуности изврши и да нико не остане и прикрије се. НАРЕЂЕЊЕ СМАТРАТИ ЗА НАЈХИТНИЈЕ.

Према несавесним општинским часницима предузети најстрожије мере, евентуално у случају нехата спровести их мени стражарно и употребити сва средства која ВАМ стоје на расположењу те да би се наређење извршило.

ПОНАВЉАМ ДА СЕ ОВО СМАТРА ЗА НАРЕЂЕЊЕ НАЈХИТНИЈЕ И НАЈПРЕШНИЈЕ.“

Предње наређење команде достављам у целости томе суду и наређујем председнику и свима осталим часницима тога суда да ову наредбу у свему најсавесније изврше у року за 24 сата и сву комору која је пописата и налази се на лицу места У РОКУ ЗА 24 САТА упути пред ову среску канцеларију са једним општинским часником и једним Коњаником који ће бити спроводник.

Скрећем и овом приликом председнику и кметовима да је ова наредба најхитније природе и да се иста по цену ЖИВОТА у остављеном року мора извршити. Ако у остављеном року ова наредба не буде у целости извршена председник ће ми предстати ради спровода Команди.

ПАЗИ НА РОК И ТАЧНО И САВЕСНО ИЗВРШЕЊЕ ОВЕ НАРЕДБЕ ЈЕР ЈЕ ИСТА ОЗБИЉНЕ И ХИТНЕ ПРИРОДЕ.

Суд општине Заблаћске
Р.Бр. 349
4. Новем. 1914. год.
ЗАБЛАЋЕ

Начелник сресни,
Мих. Р. Илић, с.р.

Саопштити кметовима да сваки из свої села комору са тераоцима дотуре код ове општ. судниці до 12 сати – подне 5. ов. месеца.

Председ. Суда
Јов. Зарић

Саопштено ми је предње 5-XI изјутра

Кметови:
Јеротије Јевтовић

[МИАЧ, Општина заблаћска, К-19, фасцикла наредбе, 4. новембар 1914.]

*

Начелник Среза Трнавског
Бр. 9874
5. новембра 1914. год.ВРЛО ХИТНО
Чачак

СУДУ ОПШТИНЕ *Заблаћске*

Из извештаја Команданта Ужичке војске, видим, да многи војници напуштају своје команде и бегају, у жељи да избегну своју војничку обавезу.

Како Командант тражи да се такви војници похватају и у команду стражарно спроведу, то наређујем томе суду, да одмах настане, да се такви војници одмах пронађу и стражарно мени упуте, са списком, којој команди и јединици припадају.

Председник ће саопштити свима часницима суда, да се по својим селима тачно известе, да нема кога од војника који се под разним изговороима крије, и сваког таког одмах доставе председнику који ће даље шта треба урадити.

Да је суд ову наредбу примио и саопштио је коме треба, оћу извештај у року од 24. часа.

Суд општине Заблаћске
Бр. 1832
7. Новем. 1914. год.
ЗАБЛАЋЕ

Начелник Сремски,
Мих. Р. Илић, с.р.

[МИАЧ, Општина заблаћска, К-19, фасцикла предмети ратне природе, 7. новембар 1914]

*

I РЕЗЕРВНА ВОЈНА БОЛНИЦА
Бр. 2247
6. Новембра 1914. год.
У ЧАЧКУ

Суду Општине Заблаћске

Објавите грађанству те општине да ова Болница прима млеко за исхрану рањеника и болесника по 0.25 дин. један литар, ко оће да млеко продаје нека доноси у ову Болницу, и доношено млеко исплаћиваће се одмах.

Који од грађана има већу количину млека за издавање упутите их одмах у ову болницу ради погодбе.

Управник Болнице
Резер. Санит. пуковник
Др Богдановић [Александар]

[МИАЧ, Општина заблаћска, К-19]

*

Начеллник Среза Трнавског
Бр. [...] [43]
7. новембра 1914. год.
Чачак.

СУДУ ОПШТИНЕ *Заблаћске*

Х. пуков. окр. команда актом данашњег Бр. 10959. доставила ми је следеће:

„Према наређењу команданта шумад. дивиз. области, упутите с места све коњанике, комору, све сејизе[44] и све посилне, који припадају ескадрону

43 Оштећени део документа.

последње одбране стараца, ове пуковске окружне команде, да се јаве команданту ове јединице, резервном капетану II класе Г. Миливојевићу у стару касарну у Крагујевцу.

Ово учините одмах, упут извршити непосредно одмах за Крагујевац."

Достављам предње наређење томе суду и препоручујем му, да по истом одмах и у свему поступи, а о извршењу ме извести у року за 24. часа по пријему ове наредбе.

Најхитније.

Начелник Сресни,
Мих. Р. Илић, с.р.

[МИАЧ, Општина заблаћска, К-19, фасцикла предмети ратне природе, 7. новембар 1914]

*

Начелник среза Транвског
Бр. 2282
8. Новембра 1914. године.
ЧАЧАК

СУДУ ОПШТИНЕ *Заблаћске*

Командант XII пуков. окр. команде депешом Бр. 13124 наредио је следеће:

„Овој команди достављено је да су неки наоружани регрути прошли кроз Краљево без објава и да иду својим кућама.

Настаните да се ти војници упуте овој Команди и пошто су регрути користите се саветом и утицајним људима тога краја да се врате у своју команду."

Предње наређење достављам томе суду и наређујем му, да по истом у свему ОДМАХ поступи.

Суд општине Заблаћске
Р.Бр. 353
9. Новем. 1914. год.
ЗАБЛАЋЕ

Начелник сресни,
Мих. Р. Илић, с.р.

[МИАЧ, Општина заблаћска, К-19, фасцикла предмети ратне природе, 9. новембар 1914]

44 Заједнички назив за трубаче и добошаре у војсци (Vojna enciklopedija, sveska 10, Beograd, 1975, 709).

*

Начелник Среза Трнавског
Бр. 2224
9. новембра 1914. год.
Чачак.

СУДУ ОПШТИНЕ *Заблаћске*

Господин Министар Унутрашњих дела доставио ми је следеће:

„Настаните живо са полициским и општинским властима, да мештани у вашем подручју указују одмах помоћ у храни, оделу, огреву и давању станова становништву од рата пострадалим. Морална је дужност свакога, да пострадалим помогне колико ко може и чиме може. Ова је помоћ у толико потребнија, што новчана средства што држава на ту циљ даје, нису довољна. Који се од мештана и после савета и утицаја власти не би одазвали својој дужности, треба га казнити и силом закона на то натерати. А ко би у погледу давања огрева из државних, манастирских или општинских шума било какве сметње по закону о шумама или постојећих наређења Министра Народне Привреде, ви ће те ме овим путем известити, предложивши, како би се те сметње могле отклонити имајући у виду и интересе шуме.“

Достављам предње томе суду, с препоруком, да се по истом строго управља и о извршењу лично се стара, јер ће ми цео суд одговарати.

Начелник Сремски,
Мих. Р. Илић, с.р.

[МИАЧ, Општина заблаћска, К-19, фасцикла предмети ратне природе, 9. новембар 1914]

*

Начелник Среза Трнавског
Бр. 9897
9. новембра 1914. год.
Чачак

СУДУ ОПШТИНЕ *Заблаћске*

Нека суд саопшти грађанству, а нарочито одбеглицама ради знања и управљања, да је Министар Војни наредио начелницима станица да у првом реду купују за исхрану војске и војне потребе стоку од народа који се због рата исељава те с тога хоће своју стоку да продаду. Они нека се обрате начелнику војне станице.

Краљевина Србија
Суд општине Заблаћске
Бр. 1835
10. новембар 1914. год.
ЗАБЛАЋЕ

Начелник Сресски,
Мих. Р. Илић, с.р.

[МИАЧ, Општина заблаћска, К-19, 10. новембар 1914.]

*

Начелник среза трнавског
П.Бр. 2254.
11. Новембра 1914. године
Чачак

СУДУ ОПШТИНЕ *Заблаћске*

Од команданта X пуковске окружне команде добио сам наређење под 11. ов. месеца Пов.Бр. 80. следеће садржине:

„Господин Министар Војни претписом од 4. овог месеца Пов. Ф.Ђ.О.Бр. 2217 доставио је следеће:

У вези са наређењем Пов. Ф.Ђ.О.Бр. 1894 од 10. прошлог месеца наређујем: да се сви ЂАЦИ регрути са старе и нове територије, рођени у 1894. години, као и сви рођени ранијих година, којима због чега нису до сада упућени у кадар, а чије школе због ратног стања сада нераде, позову и упуте команданту пешад. подофицирске школе у СКОПЉУ за ђачку чету на одслужење свога рока, тако да у СКОПЉУ буду 20. НОВЕМБРА тек. год. на конак.

Достављајући предње начелнику наређујем, да се по истом поступи и регрути ђаци из тог среза упуте овој команди најдаље и неизоставно до 16. овог месеца. СВПБр. 67.“

Наређујем томе суду да у свему по овом наређењу поступи пазећи на остављени рок, јер ће за неизвршење овог наређења бити лично одговоран председник тог суда.

ВРЛО ХИТНО.

Краљевина Србија
Суд општине Заблаћске
Бр. 359
13. новембар 1914. год.
ЗАБЛАЋЕ

Начелник среза трнавског,
Мих. Р. Илић, с.р.

[МИАЧ, Општина заблаћска, К-19, фасцикла предмети ратне природе, 13. новембар 1914]

*

Начелник среза трнавског
Бр. 2260
12. Новембра 1914 године
ЧачакВРЛО ХИТНО

СУДУ ОПШТИНЕ *Заблаћске*

Шаљем томе суду под ./. приложене УРЕДБЕ са наредбом о установљењу ДЕПОВСКИХ КОМАНАДА, као у изводу из ВОЈНО КАЗНЕНОГ ЗАКОНИКА о поступку ПРЕКИХ СУДОВА. Према наређењу команданта дивизијске области од 10. овог месеца Пов. Бр. 793.

Од ових прилога примиће један екземплар председник тог суда а по један предаће сваком свом кмету, један ће бити за суд општински.

Наређујем председнику и свима часницима тог суда да настану да све војнике обвезнике који су се удаљили из својих команда ОДМАХ упути у своје команде јер су на првом месту они одговорни за не извршење овог наређења.

Напомињем часницима тог суда да ћу њих оптуживати као саучеснике преком суду ако не буду по овом наређењу похватали све војне бегунце из те општине и ако ми списак бегунаца из те општине не буде послат у року од 24 часа од пријема овог наређења.

Наређујем томе суду да ми по доносиоцу овог наређења одмах о пријему одговори, а да је исто предао свима часницима на подпис овог акта у року од ДВА дана послаће ми протокол по коме је извршена предаја овог наређења.

Скрећем пажњу свима часницима тога суда на велику одговорност за несавесно извршење овог наређења које се казни СМРЋУ.

ВРЛО ХИТНО.

Начелник среза трнавског,
Мих. Р. Илић, с.р.

[МИАЧ, Општина заблаћска, К-19, фасцикла предмети ратне природе, 12. новембар 1914]

*

Начелник Среза Трнавског
Бр. 2261
12. Новембра, 1914. године.
ЧАЧАК

СУДУ ОПШТИНЕ *Заблаћске*

Командант X. пук. округа поверљивим актом од данашњег Бр.[..][45] 31 доставио је следеће:

„ВРХОВНА КОМАНДА најстрожије поверљиво Шифром Бр. 6733 од 7. овог месеца доставља следеће:

300-400 војника XII пешад. пука I позива прошли су кроз Слатину 6. овог месеца по подне. Они су изјавили да се неће враћати у рат већ иду својим кућама. Своју су команду напустили самовољно уз сарадњу неког. И полицијска власт у опште предузеће мере да се ти војници врате у своје команде. За ово користити се утицајем људима тога краја ради савета и оставити им рок 24 сата да се са објавама војних власти врате у своје команде. Они који после ових мера остану упорни и непослушни поделити згодним начином у мање групе и са потребном опрезношћу разоружајте их и стражарно преко суда при деповској команди у Крагујевац. О резултату известите ову команду.“

Предње наређење достављам томе суду и наређујем му да настане, да се ови обвезници колико их буде имало у тој општини похватају, и под јаком стражом спроведу овој среској власти.

О пријему ове наредбе суд ће одговорити обратном поштом.

Краљевина Србија
Суд општине Заблаћске
Бр. 361
13. новембар 1914. год.
ЗАБЛАЋЕ

Начелник сресни,
Мих. Р. Илић, с.р.

[МИАЧ, Општина заблаћска, К-19, 13. новембар 1914.]

*

Начелник среза трнавског
Бр. 2262
12. Новембра 1914. године
Чачак

СУДУ ОПШТИНЕ *Заблаћске*

Чачанска војна станица актом од данас Бр. 4224 доставља следеће:

У последње време налазе се овде веће јединице са возовима, за које је потребна огромна количина СЛАМЕ, како за простирку стоке тако и људства.

Према наредби команданта Шумадијске дивизије наређујем томе суду да настане код својих грађана да што у већој количини догоне сламу у Чачку и предаје је овд. војној станици цена је одређена 3.50 динара од сто кила ако је слама боља плаћаће се 4. динара од сто кила. Напомињем часницима да својим грађанима саопшти ако они сами не буду хтели ову сламу да догоне да ће је ова среска власт одузети и онда неће примити готов новац већ ће добити

45 Оштећени део документа.

реквизациону признаницу и исплата ће бити у будућности.

Нека часници настану код својих грађана да се слама у што већој количини догна и овд. станици преда за коју ће сопственик одмах примити готов новац у суми од 4. динара до сто кила.
ВРЛО ХИТНО.

Краљевина Србија
Суд општине Заблаћске
Бр. 363
13. новембар 1914. год.
ЗАБЛАЋЕ

Начелник среза трнавског,
Мих. Р. Илић, с.р.

[МИАЧ, Општина заблаћска, К-19, фасцикла предмети ратне природе, 13. новембар 1914]

*

Начелник Среза Трнавског
Бр. 2271
13. Новембра, 1914. год.
ЧАЧАК

СУДУ ОПШТИНЕ *Заблаћске*

Господин Министар Унутраш. Дела, телеграмом од 11. ов. мес. Бр. 5309 доставља следеће:

„С погледом на садање прилике у којима се земља налази, потребно је да сваки грађанин и војник врши трезвено и предано своју грађанску и војну дужност. Има случајева да поједини опијајући се заборављају на вршење те дужности, с тога вам наређујем да сместа и без икаква оклевања забраните све бесправне крчме, ма које врсте оне биле, ако таквих у вашем подручју има, и стално се старате да се такве радње не упражњавају. Ко противно поступи треба га најстрожије казнити.

Сем тога наредићете кафеџијама и механџијама да ни у ком случају не смеју давати пиће војницима и грађанима који би га употребљавали неумесно опијајући се а онима за које примете да су ма и најмање пијани, не смеју никако ма и најмање алкохолног пића давати. Механџије, кафеџије и хотелијери који би противно урадили, поред строге казне биће осуђени и на губитак механског односно кафанског права – Чл. 22. уредбе о механама и кафанама.“

Достављајући предње наређење томе суду, ја му најозбиљније препоручујем да настане да се ово наређење тачно и у свему изврши. Бесправне крчме затвориће ОДМАХ, а механџијама и кафеџијама који имају право механско кафанско, саопшти ову наредбу на потпис, па у случају да се ко о исту огреши, доставите ми га одмах.

Начелник Сресски,
Мих. Р. Илић, с.р.

[МИАЧ, Општина заблаћска, К-19, фасцикла наредбе, 13. новембар 1914.]

*

Начелник среза трнавског
Бр. 2362
24. Новембра 1914. године
ЧачакВрло хитно

СУДУ ОПШТИНЕ *Заблаћске*

Наређујем томе суду да ми у року од ТРИ дана пошаље списак добеглица из Србије, Босне, Херцеговине и других земља који су услед рата пребегли и настанили се у тој општини.

Списак имаће ове рубрике:

1. Текући број
2. Име и презиме
3. Место одакле је, срез и округ
4. Колико има чланова породице
5. Колико има испод десет година
6. Колико има преко десет година
7. Где су нашли стан – приват или у државну или општинску зграду
8. Да ли стан плаћају или не? ако су плаћали то колико
9. Да ли су сиротног стања или су доброг
10. Како се до сада издржавали – сами или од општине или добровољним прилозима.
11. Одакле су се снадбевали огревом.

Списак безусловно мора бити у одређеном року код ове сресске власти.

Сва сиромашна лица у списку заведена упутиће ми суд тако да овди буду у суботу 29. овог месеца у 8. часова пре подне како би добили државну помоћ за храну.

ВРЛО ХИТНО.

Краљевина Србија
Суд општине Заблаћске
Бр. 377
25. новембар 1914. год.
ЗАБЛАЋЕ

Начелник среза трнавског,
Мих. р. Илић, с.р.

[МИАЧ, Општина заблаћска, К-19, фасцикла предмети ратне природе, 25. новембар 1914]

*

Начелник Среза Трнавског
Бр. 9987
28. Новембра, 1914. године.
ЧАЧАК

СУДУ ОПШТИНЕ *Заблаћске*

Господ. Министар Унутр. дела телеграмом од 27. овог месеца ПБр. 6154 доставио ми је следеће:

„У вези наређења мога претходника о хватању сумњивих лица, интернираних страних поданика и хватању одбеглих војника наређујем вам следеће:

1) Сви поданици Аустро-угарски, немачки имају сместа бити интернирани, у колико то до сада није извршено. То исто има се учинити и с поданицима других држава за које има начина сумње да су неисправни.

2) Интернирање се има извршити на два начина

а) Сумњиви страни поданици имају стално обитавати у згради у просторији зграде коју им за то одреди дотична полицијска власт, они се имају хранити првенствено о свом трошку, у недостатку овог о државном, по правилима о апсеницима.

б) Остали Немачки и А-угарски поданици имају остати у месту које и за то одреди полицијска власт из истог без дозволе власти не смеју излазити, они су дужни свакога дана у одређени сат престати полицијској власти, а где ове нема општинској пријавити се да су ту што је власт увек у списку поред имена њихова назначити да се пријавио. Који ово пропусти учинити ма и један пут са њим треба поступити као и са лицима и интернирати, по првом случају овог наређења. Од свих интернираних лица Начелник окр. и начелник сресни треба да имају тачне спискове и у њих убележавају сваку промену. Копију тих спискова начелство ће ми послати првом поштом.

Стална и непрекидна дужност полициских и општинских власти мора бити хватање одбеглих војника, и обвезника, и упућивати их у њихове команде. Према томе не сме бити ни једно мушко лице способно за војску било у цивилу или униформи а да општинска власт не зна по ком се он праву ту налази. Несавесно или лабаво вршење ове наредбе од стране општинских власти часника казниће те најстрожије ако кривица не долази у ред казнених дела у коме случају треба их суду оптужити поред казне такве часнике треба ОДМАХ разрешити од дужности ако су војни обвезници па их сместа упутити у њихову команду.

Тражим да начелник окружни и сресни лично уложе сав труд у извршењу ове наредбе јер ћу у противном сматрати да су неподобни за старешину округа односно среза и према њима ћу применити законске мере.

Исто тако и сваки други полициски чиновник за кога будем извештен, да лабаво врши своју дужност биће строго кажњен, па и из службе уклоњен. Ово

наређење нека се саопшти свима полициским чиновницима и општинским часницима у вашем подручју.“

Достављајући предње наређење томе суду, наређујем му да ми у року за 48 сати прати по нарочитом човеку списак свих страних интернираних поданика у дупликату, у коме ће назначити име и презиме, одакле је родом које је државе поданик, од када живи у Србији, је ли војни бегунац или није?. Тако исто послаће ми протокол саопштења, да је ову наредбу на потпис саопштио свима часницима те општине.

ВРЛО ХИТНО!

Краљевина Србија
Суд општине Заблаћске
Бр. 1849
28. новембар 1914. год.
ЗАБЛАЋЕ

Начелник сресни,
Мих. Р. Илић, с.р.

[МИАЧ, Општина заблаћска, К-19, фасцикла наредбе, 28. новембар 1914.]

*

Начелник среза трнавског
Бр. 2419
2. децембра 1914. године
Чачак

СУДУ ОПШТИНЕ *Заблаћске*

Од команданта X пуковске команде добио сам наређење следеће:

„На основу наређења Господина Министра војног најбржим путем наредите општинским судовима. Да сачине списак обвезника последње одбране стараца и то са следећим рубрикама:

1. Редни број
2. Чин и звање
3. Име и презиме
4. Село (одакле је)
5. Примедба

У списку унети све обвезнике и то, прво оне који се сада на каквој војној дужности налазе, а за сваког у примедби назначити где је и од када на служби, после ових увести оне који нигде сада на дужност нису.

Оваке сачињене спискове што пре прикупити и овој команди најдаље и неизоставно под најстрожијом одговорношћу послати до 5. овог месеца закључно.

Једно времено наредите општинама да оне обвезнике који нигде сада

нису на дужности упуте овој команди са једним часником и засебним списковима најдаље и неизоставно до 8. ово месеца до подне.

Ово наређење сматра се као ВРЛО ХИТНО и извршите га најсавесније, за сваку несавесну радњу општинских часника узмите их на кривични одговор према чему контролисати њихов рад односно спискове и уверите се да ли су сви обвезници у списак заведени и дали су наводи општински тачни."

Наређујем томе суду да ми тражене спискове до ПЕТОГ овог месеца пошаље за неизвршење лично ће бити одговоран председник и деловођа тог суда.

ВРЛО ХИТНО.

Краљевина Србија
Суд општине Заблаћске
Бр. 382
3. децембар 1914. год.
ЗАБЛАЋЕ

Начелник сресни,
Мих. Р. Илић, с.р.

Саопштено нам је данас
шестог Децембра 1914. год.
Милан З. Вучићевић, с.р.
Милан Новаковић, с.р.

[МИАЧ, Општина заблаћска, К-19, фасцикла наредбе, 3. децембар 1914.]

*

Начелник среза трнавског
Бр. 2480
10. Децембра 1914. године
Чачак

СУДУ ОПШТИНЕ *Заблаћске*

Командант X пуковске команде актом од 8. овог месеца Пов. Бр. 95 доставио ми је следеће:

„Командант X пешад. пука II позива народне војске актом својим од 29. пр. месеца Пов. Бр. 264 доставио је следеће:

Око 400 до 500 војника овог пука учинило је бегство из команде, приликом наступања непријатеља и заузимања просторије где су њихове куће. По чувењу доста је њих отишло са Аустријском војском а остали су код својих кућа или се крију по оближњим селима."

Достављајући предње начелнику наређујем: Да се одмах најенергичније настане поред већ предузетих мера, да се заостали војници X пука II позива као и остали што пре упуте у своје јединице, те како би избегли крајње строгости наших војних закона.

Достављам томе суду предње наређење препоручујем му да по истом у свему најенергичније поступи.

ВРЛО ХИТНО.

Краљевина Србија
Суд општине Заблаћске
Бр. 401
11. децембар 1914. год.
ЗАБЛАЋЕ

Начелник среза трнавског,
Мих. Р. Илић, с.р.

Примљ. к знању
за Председ. суда
члан
М. Вучковић

[МИАЧ, Општина заблаћска, К-19, фасцикла наредбе, 11. децембар 1914.]

*

Начелник Среза Трнавског
Бр. 2499
13. децембра 1914. г.
Чачак

СУДУ ОПШТИНЕ *Заблаћске*

Командант X. пук. окр. команде доставио ми је следеће:

„Наређење моје Бр. 12541 од 2. ов. мес. односно упута последње одбране стараца, није ни у колико извршено. Зашто начелници не предузму потребне мере према часницима општинским за неизвршење? Све нехатне кривично саслушати и саслушање ми што пре доставити.

И по други пут наређујем да се горње наређење потпуно изврши, зашта начелник нека помоћу својих органа изврши местимичну ревизију по селима, и где нађу обвезника који није на војној дужности а није упућен, одмах ми деловођу и председника стражарно упутити.

Многе општине задржале су по неколико пандура, поштара, чувара шума и т.д. само да би припомогли да се прикрију од војне обавезе. Настаните да се сви такви одмах упуте под строгом одговорношћу деловођа и председника општинских.

Они који су сада смењени не упућивати.

Приликом упута наредити да обвезници понесу топлије одело и храну за пет дана.“

У вези моје наредбе од 2. овог месеца Бр. 2419 којом сам доставио горње наређење командино, достављам суду и ову наредбу и препоручујем суду, да у свему по овој и ранијој наредби поступи.

Ако у селу – општини – има још кога од обвезника на које се ове наредбе односе, одмах нека суд састави списак истих и команди их са деловођом спроведе.

Ако је пак прва наредба командина у свему тачно извршена, онда да ме суд извести нарочитим актом у року од 24 часа.

Краљевина Србија
Суд општине Заблаћске
Бр. 406
14. децембар 1914. год.
ЗАБЛАЋЕ

Начелник Сресни,
Мих. р. Илић, с.р.

Саопштено ми је
предње наређење данас
15 – петанестої Децембра
1914. године
Пер. Шолаић, с.р.

*

Краљевина Србија
Суд општине Заблаћске
Бр. 406
20. децембар 1914. год.
ЗАБЛАЋЕ

Команд. X. пуков. кр. команде.

Према постој. наређењу поред осталих обвез. послед. одбране стараца упућен је и Чедомир Шолајић из Заблаћа, па је се вратио.

Објаву о отпусту нема.

Моли се Командант за извештај: да ли се Чедомир јављао – да ли је отпуштен.

Деловођа
К. Мијатовић

Председ. суда,
Јов. М. Зарић

X ПУКОВ. ОКРУЖНА КОМАНДА
Бр. 13801

Суду Општине Заблаћске. – Напред именованог лично потписати је ослободио од позива на војну дужност, што суд нека изволи примити к знању.

22. децембра 1914. г.

Чачак

Командант, мајор
Стан. М. Обрадовић

[МИАЧ, Општина заблаћска, К-19, фасцикла предмети ратне природе, 18. децембар 1914, бр. 406]

*

Начелник Среза Трнавског
Бр. 2571
17. Децембра, 1914. године.
ЧАЧАК

СУДУ ОПШТИНЕ *Заблаћске*

Командант Ужичке војске актом ов 13 овог месеца А.Ђ.Р. 6243 доставио ми је следеће:

„Достављено ми је да на борбеним положајима где су се борбе водиле нарочито у околини МАЉЕНА сво заостало оружје и муницију да су покупили наши мештани НАРЕЂУЈЕМ:

Да полицијски органи ОДМАХ настану да се сво оружје и муниција од мештана покупи и преда Начелнику Војне станице.

Саопштити мештанима ако се код кога нађе ма шта од оружја о обмундировне спреме а не буде је пријавио војној власти да ће бити стављен под Војни суд.“

Достављајући предње наређење томе суду наређујем му да на потпис овога акта саопшти свима Кметовима да у свом селу сво државно оружје које се код појединаца буде налазило одузме и преда општинском суду а овај ће са списком предати ово среској власти у року за СЕДАМ дана. Иначе ако се дозна после овога рока да ма код кога буде имало каквог оружја биће председник и кметови заједно, са дотичним лицем дати ВОЈНОМ СУДУ.

О пријему наредбе одговорити одмах.

Краљевина Србија
Суд општине Заблаћске
Бр. 1908
17. децембар 1914. год.
ЗАБЛАЋЕ

Начелник сресни,
Мих. Р. Илић, с.р

Саопштити ово наређење
кметовима те да іде іод има оружја
државноі одузму
да саопште!

Председ. суда
Јов. М. Зарић, с.р.

[МИАЧ, Општина заблаћска, К-19, фасцикла наредбе, 17. децембар 1914.]

*

Начелник среза Трнавског
Бр. 2628

20. Децембра 1914. године
ЧАЧАК

СУДУ ОПШТИНЕ *Заблаћске*

Командант Шумад. дивиз. области актом од 16 овог месеца Ђбр. 81072 доставио је следеће:

„Врховна Команда под ОБр. 8693 од 14 овог месеца издала је ово наређење:

Сазнало се да код становништва има склоњеног и прикривеног војног материјала који је непријатељ оставио на бојишту.

Преко полицијских власти на територији ваше области саопштите становништву да је дужност свакога, код кога се ма шта од ратног плена затекло, преда у најкраћем року, најближој војној власти.

Рок предаје одредиће Командант.

Код кога се после одређеног рока за предају нађе ма шта од заплењеног материјала казниће се за утају државне имовине.“

Предње наређење достављам томе суду и наређујем му да у року од 15 Петнајест дана рачунајући од дана када ову наредбу саопшти становништву прикупи и преда овој среској власти сав ратни материјал и плен који се налази код грађана те општине. Код кога се после овог рока ма шта нађе од ратног плена оптужиће се војној власти а председник и остали часници биће предати Војном суду.

ПАЗИ НА РОК.

Краљевина Србија
Суд општине Заблаћске
Бр. 415
20. децембар 1914. год.
ЗАБЛАЋЕ

Начелник среза,
Мих Р. Илић, с.р.

Саопштити кметовима ову наредбу: да одмах одузму код свих лица код којих има ма шта од заплењених ствари, и предаду овде. На ово нека најозбиљније пазе, иначе ће бити одговорни ако ову дужност не изврше.

Деловођа
К. Мијатовић

Председ. суда
Јов. М. Зарић

Саопштено нам је предње наређење:
Кметови:
Тих. М. Вучковић
Милутин Поповић

[МИАЧ, Општина заблаћска, К-19, фасцикла предмети ратне природе, 20. децембар 1914]

*

Начелник Среза Трнавског
Бр. 2659
22. Децембра, 1914. године.
ЧАЧАК

СУДУ ОПШТИНЕ *Заблаћске*

Х пук. окр. команда доставила ми је акт Пов.Бр. 103 ове садржине:

„Г. Министар Војни претписом својим Пов.ФЂОБр. 2665 од 18 овог мес. наредио је:

1) Да се регрути са старе територије рођени 1895. год. и са нове територије рођени 1894. и 1895. год. и сви мухамеданци рођени 1892, 1893, 1894. године позову и упуте у кадар, тако да у одређеним местима за обуку буду 5. ПЕТОГ Јануара 1915. године на конаку.

2) Сви ђаци рођени 1895. године са старе и нове територије чије школе не раде упутиће се Команданту Скопске подофицирске школе за Ђачку чету тако да 20. Јануара 1915. године буду у Скопљу на конаку.

3) Сви ови регрути вежбаће се као пешаци у болничке чете од ових регрута неће се нико упућивати.

На основу предњег наређујем начелнику да најхитније и под највећом одговорношћу нареди општинским судовима у подручном Вам срезу, да све регруте рођене напред означених година са нарочито особено справљеним списковима на основу регрутних спискова упуте овој команди, са председником општинским НЕИЗОСТАВНО 30. ТРИДЕСЕТОГ т. мес. по подне.

Једновремено наредите, да сви регрути обуку добро чохано или сукнено одело и добру обућу и понесу два пара преобуке и по могућству другу спрему, која је прописана за резервисте као и храну за 4 дана.

Ко од регрута нема одела општина ће му га набавити из својих буџета. ЂАКЕ УПУТИТЕ ОВОЈ КОМАНДИ 17. ЈАНУАРА 1915. ГОДИНЕ.“

Предње наређење достављам томе суду и наређујем му да по истом у свему поступи јер за неизвршење ове наредбе сва одговорност пада на председника и деловођу тога суда.

О пријему ове наредбе суд ће ми одговорити по доносиоцу.

ВРЛО ЈЕ ХИТНО.

Краљевина Србија
Суд општине Заблаћске
Бр. 424
23. децембар 1914. год.
ЗАБЛАЋЕ

Заст. Начелника среског писар
Милун В. [....] [46]

Саопштено ми је предње наређење
27-XII.

Периша Б. Алексић
Радивоје Јевтовић
Ранко Радовановић
Тикомир Поповић
Јован Марић

[МИАЧ, Општина заблаћска, К-19, фасцикла наредбе, 23. децембар 1914.]

*

Начелник среза Трнавског
Бр. 2757
31. Децембра 1914. године
ЧАЧАК

СУДУ ОПШТИНЕ *Заблаћске*

Командант Шумадијске див. области претписом својим, А.Ђ. Бр. 31347 од 20. децембра т. год доставио ми је следеће:

Г. Министар Војни под Ф. Ђ. Обр. 8048 од 14. овог месеца изволео је објаснити следеће:

О Б Ј А Ш Њ А В А М

Да се сви они ХРАНИОЦИ из 1912. и 1913. год. као и од ранијих година који нису у околностима предвиђеним Ф. Ђ. Обр. 1702 и нису раније нигде распоређени позову и упуте резервним трупама на обуку.

Предње наређење достављам томе суду и наређујем му да по истом у свему ОДМАХ поступи.

ВРЛО ХИТНО.

Краљевина Србија
Суд општине Заблаћске
Бр. 3
1. Јануара 1915. год.
ЗАБЛАЋЕ

Начелник сресни,
Мих. Р. Илић, с.р.

[МИАЧ, Општина заблаћска, К-19, фасцикла предмети ратне природе, 20. децембар 1914]

46 Нечитко.

Резиме

Општина заблаћка пред Први светски рат територијално је припадала срезу трнавском који је био у саставу чачанског округа. У њен састав су улазила села: Заблаће, Балуга и Вапа. Надзор над њеним радом вршио је начелник среза трнавског, који је бројним расписима обавештавао, упућивао и наређивао општини заблаћкој како да се руководи и извршава своје обавезе ратне 1914. године.

Преласком из мирнодопског у ратно стање, Општина заблаћка је од надлежних органа добијала инструкције како да се управља према новонасталој ситуацији. Становиштво општине је обавештавано плакатима или добошарем о стању на ратишту, па чак и извештајима са западно и источноевропског ратишта. У организацији општинске власти слата је помоћ у храни, новцу и оделу мобилисаним војним обвезницима са територије општине. Будући да је највећи део радно способних мушкараца био мобилисан власт је наређивала да на прикупљању летине раде деца, старци, жене и младићи последње одбране. Посебно се пазило и водило рачуна о породицама војних обвезника који су на ратишту, којима је општинска власт била у обавези да помогне у прикупљању летине и шљива, организовањем моба. Ратна дејства су довела и до појаве великог броја избеглих и расељених лица који су свој спас нашли на територији чачанског округа. Општина заблаћка је добила наређење да води евиденцију „добеглица“, организује помоћ и помаже у границама своје могућности.

За неизвршење наредби надлежних цивилних, али и војних органа, у дописима општини заблаћкој наглашавано је да се наредбе морају извршити и по цени живота. И поред бројних проблема са којима се суочавала, недостатак људства, почетна конфузија и кашњење у извршавању наредби надређених органа, општинска власт у Заблаћу била је дорасла бројним искушењима која су пред њу постављена ратне 1914. године.

GORAN DAVIDOVIĆ

MUNICIPALITY OF ZABLAĆE IN THE WAR YEAR 1914

Summary

Before the First World War, the Municipality of Zablaće belonged to the County of Trnava which was in the Region of Čačak. It consisted of the villages: Zablaće, Baluga and Vapa. The inspection was made by the prefect of the County of Trnava, who informed, directed and ordered the Municipality of Zablaće how to manage and execute its obligations in the war year 1914.

Having passed from peacetime into war time, the Municipality of Zablaće was given instructions from the authorities how to manage the Municipality according to the newly arisen situation. The inhabitants of the Municipality were informed by the posters or a drummer about the situation at the front, even about the reports from the Western and Eastern European fronts. In the organization of the municipal authorities was sent the aid in food, money and clothes to the mobilized conscripts from the territory of the municipality. Owing to the fact that most of the men fit for work were mobilized, the authorities

ordered that harvest should be done by old people, women and young men of the last defence. The authorities specially took care of the families of conscripts who were at the front and who were given guarantees by the authorities about harvest, picking plums, organizing volunteer work. War actions brought to a large number of refugees, who felt safe on the territory of the Region of Čačak. The Municipality of Zablaće was ordered to keep a record of immigrants, organize aids and help within its means.

For failure to do the orders of the authorized, civil, but even the military organs, it was emphasized in the Municipality of Zablaće that the orders had to be executed, even at the cost of one's own life. Besides numerous troubles it faced, lack of people, beginning of confusion and being late in execution of the orders of the authorities, the municipal authorities in Zablaće was able to cope with a large number of temptations which were set in front of it in the war year 1914.

УДК: ?????????

ЗОРАНА БОЈОВИЋ
виши музејски водич
Народни музеј Чачак

БЕЛЕШКЕ О САНИТЕТСКИМ ВОЗОВИМА ОДБОРА ЗА ДОЧЕК РАЊЕНИКА У ЧАЧКУ 1914. ГОДИНЕ

АПСТРАКТ: „Књига дежурних за дочек рањеника, за упис купљених понуда и добровољних прилога 1914. г.“ садржи записе о раду одбора, приспелим санитетским возовима на железничку станицу у Чачку и приложницима. Одбор за дочек рањеника збринуо је од 8. августа до 27. октобра 1914. године око 4.500 српских и непријатељских војника. Прецизно забележени прилози грађана верно одражавају живот градског становништва у ратним условима.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Црвени крст, Одбор за дочек рањеника, санитетски возови, резервна војна болница, Чачак, 1914.

Одбор Црвеног крста за град Чачак и округ чачански обновио је свој рад за време анексионе кризе 1908. године и позвао грађане „на родољубље и пожртвовање“. Председник чачанског Пододбора био је епископ жички Сава, потпредседник Веселин Миликић, а секретар Љуба Ђурић, свештеник. Под руководством Веселина Миликића Одбор је за време Балканских ратова прикупљао помоћ за војнике на фронту, рањенике у Резервној војној болници у Чачку и њихове породице.[1] Одмах по избијању Првог светског рата издао је проглас, којим је позвао грађане да се ставе под заставу милосрђа Црвеног крста.[2] После отпочињања непријатељстава формиран је ужи одбор за дочек рањеника на железничкој станици у Чачку. „Нестало је некадашње паланачке тишине, и сада су по сву ноћ клопарала војничка кола, пиштале преоптерећене локомотиве, чула се оштра дозивања и псовке забринутих људи, који су се губили у туђој вароши.“[3]

Одбор за дочек рањеника оставио је драгоцене белешке о својој делатности од 8. августа до 27. октобра 1914. године. „Књига дежурних за дочек

1 *Извешшај о раду Одбора Црвеноī Крсша за īрад Чачак и Окр. чачански за 1912 и 1913. īод*, Чачак, 1914, 3, 4; Миломирка Аџић, Лела Павловић, *Учећи се хуманости, сачувајмо љубав и свеш*, Чачак 2006, 3, 4; Горан Давидовић, Лела Павловић, *Исшорија Чачка: хронолоīија од īраисшорије до 2000. īодине*, Чачак, 2009, 235.

2 Г. Давидовић, Л. Павловић, *нав. дело*, 246.

3 Синиша Пауновић, *Србија које нема*, Београд, 1971, 399.

рањеника, за упис купљених понуда и добровољних прилога 1914. г.“ садржи записе о раду одбора, дочеку санитетских возова и приложницима. За разлику од операцијских дневника у њему су уместо војника под оружјем евидентирани рањеници, а уместо утрошене муниције намирнице, прикупљене за окрепљење транспортованих у санитетским возовима. Збринуто је око 4.500 српских и непријатељских војника. Своју улогу продужио је старањем о исхрани рањеника у болницама у граду, али о њиховом броју током прве ратне године не даје податке.[4] Прецизно забележени прилози грађана у јединственом документу о функционисању позадине у ратним условима верно одражавају свакодневне животне прилике градског становништва.

Одбор је радио у врло скромним условима. Просторија одбора и кухиња осветљаване су лампама, а сем гаса набављан је шпиритус, шибице („кутија машине“) и новине. „Карбит за осветљење“ платио је прота Велимир Белопавловић 8. августа 1914. године. За канцеларијске потребе донет је један пакет писаће хартије, перо и стакло мастила”.

Кухињски инвентар чинили су плехани и порцелански тањири, чиније, металне кашичице и дрвене кашике, ножеви, стаклене чаше за воду и ракију, велике плехане чаше, плави лончићи, плехана цезва за кафу, цедиљке, бокали, флаше, мањи и већи послужавници, плехане канте, корпе за хлеб и јаја, салвете (кухињске крпе). Међу позајмљеним инвентаром био је један стари Кренов послужавник, 8 чаша за ракију (Веселина Миликића) и „један чајник, самовар докторов“, који је требало вратити.

Хлеб и перађевине од брашна су били најчешћи прилози, јер су чинили највећи део војничког оброка.[5] За рањенике је набављан хлеб од пекара Антонија Грбовића, који је 25. октобра приложио Црвеном Крсту 20 лепиња, чабрицу кајмака и 83 јаја. У луксузне врсте хлеба спада милихброт, који је слала госпођа Крен. Осим лепиња са кајмаком, одбору су од пецива доношене кифле (6. октобра „гђа Живковићка генералица 20 кифли“), бурек и гибаница. Слатка теста су била заступљена крофнама, разним питама од јабука и дулека, штрудлама, штанглицама и другим врстама ситних колача, патишпањама и тортама. „Гђа Катарина жена шефа жељезничке станице Миодраговића једну питу од јабука, једну питу од сира и једну патишпању“ послала је 14. августа. Врло често за рањенике је доношен сутлијаш (8. августа „гђица Зора и Стоја Белопавлићева један лонац сутлијаша 6 кила“). Посластичар Ђорђе Јовановић послао је „таблу колача и кутију, два кила ратлука“ (11. август), а Александар Јовановић „корпу колача и кифли“ (12 август). Драга Станојевић умесила је две торте (8. септембар). После месец дана, 10. септембра 1914. године, посластичар је поново послао прилог: „Г. Ђорђе Јовановић и супруга Ленка 2 флаше малине, корпа колача.“

4 Мирослав Мојсиловић, Радован Маринковић, *Здравство чачанског краја*, Чачак, 1979, 92.

5 Милић Милићевић, Исхрана војске у Србији крајем 19. и почетком 20. века, *Годишњак за друштвену историју*, год. III, св. 3 (1996), Београд, 1998, 161–181.

Од намирница животињског порекла најчешћа су била јаја (12 августа „Аврам Ненадовић абаџија 100 комада јаја“), млеко и млечне прерађевине укључујући и овчији сир. Млеко је пристизало и у бокалима и у кантама. У два наврата, 8. августа и 13. октобра 1914. године „све госпође и госпођице ревенски су купиле и платиле 9 литара млека“. Због великог броја рањеника месни одбор Црвеног крста је недостајуће количине млека куповао, па је 14. августа „дато требовање на Христину, жену Петронија Јелушића из Атенице, на тридесет и три литра за наплату код Веса Милекића“. Прота Сретен Михаиловић[6] платио је купљени кајмак 21. августа 1914. године.

Од меса, поред живинског, које се у прописима о исхрани војске не спомиње, доношено је прасеће и јагњеће печење, а у једном случају је забележена сланина. Љубица Стамболић је поклонила печено прасе и „стакло ракије“ 16. септембра 1914. У ишчекивању проласка великог транспорта рањеника 14. октобра 1914. добро организована VI група добила је од Васа Белопавловић печено јагње, од Тасе Петковић печено прасе, а од Милице Петковић печеног петла. После два дана за рањенике је поново била припремљена јагњетина захваљујући Видосаву Вујадиновићу. Риба уопште није доношена рањеницима.

Дочек рањеника на железничкој станици у Чачку, 1914-15.

6 Смрт проте Сретена Ј. Михаиловића, *Преглед*, бр. 1–2, Краљево, 1937, 42–44; Радивоје Бојовић, Покушај оснивања библиотеке у Чачку 1909. године, *Глас библиотеке*, св. 11, Чачак, 2004, 59–64.

За исхрану рањеника, нарочито у транзиту, поврће није било погодна намирница. Насупрот томе воће није било предвиђено у прописаним оброцима српског војника. Готово да га није било ни међу прилозима за рањенике (један лимун и „г-ђа Милева Р. две брескве што је добила, дала је Црв. Крсту“ 28. августа 1914.) све до зрења сезонског воће у околини (јабуке и грожђе). Свештеник Велимир Белопавловић приложио је 16. октобра 1914. године корпу јабука.

Алкохолни напитци у исхрани српске војске били су предвиђени у увећаном мирнодопском и обичном ратном оброку војника. Одбор је имао једно буре шљивовице и једно буренце коњака. Ракија је и касније пристизала, укључујући клековачу, нановачу и комовицу за неку врсту здравствене превентиве, а савим ретко по нека флаша вина. Из магацина Црвеног Крста добијене су 12. септембра 1914. године две флаше коњака и једна флаша љуте ракије. Од безалкохолних пића доношена је кисела вода и воћни сирупи од малине и јагоде. Воћне прерађевине заступљене су разним слатким и пекмезом.

Прехрамбени и артикли за уживање (шећер, со, чај, кафа, цигарете) добијане су као прилози: „гђа Косара Радовановићка, мајорица, једну паклицу чаја и један килограм шећера“ 23. августа. Црвени крст их је набављао у трговини код Веселина Миликића. Чланови његове породице јављају се у неколико наврата са прилозима: „Гђа Катарина Миликићка 2 флаше клековаче, 1 чабрић кајмака, 10 кила млека, 10 лепиња са кајмаком“ (16. августа 1914).

Прилози у новцу нису били ретки (телеграфиста Тихомир Ђаковић дао је 12. августа 5 динара у готовом), а у неколико наврата су плански прикупљани. Од грађана је добијено 17. септембра 15 динара, а 18. октобра 1914. године било је 21 динар и 50 пара прилога у новцу. Свештеник Велимир Белопавловић поклонио је 2. октобра 1914. године динар једном рањенику у болници.

Празник Светог Луке чланице одбора су искористиле да поред новца прикупе „од свечара колача“. „Гђа Милка Благојевићка колач славски и жито“ послала је да се подели рањеницима. Одбору за дочек рањеника Милица Петковић дала је 27. августа 1914. године сву храну, коју је припремила за годишњи помен своме сину.

Поред Чачана Одбор је добијао прилоге и од грађана који су тренутно боравили у граду. „Гђа Живковићка ђенералица“ током септембра 1914. године месила је неколико пута колаче за рањенике. Лепосава, супруга Михаила Перовића, трговца из Београда, 22. септембра послала је 100 комада милихброта. Руски доктор приложио је 20. септембра један динар. Војник Милета Грбовић, приложио је 19. октобра 3 гроша за хлеб. Перка Видаковић, попадија из Смедерева послала је три литра млека 25. октобра 1914. године.

У „Књигу дежурних“ последњи подаци су уписани 27. октобра 1914. године. Остале књиге дневника, вођеног још годину дана на железничкој станици у Чачку, нису сачуване. Током 1915. године, чланови одбора Црвеног Крста у Чачку су наставили да брину о рањеницима и заробљеницима, дочекују санитетске возове, сакупљају прилоге, а чланице Женске подружнице и Женске

раденичке школе су шиле рубље. Женски део популације храбро се упустио у борбу за одржање породичног живота, очување имовине и породичне економије.

„Књига дежурних за дочек рањеника, за упис купљених понуда и добровољних прилога 1914. г.“ исписана је мастилом у укориченој рачунској свесци. Прва три листа остала су неисписана, а записник за 8. август 1914. године накнадно је унет. Сачувана је у заоставштини проте Велимира Белопавловића из Чачка. Подаци о прилозима су дати сумарно, а вести о транспортима рањеника објављени су у целини.

[ПРИЛОЗИ:]

1

Дежурство I групе за дочек рањеника, 8. августа 1914. г. (петак)

Дежурале све госпође и госпођице и ђаци, а г. Чолић и г. Крстић били су заузети послом. Прошло је до 150 рањеника.

8. августа 1914. г.
Чачак

Дежурни били из I групе
Свешт. Велимир Јов. Белопавловић[7]

2

11. августа, одбор III групе за дочек рањеника

Овај одбор сачињавала су ова лица: Димитрије Михаиловић прота, Милован Буранијашевић, Станојло Гавриловић, Станиша Коларевић, гђе Милева Петковић[8], Боса Ајдачић, Јелена Ивановић, Стана Виторовић, Ленка Лазићка, Катарина Милекић, Зорка Николићка, гђице Мила Ивановићева, Јелица Милекићева, Зора Апостоловићева, Даринка Цветојевићева, ђаци: Милан Остојић, Божидар Михаиловић, Радивоје Чанић, Ђорђе Томић, Александар Јоковић, Жарко Танасковић и Живорад Радовић.

Поменути одбор дочекао је првим санитетским возом 220 рањеника, а осталим возовима дошло је појединачно и у мањим групама одприлике до 30 рањеника; сви су били према могућству освежени разним понудама.

Чачак, 11. VIII 1914. год.

Одборски секретар,
Мил. Петковићка

7 Велимир Јов. Белопавловић, *Преглед цркве Епархије жичке*, св. 10, Чачак, 1934, 289.

8 Драган Суботић, Милева Лазовић – Петковић у социјалдемократском покрету Србије, *Зборник радова Народног музеја*, књ. XVIII, Чачак, 1988, 315-321.

3

11. авīуста 1914, дежурала I īрупа (понедељак)

Дежурали: све госпође и госпођице, и г-ђица Аћимовићева и г-ца Дара Јовановићева и Вел. Јов. Белопавловић, г. Арса Илић и г. Чолић, а г. Ђуричић није долазио.

[...]

11. августа дошао је санитетски воз са рањеницима из Ужица: са 300 рањеника у 12 часова у подне. До вечера тог дана прошло је још 3 рањеника.

11. авг. 1914. г. Дежурни I група,
Чачак Вел. Јов. Белопавловић

4

II īрупа, 12 авīуста 914.

На дан 12. августа II група купила је 22 литара млека и то: од једне сељанке, коју је послао председник г. Веса 11 лит., од Марте Тутуновића 4 лит., од Мише Петковића 7 лит., од Антонија Грбовића пекара 60 ком. лепиња по 0.10.

Мил. П. Гавриловић[9]

5

I īрупа, 14. авīуста 1914.

14. VIII послато изјутра у државну болницу за рањенике литара 12 млека.

1) Дато послузи санитетског воза по споразуму са г. Весом Миликићем[10] леба за 1,45 дин. и 6 литара млека и накнадно још један литар млека и 15 јаја обарених претеклих (бајатих).

Купљено 30 хлебова према тражењу управе Резерв. болнице војене у касарни за рањенике и послато истој болници са повратком акта и тражења извештаја о пријему под данашњим.

Хлеб је узет од Антонија Грбовића и дато му требовање за наплату. Потписао

14. VIII 1914. Вел. Јов. Белопавловић

[...]

9 Александра Новаков, Гавриловић Милан, *Срūски биоīрафски речник*, књ. 2, Нови Сад, 2006, 587, 588.

10 Радован Маринковић, Младомир Тодоровић, *Велики īредседник мале вароши: īовесī о Веселину И. Миликићу (1859-1914)*, Чачак, 2013.

Послано и раздељено од госпођа. Гђице и госпође I групе (г. Чолић) патишпање, млеко, лепиње, пите, сутлијаш, дуван и две мале фл. коњака рањеницима у болници окружној, који се налазе. То је у 6 ½ часова по подне раздељено.

Данас је прошло и дошло 18 рањеника, који су послужени. Више није до 8 часова увече дошло.

Дежурали су све госпође и господа и ђаци, осем г. Ђуричића и ђака Милорада Михаиловића, који није дежурао. У Болници раздељена кутија дувана од 5 динара, и 2 кутије од 2 дин.

Накнадно послано у болницу окр. после 8 часова увече 3 к. млека и 14 ком. јаја и 11 лепиња. Остало је за другу групу за 15. VIII све ствари, што смо јутрос затекли у магацину, а од понуда: остаје корпа јаја и 3 кила шећера и кајмак, малине, коњак, сир, слатко и остало (кисела вода, слатко тегле, две кутије од по 1 динар).

14. августа 1914. г.
Чачак

Зора Белопавловићева
Добрила Љ. Кордић

Дежурни,
Велимир Јов. Белопавловић, свештеник
Јов. Чолић, пор.
Х. Јовановићка
Смиљка М. Анђелковић
Анка Љуб. Кордића
Милена Радојевића
Василија Чамићка
Стојанка Белопавловићева
Косара Ерићева
Арс. М. Илић

6

[*I група,*] *21. августа 1914. год.*

21. августа 1914. год. нисам затекао списак-распоред, који је од стране председника одбора Црв. Крста за дочек рањеника био написан и прилепљен унутра у магацину. Шипетић и Тошић кажу да су га поцепали синоћ и скинули са дувара пошто нису били записани. А кад је данас Томић упитан за то, каже да је са сином Витора Аћимовића поцепао. Напоменуто је г. Таси Обреновићу дежурном (под 20. VIII до 6 часова 21. VIII) да актом реферише о томе председнику .

Данас од господе није други нико дежурао осим потписатог и г. Јов. Чолић је долазио, а остали нису никако. Госпође и госпођице све су дежурале сем гђе Јовановићке, која је известила да је данас спречена. Од ђака изјутра су дошли, а потом отишли и нису дежурали Димитријевић, Радојичић, осим Миодрага С. Филиповића, те су гђе и гђице собом у касарну (болницу) носиле

млеко – понуде за рањенике. О овоме доставити председнику одбора.

Прошло свега 6 рањеника.

[...]

Од овога послато је све у болницу, у касарну, за рањенике и поделиле су собом госпође и госпођице. Остало је 7 ком. лепиња по 0.10 и 4 литра млека за ноћас.

21. август 1914. г. Велимир Јов. Белопавловић, свешт.
Чачак Анка Љуб. Кордића

7

II група, дежурала 22. августа

Однето у болницу сво млеко, 2 дин. хлеба и кајмака, 100 ком. јаја, колача и дувана и то у собе N° 21, 25, 24, 23, 28, 20 и 29 и соба мала спрећу собе N° 29, без броја, све доњи бој и то у касарни.

22. VIII 1914. г. Мил. П. Гавриловић
Чачак

По извешћу ђака Пецовића 21. авг. раздато је по собама у касарни и то N° 12 и 13, горњи бој.

8

I група, 28. август 1914. г.

Послужено је 22 рањеника, који су возом прошли.

Дежурао потписани и г. Чолић. Остала господа не долазе. Све су госпође и госпођице дежурале; и гђица Дара Ар. Јовановића редовно дежура са г-ђицама. Ђаци: Филиповић, Кордић, Пецовић, Богдановић. Остали нису.

Однешено је у болницу окр. рањеницима око 32 литра млека (што је приложено лепиња, пита и неколико јаја).

28. август 1914. Дежурни,
Чачак свешт. Велимир Јов. Белопавловић
Јов. Чолић
Вас. Чолић

9

II група, на дан 29. јуна [sic!]

Послано у Окружну болницу 12 лит. млека, 1 торта и 20 ком. ољуштени јаја.

29. VIII 1914. г. Милан. П. Гавриловић, свешт.
Чачак

10

IV група, 31. августа

Примедба: Јутрос је нађена 1 чаша за воду разбијена. Канта за млеко неопрана и са служавником и корпом била је у кујни, а не у друштвеној соби.

Дежурни,
Љуб. Ђурић

11

1. септембра 1914. г., V група

Остатак понуда предат је рањеницима у Резер. вој. болници на горњем спрату, у собама бр. 7, 9, 11, 12, 13. Иначе је све исправно примљено и исто предато.

1. IX 914. г. Дежурни члан,
Чач. Срет. Д. Ђукнић

12

VI група, 2. септембра

Синоћ је било 63 рањеника потпуно услужених; задовољни угошћењем најсрдачнију су захвалност гостољубивој групи исказали. Остатак намирница однет је и раздат осталим рањеницима у војној болници, у соби бр. 9 и 14.

2. IX 1914. г. Дежурна VI група
Чачак

13

I група, 4. септембра 1914. г.

Прошло је рањеника из Крупња, Шапца, Срема и болесника око 35. Неколико је се задржало у овд. болници.

[...]

Добијене прилоге, млеко, јаја, лепиње и дувана подељено је рањеницима у обласној болници и сир су добили.

Од Друштва Црв. Крста донешено је овде пет чаша, један мали бокал порцелански и једна решетка за цеђење.

[...]

Дежурали су од људи само потписани. Госпође све (сем гђе Савке Аћим.). уместо ње ћерка гђица Дара и гђица Дара Јовановићева и све остале госпођице. Од ђака Синиша Кордић, Филиповић, остали ниједан и Шипетић је редовно дежурао.

4. септембра 1914.
Чачак

Дежурни,
Велимир Јов. Белопавловић
Христина Јовановић

14

6. септембар, дежурство III групе

III група дочекала је 66 рањеника. Дежурала је до 3 сата ноћи, према томе није могла два суда оставити чиста, јер није било топле воде.

15

V група, 8. септембра 1914. год.

Били су сви г.г. чланови групе, гђе и гђице. Све је било у своме реду. Остатак понуда однет је у Резерв. војну болницу и раздат рањеницима у собама под бр. 1, 2, 3, 6, 7, 8. Судови су сви чисти и у таквом стању остављени.

8. IX 914. г.
Чач.

Дежурни,
Срет. Д. Ђукнић

16

VI група, 9. септембра 1914. године

Шеста група дочекала је око 280 рањеника. Својом свесрдношћу и тачношћу у дужности одговорила је као и увек у пуној мери. Рањеници су како намирницама тако и усрдном пажњом потпуно задовољни.

Једну флашу нашли смо разбивену.

VI група

17

VII група, 10. септембра 1914. г.

Ова група примила је данас до 220 болесника и сви су довољно послужени у возу. После подне сав преостатак прилога однет је у Резервну болницу и тамо су послужени опет само данас дошавши рањеници задовољно.

Сви су чланови били ревносни, а са њима и Александар Шипетић, који је овде на служби. За његову тачну и енергичну службу око рањеника ова га група предлаже за одликовање, јер га у пуној мери заслужује.

VII група

Аустриских војника дочеко је Александар као и наше. Њиг је било 54 тешка рањени. На ово захвални и швабски рањеници са нашим болничаром Александром Шипетићом, који подједнако негује све војнике на овим нашим рањеницима и остаје захвална група VII.

Чачак, 10. септембра 1914. г.

18

I група, 11. септембра 1914. год.

Од мушких дежурао је сам потписани. Од данас отишао је г. Чолић у Вишеград за благајника. Друга лица одређена не долазе ниједан, а ђаци су узети из ове групе у болницу, осим Миодрага Филиповића. Нови ђаци дежурали су данас Чоловић и Милан Михаиловић. А Шипетић, стално дежура.

Дошли су 20 рањеника, а у пролазу још 45 је послужено. Остатак лепиња и млека однето је у болницу у касарни и послужени су рањеници.

Остало је кајмака у чабрици и 8 кутија цигара за сутра.

11. септембра 1914. г.
Чачак

Дежурни,
Велимир Јов. Белопавловић, свештеник
Анка Љуб. Кордића
Василија Чолић

19

III група, [*13. септембар 1914. године*]

Дочекано је 250 рањеника и по могућству услужено. МП

20

IV група, 14 септембра

Ова група целу ноћ чекала је рањенике и дочекала и услужила 350 рањеника, који су дошли у 6 сати изјутра. Г. Радојевић и гђа Новитовићка нису сачекали рањенике, а остали из ове групе сви су били.

Дежурни члан,
Јов. Михаиловић[11]

21

V група, 15 септембра 1914. г.

Млеко и лепиње подељено је у Основн. школи и Гимназији рањеницима.

15. IX 914. г.

Дежурни,
Срет. Д. Ђукнић

22

VI група, 16. септембра 1914. год.

Шеста група дочекала преко 300 рањеника. Дежурала до 3 ујутру. Чланови сви дежурали, као и увек, тачни и марљиви.

VI група

23

17. септ. 1914. г., VII [*група*]

НЗ. Христина Суботић давала је млеко и на њену часну реч примана је канта све у 7½ кила. Ја сам два пута примећивао да нема толико, али је она заклетвом тврдила да има. Данас јој нисам веровао, већ сам у присуству Вукашина служитеља и гђице Радојке Новаковићеве млеко премерио и канта у онолико у колико млека доноси има млека 6 ½ кила. Према овоме на њену веру она је сваког дана на превару наплаћивала по једно кило млека више него је продала. Предлажем да се од ње више млеко не узима. До сада је наплатила, а испредала кила 27.

[...]

11 Милош Тимотијевић, *Општина Чачак и њени председници 1918-1941*, Чачак, 1999, 6.

Ова група сакупила је од разних лица прилога у новцу динара 15. Од ових 15 динара купљено је три кила кајмака по 1,85 = 5,50; грожђа 0, 50. = 6,00. Остаје још динара 9. За ову суму решено је да се купи за идућу среду једно прасе и печено разда рањеницима.

Одређени чланови сви су дежурали сем гђе Аћимовићеве.

Рањеника је било до 53. Сви су услужени, а што је претекло раздато је у касарни рањеницима на горњем спрату у собама бр. 5, 7, 8, 9, 12 и 35.

VII група

24

I група, 18. септембар 1914.

Преко дан услужено је 35 рањеника и ноћу у санитетском возу 130 рањеника.

Дежурале су цео дан госпође Јовановићка, Кордићка, Чолићка, Јуца А. Радовићка, Радојевићка, а по дана гђа Анђелковићка и Савка Аћимовићка, цео дан госпођице Кордићка и обе Белопавловићке и гђица Д. Јовановићева, а по дана гђа Чомићка. Од мушких само потписани. Послуга ђак Филиповић и свакодневно Шипетић и Михаиловић.

Послужени су сви рањеници у свему чајем, млеком, хлебом и лепињама са кајмаком и сиром, цигаретама и јабукама.

18. септембра 1914. г.
Чачак

Дежурни члан,
Вел. Јов. Белопавловић, свешт.
Смиљка М. Анђелковић
Христина Јовановић
Анка Љуб. Кордића
Василија Чолићка

25

II група, 19. септембра 1914.

Пошто данас рањеника није било то је млеко и лепиње однето у болницу војену, Радничку школу и Гимназију у 3 собе на горњем боју те је раздељено и то оним рањеницима, који су прошле ноћи дошли санитетским возом.

19. IX 1914. г.
Чачак

Милан П. Гавриловић, свешт.

26

Дежурство III групе, [*20. септембра 1914. године*]

Пошто рањеника није било, то је млеко све и лепиње са два хлеба однесено у болницу резервну. Сем овога однесено је и 20 к. укуваних јаја такође у болницу.

Прота, Дим. К. Михаиловић

27

IV група, 21. септембра 1914. год.

Како данас није било рањеника то је сво млеко, лепиње и лебац намазано кајмаком однето у болницу у Основну школу и Гимназију и подељено рањеницима.

Од чланова био је подписани и г. Аврам Ненадовић, од гђа Драга Тасићка и све гђице, које припадају овој групи.

Дежурни члан,
Јов. Михаиловић

28

V група, 22. септ. 1914. г.

Данас није било санитетског воза, због чега рањеника је било мало. Остатак млека и миликброта однети су у Гимназију и раздато рањеницима, почем понуде у јучерашњој групи нису стигле и за рањенике у Гимназији. Лепиње су остале за сутра.

Од чланова био је потписани изјутра и предвече само због две пратње, а гђе и гђице све са Шипетом и Мијаиловићем.

22. IX 914. г.
Чач.

Дежурни,
Срет. Д. Ђукнић

29

VI група, 23. септембра 1914. год.

Шеста група дочекала је неколико рањеника. Понуде је однела рањеницима у обласну болницу. На дужности као и увек тачна и исправна.

30

VII група, 24. септ. 1914. г.

За оних 9 динара осталих од 17. тек. мца за куповину прасета потрошени

су данас овако: 1) 2 кила колача по 2 = 4 дин, 2) дувана за дин 3, 3) за кифле 2 дин. = динара 9.

[...]

Овди је било свега 4 рањеника. Остатак млека, лепиња, кифла, колача и сав дуван однет је у Резервну болницу и раздат рањеницима и то у собама 20, 23, 24, 25, 28 и 35 доњег спрата.

На дежурству нису били: М. Станојевић, гђа Аћимовићка, [нечитко] и после подне г. Зебић и Зебићка.

31

I група, 25. септембра 1914.

Прошло је 45 рањеника. У пролазу послужени су сви лепињама и млеком и ракијом. У болници, у касарни бр. 29, 30, 31 послужени су рањеници млеком, слатким и лепињама и цигаретама. Јаја нису ношена. Новине дао све Вел. Јов. Белопавловић и 8 цигара од 0.50.

У болници бр. 29 жале се сви рањеници без разлике да је велика нечистоћа и по патосу леже, слама неналожена и више празне сламарице. Храна хрђава и општа за све. Послуга неуредна.

Дежурао потписани и госпође све и госпођице. Од мушки нико други недолази.

Остала су јаја купљена и послати данас.

25. септ. 1914. г.
Чачак

Дежурни I групе,
Вел. Јов. Белопавловић, свештеник
Чланице,
Смиљка М. Анђелковић
Анка Љуб. Кордић
Савка Аћимовић

НЗ. У болницу да се носи млеко и лепиње што претекне, што набавља Црв. Крст.

32

II група, 26. септембра 1914. г.

Данас није било санитетског воза, већ обичним возовима прошло је неколико рањеника, који су послужени.

Остатак млека, дувана и лепиња однешено је у Осн. школу на горњи бој.

26. IX 1914.
Чачак

Милан П. Гавриловић

33

Дежурство III групе, [*27. октобра 1914. године*]

Рањеника није било, свега два – три. Млеко и лепиње, које су набављене однете су у Гимназију. Дежурали су већина чланова.

27. IX 1914. год. Мил. Петковићка

Михаило Михаиловић, болничар, који је одређен групама на услугу, разболео се и морао је отићи кући на лечење. Ово се саопштава наредној групи ради знања.

Дежурни члан III групе,
Мил. Петковићка

34

Дежурство IV групе, 28. 9. 1914.

Понуде рањеницима у болници нису ношене из разлога што су све понуде потрошене на рањенике приликом проласка рањеника, којих је било прилично доста возом из Ужица.

29. IX 914. г. Дежурни,
Чач. Срет. Д. Ђукнић

35

VI група, 30. септембра

Рањеника је било неколико. Прилози VI групе раздати су у Основној школи и Гимназији и то: у соби бр. 5 у Основној школи, доле и у све четири собе горње, у Гимназији горње три собе бр. 14, 15 и 16. Чланице дужност срдачно и исправно отправљале.

Дежурни VI група

36

VII група, [*1. октобра*]

Рањеника је било неколико и пошто није све потрошено, остало смо однели у основну школу и раздали у соби 7, 8, 9.

37

I група, 2. октобра 1914. год.

Није остало ништа од понуда из прошле групе.

[...]

Прошло је до 15 рањеника и неколико заробљеника. Понуђени су и услужени.

Остало раздато је у болници, у касарни, горњи спрат собе бр. 1, 3, 4, 5, 6 и 18 и дуван, а лепиње у бр. 7 и 8.

Дежурале све госпође и госпођице. Гца Стоја била по подне. Мушки нико, сем потписанога и послуга Шипетић и Михаиловић.

2. октобра 1914. г.
Чачак

Дежурни,
Вел. Јов. Берлопавловић, свешт.
Смиљка М. Анђелковић

38

II група, 3. октобра 1914. год.

Није остало ништа дежурне I групе.

[...]

Рањеника било је неколико и чекала су се два воза у 7 и 8 часова, али није било рањеника, већ је остало млеко и лепиње за сутра.

Мил. П. Гавриловић

39

Дежурство III групе, [*4. октобра 1914. године*]

Дежурство III групе завршило се раздавањем лепиња, млека пролазним рањеницима из редовних возова, пошто санитетски воз није долазио.

Чачак, 4. X 1914.

Деж. члан,
Мил. Петковићка

40

IV група, 5. X 1914. год.

Данас је цела група дежурала. Пошто је остала већа количина млека, леба и лепиња са кајмаком, то смо све однели у Обласну болницу и раздали рањеницима у свим собама на горњем спрату.

Умољавамо госпође и госпођице из осталих група да и оне однесу шта им остане у Обласну болницу пошто су тамо све теже рањени.

Дежурни члан,
Аврам Ненадовић

41

Дежурство V групе на дан 6. октобра 1914. г. (Св. Тома)

Данас се може забележити један радостан глас: да нисмо имали рањеника. А имајући у виду напомену групе пред овом, понуде су однете у Окружну болницу и исте раздате рањеницима на доњем боју.

Све чланице, гђе и гђице, биле су на својој дужности са потписаним Рајицом Томићем и вредним нашим помагачима: Шипетом и Мијаиловићем.

6. X 914. Дежурна V група
Чачак

42

Дежурство VI групе, 6. X 1914. г.

Рањеника је било при пролазу и неколико за овдашњу болницу. Преостале намирнице раздате су код рањеника у касарни, у бројевима 1, 3, 4, 5 и 6 (горњи спрат). Чланице при дежурству тачне.

VI група

43

VII група, 8. октобра 1914.

Рањеника није било. И лепиње и млеко заједно са прилозима добивеним, однето је у Резервну болницу и раздато рањеницима у собама бр. 7, 8, 9, 13 и 19 горњег спрата. Са групом VI и овом, све су собе, сем бр. 12 на горњем спрату, послужене. Сада се има носити на доњи спрат.

На дежурству данас нису били: 1) цео дан: Милоје Станојевић и његова госпођа, гђа Обреновићка, а од 1. септ. гђа Аћимовићка никако, 2) после подне г. Зебић и Зебићка. Остали су били.

VII група

44

I група, 9. октобра 1914. г.

Прошло је 10 рањеника (старих). Послужени су. Ресто, што је остало,

млеко и лепиње, однето је у Резерв. болницу у Гимназији и раздато у собама бр. [–]. Тако и дуван, 54 цигаре.

Дежурале су све госпође и госпођице, осим гђе Хр. Јовановићке (била болесна). Од мушких само потписани и послуга, Шипетић и Михаиловић.

9. октобра 1914. г.
Чачак

Дежурни,
Велимир Јов. Белопавловић, свештеник

НЗ. За сутра 10. окт. немора се узимати лепиње и све до доласка санитет. воза, пошто нема рањеника и да се не би каса трошила.

Велимир Јов. Белопавловић, свештеник

45

II група, 10. X 1914.

Био је санитетски воз.

46

Дежурство III групе, 11. X 1914. год.

Дочекано је до 8 рањеника путним возовима. Њима су раздељене лепиње и млеко, а остатак који се састоји из два литра млека и 39 лепиња малих предата је наредној групи на расположење.

Дежурна III група

47

IV група, дежурала 12. X 1914. год.

Данас је дежурала цела група. Пошто је остала већа количина млека, леба и лепиња, то смо однели све у Обласну болницу на доњи спрат.

Деж. члан,
Драга Тасићка

48

V група, 13. октобра 1914.

Пета група је међусобно приложила девет литара млека.

[…]

Данашња група имала је мали број рањеника у пролазу и иначе. Претек понуда у млеку, лепињама и дувану однет је у окружну болницу па је раздат рањеницима на горњем боју (спрату).

13. X 914. г. Дежурни V група
Чач.

49

VI група, 14. октобра 1914. г.

Било је за време дежурства ове групе два воза са рањеницима: првим око 350, другим санитетским 460, свега 810 рањеника. Благодарећи марљивости, осбиљној марљивости чланица шесте групе, овај велики број, као што се из прилога види, дочекан је обилатим понудама. Када би наши Чачани видели и чули, ону огромну усхићеност и захвалност ових јадника, који крв своју пролише да би ми овди безбедно и безбрижно живели, када смо им са понудама прилазили, тада без сумње не би се мрштили и дрхтали када прилажу прилоге и не би дозволили да и једног дана по нашим болницама они који крв, најдрагоценије и најскупоценије благо за нас точе, без понуда остану.

Дежурни VI групе

50

VII група, 15. септ. [sic!] *1914.*

Данас није било рањеника. Претекле понуде однете су у Резервну болницу и раздате рањеницима у собама бр. 7, 8, 9, 12, 13 и 19, горњи спрат.

Динара 11,50 у новцу преостало је, која је сума предата г. Тасу Обреновићу с тим да се у идућу среду ако буде рањеника, набаве понуде, а ако их небуде решиће се шта ће се са истима.

На дежурство нису долазиле гђе Обреновићка, Станојевићка, Зебићка, Нешићка. Г. Станојевић и гђа Аћимовићка никако.

VII група

51

Дежурство Прве групе, 16. X 1914.

Прошло је 400 рањеника одавде за друге болнице и сви су понудама услужени, а дошло је 15 рањеника; такође су услужени. Ресто понуда раздато је у обласној окр. болници свима рањеницима: печење, лепиње, млеко и цигарете и јабуке.

Дежурале све госпође и госпођице и потписани.

16. окт. 1914. Дежурни,
Чачак Вел. Јов. Белопавловић, свешт.

52

III група, 18. окт. 1914. (Св. Лука)

Сви прилози, који су од свечара и приватно сакупљени нешто су раздати пребеглим Босанцима, један део остављен за санитетски воз, који долази сутра, а један део однет у болницу и раздат рањеницима. Прилог у новцу предат у касу Црв. Крста, пошто није имао за данас употребе.

Остало је: један пун послужавник колача за сутрашњи санитетски воз и две тегле слатка и 10 јаја, 1 кгр. шећера.

18. X 1914. год. III група

53

[IV група,] 19. 10. 1914.

Ова група дочекала је и услужила 150 рањеника, а рест што је претекло однето је у болницу Основне и Радничке школе и раздељено рањеницима.

19. X 1914. г. Дежур. чланови,
Јов. Михаиловић

54

Дежурство VI група, [*20. октобра 1914. године*]

Рањеника је било неколико. Прилози су однесени у касарну и раздати рањеницима на целом горњем боју, у собама бр. 1, 18, 3, 4, 5, 6, 9, 12 и на доњем спрату у собу бр. 23.

Чланице у својој дужности марљиве и ревносне као и увек.

Дежурни VI групе

55

Група I, 23. октобра 1914. г.

Ова група имала само једног рањеника, а сво млеко, лепиње и сутлијаш однешено је и подељено у резервну болницу (касарну); подељено у цео горњи

спрат и на доњем у 30 и 34 собу.

Дежурне су биле све сем г. Белопавловића, свештеника и гђе Радојевић. Први је био на путу.

За дежурну групу,
Х. Јовановић

56

Дежурство III групе [*25. октобра 1914. године*]

Рањеника је било неколико. Остатак од прилога однешено је рањеницима у касарну да се подели.

25. X 1914. год.

Дежурни III групе,
Б. Д. Ајдачићка

57

Дежурство IV групе, 26. 10. 1914. год.

Ова група дочекала је 80 рањеника, који су дошли у 11 ½ часова ноћу. Све услужили из ове групе. Дежурали су до 12 сати ноћу чланови и чланице.

Дежур. члан,
Јов. Михаиловић

58

V група, 27. X 914. г.

Данас смо дочекали „санитетски воз“ са 144 рањеника и све смо услужили понудама.

Дежурна из групе,
Цаја Р. Илићка

(НМЧ, И 5056)

Резиме

„Књига дежурних за дочек рањеника, за упис купљених понуда и добровољних прилога 1914. г.“ из збирке Народног музеја у Чачку, садржи записе о раду одбора, приспелим санитетским возовима на железничку станицу у Чачку и приложницима. За разлику од операцијских дневника у њему су уместо војника под оружјем евидентирани рањеници, а уместо утрошене муниције намирнице, прикупљене за окрепљење

транспортованих у санитетским возовима. Одбор за дочек рањеника збринуо је од 8. августа до 27. октобра 1914. године око 4.500 српских и непријатељских војника. Хлеб и перађевине од брашна су били најчешћи прилози, јер су чинили највећи део војничког оброка Од намирница животињског порекла рањеници су добијали јаја, млеко и млечне прерађевине. Поред живинског меса, доношено им је прасеће и јагњеће печење. Воће је било слабо заступљено све до зрења јабука и грожђа у околини. Алкохолни напитци (ракија, коњак, вино) у исхрани српске војске били су предвиђени у увећаном мирнодопском и обичном ратном оброку војника. Рањеници су добијали и кафу, чај и дуван. Прецизно забележени прилози грађана верно одражавају живот градског становништва у ратним условима. Подаци о прилозима су дати сумарно, а вести о транспортима рањеника објављени су у целини.

ZORANA BOJOVIĆ

NOTES ON HOSPITAL TRAINS OF THE COMMITTEE FOR THE RECEPTION OF THE WOUNDED IN ČAČAK IN 1914

Summary

"The duty book for the reception of the wounded, for recording collected gifts and benefaction in 1914" from the collection of the National Museum in Čačak contains the notes on the committee's work, arrivals of hospital trains at the railway station in Čačak and benefactors. In contrast to the operating diary, instead of the armed soldiers the wounded were registered there, and instead of the spent ammunition the food collected for refreshment of the transported in hospital trains. The committee for the reception of the wounded took care of about 4.500 Serbian and enemy soldiers. The most frequent gifts were bread and flour products, because they were the biggest part of a soldier's meal. From the animal products the wounded were given eggs, milk and milk products. Besides chicken, they were brought roast meat - pork and lamb. Fruit was rarely used until the season of apples and grapes in the nearby villages. Alcoholic drinks (brandy, cognac, wine) were planned in the nutrition of the Serbian army in additional peacetime and usual wartime meals of the soldiers. The wounded were also given some coffee, tea and tobacco. The precisely recorded gifts of the citizens accurately reflect the life of the urban inhabitants in war conditions. The records about the gifts were given in the summary, and the news about the transport of the wounded was published as a whole.

УДК: ?????????

РАДИВОЈЕ БОЈОВИЋ
музејски саветник
Народни музеј Чачак

ПРЕДЛОЗИ ЗА ОДЛИКОВАЊЕ РЕЗЕРВНИХ ОФИЦИРА X ПЕШАДИЈСКОГ ПУКА I ПОЗИВА ЗА ЗАСЛУГЕ 1914. ГОДИНЕ

Апстракт: Десети пук „Таковски“ I позива учествовао је 1914. године у Церској бици, Сремској операцији, бици на Дрини и Колубарској бици. Командант пука предложио је за заслуге у првом периоду рата за одликовање Орденом Карађорђеве звезде са мачевима два резервна официра, а 37 за остала одликовања. На основу усвојених предлога укази о додели одликовања потписани су 31. маја 1915. године.

Кључне речи: Одликовања, резервни официри, X пешадијски пук „Таковски“, Церска битка, Сремска операција, битка на Дрини, Колубарска битка.

Десети пешадијски пук „Таковски“ I позива мобилисан је у Првом светском рату у Чачку. За време Церске битке августа 1914. борио се у реону Шапца. Његов 3. батаљон разбио је аустро–угарску 57. пешадијску бригаду код Лознице. Заузео је Јевремовац, а 24. августа учествовао у ослобођењу Шапца. У току Сремске операције наступао је правцем према Сремској Митровици. За време битке на Дрини, у борбама код села Причиновића имао је велике губитке. Потукао је непријатеља на Потесу и упорно бранио Јевремовачке положаје. У Колубарској бици водио је успешне борбе са Аустријанцима на Вреоцима, Змијану, Лисини, Волујаку и Врапчем Вису.[1]

После успешно завршеног првог ратног периода пуковник Милован Плазина, командант Десетог пешадијског пука „Таковског“ I позива, предложио је 19. фебруара 1915. године два резервна официра за одликовање Орденом Карађорђеве звезде са мачевима IV реда, а 37 за остала одликовања. Подношење предлога за одликовање по ратним периодима уведено је крајем 1914. године.[2]

„Правила о одликовању у војсци орденима и медаљама у рату“ предвидела су да официри свију родова оружја и струка, изузев оних на војно-административним дужностима, могу бити одликовани за војне заслуге у рату свима орденима, Златном и Сребрном медаљом за храброст, Златном медаљом за

1 Јован Ристић, *Историја 10. пешадијског пука „Таковског“* (рукопис).

2 Војни архив, Београд, п. 7, к. 35, ф. 1, бр. 4/1. Операциони деловодни протокол Обреновачког одреда бр. 1287-2887, од 25. октобра 1914. до 13. фебруара 1915. године; *Ратна служба*, Београд, 1911, 29.

ревносну службу, Медаљом за војничке врлине и Крстом милосрђа. Предлози за одликовање и мишљења виших команданата морали су бити образложени тако да се заслуге предложених описом њихових дела потпуно доказују. За доделу Ордена Карађорђеве звезде са мачевима и Златне медаље за храброст тражена је сагласност већине официра на официрском збору у пуковима и другим самосталним јединицама да предложени заслужује ово одликовање. После објављивања указа о одликовању, подносилац предлога је саопштавао мотивацију наредбом свим потчињеним командама.[3]

Предлози су прошли кроз редовну процедуру у команди Шумадијске дивизије I позива и команди Друге армије. Пуковник Божидар Терзић, преиначио је предлоге за највиши орден за ратне заслуге, Карађорђеву звезду са мачевима, двојици резервних официра, који су имали запажене успехе на бојном пољу, у предлог за Златну медаљу за храброст. Са предлогом команданта Шумадијске дивизије I позива није се сагласио војвода Степа Степановић. Предложио их је за Орден Карађорђеве звезде и Орден Белог орла, јер су „Правила“ давала ту могућност у случајевима када нису постојали довољно убедљиви разлози да заслужују највише одликовање.

Јуначко држање у борбама био је мотив да 32 резервна официра буду предложена за одликовање Златном медаљом за храброст. Само у једном случају предлог је био споран, јер је предложени официр био под судском истрагом.

„За одлично вршење службе у рату“ командири бојне и „профијантске“ коморе предложени су за Златну медаљу за ревносну службу, а „аудитор“ пука за сребрну, намењену и официрима неборачких јединица и установа. За Орден Светог Саве био је предложен само пуковски лекар „за заслуге стечене својим неуморним и успешним радом за лечење и негу болесних војника.“ Пуковски свештеник је предложен за Златну медаљу за храброст.

Предлоге команданта X пешадијског пука I позива разматрала је Комисији за оцењивање предлога за унапређење и одликовање, која је најпре радила под руководством пуковника Живка Павловића, помоћника начелника штаба Врховне команде, а од 27. априла 1915. године под руководством генерала Петра Бојовића.[4] На основу усвојених предлога министар војни Радивоје Бојовић поднео је на потпис престолонаследнику Александру Карађорђевићу 31. маја 1915. године указ о одликовању припадника српске војске „за заслуге стечене у рату противу Аустро-Угарске 1914-1915. године.“ Предаја ордена и медаља вршена је свечано пред целом трупом, којој одликовани официри и војници припадају. Одликовања добијена за ратне заслуге, за разлику од мирнодопских, требало је да буду на пантљици Ордена Карађорђеве звезде са мачевима.

3 *Правила о одликовањима у војсци орденима и медаљама у рату,* Ниш, 1914, 3–8

4 ВА, п. 3, к. 237, ф. 5, бр. 77/1 и 7, Решење начелника штаба Врховне команде пов. Ађ. Бр. 2035, Крагујевац 5. јануар 1915. године; Решење начелника штаба Врховне команде пов. Ађ. Бр. 3418, Крагујевац, 27. април 1915. године.

Предлози за доделу одликовања спадају у врло значајну персоналну грађу, која повезује примере личне храбрости из ратних извештаја са указима објављеним у службеним новинама. Подносиоци предлога давали су сликовите описе храбрости и јунаштва официра и војника на бојном пољу и на тај начин забележили драгоцене биографске податке и детаље за пуковске историје. На путу од подносиоца предлога до комисије за унапређење и одликовање уз предлог су остала забележена мишљења претпостављених старешина, на основу којих је могуће сагледати однос нормативног и стварног у примени законских прописа о додели одликовања.

„Списак резервних официра X пешадијског пука I позива, који се предлажу за одликовање Орденом Кара-Ђорђеве звезде са мачевима IV степена“ има 5, а „Списак резервних официра X пешадијског пука I позива који се предлажу за одликовање“ 15 листова штампаног обрасца у коме је само „опис дела“попуњен писаћом машином, а остале рубрике мастилом. Сачувани су у препису, састављеном у команди Десетог пешадијског пука у Малом Мокром Лугу и прослеђеном 19. фебруара 1915. године команданту дивизије. За штампу су приређени уз минималне правописне интервенције. Мишљење претпостављених команданата, унето преко неколико суседних рубрика за више предложених официра, штампано је за сваког понаособ у истоветном тексту.

[ПРИЛОГ:]

1

СПИСАК
резервних официра X пешад. пука I позива, који се предлажу
за одликовање Орденом Кара-Ђорђеве звезде са мачевима IV степена

Тек. број: 1 (911).
Чин: Резервни пешадијски капетан II кл.
Звање: Командир 4. чете 3. батаљона.
Име и презиме и почетно слово имена његовог оца: Милован М. Недељковић.
Опис дела због кога се предлаже за одликовање као и датум кад је и где дело извршио:

Учествовао у борбама: на *Добрићу* 3. VIII, на *Шабцу* од 4-10. VIII, код *Причиновића* 6. и 7. IX, код *Јевремовца* од 20-27. X, код *Барошевца* и *Змијана* од 21-26. XI и на *Раковичкој шуми* 1. XII. У свима овим борбама показао се врло храбар до самопрегоревања.

Нарочито се одликовао 8. VIII код *Шабца* када је рањен командант батаљона: предузео је команду над батаљоном, продужио је започети задатак и успео је, да положај задржи и ако су га суседне трупе у неколико почеле да напуштају. 6. и 7. септембра у борби на *Причиновићу* успео је са четом, да

заштити лево крило батаљона од обиласка непријатељевог и од контра напада у леви бок, који је непријатељ био предузео.

1. XII при нападу на *Раковичку шуму*, када је добио извештај од војника XII пука код *Раковичкоī маīацина* да војници из XII пука немају муниције и да је због тога наступило колебање и делимично одступање, тада је из *соūсūвене иницијаūиве* појурио са четом и заузео непријатељске ровове. Овим је покренуо и војнике XII пука и спречио испад непријатеља.

За које се одличје предлаже: Орден Карађорђеве звезде са мачевима IV реда.

Које одличје има: Златну медаљу за храброст.

Мишљење команданата:

Батаљона: Заслужује одликовање. Заступа команданта, капетан I кл., Александар Милорадовић.

Пука: Изложене заслуге не одговарају тач. 4, став 4, Правила о одликовању у војсци, с тога сам мишљења да би га требало одликовати Сребрном медаљом за храброст, пошто има Златну. Командант, пуковник, Милован Плазина.[5]

Дивизије: Мишљења сам да се одликује „Златном медаљом за храброст". Командант, пуковник, Бож. Терзић.[6]

Армије: Карађорђева звезда без мачева IV ред. 3. марта 1915. год., Младеновац, Командант, војвода, Степ. Степановић.[7]

Примедба: БОм 5.[8]

Тек. број: 2 (74).

Чин: Резервни пешадијски потпоручник.

Звање: Водник 3. чете 1. батаљона.

Име и презиме и почетно слово имена његовог оца: Драгољуб М. Недељковић.[9]

Опис дела због кога се предлаже за одликовање као и датум кад је и где дело извршио:

За храбро и по све присебно држање у борбама као водник 5. августа 1914. год. на *Пошесу* код Шабца. Овде је као командир задњег оделења

5 Милутин Мариновић, Пуковник Милован Плазина, *Рашник*, св. 9, Београд 1921, 159-162; Slobodan Stambolić, Plazina Milovan, *Vojna enciklopedija*, knj. 6, Beograd, 1973², 730.

6 Mile Bjelajac, *Generali i admirali Kraljevine Jugoslavije, studija o vojnoj eliti i biografski leksikon*, Beograd 2004, 288; Ирена Мандић–Александар Марушић, *Ђенерал Божидар П. Терзић 1867-1939*, Горњи Милановац–Београд, 2011, 5–21.

7 M. Bjelajac, *nav. delo*, 280, 281; Радивоје Бојовић, *Војвода Сūеūа Сūеūановић 1856-1929*, Чачак, 2006, 7–15.

8 Службени војни лист 16 (Ниш, 4. јун 1915) 326, Орденом Белог орла са мачевима V реда одликован је указом ФА N° 9889 „за осведочену храброст на бојном пољу у рату противу Аустро-Угарске 1914-1915. године", Крагујевац, 31. мај 1915. године.

9 Милисав Протић, *Драīачево и њеīови славни синови*, Ниш 1940, 135; Радован Маринковић–Никола Стојић–Јовиша Славковић–Зоран Маринковић, *Драīачевци овенчани Карађорђевом звездом*, Гуча, 2014, 80-82.

штитио повлачење чете стварајући време, да се наше трупе повуку са што мање жртава. 8. и 9. августа на *Јевремовачкој коси* код Шабца, где се лично истакао приликом вршења јуриша на непријатеља. 10. августа у борби на *Јевремовачкој коси*, где се такође истакао пред водом приликом вршења ноћног јуриша на непријатеља, после кога је и непријатељ одступио ка Шапцу. 21. октобра код *Јевремовачке косе* нападнут као командир мртве страже од много јачег непријатеља личном храброшћу допринео је, те му се вод одржао на положају под борбом од 7 пре до 4 по подне, наневши непријатељу знатне губитке. 1. новембра у борби код села *Шарбана* храбрио је војнике и пушчаном ватром принудио непријатеља, да своја јача одељења у неред повуче, а који је био управио напад на Шарбановачком гробљу. У борбама на *Змијану*, *Лисини* и *Волујаку* увек се личном храброшћу истицао код војника и када се је неки нарочити задатак имао да изврши у обиму вода и са пожртвовањем командант батаљона наређивао, да се за извршење упути потпоручник г. Недељковић, који је задатак извршавао увек са успехом у корист опште наше ствари.
За које се одличје предлаже: Орден Карађорђеве звезде са мачевима IV реда.
Које одличје има: Сребрну и Златну медаљу за храброст.

Мишљење команданата:

Батаљона: Не слажем се са предлогом командира чете. Мишљења сам да би му требало дати Бели орао, најнижи степен. Потпоручник г. Недељковић својим радом заслужује ово одличје, јер је употребљаван са водом за најтеже задатке у батаљону. Именовани је један од најхрабријих водних официра у батаљону. Командант, мајор, Мих. В. Ковачевић[10], с. р.
Пука: Изложене заслуге не одговарају тач. 4, став 4, Правила о одликовању у војсци, с тога сам мишљења да се одликује Златном медаљом за ревносну службу. Командант, пуковник, Милов. Плазина.
Дивизије: Мишљења сам да се одликује „Златном медаљом за храброст“. Командант, пуковник, Бож. Терзић.
Армије: Орден Белог орла V степен, 3. марта 1915. год., Младеновац, командант, војвода, Степ. Степановић.
Примедба: ЗХ.[11]

Напомена: Предлози ови извршени су по подацима, које је оставио бив. командант овога пука ппуковник Влад. Туцовић[12], који је пук у борби водио.

10 Милош Михаиловић, Ђенерал Михајло В. Ковачевић, *Ратник*, св. 10, Београд 1927, 120-122; M. Bjelajac, *nav. delo*, 186, 187; Јевђа Јевђевић, Ковачевић Михаило, *Српски биографски речник*, књ. 5, Нови Сад, 2011, 137.

11 СВЛ 16 (4. јун 1915) 339, Златном медаљом за храброст одликован је указом ФА N° 9899 „за осведочену храброст на бојном пољу у рату противу Аустро-Угарске 1914-1915. године“, Крагујевац, 31. мај 1915. године.

12 Љубисав Гавриловић, Туцовић Владимир, *Биографски лексикон Златиборског округа*, Београд, 2006, 773.

[Грб]
X пешадијски пук
I поз. народ. војске
КБр. 6040
19. фебруара 1915. год.
М. М. Луг

Командант, пуковник,
Милов. Плазина

(ВА, п. 3, к. 239, ф. 1, бр. 1/19)

2

СПИСАК
резервних официра X пешад. пука I позива који се предлажу за одликовање

Тек. број: 1 (272).
Чин: Рез. пешад. капетан II кл.
Звање: Командир бојне коморе.
Име и презиме и почетно слово имена његовог оца: Милоје Р. Марковић.
Опис дела због кога се предлаже за одликовање као и датум кад је и где дело извршио:

За ревносно вршење дужности као командир пуковске бојне коморе, као и правилно и на време попуњавање пука муницијом у свима борбама од почетка рата до данас, па и у најкритичнијим моментима.
За које се одличје предлаже: Златну медаљу за ревносну службу.
Које одличје има: Златну медаљу за храброст.

Мишљење команданата:

Батаљона:
Пука: Заслужује Златну медаљу за ревносну службу. Команд. пуковник, Милов. Плазина.
Дивизије: Мишљења сам, да се сва тројица одликују „Златном медаљом за ревносну службу.“ Командант, пуковник, Бож. Терзић.
Армије: Слажем се са предлогом команданта дивизије. 3. марта 1915. год., Младеновац. Командант, војвода, Степ. Степановић.
Примедба: ЗР.

Тек. број: 2 (143).
Чин: Рез. пешад. капетан II кл.
Звање: Командир проф. коморе.
Име и презиме и почетно слово имена његовог оца: Милан М. Јовановић старији.
Опис дела због кога се предлаже за одликовање као и датум кад је и где дело извршио:

За ревносно вршење дужности као командир профијант коморе, старање и на време дотурање хране за исхрану људи и стоке. Веома енергичан и савестан у служби.
За које се одличје предлаже: Златну медаљу за ревносну службу.
Које одличје има: Златну медаљу за ревносну службу.

Мишљење команданата:

Батаљона:
Пука: Мишљења сам да се одликује Медаљом за војничке врлине. Команд. пуковник, Милов. Плазина.
Дивизије: Мишљења сам да се сва тројица одликују „Златном медаљом за ревносну службу.“ Командант, пуковник, Бож. Терзић.
Армије: Слажем се са предлогом команданта дивизије. 3. марта 1915. год., Младеновац. Командант, војвода, Степ. Степановић.
Примедба: ЗР.[13]

Тек. број: 3 (562).
Чин: Рез. пешад. капетан II кл.
Звање: Аудитор пука.
Име и презиме и почетно слово имена његовог оца: Др Љубомир П. Живковић. [14]
Опис дела због кога се предлаже за одликовање као и датум кад је и где дело извршио:

Као аудитор пука увек с вољом и веома ревносно отправља своју дужност и на свако задовољство.
За које се одличје предлаже: Златну медаљу за ревносну службу.
Које одличје има: Сребрну медаљу за ревносну службу.

Мишљење команданата:

Батаљона:
Пука: Заслужује Златну медаљу за ревносну службу. Команд., пуковник, Милов. Плазина.
Дивизије: Мишљења сам да се сва тројица одликују „Златном медаљом за ревносну службу.“ Командант, пуковник, Бож. Терзић.
Армије: Слажем се са предлогом команданта дивизије. 3. марта 1915. год., Младеновац. Командант, војвода, Степ. Степановић.
Примедба: ЗР.[15]

13 СВЛ 16 (4. јун 1915) 346, Златном медаљом за ревносну службу одликован је указом ФА N° 9902 „за заслуге стечене у рату противу Аустро-Угарске 1914-1915. године“, Крагујевац, 31. мај 1915. године.

14 Ана Столић, Живковић Љубомир, *Српски биографски речник*, књ. 3, Нови Сад, 2007, 776, 777.

15 СВЛ 16 (4. јун 1915) 347, Златном медаљом за ревносну службу одликован је указом ФА N° 9902 „за заслуге стечене у рату противу Аустро-Угарске 1914-1915. године“, Крагујевац, 31. мај 1915. године.

Тек. број: 4 (939).
Чин: Рез. пешад. капетан II кл.
Звање: Командир 4. чете 2. батаљона.
Име и презиме и почетно слово имена његовог оца: Драгиша В. Васић.[16]
Опис дела због кога се предлаже за одликовање као и датум кад је и где дело извршио:

Учествовао је у борбама 30. августа при заузећу канала *Јарчине* у Срему, где је са својим водом бочно напао одступајућег непријатеља и потукао неколико непријатељских војника, од којих је покупио пушке и муницију. Овде је личним примером предходио примером војницима. 6. септембра приликом напада на *Причиновић* храбро се држао, где је и рањен.
За које се одличје предлаже: Златну медаљу за храброст.
Које одличје има: Златну медаљу за храброст.

Мишљење команданата:
Батаљона: Слажем се са предлогом командира чете. Командант, мајор, Милутин Станојевић[17], с. р.
Пука: Мишљења сам да се одликује Златном медаљом за ревносну службу. Команд. пуковник, Милов. Плазина.
Дивизије: Мишљења сам да се обојица одликују Златном медаљом за храброст. Командант, пуковник, Бож. Терзић.
Армије: Златном медаљом за храброст. 3. марта 1915. год., Младеновац. Командант, војвода, Степ. Степановић.
Примедба: ЗХ.[18]

Тек. број: 5 (319).
Чин: Рез. пешад. капетан II кл.
Звање: Командир 4. чете 1. батаљона.
Име и презиме и почетно слово имена његовог оца: Стојан Г. Милетић.
Опис дела због кога се предлаже за одликовање као и датум кад је и где дело извршио:

Учествовао у борбама: пред *Шабцем* 4, 5, 8, 9. и 10. августа. Затим је био у борбама код села *Причиновића* 6. септембра, где је на јуриш са водом узео учешћа, постичући војнике да у јакој непријатељској ватри издрже, а овим је непријатеља нагнао на повлачење. На овом положају сутра дан рањен је у рову од шрапнелских куглица. У борби код положаја *Змијан*, *Липова бара*, село *Зеоке* и *Волујака* био је на свом месту.

16 Радивоје Бојовић, Књижевник Драгиша Васић сабљом и пером, *Живот и дело Драгише Васића*, Горњи Милановац, 2008, 59-78.

17 M. Bjelajac, *nav. delo*, 277.

18 СВЛ 16 (8. јун 1915) 336, Златном медаљом за храброст одликован је указом ФА N° 9898 „за осведочену храброст на бојном пољу у рату противу Аустро-Угарске 1914-1915. године“, Крагујевац, 31. мај 1915. године.

За које се одличје предлаже: Златну медаљу за храброст.
Које одличје има: Нема.

Мишљење команданата:

Батаљона: Предлог за одликовање дао, командант, мајор, Михајло В. Ковачевић.
Пука: Заслужује одликовање Златном медаљом за храброст. Команд., пуковник, Милов. Плазина.
Дивизије: Мишљења сам да се обојица одликују Златном медаљом за храброст. Командант, пуковник, Бож. Терзић.
Армије: Златном медаљом за храброст. 3. марта 1915. год., Младеновац. Командант, војвода, Степ. Степановић.
Примедба: ЗХ.[19]

Тек. број: 6 (942).
Чин: Рез. пешад. капетан II кл.
Звање: Командир 2. чете 1. батаљона.
Име и презиме и почетно слово имена његовог оца: Милоје С. Томковић.
Опис дела због кога се предлаже за одликовање као и датум кад је и где дело извршио:

Учествовао је у борбама 4. и 5. августа код *Потеса*, затим 8. и 9. августа код *Јевремовца*, где се лично храбро држао и где је лако рањен.

У борбама код села *Причиновић* одржао је се више од месец дана са четом у рову, који је стално био засипан пешачком, артиљеријском непријатељском ватром. У борби испред *Шабца* 19. октобра храбро се са четом држао и када је XIII пук одступао са жељезничке пруге, остао је задржавајући непријатеља и наносећи му губитке. У борби од 21-25. новембра био је на свом месту.
За које се одличје предлаже: Златну медаљу за храброст.
Које одличје има: Златну медаљу за храброст.

Мишљење команданата:

Батаљона: Предлог за одликовање дао, командант, мајор, Мих. В. Ковачевић, с. р.
Пука: Пошто је под судом за кривице учињене у борби то нисам мишљења да се одликује. Командант, пуковник, Милов. Плазина.
Дивизије: Слажем се са командантом пука, да се за сада не одликује, пошто је под судом. Командант, пуковник, Бож. Терзић.
Армије: Слажем се са предлогом команданта дивизије за број 7 и 8. Предлог за број 6 не усвајам, пошто је под истрагом. 3. марта 1915. год., Младеновац. Командант, војвода, Степ. Степановић.

19 СВЛ 16 (8. јун 1915) 336, Златном медаљом за храброст одликован је указом ФА N° 9898 „за осведочену храброст на бојном пољу у рату противу Аустро-Угарске 1914-1915. године“, Крагујевац, 31. мај 1915. године.

Примедба: Под истрагом.[20]

Тек. број: 7 (940).
Чин: Резервни пешадијски капетан II кл.
Звање: Командир 3. чете 2. батаљона.
Име и презиме и почетно слово имена његовог оца: Милисав Ф. Терзић.[21]
Опис дела због кога се предлаже за одликовање као и датум кад је и где дело извршио:

8. августа пр. год. на *Јевремовачкој коси* по добивеној заповести успео је да благовремено појача први борбени ред и осујетио надкриљавање од стране непријатеља и ако је био обасут јаком пешачком и митраљеском ватром.

9. августа пр. год. по добивеном наређењу на *Јевремовачкој коси* да ојача десно крило првог борбеног реда, својим енергичним покретом задатак извршио и пред само вече извршио је јуриш на непријатеља на свом фронту и заузео прву линију непријатељских ровова, које је држао и поред јаке непријатељске пешачке и митраљеске ватре.

1. децембра пр. год. одржавајући ватру са Дринском дивизијом II поз. наишао је на непријатељски телефон у Кијевачкој станици, кога је искористио у прибирању података о стању код непријатеља.
За које се одличје предлаже: Златну медаљу за храброст.
Које одличје има: Сребрну медаљу за ревносну службу, Златну медаљу за храброст.

Мишљење команданата:
Батаљона: Предлог за одликовање дао, командант, мајор, Мил. Станојевић, с. р.
Пука: Мишљења сам да би га требало одликовати Златном медаљом за ревносну службу. Командант, пуковник, Милов. Плазина.
Дивизије: Мишљења сам да се обојица одликују Златном медаљом за храброст. Командант, пуковник, Бож. Терзић.
Армије: Слажем се са предлогом команданта дивизије за број 7 и 8. Предлог за број 6 не усвајам, пошто је под истрагом. 3. марта 1915. год., Младеновац. Командант, војвода, Степ. Степановић.
Примедба: ЗХ.[22]

20 СВЛ 18 (8. јун 1915) 338, Златном медаљом за храброст одликован је указом ФА N° 9899 „за осведочену храброст на бојном пољу у рату противу Аустро-Угарске 1914-1915. године“, Крагујевац, 31. мај 1915. године.

21 Милисав Ф. Терзић, *Ратни дневник*, бр. 177, Солун 30. октобар 1916, 3; Драгослав Митровић, *Ученици чачанске гимназије пали у ратовима за ослобођење и уједињење*, Споменица чачанске реалне гимназије 1837-1937, Чачак 1938, 391; Александар Савић, Погинули, умрли и нестали Чачани од 1912-1920, према листу „Ратник“ 1921-1926, *Изворник*, св. 23, Чачак, 2007, 84–85.

22 СВЛ 16 (8. јун 1915) 336, Златном медаљом за храброст одликован је указом ФА N° 9898 „за осведочену храброст на бојном пољу у рату противу Аустро-Угарске 1914-1915. године“, Крагујевац, 31. мај 1915. године.

Тек. број: 8 (944).
Чин: Рез. пешад. капетан II кл.
Звање: Командир 1. чете 2. батаљона.
Име и презиме и почетно слово имена његовог оца: Драгомир Ж. Тешовић.[23]
Опис дела због кога се предлаже за одликовање као и датум кад је и где дело извршио:

8. августа пр. год. на *Јевремовачкој коси* као водник лично се храбро држао пред непријатељем и правилно водио вод у борби.

19. октобра пр. год. код *Шабца* и ако обасут јаком пешачком ватром, успео је да уништи запрегу и послугу једног непријатељског топа, који је вршио промену положаја.

1. децембра пр. год. као командир у борби источно од *Раковичке шуме* у вези са 2. четом 2. батаљона успешно извршио наређени јуриш под кишом куршума, непријатеља потиснуо и заузео његове ровове.
За које се одличје предлаже: Златну медаљу за храброст.
Које одличје има: Сребрну медаљу за ревносну службу, Златну медаљу за храброст.

Мишљење команданата:
Батаљона: Предлог за одликовање дао, командант, мајор, Милутин Станојевић, с. р.
Пука: Мишљења сам да би га требало одликовати Златном медаљом за ревносну службу. Командант, пуковник, Милов. Плазина.
Дивизије: Мишљења сам да се обојица одликују Златном медаљом за храброст. Командант, пуковник, Бож. Терзић.
Армије: Слажем се са предлогом команданта дивизије за број 7 и 8. Предлог за број 6 не усвајам, пошто је под истрагом. 3. марта 1915. год., Младеновац. Командант, војвода, Степ. Степановић.
Примедба: ЗХ.[24]

Тек. број: 9 (838).
Чин: Рез. пешад. капетан II кл.
Звање: Командир 3. чете 3. батаљона.
Име и презиме и почетно слово имена његовог оца: Радомир К. Цвијовић.[25]
Опис дела због кога се предлаже за одликовање као и датум кад је и где дело извршио:

---

23 Исидор Ђуковић, *Рудничани и Таковци у ослободилачким ратовима Србије 1912-1918*, Горњи Милановац, 2005², 176.

24 СВЛ 16 (8. јун 1915) 336, Златном медаљом за храброст одликован је указом ФА N° 9898 „за осведочену храброст на бојном пољу у рату противу Аустро-Угарске 1914-1915. године“, Крагујевац, 31. мај 1915. године.

25 Милан Шантић, *Витезови слободе*, Београд 1938, 99–108; Миломирка Ацић, Белешке о породици Цвијовић, *Изворник*, св. 16-17, Чачак, 2001, 141–149.

Учествовао у борбама: на *Причиновићу* 6. и 7. септембра; на *Јевремовцу* од 20-27. октобра; на *Барошевцу* и *Змијану* од 21-26. новембра и *Раковичкој шуми* 1. децембра.

У свима овим борбама показао се врло присебан, хладнокрван и до самопрегоревања храбар. Све добивене заповести извршавао је са пуно воље и енергије, нарочито се храброшћу истакао на јуришу 21. новембра на положају *Змијан* код *Барошевца*, где је под пакленом ватром истрчао пред војнике и кренуо на јуриш.

За које се одличје предлаже: Златну медаљу за храброст.

Које одличје има: Медаљу за војничке врлине.

Мишљење команданата:

Батаљона: Предлог за одликовање дао, заступа команданта, капетан I кл., Алек. Милорадовић, с. р.

Пука: Заслужује одликовање Златном медаљом за храброст. Командант, пуковник, Милов. Плазина.

Дивизије: Мишљења сам да се сва тројица одликују Златом медаљом за храброст. Командант, пуковник, Бож. Терзић.

Армије: Слажем се са предлогом команданта дивизије. 3. марта 1915. год., Младеновац. Командант, војвода, Степ. Степановић.

Примедба: ЗХ.[26]

Тек. број: 10 (618).

Чин: Рез. пешад. капетан II кл.

Звање: Командир 4. чете 4. батаљона.

Име и презиме и почетно слово имена његовог оца: Петар П. Петровић.[27]

Опис дела због кога се предлаже за одликовање као и датум кад је и где дело извршио:

Као командир чете учествовао је у борбама од 4-11. августа пред *Шабцем*. 6. септембра са четом је успешно вршио јуриш код *Причиновића*. 24. октобра код *Јевремовца*, са четом је успешно одбио напад непријатеља и нанео му огромне губитке. 22. новембра успешно је вршио напад на *Вис* и натерао противника на предају. У свима приликама показао довољно неустрашивости и храбрости.

За које се одличје предлаже: Златну медаљу за храброст.

Које одличје има: Златну медаљу за храброст.

26 СВЛ 16 (8. јун 1915) 335, Златном медаљом за храброст одликован је указом ФА N° 9898 „за осведочену храброст на бојном пољу у рату противу Аустро-Угарске 1914-1915. године“, Крагујевац, 31. мај 1915. године.

27 Горан Давидовић–Лела Павловић, *Историја Чачка: хронологија од праисторије до 2000. године*, Чачак, 2009, 181.

Мишљење команданата:

Батаљона: Предлог за одликовање дао, командант, мајор, Милисав Банковић[28], с. р.

Пука: Мишљења сам да би га требало одликовати Златном медаљом за ревносну службу. Командант, пуковник, Милов. Плазина.

Дивизије: Мишљења сам да се сва тројица одликују Златом медаљом за храброст. Командант, пуковник, Бож. Терзић.

Армије: Слажем се са предлогом команданта дивизије. 3. марта 1915. год., Младеновац. Командант, војвода, Степ. Степановић.

Примедба: ЗХ.[29]

Тек. број: 11 (943).

Чин: Рез. пешадијски капетан II кл.

Звање: Водник 3. чете 2. батаљона.

Име и презиме и почетно слово имена његовог оца: Будимир Л. Благојевић.

Опис дела због кога се предлаже за одликовање као и датум кад је и где дело извршио:

При нападу на канал *Јарчини* у Срему пред Румом био врло храбар. У борби код *Причиновића* 6. септембра био са својим водом у предњем оделењу: предходећи војницима личним примером успео је да се креће у наступање врло брзо претерујући предње слабије непријатељске делове у току целог дана; под јаком артиљеријском и пешачком ватром храбрио је војнике и задржао их је на положају; када је издата заповест за јуриш кренуо је своје војнике напред на тај начин, што је први пред војницима кренуо напред. У борбама пред *Шабцем* од 18. до 27. октобра био је врло храбар.

За које се одличје предлаже: Златну медаљу за храброст.

Које одличје има: Златну медаљу за храброст.

Мишљење команданата:

Батаљона: Предлог за одликовање дао [командир] чете. Слажем се са предлогом командира, командант, мајор, Милутин Станојевић, с. р.

Пука: Мишљења сам да би га требало одликовати Златном медаљом за ревносну службу. Команд., пуковник, Милов. Плазина.

Дивизије: Мишљења сам да се сва тројица одликују Златом медаљом за храброст. Командант, пуковник, Бож. Терзић.

Армије: Слажем се са предлогом команданта дивизије. 3. марта 1915. год., Младеновац. Командант, војвода, Степ. Степановић.

---

28 *Споменица седамдесетпетогодишњице Војне академије 1850-1925*, Београд, 1925, 289.

29 СВЛ 16 (8. јун 1915) 335, Златном медаљом за храброст одликован је указом ФА N° 9898 „за осведочену храброст на бојном пољу у рату противу Аустро-Угарске 1914-1915. године“, Крагујевац, 31. мај 1915. године.

Примедба: ЗХ.[30]

Тек. број: 12 (235).
Чин: Рез. пешад. капетан II кл.
Звање: Командир 3. чете 4. батаљона.
Име и презиме и почетно слово имена његовог оца: Драгомир Ђ. Томовић.
Опис дела због кога се предлаже за одликовање као и датум кад је и где дело извршио:

Као командир чете учествовао је у борби код *Дреновца*, где је и рањен. У овој борби са четом је снажно задржао надирање непријатеља. У борби показао довољно храбрости и присебности.
За које се одличје предлаже: Златну медаљу за храброст.
Које одличје има: Златну медаљу за храброст.

Мишљење команданата:

Батаљона: Предлог за одликовање дао, командант, мајор, Мил. Банковић, с. р.
Пука: Према мотивацији не заслужује никакво одличје. Команд., пуковник, Милов. Плазина.
Дивизије: Мишљења сам да се сва четворица одликују Златом медаљом за храброст. Командант, пуковник, Бож. Терзић.
Армије: Слажем се са предлогом команданта дивизије. 3. марта 1915. год., Младеновац. Командант, војвода, Степ. Степановић.
Примедба: ЗХ.

Тек. број: 13 (638).
Чин: Рез. пешад. поручник.
Звање: Водник митраљ. одељ.
Име и презиме и почетно слово имена његовог оца: Костантин П. Новаковић.[31]
Опис дела због кога се предлаже за одликовање као и датум кад је и где дело извршио:

За храбро и присебно држање у борби 4. и 5. августа код *Шабца*; 6. септембра код *Причиновића*; од 21-27. октобра код *Јевремовца* и од 21-27. новембра на *Лазаревачким положајима* - као и хладном управом митраљеском ватром.
За које се одличје предлаже: Златну медаљу за храброст.
Које одличје има: Сребрну медаљу за храброст.

Мишљење команданата:

30 СВЛ 16 (8. јун 1915) 336, Златном медаљом за храброст одликован је указом ФА N° 9898 „за осведочену храброст на бојном пољу у рату противу Аустро-Угарске 1914-1915. године“, Крагујевац, 31. мај 1915. године.

31 Вићентије Ђорђевић, Коста Новаковић – живот и дело, *Коста Новаковић у радничком покрету Србије и Југославије*, Чачак, 1989, 7–14.

Батаљона: Предлог за одликовање дао, командир одељења, капетан I кл. Алек. Антић[32], с. р.
Пука: Заслужује одликовање Златном медаљом за храброст. Коман., пуковн., Милов. Плазина.
Дивизије: Мишљења сам да се сва четворица одликују Златом медаљом за храброст. Командант, пуковник, Бож. Терзић.
Армије: Слажем се са предлогом команданта дивизије. 3. марта 1915. год., Младеновац. Командант, војвода, Степ. Степановић.
Примедба: ЗХ.[33]

Тек. број: 14 (332).
Чин: Рез. пешад. поручник.
Звање: Водник 2. чете 1. батаљона.
Име и презиме и почетно слово имена његовог оца: Михајло С. Ћирјаковић.[34]
Опис дела због кога се предлаже за одликовање као и датум кад је и где дело извршио:

Као водник учествовао у борбама: 4. и 5. августа на *Потесу*, 8, 9. и 10. августа на *Јевремовачкој коси* код Шапца. У Срему код канала *Јарчини* у борби 29. и 30. августа. Код *Причиновића* 6. септембра, у борби пред *Шабцем* 19. октобра. У свима приликама борбе показао се као храбар, присебан и умешан.
За које се одличје предлаже: Златну медаљу за храброст.
Које одличје има: Златну медаљу за храброст.

Мишљење команданата:

Батаљона: Слажем се са предлогом командира 1. чете. Командант, мајор, Мих. В. Ковачевић, с. р.
Пука: Заслужује одликовање Златном медаљом за ревносну службу. Команд., пуковник, Милов. Плазина.
Дивизије: Мишљења сам да се сва четворица одликују Златом медаљом за храброст. Командант, пуковник, Бож. Терзић.
Армије: Слажем се са предлогом команданта дивизије. 3. марта 1915. год., Младеновац. Командант, војвода, Степ. Степановић.
Примедба: ЗХ.[35]

32 *Споменица седамдесетпетогодишњице Војне академије 1850-1925*, 187; Сава Микић *Историја југословенског ваздухопловства*, Београд 1933, 449-452; Југослав Вељковски, Антић Александар, *Српски биографски речник*, књ. 1, Нови Сад, 2004, 209.

33 СВЛ 16 (8. јун 1915) 338, Златном медаљом за храброст одликован је указом ФА N° 9899 „за осведочену храброст на бојном пољу у рату противу Аустро-Угарске 1914-1915. године“, Крагујевац, 31. мај 1915. године.

34 М. Протић, *нав. дело*, 192. Капетан I класе Михаило Ћирјаковић из Вирова умро је 1934. године.

35 СВЛ 16 (8. јун 1915) 337, Златном медаљом за храброст одликован је указом ФА N° 9898 „за осведочену храброст на бојном пољу у рату противу Аустро-Угарске 1914-1915. године“, Крагујевац, 31. мај 1915. године.

Тек. број: 15 (343).
Чин: Резервни пешадијски поручник.
Звање: Водник 4. чете 1. батаљона.
Име и презиме и почетно слово имена његовог оца: Добривоје Р. Милорадовић.
Опис дела због кога се предлаже за одликовање као и датум кад је и где дело извршио:

Учествовао је у борбама 4. и 5. августа код *Потеса*; као водник држао свој вод у руци храбрећи војнике. Био у борби 8. и 9. августа на *Јевремовцу*; 6. септембра код *Причиновића* - лично се храбро држао и истицао, узео учешћа у јуришу после кога је непријатељ одступио. Од 21-25. новембра пр. год. као командир чете код *Змијана*, где се лично храбро држао, нарочито при јуришу заједно са XIX пуком, којом је приликом заробљено много војника, заплењено доста оружја и неколико митраљеза; затим у борбама на *Липовој бари*, село *Зеока*, *Волујаку* и *Црљинској коси* гонио непријатеља са успехом.
За које се одличје предлаже: Златну медаљу за храброст.
Које одличје има: Златну медаљу за храброст, Медаљу за војничке врлине.

Мишљење команданата:
Батаљона: Слажем се са предложеним одликовањем. Командант, мајор, Мих. В. Ковачевић.
Пука: Мишљења сам да би га требало одликовати Златном медаљом за ревносну службу. Команд., пуковник, Милов. Плазина.
Дивизије: Мишљења сам да се сва четворица одликују Златом медаљом за храброст. Командант, пуковник, Бож. Терзић.
Армије: Слажем се са предлогом команданта дивизије. 3. марта 1915. год., Младеновац. Командант, војвода, Степ. Степановић.
Примедба: ЗХ.[36]

Тек. број: 16 (617).
Чин: Рез. пешадијски поручник.
Звање: Водник 3. чете 1. батаљона.
Име и презиме и почетно слово имена његовог оца: Милош Ј. Павловић.[37]
Опис дела због кога се предлаже за одликовање као и датум кад је и где дело извршио:

Учествовао у борбама 4. и 5. августа на *Потесу*, затим 8. августа код *Јевремовца* где је рањен. 21. октобра и ноћу 21. и 22. октобра када непријатељ је вршио ноћни напад држао се лично добро, храбрећи војнике (доста добро)

36 СВЛ 16 (8. јун 1915) 337, Златном медаљом за храброст одликован је указом ФА N° 9898 „за осведочену храброст на бојном пољу у рату противу Аустро-Угарске 1914-1915. године“, Крагујевац, 31. мај 1915. године.

37 Драгољуб Павловић, *Павловићи из Каоне*, Чачак, 1995, 27-43.

свога вода, где је непријатељ снажно одбијен, јер је нађено у зору пред рововима више од 200 лешева. Најзад 1. новембра код села *Шарбана* држао војнике у руци, ватром свога вода задржао наступање непријатељско пред фронтом свога одсека. У свима приликама био је тачан у вршењу службе.
За које се одличје предлаже: Златну медаљу за ревносну службу.
Које одличје има: Медаљу за војничке врлине, Златну медаљу за храброст.

Мишљење команданата:
Батаљона: Слажем се са предлогом командира чете. Командант, мајор, Мих. В. Ковачевић, с. р.
Пука: Мишљења сам да се одликује Златном медаљом за храброст. Команд., пуковник, Милов. Плазина.
Дивизије: Слажем се са предлогом команданта пука, да се одликује Златном медаљом за храброст. Командант, пуковник, Бож. Терзић.
Армије: Обојица Златном медаљом за храброст. 3. марта 1915. год., Младеновац. Командант, војвода, Степ. Степановић.
Примедба: 3X.[38]

Тек. број: 17 (153).
Чин: Резервни пешадијски поручник.
Звање: Командир 2. чете 3. батаљона.
Име и презиме и почетно слово имена његовог оца: Милисав С. Бојовић.[39]
Опис дела због кога се предлаже за одликовање као и датум кад је и где дело извршио:

Учествовао у борбама на *Добрићу* 3. VIII 1914. год.; на *Шабцу* од 4-10. VIII; код *Причиновића* 6. и 7. септембра; код *Јевремовца* од 20-27. октобра; код *Барошевца* и *Змијана* од 21-26. XI и на *Раковичкој шуми* 1. XII. У свима овим борбама као командир чете показао се као врло храбар и присебан, нарочито се истакао и то: 8. VIII код *Шабца* - када му је погинуо командир чете, примајући команду над четом, успео је да задржи положај, који су суседне трупе почеле напустати.

22. октобра под пакленом непријатељском артиљеријском ватром задржао чету на положај, а преко ноћи при непријатељском ноћном нападу, успео је да непријатеља на своме фронту одбије са огромним губитцима. 1. XII при јуришу на *Раковичку шуму*, када је спазио, да се војници XII пука колебају и делимично одступају, појурио је заједно са 4. четом да се докопа непријатељских ровова, што је и извршио и овим спречио испад непријатељски. У сва три ова момента само својом сопственом храброшћу успео је да одржи морал код својих војника и дисциплину ватре.

38 СВЛ 16 (8. јун 1915) 338, Златном медаљом за храброст одликован је указом ФА N° 9899 „за осведочену храброст на бојном пољу у рату противу Аустро-Угарске 1914-1915. године“, Крагујевац, 31. мај 1915. године.

39 Г. Давидовић – Л. Павловић, *нав. дело*, 183.

За које се одличје предлаже: Златну медаљу за храброст.
Које одличје има: Сребрну медаљу за храброст.

Мишљење команданата:

Батаљона: Предлог за одликовање дао, заступа команданта, капетан I кл., Алек. Милорадовић, с. р.
Пука: Заслужује медаљу златну за храброст. Командант, пуковник, Милов. Плазина.
Дивизије: Слажем се са предлогом претпостављених старешина. Командант, пуковник, Бож. Терзић.
Армије: Обојица Златном медаљом за храброст. 3. марта 1915. год., Младеновац. Командант, војвода, Степ. Степановић.
Примедба: ЗХ.[40]

Тек. број: 18 (330).
Чин: Резервни пешадијски поручник.
Звање: Командир 1. чете 3. батаљона.
Име и презиме и почетно слово имена његовог оца: Чедомир Ж. Трифуновић.[41]
Опис дела због кога се предлаже за одликовање као и датум кад је и где дело извршио:

Учествовао у борбама: 3. VIII на *Добрићу*, од 4-10. VIII код *Шабца*, 6. и 7. септембра код *Причиновића*, од 20-27. октобра код *Јевремовца*, од 21-26. новембра на *Змијану* и *Лисини*, 1. децембра на *Раковичкој шуми*. У свима овим борама показао се врло храбар са пуно пожртвовања.

Нарочито се одликовао и то: 8. VIII у борби код *Шабца*, као командир чете лично својом храброшћу успео је да поврати поколебани морал код војника, који су били деморалисани због одступања суседних трупа. Овим је помогао батаљону да положај одржи.

9. новембра код *Медошевца* на реци *Пештани*, када је чета из XX пука била нападнута и принуђена на одступање, он је сам својом иницијативом отворио ватру у бок непријатеља и успео да задржи даљи напад непријатеља, да непријатеља, који се приближио положају чете XX пука, потуче и омогући чети из XX пука повратак на напуштени положај и још да заплени два непријатељска митраљеза, 60 војника и 3 официра.
За које се одличје предлаже: Златну медаљу за храброст.
Које одличје има: Сребрну медаљу за ревносну службу, Сребрну медаљу за храброст.

40 СВЛ 16 (8. јун 1915) 336, Златном медаљом за храброст одликован је указом ФА N° 9898 „за осведочену храброст на бојном пољу у рату противу Аустро-Угарске 1914-1915. године“, Крагујевац, 31. мај 1915. године.

41 И. Ђуковић, *нав. дело*, 274.

Мишљење команданата:
Батаљона: Предлог за одликовање дао, заступа команданта, капетан I кл., Алек. Милорадовић, с. р.
Пука: Заслужује предложено одликовање. Команд., пуковник, Милов. Плазина.
Дивизије: Слажем се са предлогом претпостављених старешина. Командант, пуковник, Бож. Терзић.
Армије: Слажем се са предлогом. 3. марта 1915. год., Младеновац. Командант, војвода, Степ. Степановић.
Примедба: ЗХ.[42]

Тек. број: 19 (653).
Чин: Рез. пешадијски поручник.
Звање: Водник 2. чете 3. батаљона.
Име и презиме и почетно слово имена његовог оца: Владимир Т. Лучић.
Опис дела због кога се предлаже за одликовање као и датум кад је и где дело извршио:
3. августа на положају *Добрићу*, када је наш 3. батаљон учествовао у борби, показао се веома храбар, а то је што је са својим водом штитио бок и што је успео да одбије непријатељев јуриш и да пређе одмах у контра напад.

4. августа, 8. августа учествовао је у борби код *Шабца*, где се је показао веома храбар и успео је, да своје војнике задржи на положају, када је командант батаљона рањен, а командир чете погинуо. 9. и 10. августа учествовао је у борбама код *Шабца*, где је такође био храбар као и раније. 6. септембра учествовао је у борби код *Причиновића*, где је се такође храбро одржао, где је и рањен.

21. октобра у борби на *Јевремовцу* нанео је силне губитке непријатељу. 1. децембра у борби на *Раковичкој шуми* успео је да први крене свој вод на јуриш.
За које се одличје предлаже: Златну медаљу за храброст.
Које одличје има: Сребрну медаљу за храброст.

Мишљење команданата:
Батаљона: Слажем се са предлогом командира чете. Заступа команданта капетан I кл., Алек. Милорадовић, с. р.
Пука: Заслужују да се одликују предложеним одличијем. Командант, пуковник, Милов. Плазина.
Дивизије: Слажем се са предлогом претпостављених старешина. Командант, пуковник, Бож. Терзић.
Армије: Слажем се са предлогом. 3. марта 1915. год., Младеновац. Командант, војвода, Степ. Степановић.

42 СВЛ 16 (8. јун 1915) 337, Златном медаљом за храброст одликован је указом ФА N° 9898 „за осведочену храброст на бојном пољу у рату противу Аустро-Угарске 1914-1915. године“, Крагујевац ,31. мај 1915. године.

Примедба: ЗХ.[43]

Тек. број: 20 (486).
Чин: Резервни пешадијски поручник.
Звање: Водник 1. чете 4. батаљона.
Име и презиме и почетно слово имена његовог оца: Димитрије А. Кузмановић.
Опис дела због кога се предлаже за одликовање као и датум кад је и где дело извршио:

У борби 6. IX 1914. г. код *Причиновића* приликом јуриша био је веома енергичан и храбрим примером предходио је војницима. 18. X 1914. г. на *Јевремовцу* као водник на предстражи сачекао је непријатеља, који се био кренуо на напад и кад је непријатељ пришао близу отворио је ватру на њега и страшне губитке нанео непријатељу.

20/21. XI 1914. г. приликом заузећа села *Араповца* и *Окресака* са својим водом био је веома умешан и енергичан у вођењу свога вода. Приликом заузимања и јуриша на положај *Вис* 22. XI 1914. г. својом личном храброшћу и примером у многоме је допринео те је положај освојен и цела посада непријатељска заробљена.
За које се одличје предлаже: Златну медаљу за храброст.
Које одличје има: Нема.

Мишљење команданата:
Батаљона: Слажем се са предлогом командира чете. Командант, мајор, Мил. Банковић, с. р.
Пука: Заслужују да се одликују предложеним одличијем. Командант, пуковник, Милов. Плазина.
Дивизије: Слажем се са предлогом претпостављених старешина. Командант, пуковник, Бож. Терзић.
Армије: Слажем се са предлогом. 3. марта 1915. год., Младеновац. Командант, војвода, Степ. Степановић.
Примедба: ЗХ.[44]

Тек. број: 21 (618).
Чин: Резервни пешад. поручник.
Звање: Водник 2. чете 2. батаљона.

43 СВЛ 16 (8. јун 1915) 338, Златном медаљом за храброст одликован је указом ФА N° 9899 „за осведочену храброст на бојном пољу у рату противу Аустро-Угарске 1914-1915. године“, Крагујевац, 31. мај 1915. године.

44 СВЛ 18 (8. јун 1915) 338, Златном медаљом за храброст одликован је указом ФА N° 9899 „за осведочену храброст на бојном пољу у рату противу Аустро-Угарске 1914-1915. године“, Крагујевац, 31. мај 1915. године.

Име и презиме и почетно слово имена његовог оца: Милан В. Тороман.[45]
Опис дела због кога се предлаже за одликовање као и датум кад је и где дело извршио:

У борби 8. августа 1914. г. на *Јевремовачкој коси* код Шапца, одликовао се је храброшћу, енергично одбијајући непријатеља са водом у саставу чете. У борби 6. септембра 1914. год. код села *Причиновића* са својим водом у саставу чете, одбијао је енергично непријатеља, а на знак јуриша храбрећи војнике први је са узвиком „Јуриш!“ „Ура!“ изашао испред стрељачког строја и за све време предходио примером.
За које се одличје предлаже: Златну медаљу за храброст.
Које одличје има: Сребрну медаљу за ревносну службу, Сребрну медаљу за храброст.

Мишљење команданата:
Батаљона: Слажем се са предлогом командира чете. Командант, мајор, Милутин Станојевић, с. р.
Пука: Заслужују да се одликују предложеним одличијем. Командант, пуковник, Милов. Плазина.
Дивизије: Слажем се са предлогом претпостављених старешина. Командант, пуковник, Бож. Терзић.
Армије: Слажем се са предлогом. 3. марта 1915. год., Младеновац. Командант, војвода, Степ. Степановић.
Примедба: ЗХ.[46]

Тек. број: 22 (619).
Чин: Резервни пешад. поручник.
Звање: Водник 3. чете 3. батаљона.
Име и презиме и почетно слово имена његовог оца: Драгољуб С. Оцокољић.
Опис дела због кога се предлаже за одликовање као и датум кад је и где дело извршио:

Учествовао у борбама: на *Причиновићу* 6. и 7. септембра, на *Јевремовцу* од 20-27. октобра, на *Барошевцу* од 20-27. новембра и на *Раковичкој шуми* 1. децембра као водник. У свима борбама показао је присебности и храбрости.

Нарочито се одликовао у борби на *Јевремовцу* 21. октобра, када му се услед јаке непријатељске ватре није могло да достави наређење за одступање; био је обухваћен непријатељем са две стране, па је ипак, својом присебношћу и личном храброшћу успео, да вод извуче из критичне ситуације.
За које се одличје предлаже: Златну медаљу за храброст.

45 Радивоје Бојовић, *Каталошки подаци*, Ратни пут Десетог пука од 1912. до 1918, Чачак, 1984, 25.

46 СВЛ 16 (8. јун 1915) 338, Златном медаљом за храброст одликован је указом ФА N° 9899 „за осведочену храброст на бојном пољу у рату противу Аустро-Угарске 1914-1915. године“, Крагујевац, 31. мај 1915. године.

Које одличје има: Медаљу за војничке врлине, Сребрну медаљу за храброст.

Мишљење команданата:

Батаљона: Слажем се са предлогом командира чете. Заступа команданта капетан I кл., Алек. Милорадовић, с. р.
Пука: Заслужује Златну медаљу за храброст. Командант, пуковник, Милов. Плазина.
Дивизије: Мишљења сам да се сва четворица одликују Златом медаљом за храброст. Командант, пуковник, Бож. Терзић.
Армије: Слажем се са предлогом команданта дивизије. 3. марта 1915. год., Младеновац. Командант, војвода, Степ. Степановић.
Примедба: ЗХ.[47]

Тек. број: 23 (182).
Чин: Рез. пешадијски потпоручник.
Звање: Водник 1. чете 4. батаљона.
Име и презиме и почетно слово имена његовог оца: Павле М. Јовановић старији.[48]
Опис дела због кога се предлаже за одликовање као и датум кад је и где дело извршио:

У борби на *Варни* 4. августа када је непријатељ покушао да изврши контанапад и у моменту када се војници почеше колебати, својим држањем соколио и храбрио, но да би морал код војника повратио латио се пушке, те заједно са војницима гађао непријатеље и овога одбио. У тој борби добио две ране, па ипак остао до свршетка борбе.

За које се одличје предлаже: Златну медаљу за храброст.
Које одличје има: Златну медаљу за храброст.

Мишљење команданата:

Батаљона: Слажем се са предлогом командира чете. Командант, мајор, Милисав Банковић, с. р.
Пука: Заслужује Златну медаљу за ревносну службу. Команд., пуковник, Милов. Плазина.
Дивизије: Мишљења сам да се сва четворица одликују Златом медаљом за храброст. Командант, пуковник, Бож. Терзић.
Армије: Слажем се са предлогом команданта дивизије. 3. марта 1915. год., Младеновац. Командант, војвода, Степ. Степановић.

47 СВЛ 16 (8. јун 1915) 338, Златном медаљом за храброст одликован је указом ФА N° 9899 „за осведочену храброст на бојном пољу у рату противу Аустро-Угарске 1914-1915. године“, Крагујевац, 31. мај 1915. године.

48 И. Ђуковић, *нав. дело*, 369.

Примедба: ЗХ.[49]

Тек. број: 24 (512).
Чин: Рез. пешад. потпоручник.
Звање: Водник 2. чете 4. батаљона.
Име и презиме и почетно слово имена његовог оца: Миленко Г. Глигоријевић.
Опис дела због кога се предлаже за одликовање као и датум кад је и где дело извршио:

У борбама 4. августа на *Варни*, код *Шабца* од 5-11. августа, 4. септембра на *Дреновцу*, 6. септембра код *Причиновића*, 21. и 22. новембра код *Сибнице*: учествовао и предводио је примером храброшћу и добро вођењем свога вода.
За које се одличје предлаже: Златну медаљу за храброст.
Које одличје има: Сребрну медаљу за храброст.

Мишљење команданата:

Батаљона: Слажем се са предлогом командира чете. Командант, мајор, Милисав Банковић, с. р.
Пука: Заслужују Златне медаље за храброст. Командант, пуковник, Милов. Плазина.
Дивизије: Мишљења сам да се сва четворица одликују Златом медаљом за храброст. Командант, пуковник, Бож. Терзић.
Армије: Слажем се са предлогом команданта дивизије. 3. марта 1915. год., Младеновац. Командант, војвода, Степ. Степановић.
Примедба: ЗХ.[50]

Тек. број: 25 (572).
Чин: Рез. пешад. потпоручник.
Звање: Водник 3. чете 4. батаљона.
Име и презиме и почетно слово имена његовог оца: Радомир Н. Полуга.
Опис дела због кога се предлаже за одликовање као и датум кад је и где дело извршио:

Као водник учествовао је у борби 4. септембра на *Дреновцу*, 6. и 7. септембра на *Причиновић*, 24. октобра на *Јевремовцу* и 21. новембра на *Араповцу*. У свима борбама показао се умешан и храбар, а нарочито на Араповцу.
За које се одличје предлаже: Златну медаљу за храброст.
Које одличје има: Нема.

49 СВЛ 16 (8. јун 1915) 329, Златном медаљом за храброст одликован је указом ФА N° 9899 „за осведочену храброст на бојном пољу у рату противу Аустро-Угарске 1914-1915. године“, Крагујевац, 31. мај 1915. године.

50 СВЛ 16 (8. јун 1915) 340, Златном медаљом за храброст одликован је указом ФА N°9899 „за осведочену храброст на бојном пољу у рату противу Аустро-Угарске 1914-1915. године“, Крагујевац, 31. мај 1915. године.

Мишљење команданата:

Батаљона: Слажем се са предлогом командира чете. Командант, мајор, Милисав Банковић, с. р.

Пука: Заслужују Златне медаље за храброст. Командант, пуковник, Милов. Плазина.

Дивизије: Мишљења сам да се сва четворица одликују Златом медаљом за храброст. Командант, пуковник, Бож. Терзић.

Армије: Слажем се са предлогом команданта дивизије. 3. марта 1915. год., Младеновац. Командант, војвода, Степ. Степановић.

Примедба: ЗХ.[51]

Тек. број: 26 (664).

Чин: Рез. пешад. потпоручник.

Звање: Водник 4. чете 4. батаљона.

Име и презиме и почетно слово имена његовог оца: Властимир С. Матић.[52]

Опис дела због кога се предлаже за одликовање као и датум кад је и где дело извршио:

Као водник учествовао у борбама 4. септембра код *Друновца*, 6. и 7. септембра на *Причиновић*, 20. октобра на *Јевремовцу*, где је и рањен. У свима борбама показао се храбар, умешан и неустрашив, а нарочито се истакао 20. октобра на *Јевремовцу*, где је са водом одбио јачи непријатељски напад нанев му велике губитке.

За које се одличје предлаже: Златну медаљу за храброст.

Које одличје има: Сребрну медаљу за храброст.

Мишљење команданата:

Батаљона: Слажем се са предлогом командира чете. Командант, мајор, Милисав Банковић, с. р.

Пука: Заслужује Златну медаљу за храброст. Команд., пуковник, Милов. Плазина.

Дивизије: Слажем се са предлогом претпостављених старешина. Командант, пуковник, Бож. Терзић.

Армије: Слажем се са предлогом команданта дивизије. 3. марта 1915. год., Младеновац. Командант, војвода, Степ. Степановић.

Примедба: ЗХ.[53]

51 СВЛ 16 (8. јун 1915) 340, Златном медаљом за храброст одликован је указом ФА N°9899 „за осведочену храброст на бојном пољу у рату противу Аустро-Угарске 1914-1915. године“, Крагујевац, 31. мај 1915. године.

52 Марија Орбовић, *Чачанско штампарство и издаваштво, библиографија 1833-1941*, Чачак, 1998, 45–46; Г. Давидовић–Л. Павловић, *нав. дело*, 193.

53 СВЛ 16 (8. јун 1915) 340, Златном медаљом за храброст одликован је указом ФА N° 9899 „за осведочену храброст на бојном пољу у рату противу Аустро-Угарске 1914-1915. године“, Крагујевац, 31. мај 1915. године.

Тек. број: 27 (236).
Чин: Рез. пешадијски потпоручник.
Звање: Водник 4. чете 3. батаљона.
Име и презиме и почетно слово имена његовог оца: Алекса Н. Јанковић.[54]
Опис дела због кога се предлаже за одликовање као и датум кад је и где дело извршио:

Као водник учествовао у свима борбама од 4-11. августа пред *Шабцем*, где је показао довољно присебности, храбрости и умешности.
За које се одличје предлаже: Златну медаљу за храброст.
Које одличје има: Нема.

Мишљење команданата:

Батаљона: Слажем се са предлогом командира чете. Заступа команданта капетан I кл., Алек. Милорадовић, с. р.
Пука: Ништа не заслужује од одличја. Команд., пуковн., Милов. Плазина.
Дивизије: Мишљења сам да се одликује Сребрном медаљом за храброст. Командант, пуковник, Бож. Терзић.
Армије: Слажем се са предлогом команданта дивизије. 3. марта 1915. год., Младеновац. Командант, војвода, Степ. Степановић.
Примедба: СХ.[55]

Тек. број: 28 (210).
Чин: Рез. пешад. потпоручник.
Звање: Водник 1. чете 1. батаљона.
Име и презиме и почетно слово имена његовог оца: Сретен С. Станић.
Опис дела због кога се предлаже за одликовање као и датум кад је и где дело извршио:

Учествова у борбама 4. и 5. августа код *Пошеса*, а 8. и 9. код *Јевремовца*, где се лично храбро држао. У борби 6. септембра код *Причиновића* учествовао је у јуришу, после кога је непријатељ напустио положај оставивши велики број пушака и лешева.
За које се одличје предлаже: Златну медаљу за храброст.
Које одличје има: Нема.

Мишљење команданата:

Батаљона: Слажем се са предлогом командира чете. Командант, мајор, Мих. В. Ковачевић, с. р.
Пука: Заслужују Златне медаље за храброст. Команд., пуковник, Милов. Плазина.

54 Д. Митровић, *нав. дело*, 374–375.

55 СВЛ 16 (8. јун 1915) 344, Сребрном медаљом за храброст одликован је указом ФА N° 9901 „за осведочену храброст на бојном пољу у рату противу Аустро-Угарске 1914-1915. године“, Крагујевац, 31. мај 1915. године

Дивизије: Слажем се са предлогом претпостављених старешина. Командант, пуковник, Бож. Терзић.
Армије: Слажем се са предлогом команданта дивизије. 3. марта 1915. год., Младеновац. Командант, војвода, Степ. Степановић.
Примедба: ЗХ.[56]

Тек. број: 29 (514).
Чин: Рез. пешад. потпоручник.
Звање: Водник 2. чете 1. батаљона.
Име и презиме и почетно слово имена његовог оца: Милорад К. Јовановић.
Опис дела због кога се предлаже за одликовање као и датум кад је и где дело извршио:

Учествовао је у борбама 4. и 5. августа на *Пошесу* и 8. и 9. на *Јевремовачкој коси*, где је био као водник на свом месту. Затим на каналу *Јарчини* пред Румом, у Срему, где се храбро држао. 6. септембра код села *Причиновића*, учествовао је у јуришу и лично се добро држао. У борби испред *Шабца* 19. октобра код жељезничке пруге држао је свој вод добро и том је приликом јако контузован, због чега је изгубио једно око.
За које се одличје предлаже: Златну медаљу за храброст.
Које одличје има: Нема.

Мишљење команданата:
Батаљона: Слажем се са предлогом командира чете. Командант, мајор, Мих. В. Ковачевић, с. р.
Пука: Заслужују Златне медаље за храброст. Команд., пуковник, Милов. Плазина.
Дивизије: Слажем се са предлогом претпостављених старешина. Командант, пуковник, Бож. Терзић.
Армије: Слажем се са предлогом команданта дивизије. 3. марта 1915. год., Младеновац. Командант, војвода, Степ. Степановић.
Примедба: ЗХ.[57]

Тек. број: 30 (607).
Чин: Рез. пешад. потпоручник.
Звање: Водник 1. чете 1. бат.

56 СВЛ 16 (8. јун 1915) 339, Златном медаљом за храброст одликован је указом ФА N° 9899 „за осведочену храброст на бојном пољу у рату противу Аустро-Угарске 1914-1915. године“, Крагујевац, 31. мај 1915. године.

57 СВЛ 16 (8. јун 1915) 340, Златном медаљом за храброст одликован је указом ФА N° 9899 „за осведочену храброст на бојном пољу у рату противу Аустро-Угарске 1914-1915. године“, Крагујевац, 31. мај 1915. године.

Име и презиме и почетно слово имена његовог оца: Станислав Р. Ружић.[58]
Опис дела због кога се предлаже за одликовање као и датум кад је и где дело извршио:

Учествовао је у борбама 4. и 5. августа код *Потеса*, а 8. и 9. августа код *Јевремовца*. Лично се храбро држао, где је и рањен. Затим је био у борби на *Јевремовачкој коси* 21. и ноћу између 21. и 22. октобра, када је непријатељ оставио пред рововима више од 200 лешева. У борбама од 21-25. новембра учествовао је на *Змијану* и *Лисини* и *Волујака*, где се држао добро и био на своме месту.
За које се одличје предлаже: Златну медаљу за храброст.
Које одличје има: Златну медаљу за храброст.

Мишљење команданата:

Батаљона: Слажем се са предлогом командира чете. Командант, мајор, Мих. В. Ковачевић, с. р.
Пука: Мишљења сам да их требао одликовати Златном медаљом за ревносну службу. Командант, пуковник, Милов. Плазина.
Дивизије: Мишљења сам да се одликује Сребрном медаљом за храброст. Командант, пуковник, Бож. Терзић.
Армије: Да се обојица одликују Златном медаљом за храброст. 3. марта 1915. год., Младеновац. Командант, војвода, Степ. Степановић.
Примедба: СХ.[59]

Тек. број: 31 (410).
Чин: Резервни пешадијски потпоручник.
Звање: Водник 1. чете 2. батаљона.
Име и презиме и почетно слово имена његовог оца: Љубомир Р. Ђукић.
Опис дела због кога се предлаже за одликовање као и датум кад је и где дело извршио:

Као водник у свакој се прилици показао храбар. Учествовао је у борбама пред *Шабцем* 4. VIII: у тренутку када је рањен командир чете успео је не само да задржи војнике на положају, већ и да непријатељски јуриш одбије. 8. августа на *Јевремовачкој коси* такође се храбро држао.

Учествовао је у борби 6. септембра на *Причиновићу*, где је са водом држао везу између 1. батаљона и једне чете 2. батаљона. Учествовао је у борби на *Табановићу* где је и контузован. Одликовао се код *Јевремовца* 24. октобра, када је извршио напад са водом и заузео је непријатељске ровове.
Одликовао се при наступању од села *Барошевца* до *Београда*, нарочито приликом

58 М. Протић, *нав. дело*, 168; А. Савић, *нав. дело*, 86. Станислав Ружић поручник 1. чете 1. батаљона X пешадијског пука I позива, рођен 1882. у Негришорима, погинуо на Пожарској чуки 1916.

59 СВЛ 16 (8. јун 1915) 344, Сребрном медаљом за храброст одликован је указом ФА N° 9901 „за осведочену храброст на бојном пољу у рату противу Аустро-Угарске 1914-1915. године“, Крагујевац, 31. мај 1915. године.

напада источно од *Раковичке шуме* 1. децембра 1914. године.
За које се одличје предлаже: Златну медаљу за храброст.
Које одличје има: Златну медаљу за храброст.

Мишљење команданата:
Батаљона: Слажем се са предлогом командира чете. Командант, мајор, Милутин Станојевић, с. р.
Пука: Мишљења сам да их требао одликовати Златном медаљом за ревносну службу. Командант, пуковник, Милов. Плазина.
Дивизије: Мишљења сам да се одликује Златном медаљом за храброст. Командант, пуковник, Бож. Терзић.
Армије: Да се обојица одликују Златном медаљом за храброст. 3. марта 1915. год., Младеновац. Командант, војвода, Степ. Степановић.
Примедба: ЗХ.[60]

Тек. број: 32 (694).
Чин: Рез. пешадијски потпоручник.
Звање: Водник 4. чете 3. батаљона.
Име и презиме и почетно слово имена његовог оца: Милисав Д. Митровић.
Опис дела због кога се предлаже за одликовање као и датум кад је и где дело извршио:

3. августа у борби на *Добрићу* показао се као веома храбар. 4. августа при јуришу на *Шабац,* својим држањем допринео је, да војници смело јурну напред на непријатеља. 8. августа у борби пред *Шабцем* са својим водом у првом борбеном реду храбро се држао, нарочито када је XIII пук попустио и почео у нереду да одступа, заустављао их је са револвером и уздржао свој вод, који се био усколебао и тиме допринео да се положај одржи. 10. августа код *Шабца* борио се храбро.

6. септембра у борби код Причиновића показао се веома храбар у првом борбеном реду, нарочито при јуришу, када је његов вод почео трпети бочну ватру и обострану артиљеријску ватру, уздржао је војнике, који су се били поколебали и том приликом рањен.
За које се одличје предлаже: Златну медаљу за храброст.
Које одличје има: Нема.

Мишљење команданата:
Батаљона: Слажем се са предлогом командира чете. Заступа команданта капетан I кл., Алек. Милорадовић, с. р.
Пука: Заслужују одликовање Златним медаљама за храброст. Командант,

60 СВЛ 16 (8. јун 1915) 340, Златном медаљом за храброст одликован је указом ФА N° 9899 „за осведочену храброст на бојном пољу у рату противу Аустро-Угарске 1914-1915. године“, Крагујевац, 31. мај 1915. године.

пуковник, Милов. Плазина.
Дивизије: Слажем се са предлогом претпостављених старешина. Командант, пуковник, Бож. Терзић.
Армије: Слажем се са предлогом. 3. марта 1915. год., Младеновац. Командант, војвода, Степ. Степановић.
Примедба: ЗХ.[61]

Тек. број: 33 (253).
Чин: Резервни пешад. потпоручник.
Звање: Водник 1. чете 3. батаљона.
Име и презиме и почетно слово имена његовог оца: Будимир П. Жижовић.[62]
Опис дела због кога се предлаже за одликовање као и датум кад је и где дело извршио:

3. августа на *Добрићу*; 4, 8, 9. и 10. августа пред *Шабцем*; 6. септембра на *Причиновићу*; 22. октобра на *Јевремовцу*; 21, 22, 23, 24, 25. и 26. новембра на *Зеокама*. У свима предњим борбама храбро се борио. А нарочито се храбро показао 22. октобра на *Јевремовцу*, када је са својим водом задржао напад од две непријатељске чете, док су се остали војници спремали за борбу и на тај начин нанети су непријатељу огромни губитци и непријатељ одбијен.
За које се одличје предлаже: Златну медаљу за храброст.
Које одличје има: Сребрну медаљу за храброст.

Мишљење команданата:
Батаљона: Слажем се са предлогом командира чете. Заступа команданта капетан I кл., Алек. Милорадовић, с. р.
Пука: Заслужују одликовање Златним медаљама за храброст. Команд., пуковник, Милов. Плазина.
Дивизије: Слажем се са предлогом претпостављених старешина. Командант, пуковник, Бож. Терзић.
Армије: Слажем се са предлогом. 3. марта 1915. год., Младеновац. Командант, војвода, Степ. Степановић.
Примедба: ЗХ.[63]

Тек. број: 34 (761).
Чин: Резервни пешадијски потпоручник.

61 СВЛ 16 (8. јун 1915) 340, Златном медаљом за храброст одликован је указом ФА N° 9899 „за осведочену храброст на бојном пољу у рату противу Аустро-Угарске 1914-1915. године“, Крагујевац, 31. мај 1915. године.

62 Д. Митровић, *нав. дело*, 378; И. Ђуковић, *нав. дело*, 156.

63 СВЛ 16 (8. јун 1915) 329, Златном медаљом за храброст одликован је указом ФА N° 9899 „за осведочену храброст на бојном пољу у рату противу Аустро-Угарске 1914-1915. године“, Крагујевац, 31. мај 1915. године.

Звање: Водник 1. чете 3. батаљона.
Име и презиме и почетно слово имена његовог оца: Милисав Маринковић.
Опис дела због кога се предлаже за одликовање као и датум кад је и где дело извршио:
3. августа на *Добрићу*; 4, 8, 9. и 10. августа пред *Шабцем*; 6. IX у борбама на *Причиновићу*; 21, 22, 23, 24, 25. и 26. новембра на *Зеокама* и *Волујаку*. У свима предњим борбама храбро се борио, а нарочито се храбро показао 4. и 8. августа пред *Шабцем*, када је се видно пред својим водом истакао и тиме војнике охрабрио и имао успеха и 6. септембра на Причиновићу својим примером и пожртвовањем војнике куражио и морал војнички подизао.
За које се одличје предлаже: Златну медаљу за храброст.
Које одличје има: Сребрну медаљу за храброст.

Мишљење команданата:
Батаљона: Слажем се са предлогом командира чете. Заступа команданта капетан I кл., Алек. Милорадовић, с. р.
Пука: Заслужују одликовање Златним медаљама за храброст. Команд., пуковник, Милов. Плазина.
Дивизије: Слажем се са предлогом претпостављених старешина. Командант, пуковник, Бож. Терзић.
Армије: Слажем се са предлогом. 3. марта 1915. год., Младеновац. Командант, војвода, Степ. Степановић.
Примедба: ЗХ.[64]

Тек. број: 35 (513).
Чин: Рез. пешадијски потпоручник.
Звање: Водник 2. чете 2. батаљона.
Име и презиме и почетно слово имена његовог оца: Миладин В. Јанковић. Извршио самоубиство, Ађ. Бр. 28136.
Опис дела због кога се предлаже за одликовање као и датум кад је и где дело извршио:

Као водник у борби 8. августа 1914. године на *Јевремовачкој коси* код Шапца храбро је водио свој вод. Када је непријатељ излазио из рова ради надкриљевања десног крила чете, да би подигао морал код својих војника, изашао је из заклона, храбрио је војнике говорећи да непријатељ одступа и том приликом тешко рањен.
За које се одличје предлаже: Златну медаљу за храброст.
Које одличје има: Нема.

64 СВЛ 16 (8. јун 1915) 341, Златном медаљом за храброст одликован је указом ФА N° 9899 „за осведочену храброст на бојном пољу у рату противу Аустро-Угарске 1914-1915. године“, Крагујевац, 31. мај 1915. године.

Мишљење команданата:

Батаљона: Слажем се са предлогом командира чете. Командант, мајор, Милутин Станојевић, с. р.

Пука: Заслужују Златне медаље за храброст. Командант, пуковник, Милов. Плазина.

Дивизије: Слажем се са предлогом да се одликује Златном медаљом за храброст. Командант, пуковник, Бож. Терзић.

Армије: Слажем се у свему са предлогом. 3. марта 1915. год., Младеновац. Командант, војвода, Степ. Степановић.

Примедба: 3X.[65]

Тек. број: 36.

Чин: Лекар среза студеничког.

Звање: Трупни лекар пука.

Име и презиме и почетно слово имена његовог оца: Др Стеван З. Иванић.[66]

Опис дела због кога се предлаже за одликовање као и датум кад је и где дело извршио:

Као трупни лекар пука необичном заузимљивошћу на време је превијао и евакуисао рањенике у позадину. Око неге болесника очински се старао. У сваком погледу исправан лекар.

За које се одличје предлаже: Орден Светог Саве V реда.

Које одличје има: Нема.

Мишљење команданата:

Батаљона:

Пука: Заслужују Златне медаље за храброст. Командант, пуковник, Милов. Плазина.

Дивизије: Слажем се са предлогом да се одликује Орденом Св. Саве V реда. Командант, пуковник, Бож. Терзић.

Армије: Слажем се у свему са предлогом. 3. марта 1915. год., Младеновац. Командант, војвода, Степ. Степановић.

Примедба: СС V.

Тек. број: 37.

Чин: Професор Богословије.

Звање: Пуковски свештеник.

Име и презиме и почетно слово имена његовог оца: Војислав В. Јанић.[67]

---

65 СВЛ 16 (8. јун 1915) 341, Златном медаљом за храброст одликован је указом ФА N° 9899 „за осведочену храброст на бојном пољу у рату противу Аустро-Угарске 1914-1915. године“, Крагујевац, 31. мај 1915. године.

66 Милош Маленковић, Иванић Стеван, *Српски биографски речник*, књ. 4, Нови Сад, 2009, 39–40.

67 Мирјана Савић, Јањић Војислав, *Српски биографски речник*, књ. 4, 319–320.

Опис дела због кога се предлаже за одликовање као и датум кад је и где дело извршио:

У борби 8. августа 1914. год. на *Јевремовцу*, кад је командант 3. батаљона овог пука рањен и већина официра из овог батаљона погинуло и рањено, својевољно отишао је међу војнике овог батаљона и храбрио их што је и вероватно утицало на војнике да се не поколебају, већ су остали на положају.

Ноћу 23/24. VIII за време прелаза преко Саве у Срему међу првима је прешао на чамцу.

У борби код села *Причиновића* од 6. септембра до 17. октобра 1914. године више пута за време саме борбе долазио је код војника у први борбени ред и храбрио их и из пушака заједно са војницима пуцао на непријатеља, а 10. октобра одржао је 3 опела над погинулим војницима у самим рововима, а под непријатељском ватром, када му је и коњ погинуо. У опште у најтежим моментима налазио се је међу војницима и куражио их је. Веома енергичан и савестан у своме послу.

За које се одличје предлаже: Златну медаљу за храброст.

Које одличје има: Нема.

Мишљење команданата:

Батаљона:

Пука: Према изложеној мотивацији заслужује Златну медаљу за храброст; с тога сам мишљења да се истом и одликује, колико за стварне заслуге, толико и ради примера. Командант, пуковник, Милов. Плазина.

Дивизије: Мишљења сам да га треба одликовати Златном медаљом за храброст примера ради осталим свештеницима, као редак пример храбрости. Командант, пуковник, Бож. Терзић.

Армије: Слажем се у свему са предлогом. 3. марта 1915. год., Младеновац. Командант, војвода, Степ. Степановић.

Примедба: 3Х.

Напомена: Предлози су учињени на основу података, које је оставио бивши командант овога пука ппуковник Влад. Туцовић, који је и командовао пуком за време борби.

[Грб]
Х пешадијски пук
I поз. народ. војске
КБр. 6040
19. фебруара 1915. год.
М. М. Луг

Командант, пуковник,
Милов. Плазина

(ВА, п. 3, к. 239, ф. 1, бр. 1/18)

Резиме

Десети пук „Таковски“ I позива учествовао је 1914. године у Церској бици, Сремској операцији, бици на Дрини и Колубарској бици. Командант пука предложио је на основу “Правила о одликовању у војсци орденима и медаљама у рату“ за одликовање Орденом Карађорђеве звезде са мачевима два резервна официра, а 37 за остала одликовања. На основу усвојених предлога укази о додели одликовања потписани су 31. маја 1915. године и објављени у „Службеном војном листу“. Предлози за доделу одликовања спадају у врло значајну персоналну грађу, која повезује примере личне храбрости из ратних извештаја са указима објављеним у службеним новинама. Подносиоци предлога давали су сликовите описе храбрости и јунаштва официра и војника на бојном пољу и на тај начин забележили драгоцене биографске податке и детаље за пуковске историје. На путу од подносиоца предлога до комисије за унапређење и одликовање уз предлог су остала забележена мишљења претпостављених старешина, на основу којих је могуће сагледати однос нормативног и стварног у примени законских прописа о додели одликовања. Предлози за одликовање резервних официра X пешадијског пука I позива за заслуге 1914. године чувају се у Војном архиву у Београду.

RADIVOJE BOJOVIĆ

PROPOSALS FOR MEDALS OF RESERVE OFFICERS OF THE 10TH FIRST CALL INFANTRY REGIMENT FOR MERITS IN 1914

Summary

In 1914, 10th first call regiment „Takovo“took part in the battle of Cer, Srem operation, the battle by the rivers Drina and Kolubara. The commander of the regiment proposed two reserve officers for the merits in the first period of the war for Orders of Karadjordjeć’s Star with Swords, and 37 for other medals. On the basis of the accepted proposals, the decrees of assigning the medals were signed on 31 May 1915 and published in the „Official Military Newspaper”. Proposals for medals belong to very important personal documents that connect examples of personal bravery from war reports with the decrees published in official newspapers. The submitters of the proposals gave vivid descriptions of bravery and heroism of the officers and soldiers on the battlefield. In this way, they recorded precious personal particulars and details for regimental histories. In the process from the submitters of the proposals to the commission for promotion and assigning medals, there are recorded opinions of the senior officers with the proposal itself, which makes it possible to realize the relation of the normative and the real in applying legal provisions about assigning medals. The proposals for medals of reserve officers of the 10th first call infantry regiment for merits in 1914 are kept in the Millitary Archives in Belgrade.

УДК: ?????????

НИКОЛА БАКОВИЋ
историчар-архивист
Међуопштински историјски архив у Чачку

ОДЕЉАК ИЗ *СРПСКОГ ДНЕВНИКА* РОДЕ РОДЕ О ПОСЕТИ ЧАЧКУ И ОВЧАРСКО-КАБЛАРСКОЈ КЛИСУРИ 1915. ГОДИНЕ

АПСТРАКТ: Аустроугарски хумориста и писац Александер Рода Рода издао је 1918. године *Српски дневник* (*Serbisches Tagebuch*), у којем је забележио своје доживљаје као ратног извештача током немачко-аустроугарског освајања Србије и успостављања окупационе управе крајем 1915. године. У овде приређеном одељку, Рода Рода описује свој боравак у Чачку и околини средином новембра 1915. године, непосредно након окупације од стране немачких и аустроугарских трупа. Рода преноси своје утиске о самом граду и околини, али и своје разговоре с угледним грађанима Чачка и монасима манастира Сретење, као и њихове ставове према избеглој српској влади и новопридошлим окупационим властима.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Рода Рода, *Српски дневник*, Први светски рат, Чачак, манастир Сретење, Аустроугарска, окупација.

Прва година Великог рата оставила је Чачак и околину без веће штете и разарања. Међутим, након почетка велике аустроугарско-немачке офанзиве на Србију почетком октобра 1915. године, линија фронта се убрзано приближавала Чачку. Након Београда и централне Србије, већ последњих дана октобра пали су Рудник и Горњи Милановац. Иако су 1. новембра српске снаге минирале друмски и железнички мост преко Западне Мораве, противничка војска је већ истог дана обновила прелаз преко реке и ушла у град, док се српска армија повукла на околне планине. Након кратких борби око села Придворице и Јездине, српска војска је потиснута пред аустроугарским маршем ка Краљеву, да би 7. новембра коначно морала да се повуче према Рашкој области, почетној етапи евакуације војске преко Албаније ка Грчкој.[1] У самом граду је 1. новембра, након уласка окупаторске војске, формиран Одбор за предају града, који, међутим, није наишао на благонаклоност Аустроугара. Окупациона управа је већ првих дана била формирана, узети су таоци, док је део јавних и приватних грађевина реквириран за потребе нових власти.[2]

1 Богдан Трифуновић, *Живот под окупацијом. Чачански округ 1915-1918.*, Чачак, 2010, 20-24.

2 *Исто*, 25-26.

Александер Рода Рода (1872-1945) рођен је 13. априла 1872. године под именом Шандор Фридрих Ладислаус Розенфелд (Sándor Friedrich Ladislaus Rosenfeld) у моравском граду Дрновицу (Drnowitz, данас Дрновице (Drnovice) у Чешкој Републици). Ипак, због велике љубави према славонским крајевима, у које се као мали преселио с родитељима, фалсификовао је своја документа, приказујући Зденце код Ораховице као место рођења, док је псеудоним Александер Рода Рода, под којим је познат од 1899. године, узео вероватно да би прикрио своје јеврејско порекло. Након кратког студирања права у Бечу 1890. године, окреће се војном образовању у Загребу и Грацу, након чега постаје официр, стациониран у Осијеку. Током ових година почиње записивати своје догодовштине у малом граду и развијати хумористички таленат. Године 1900. прославља се својим сатирама објављеним у берлинском часопису *Симплицимус*, након чега постаје и један од најомиљенијих кабаретиста и љубавник познате немачке глумице Аделе Зандрок. Због свог хумористичког рада бива избачен из војне службе. Жени се бароницом Елзбет фон Цепелин 1905. године, с којом живи у Минхену. Његови романи, подсмешљиви према разним појавама у друштвеном животу хабзбуршких земаља и пуни носталгичних алузија на славонску равницу, стичу огромну популарност широм Двојне монархије.[3] Његов роман *Генералска брда* (*Feldherrnhügel*) из 1910. био је забрањен.[4]

С избијањем Великог рата, Рода Рода напушта сатиру као књижевни израз и враћа се својим војничким коренима као ратни извештач с руског и српског фронта за бечки дневник *Ноје Фраје Пресе*, за који је написао чак 744 чланка.[5] Део тих чланака је прерађен за потребе двеју књига које издаје током рата, *Руски лов* (1917)[6] и *Српски дневник* (1918).[7] У овим радовима, Рода Рода се у потпуности ставља у службу милитаристички расположених кругова у Аустро-Угарској, приказујући аустроугарско-немачку окупацију околних земаља као неминовну и од стране окупираног становништва позитивно прихваћену тековину. Такође, труди се да појача солидарност међу народима Двојне монархије, посебно истичући патриотизам неаустријских војника на бојном пољу.[8] Крајем двадесетих година 20. века сели се у Берлин, где пише филмске сценарије и чак глуми у неколико филмова. С доласком нациста на власт сели се прво у Аустрију, а након аншлуса у Словачку, потом у Швајцарску, да би коначно почетком 1941. године прешао у Сједињене Америчке Државе, где умире

3 *Alexander Roda Roda. Biografija*, http://essekeri.hr/bio/47-alexander-roda (22. август 2014).

4 *Roda Roda, Alexander*. Beitrag im Österreich Lexikon, http://www.aeiou.at/aeiou.encyclop.r/r712802.htm (22. август 2014).

5 Sigurd Paul Scheichl, „Humor in der Kriegsberichterstattung. Roda Roda und Ludwig Ganghofer im Ersten Weltkrieg“, in Barbara Korte, Horst Tonn (Hrsg.), *Kriegskorrespodenten. Deutungsinstanzen in der Mediengesellschaft*, Wiesbaden, 2007, s. 240-241.

6 Roda Roda, *Russenjagd*, Wien, 1917.

7 Roda Roda, *Serbisches Tagebuch*, Berlin, 1918.

8 Scheichl, *нав. дело*, s. 241-243.

у Њујорку 20. августа 1945. Три године касније, његова урна је пренесена на Централно гробље у Бечу.[9]

Српски дневник Роде Роде представља компилацију прерађених чланака које је објављивао као извештач током немачко-аустроугарског освајања Србије и успостављања окупационе управе. Књига почиње врло детаљним описом опсаде и пада Београда, уз мноштво занимљивих информација везаних за војне операције. Затим, Рода Рода описује своје путешествије кроз окупирану Србију, током којег је посетио Тополу и Краљево, а присуствовао је и борбама око Крагујевца. У Чачку је боравио од 15. до 22. новембра 1915. Након Чачка, Рода Рода одлази поново у Краљево, а потом долином Ибра одлази у Санџак, где посећује Нови Пазар и доживљава снежну олују у долини Металице.

Поред прегршти детаља из војних операција, Рода Рода ставља акценат на опис расположења међу становништвом погођеним окупацијом. Пада у очи његова пристрасност и апологија германских освајања у југоисточној Европи, која се кроз цитирање речи локалног живља представљају као ослобођење од назадног и насилног националистичког система Народне радикалне странке и династије Карађорђевић, и успостављање владавине права и могућности процвата под владавином „културне државе“ (*Kulturstaat*). Посебно су наглашени негативан третман муслиманског живља у Санџаку од стране српских власти, традиција прогона политичких неистомишљеника, као и експлицитна кривица Србије за почетак Великог рата. Истовремено, аутор ни у једном погледу не преиспитује одговорност Двојне монархије за избијање и трагични биланс сукоба, потпуно нормализујући њене империјалне амбиције као саставног пратиоца наводне „цивилизацијске супериорности.“ У преношењу расположења становника Србије, Рода Рода углавном занемарује чињеницу да је он за њих ипак био представник окупаторске власти, и да је кроз њихове цитате изражена дифамација најистакнутијих русофила и радикала могуће била и начин да се подиђе новим властима и избегну потенцијалне репресалије. Као што се из овде приређеног одељка види, типизирањем својих саговорника сходно псеудо-сталешком шаблону (градоначелник, свештеник, трговац, генерал, директор школе), ствара се утисак општег прихватања стране управе, док се ауторове предрасуде према Србима откривају у етницизирању трговчевог зеленаштва као „типично српске“ особине. Ипак, и поред очигледних пропагандних побуда оваквог извештавања, овај дневник као ретко који сачувани историјски извор нуди и изнијансирану слику живота у Србији непосредно након окупације, приказујући и она гледишта и моделе понашања који су касније у победничкој еуфорији у српској и југословенској историографији и колективном памћењу скрајнути као „дефетистички.“

Примерак *Српског дневника* Роде Роде налази се у власништву Архива у Чачку, у збирци старе и ретке књиге под ознаком А226. Мањи део одељка о Родиној посети Чачку приредио је Родољуб Петровић 1993. године у својој књизи

9 *Alexander Roda Roda. Biografija*, http://essekeri.hr/bio/47-alexander-roda (22. август 2014).

Чачак у прошлости, у преводу Љубине Јаћимовић (без критичког апарата).[10] Један кратак одељак из *Српског дневника* недавно је приредила (у оригиналу на немачком језику) професорка Гордана Илић Марковић у зборнику *Велики рат*.[11] Српску верзију овог зборника објавила је издавачка кућа *Самиздат Б92*.[12] *Српски дневник* Роде Роде, након оригиналног издања 1918. године, није поново издаван на немачком нити у целости превођен на српски језик. С обзиром на важност ове књиге за историју Чачка и уопште за проучавање аустроугарске офанзиве на Србију, приређивач сматра да је било неопходно и од користи за будуће истраживаче критички приредити и понудити одељак о Чачку у целини, укључујући и већ издати део (поглавље под насловом *Tschatschak*, стр. 156-174 у оригиналу) с новим преводом, независним од првобитног, поред до сада непреведеног дела (поглавља *Die Serbische Kleinstadt* и *Sretenje*, стр. 175-203 у оригиналу). Уз преведени текст се налазе напомене приређивача у вези с личностима и догађајима који се помињу. Допуне у самом тексту од стране приређивача, убачене ради лакшег разумевања, означене су угластим заградама (допуне у обичним заградама део су оригиналног текста). Прелом одломка је прилагођен лакшем читању (спајани су кратки пасуси сродне садржине или од истог говорника). Текст је с немачког (готичко писмо) превео приређивач.

ЧАЧАК

15. новембра 1915.[13]

Негде на доњем току Голијске Мораве присуствовао сам преласку наших трупа; очаравајући призор, док је скела током дана, вечери и касније током ноћи под светлошћу бакљи клизила кроз воду.

Јуче је наручен аутомобил који ће ме довести даље до Чачка. Први део пута је био ужасан, иако претходних дана уопште није падала киша, а ноћу тек помало. Све у свему, три пута смо остали заглибљени. Првог пута вукло нас је из блата педесет пионира и притом су покидали трећину (трећина је чврста сајла, део пионирске опреме). Други застој је трајао знатно дуже, и изгледао је много глупље – тад ми је сама срећа послала у сусрет једног артиљеријског капетана, који је пре петнаест година био мој колега у Коњичком институту; сад је командовао тешком батеријом и позајмио нам је четири своја пинцгауер оклопњака. Трећи пех је био апсолутно гротескан. Догодио се на једном мосту. Насред коловоза. Аутомобил [заглављен] између две даске на подлози. Нигде никога унаоколо. Ипак, нисам очајавао – ко год први буде наишао и хтео преко моста, мораће мене прво да ослободи да би даље прошао. Изашао сам из кола

10 Родољуб Петровић (прир.), *Чачак у прошлости. Студије и путописи*, Чачак, 1993, 121-129.

11 Gordana Ilić Marković (Hrsg.), *Veliki rat – Der große Krieg. Der Erste Weltkrieg im Spiegel der serbischen Literatur und Presse*, Wien, 2014.

12 Гордана Илић Марковић (прир.), *Дневник Великог рата*, Београд, 2014.

13 Рода Рода је за Чачак кренуо из правца Витановца код Краљева (Roda Roda, *Serbisches Tagebuch*, s. 152).

и храбро корачао поред – у блату које је претило да ми свуче чизме с ногу.

Убрзо потом, зачуше се пуцњи у шуми. Аха – лов на свиње! Брзо након тога донеше весело шесторица пешадинаца, два по два, лешину на шипкама: једногодишње свињче. Пешадинци су желели кући, и збуњено погледаше ауто. Не може се проћи од њега. Стога покушаше да га извуку. Није им успело.

Није успело ни немачким санитетским војницима који су ту пролазили. Исто тако ни њиховим коњима – преплашило их је штекћуће чудовиште. На крају нас је један генералштабни пуковник – опет својим колима – морао сајлом извући и одшлепати.

Пут крај Мораве је одатле био раван, за овдашње услове ванредно добар. Слатка, педантна села с десне и леве стране, са страна долине предивни пропланци и, главна ствар, сија сунце. И овде има, као и на многим другим местима у Србији, само много више него другде, малих шарених крајпуташа посвећених погинулима и умрлима. Нису то увек и гробна места, углавном само памћеници; и често је на њима покојни [нпр.] подофицир Пајо или одборник Јово насликан у сељачкој стварности.

Пред Чачком наиђемо на велику касарну и школску зграду, у којој је данас болница. Све је у Србији од пре годину дана постало болница; стога и нема наставе у школама.

А само место? Касне јесени 1829. године, при повратку са изасланства у Турској, прокрстарио је Кнежевином Србијом краљевски пруски првопоручник фон Пирх и записао у свом дневнику:[14]

> Чачак изгледа врло пријатно. Лежи на јужном обронку брда Љубића, које је 1815. године кнезу (Милошу Обреновићу у борби против Турака) обезбедило врло повољан положај. У кући у којој смо коначили, код једног од највећих трговаца, владала је грађанска елеганција која је надишла моја очекивања. Не само што ми је овде све тако слатко и пријатно, већ су нас исто тако сви срдачно примили, што су боље могли. Начин [на који су то чинили] није био ништа мање патријархалан него на селу, само са далеко већим луксузом. Домаћица је ушла с послужавником од лакираног плеха, на којем је била свежа пијаћа вода у великом кристалном бокалу, слатки желе или конзервирано воће[15] на кристалним тањирићима и ракија (шнапс) у малим чашицама. Затим би следила кафа. Наша соба је била лепо уређена: Прозори су имали стаклена окна, а била је ту и једна пећ, која нам је била врло згодна... Оваква брига за грејање доказ је оштрине зиме у овим пределима. Чачак лежи између 43. и 44. паралеле, дакле

14 У питању је путопис пруског официра Отоа Дубислава фон Пирха, објављен у Пруској 1830. године (Otto v. Pirch, *Reise in Serbien im Spätherbst 1829*, Berlin, 1830). Немачки оригинал је доступан на интернет страници http://books.google.de (25. август 2014), док је српски превод др Драгише Ј. Мијушковића, (Ото Дубислав плем. Пирх, *Путовање по Србији у години 1829*., Београд, 1899) доступан на интернет страници https://archive.org/details/putovanjeposrbi00pircgoog (25. август 2014).

15 Слатко.

у истој равни с Фиренцом, где се далеко мање размишља о градњи пећи. Није то због близине Балкана [планине Балкан], барем не првенствено, већ пре свега због источног положаја, као и великих шума и још увек некултивисаног стања земљишта, да овде влада толико грубља клима.

Ускоро стижемо југоисточно од града, на једно узвишење одакле се пружа широк поглед. Пред нама лежаше плодна и сликовита долина Голијске Мораве, кроз коју кривуда плава река; сам град и узвишења су на северној страни. Али много је занимљивији био поглед лево, на западну област. Ту се уздиже Каблар. Ова заобљена планина господари околним брдима; може се видети из свих крајева, чак и неколико дана пута удаљених, чим се изађе на неку чистину, изнад свега се издиже. По облику и типу може се упоредити с нашим Ландескронеом крај Герлица,[16] и уздиже се неких тринаест до четрнаест стотина стопа изнад Мораве. На десној обали Мораве, преко пута Каблара, простире се Овчар, много нижи од њега и обдарен само једном усамљеном купом.[17] Између њих вијуга Морава.

Ово је област најбогатија манастирима у Србији. Око Овчара, а поготово око Каблара, налази се велики број манастира. Област је уопште богата виноградима и овцама. Отуд и имена Каблар, бачвар, односно Овчар, пастир. Управо је по томе Србија карактеристична, да имена места често имају врло живописна значења, и да се за њих везује мноштво прича, бајковитих, али смислених. Истичу се многи планински врхови. Услед њихове стрмости и шпицастог облика, тек пали снег им даје предиван изглед Алпа.

Тако причаше првонаредник краљевског пруског Првог гардијског пука, фон Пирх. Његов дневник је недавно пронашао један од наших хонведа у манастиру Жичи.[18]

Његовом опису немам шта ни додати ни одузети – у длаку се могу са свиме сложити и данас, након деведесет година.

„С нама у пратњи,“ наставља господин фон Пирх, „пристигао је један велики пакет *Алгемајне Цајтунга*, носећи прве вести из домовине након скоро три недеље.“ Као да је тек јуче ово написано – само што [данашња] војна пошта не може досегнути овај рекорд из 1829. године.

Чачак заиста изгледа „врло пријатно.“ То је чак врло фин градић од неких шест хиљада становника, среско средиште Шумадијске дивизије. Још у османско време морао је Чачак бити значајан: у дворишту једне управне зграде

16 Ландескроне (*Landeskrone*, на лужичкосрпском: *Sedło*) је 420 метара високо брдо крај Герлица (*Görliz*, на пољском: *Zgorzelec*), најисточнијег града данашње СР Немачке.

17 У питању је грешка од стране фон Пирха. Овчар је са својих 985 метара надморске висине виши од Каблара (889 метара).

18 У оригиналу стоји Zetscha (изговор: Цеча), али се вероватно мисли на Жичу.

смештена је једна прелепа турска палатица,[19] где је раније свакако некакав паша морао становати. Наши официри су добро удомљени и осећају се као код куће. Многи међу њима говоре српски и већ су служили у Босни или Хрватској, тако да им је овде све познато. Овде има мањи број великих јавних грађевина, а са градњом велике зграде гимназије стигло се до темеља; балкански рат је прекинуо радове, и од тада, за последње три године, нису могли бити настављени.[20]

Улице имају имена која одражавају српске аспирације (Сарајевска улица,[21] на пример), куће имају своје бројеве, као и улично осветљење ноћу. Продавнице су махом затворене, али неоштећене. На ћошковима кућа стоји обзнана нашег команданта:

„Сељак Милан Цветковић је осуђен на смрт вешањем због убиства четирију рањених војника. Казна је извршена данас, а његова кућа је спаљена."

И друга обзнана случајно поред – као да је у питању допуна ове прве:

„Сматрам да ће уобичајена човечност наше успешне војске умногоме годити и побеђеном становништву Чачка. Ради тога, сваки становник мора учинити све да би се понашао сходно законима и да би испуњавао задате обавезе…

29. октобра 1915. Капетан М."

У бити, у самом граду није као у рату, већ пре као у маневру. Јуче су чак и таоци, све у свему три мушкарца, пуштени на слободу.[22] Грађанство је у потпуности остало [у граду] и бави се својим пословима. После седам сати увече морају пак сви бити код куће. Српски војни лекари из овдашње болнице слободно се крећу. Даме, међу њима и кокетне Београђанке, парадирају. Једино нема музике – државна је жалост. То што су радње затворене није толико кривица нашег уласка, колико генерално ратних збивања, која су прекинула проток робе, лишила трговце радног особља – а коначно, и сами власници продавница се на овај начин боре против наређења које под претњом строге казне одређује да се круне имају размењивати за два динара.

Чачак је до скора био прибежиште неутралних дипломата, акредитованих на српском двору. Дотична господа су доспели овде 17. октобра. Међутим,

19 Под „прелепом турском палатицом" мисли се на конак Јована Обреновића, смештен у дворишту зграде Окружног начелства (данас зграда Народног музеја и Међуопштинског историјског архива).

20 Стара зграда Гимназије била је изграђена 1875. године Иако су планови за нову зграду почели још 1900. године, с градњом се започело тек с јесени 1913. Након прекида градње услед ратова и окупације, зграда је коначно завршена 1927. године (Андрија Б. К. Стојковић и Бранко В. Ковачевић, *Чачанска гимназија 1837-1987.*, Чачак, 1987, 111-112).

21 Данашња Улица војводе Степе. Након окупације 1915. године, име улице је промењено у Макензенова. Види: Милош Тимотијевић, „Називи улица Чачка 1893-1992. Један век изграђивања колективног идентитета," *Годишњак за друштвену историју* VII/2-3 (2000): 221-250.

22 У питању су протојереј Сретен Михаиловић, гвожђар Наум Трифуновић и извесни радикал Ристић (Трифуновић, *нав.дело*, 26).

нису остали дуго: румунски изасланик је заобишао бугарску војску аутомобилом ка Солуну. Почетком новембра, када су наше трупе већ биле овде, одвезао се и остатак: министар Александропулос, хеленски изасланик, истакнути старији господин са својом госпођом, секретаром и двојицом грчких војних лекара који су до тада служили у српској војсци. Затим, амерички конзул; он је желео једног Србина да поведе са собом као свог наводног секретара, али му то није успело. Румунски конзул је под заштитом своје заставе остао овде и добио је почасног стражара испред куће. Један новосадски адвокат који је био овде издејствовао је кроз градске приходе његову слободу. Војска је дипломатама обезбедила возила, војну пратњу и побринула се за смештај током пута.

Причао сам с појединим истакнутим грађанима. Градске и среске посланике учитеља Константиновића[23] и адвоката др Васића,[24] обојицу русофиле и радикале, наравно нисам могао посетити – они су скупа с осталим члановима Скупштине, нико не зна где. Ипак, неколико трговаца и адвоката је било спремно да разговара са мном: господа Вујадиновић, чича Глишо Новаковић[25] и други. Опет сам морао да се стресем колико људи овде мало знају о ратном стању: Руси марширају преко Варне ка Софији; Краљево (суседни град из ког сам управо дошао) је још увек у српским рукама, а Београд опет у руским; туда је требало да Руси пређу „преко Дунава“ (додуше, управо тако, Руси јесу „прешли преко Дунава у Београд“: тј. заробљеници јесу – ради обнове водовода). Да су Бугари заузели Ниш, Лесковац, Врање, Скопље, Гњилане, Качаник, а ми Крушевац – укратко, да Миланова Србија припада Савезницима а пола Македоније, између осталог, Бугарима – о томе нису овдашњи грађани имали никаквог појма. Они отприлике замишљају да су немачке и аустријске трупе исфорсирале један узак клин преко Саве у унутрашњост Србије – до Чачка и неколико километара преко – али да је овај клин у свом корену крај Београда пресечен од стране Руса; неће још дуго потрајати, и савезничкој слави ће доћи крај. – Пазио сам да неверне не разуверавам.

Највредније информације сам добио од најугледнијег градског адвоката, др Алексе Радуловића.[26] Поздравио ме је на мађарском (краљ Милан га је

23 Пензионисани учитељ Тихомир Константиновић, од 1908. благајник чачанског Црвеног крста, на изборима 1912. године изабран за народног посланика. Горан Давидовић и Лела Павловић, *Историја Чачка. Хронологија од праисторије до 2000. године*, Чачак, 2009, 235, 241.

24 Драгутин Васић (рођен 1866. у Ужицу), адвокат, народни посланик за округ чачански у три наврата, 1903, 1906. и 1908. године. Одликован Орденом таковског крста V реда 1901. године. Председник Чачанске окружне пољопривредне подружине (Давидовић и Павловић, *нав.дело*, стр. 154, 221, 236).

25 Глигорије Новаковић, адвокат, одликован Орденом таковског крста II реда 1893. и Орденом двоглавог белог орла V реда 1901. године (Давидовић и Павловић, *нав. дело*, 203, 219).

26 Алекса Радуловић, адвокат из Чачка. Од 1899. године председник Чачанске читаонице и један од оснивача Првог чачанског удружења за свадбарину и посмртнину (Види: Славица Соломун, Мираз у Чачку крајем XIX и почетком XX века, *Зборник радова народног музеја Чачак* XXIV (1994): 143-171). Био је кандидат за посланика 1901. године (Међуопштински историјски архив Чачак, *Српске новине*, к-10, 14. јул 1901).

послао као младог студента у Будимпешту) и наставио на немачком (био је на универзитетима у Халеу и Јени). Оно што је г-дин Радуловић рекао, желим дословце препричати:

„Ја сам народни либерал,[27] дакле, припадам јединој странци која не учествује у власти и која је увек гласала против овог рата. Председавајући странке су Вељко Вељковић[28] и Рибарац.“[29]

„Познајем обојицу,“ приметих. „Они су, узгред, ако не грешим, са сигурношћу – баш [са] Владаном Ђорђевићем (некадашњим председником владе)[30] у Врњачкој Бањи, дакле у нашем крају – са туцетом других бивших министара.“

„Ми смо одувек били пријатељи Аустроугарске, верни традицијама оснивача партије Ристића.[31] Насупрот томе, Гарашанинова партија, напредњаци, ставила се након његове смрти под вођство браће Мариновић, радикала. Наш мото је: с првим комшијом мора се договарати, па макар то био и Циганин. А Аустроугарска је једна културна држава. Већ столећима се није борила против нас, штавише много чешће баш ради нас [ратовала је] против Турске. Кад је претходног јула Пашић ставио на разматрање на тајној седници Скупштине објаву рата, тад се моја странка, слабашна каква је била – свега четрнаесторо људи – жестоко успротивила и тачно прорекла завршетак оваквог коцкања: Русија је голема, али цар је далеко. Радикали нису хтели ни да чују за то. Аустроугарска је један болесник, говораху они. Један професор Смичиклас[32] је био овде, професор Масарик,[33] донели су новац за врбовање, дали празна обећања, и радикали су све поверовали. Ако пустимо да се убије престолонаследник, тако су они рачунали, онда ће се Аустроугарска распасти по шавовима.“

„Ако пустимо да се убије престолонаследник? То су радикали рекли? Како бисте то могли доказати?“

---

27 Либерална странка се почетком 20. века поделила на Националну (под вођством Стојана Рибарца) и Либерално-демократску странку (под вођством Војислава Вељковића). Обе фракције су се 1904. године опет удружиле у Народну странку.

28 У питању је грешка, мисли се на Војислава Вељковића (1865-1931), правника и политичара. Вељковић је једно време био лични секретар краља Александра Обреновића, да би се временом удаљио од њега и чак постао министар финансија у првој влади након Мајског преврата 1903. године. Заслужан је за стварање јединствене југословенске валуте 1920. године (Vesna Matić, Buntovnik s razlogom – dr Vojislav Veljković (1865-1931), *Bankarstvo* 3 (2012): 72-81).

29 Стојан Рибарац (1855-1922) адвокат и један од лидера „адвокатског крила“ Либералне странке. Као министар унутрашњих послова био је одговоран за крвопролиће током Горачићке буне 1893. године. Био је и министар правде 1909. и трговине и индустрије 1918-1920. године (*Enciklopedija Jugoslavije* VII, Zagreb, 1958, 68).

30 Владан Ђорђевић (1844-1930) био је министар просвете у влади Николе Христића 1888. године, а председник владе од 1897. до 1900. године. Једно време био је члан Напредне странке, али је крајем 1880-их година раскрстио с њима (Радош Љушић, *Владе Србије 1805-2005*., Београд, 2005, 185-187).

31 Ова констатација не стоји, с обзиром да су либерали више нагињали Русији.

32 Тадија Смичиклас (1843-1914), хрватски историчар и политичар, председник Југославенске академије знаности и умјетности, представник Народне независне странке.

33 Томаш Масарик (1850-1937), чешки политичар, борац за државну независност и први председник слободне Чехословачке.

„Морате ми дати времена – вратићу се на почетак осамдесетих година [деветнаестог столећа]. Тад је основана радикална странка, и убрзо је дошла до власти, штавише, постала је свемоћна у Србији. Како? Кроз убиства и паљевину. Сваком противнику би пререзали гркљан или барем кров над главом спалили, палили би радње.[34] Пашић, министар, регент уместо малолетног краља, био је диктатор. Услед овако ужасне ситуације, сазвао нас је Јован Ристић, своју партију – свргнули смо Пашића и сами успоставили власт. За читавих девет месеци. Једне ноћи ухватише нашег вођу, ухапсише га – и радикали су опет били горе. Агонија се настављала. Ми либерали смо морали много, много тога претрпети. Тад је Александар под руским патронатом спанђан са Драгом Машин, на тај начин су га начинили тако немогућим у земљи и коначно убили – опет под руским протекторатом. То је све познато. Дозволите ми да прескочим неколико година! Пашић је имао среће – успело му је у турском рату. И рат против Бугарске је испао повољно[35] – и од тада за Пашића више није постојала реч 'немогуће.' Бацио је у масу пароле 'Рат Шваби!' Новине су пујдале без престанка. Ко се успротивио, брзо је био убијан. У Србији има око хиљаду убица – сваки од њих је спреман, за плату од две, три хиљаде динара, да убије политичког противника. Буде ли окривљени препознат, прозван, донесу ли се докази – ништа то не користи; власти имају налог да не гоне патриоте. Ако би и поред свега неко успео да покрене процес, овај би био од стране радикалских судија ослобођен; све и кад би то по свим могућим мерилима било немогуће, Voila, ето га краљево помиловање. Хиљаду привилегованих убица су сигурни пред законом. Нас четрнаесторица либерала смо стога стављени ван закона. Право чудо да нас је и толико могло бити изабрано. Гласање јесте тајно – али вреће с гласовима имају рупе, кроз које куглица пада: пак! – и општинар каже гласачу, сељаку: ‚Шта ја то чујем? И ти припадаш либералном крду?' Ја сам земљопоседник, и знам кога морам да се пазим као либерал. Лани су ми запалили сто хиљада центнера сена на ливадама. Један сељак радикал је мом раднику испрегао волове и одвео их. Против обају починилаца сам подигао поименичне тужбе – без резултата. Политичко убиство је постало уобичајена појава у српском јавном животу последњих година. Чин у Сарајеву је управо на тој линији. Добавите ми овде београдски Државни архив, доказаћу Вам црно на бело да се радикалски прсти протежу до Сарајева. Уосталом, зар није довољна чињеница коју је сарајевски процес потврдио: да су Принцип и Чабриновић под вођством особа из Београда вежбали пуцање? Да су уз помоћ краљевских цариника прешли босанску границу и на исти начин пренели своје оружје преко Дрине? Да ли је то могло без знања [српских власти] да се деси? Верујте

34 У питању је погром над симпатизерима и функционерима Напредне странке од стране радикалских присталица након пада Напредне странке са власти 1887. године. Ова серија политичких обрачуна и масовних нереда, током које је 140 напредњака убијено, позната је под еуфемизмом „Народни одисај" (Latinka Perović, Politički protivnik kao neprijatelj, u Olga Manojlović Pintar (prir.), *Istorija i sećanje. Studije istorijske svesti*, Beograd, 2006, 70-73).

35 Мисли се на Први, односно Други балкански рат.

ми, један мајор, један царински комесар – официр и службеник режима, да се коцкају без уверења да ће их одозго заштитити? Кад се десило убиство, и то у Босни на Видовдан – време и место су били добро изабрани, да би се добио одјек међу јужнословенским душама – кад се десило убиство, рекао сам одмах својим пријатељима: ‚Ево га рат.‘ Радикали су се радовали: Ево – запаљена Европа. Отписао сам чин у Сарајеву као политичку тупавост и згрозио га се као злочина. У нашој историји, ми смо већ имали исти такав случај: Душана Великог је наследио Урош, а њега цар Лазар. Он се нашао на Косову Пољу, окружен гомилом Турака. Тад је решио наш национални јунак, Милош Обилић, султана Мурата да убије. Мурат је убијен – али не и Турска. Франц Фердинанд је убијен – али не и Аустроугарска. Дошло је до бечког ултиматума. Наш страначки лист, *Српска застава*, писала је: Господине Пашићу, зар још увек не видите шта намеравате да учините? Ако се не разумете у владање, дајте оставку! Али ко очекује од лудака да самог себе прогласи неурачунљивим? Пашић је на ултиматум одговорио мобилизацијом. Тад се догодила једна епизода, која мени – тако ми бога, нисам сујеверан – која ми се учинила као дело небеске правде: Хартвиг,[36] који је увек заједно седео и шапутао с Пашићем, он посећује вашег изасланика барона Гизла,[37] и тамо у Гизловој канцеларији, добије срчани удар. Барон Гизл истрчава на улицу и покушава мимиком да објасни руском кочијашу господареву несрећу, брзо му објашњава покретима и речима да позове лекара. Шта се тамо десило? Нису ли наравно њих двојица причали о престолонаследниковој смрти? И Хартвиг се толико узбудио? Зашто, ако се није осећао одговорним? – Радикали нису оклевали да у народу прошире гласину да је бечки изасланик отровао руског. Лекари су констатовали инфаркт. И избио је рат. Радикали су тврдили: ‚До њега би дошло пре или касније и без Сарајева; Аустроугарска има жељу за продором на исток и мора покушати да оствари тај свој програм.‘ Ваша велика офанзива прошле године у ово доба је пропала – знате ли због чега? Ваши војници су гладовали и смрзавали се. И давили се. Овог пута? Немам појма ни какво је стање – већ месец дана немамо новине. Али ипак видим, да су ваше армије већ преко Ивањице прешле (педесет километара јужно од Чачка).“

„Бугарска коњица би требало да је ушла у Приштину.“

„Ето, видите! [Још] пет дана марша и савезничке војске ће се спојити! Крај се могао предвидети, а ми смо близу краја. Ова народна несрећа треба да буде чистилиште за радикале. Али они и даље економишу. Ево једног забавног примера: кад су ваше трупе ушле у Чачак, као што знате, командант је

36 Николај Хартвиг, посланик Руске царевине у Београду. У овде описаном инциденту описује се његова смрт од срчаног удара у резиденцији аустроугарског посланика 10. јула 1914. године, након што му је показан садржај аустроугарског ултиматума Србији. Хартвиговој сахрани на највишем државном нивоу присуствовала је „непрегледна маса поштоваоца и верника,“ док је убрзо потом Београдска улица понела његово име (Василиј Н. Штрандман, *Балканске усиомене* I, Београд, 2009, 7-8 и 275-281).

37 Барон Гизл фон Гизлинген (1860-1936), аустроугарски посланик у Београду 1913-1914. Своје успомене из дипломатске службе сакупио у мемоарима: Eduard Ritter von Steinitz, *Zwei Jahrzehnte im Nahen Orient. Aufzeichnungen des Generals der Kavallerie Baron Wladimir Giesl*, Berlin, 1927.

захтевао три таоца. Кога је дало радикалско градско представништво? Проту Михаиловића,[38] гвожђара Трифуновића[39] – два либерала; и једног радикала, господина Ристића, полулудог човека, кога нико за озбиљно не узима. Јесу таоци пуштени на слободу; али узмимо да је дошло до непријатељских акција становништва, ко би сносио кривицу? Русофили, радикали. А ко би платио? Ми, њихови противници. Још нисмо ми могли завршити с радикалима – то ће бити оног дана када се народ, ужаснут, пробуди из свог сна. А шта ће се тад десити? То не знам? Једно је сигурно: Србија неће бити онолика колика је била за време Милана. Међу бројним будућим могућностима, страна управа је једна од њих. Ја сам као политичар обавезан да и најмању могућност извагам. Хуњади је једном повео рат,[40] Шабац и Смедерево су постали мађарски, Голубац – Галамбоч, исто тако и Београд под именом Нандорфехервар. Још увек код нас има пуно места која се зову „Мађаревац“ и „мађарско гробље.“ Угарска може с извесним правом, колико год оно било противречно и под знаком питања, полагати право на Србију. Кад узмем у разматрање овај, по нас најгори сценарио, страну владавину, најпре ми долази мисао да би то била мађарска. Шта онда? Царинска граница нестаје. Извозићемо свиње, говеда, шљиве, и зарадити добре новце. Ваши индустријски производи долазиће овде без царине, с њима и ваши капиталисти, фабриканти. За пола људског века постаће Србија једна богата земља. Овде се то не сме ни рећи, јер би то била издаја – али свеједно, то је истина. Ипак, има и то своје добре стране. У међувремену смо уништени нашим ратовима. Наша војска је узела за себе мушкарце и вучну стоку, три четвртине земље је некултивисано. Све месо и брашно које нам је још преостало прождире непријатељ. И више него довољно искушења. Ако Антанта заиста треба да нам прискочи у помоћ с двеста хиљада људи, како се тврди...“

„Претерују, господине докторе...“

„Све и да су гласине тачне – Ивањица и можда Приштина у непријатељским рукама... изгледало би као да је нова Косовска битка на помолу, где је српска слобода већ једном сахрањена. Доста с искушењима! Нашем сељаку треба мир.“

Тек што је др Радуловић ово изговорио, кад се појави домаћица куће, „с послужавником од лакираног плеха“ да би ми, истоветно доживљају пруског наредника ф. Пирха из 1829. године, послужила „свежу пијаћу воду, конзервирано воће, ракију и кафу.“ Уздишући, изговори врло пригодне речи:

„Драги господине, и четири године играња и певања би било неиздрживо. А ми смо четири године у рату.“

38 Прота Сретен Михаиловић (1854-1937), први школовани богослов из Чачка, један од оснивача *Преїледа цркве еїархије жичке* и организације Црвеног крста у Чачку. После Великог рата био секретар обновљене Патријаршије, члан изборног сабора и судија Великог духовног суда (Давидовић и Павловић, *нав.дело*, 138).

39 Наум Трифуновић, шлосер, један од оснивача Занатлијско-болесничког фонда за узајамно помагање у болести и смрти (Давидовић и Павловић, *нав. дело*, 196).

40 Јанош Хуњади (1406-1456), у српској поезији познат као Сибињанин Јанко, војвода Трансилваније и војсковођа, одбранио Београд пред налетом османске војске 1456. године.

СРПСКИ ГРАДИЋ

19. новембра 1915.

Стигао сам прекјуче [у Чачак] и јуче је већ требало да јашем даље.[41] Одредиште: монашка република, о којој је наднаредник фон Пирх, пруски гласник, писао 1829. године у свом дневнику. Под тиме сам замишљао неку врсту Свете Горе унутар Србије. Свакако би тамо било занимљиво. Али онда је почела киша. Не, по овом пљуску не могу ићи у планине. Како би се јадни коњи успели до тамо, и још битније, како би сишли? Морао сам остати у Чачку док се време и путеви не побољшају.

Није ми на одмет било мало предаха. Већ више од месец дана на путу – притом у смештајима од којих би и најбољи у мирнодопском времену били сматрани нехуманим. Чизме поцепане, седло изношено, веш и одећа пропали: два дана у близини кројача и обућара, крај топле пећи, за покривеним столом – две ноћи у чистом кревету – то ће ме научити да опет заволим живот.

Током ова два дана наставио сам посете становницима овог градића.

Градоначелник[42]

Колачар по занимању. Представио сам му се као ратни извештач – у његовој канцеларији, која је у ствари преуређена радионица – и он није хтео ништа са мном да почне, не разумејући ме. Инстинкт му је налагао да ме издвоји од њему сличних, од одборника, и тако ме је господин градоначелник одвео у једну оближњу кафану.

Неповерљив је, очи му прелећу. Пошто носим плавосиву блузу, плаши ме се и не верује мом уверавању да нисам никакакв војник, већ да „само“ пишем за један часопис.

„Да… Дакле… Зар не – српска ствар је пропала?“

Гледа ме пун ишчекивања, да ли ћу му противречити. Али ја ћутим. Онда он настави:

„Они… Ви сви свакако боље знате где је наша војска. Кунем Вам се, није ми ни најмање познато, и не желим лажима да служим царско-краљевској војсци.“

„Сачувај боже, господине градоначелниче! [Нећемо причати] Ни лажима, ни истином о положају ваших трупа. То ће знати они којих се тиче, из обавештајног одељења. Од Вас бих хтео да чујем, шта мислите о Вашим будућим обавезама као грађанина.“

---

41 Постоји неподударање у датумима, с обзиром да је Родин долазак у Чачак заведен под 15. новембром, док се из овог исказа закључује да је стигао у Чачак 17. новембра.

42 Градоначелник у питању је Јован Михаиловић (1864-1948), по образовању воскар-лицедерџија. Постао је председник општине након убиства Веселина Миликића 1914. Непосредно након овог разговора (24. новембра 1915. године) интерниран у логор Нежидер, одакле се вратио 1918. Након ослобођења па до октобра 1919. поново обавља градоначелничку дужност (Давидовић и Павловић, *нав. дело*, 151).

Пошто сам му овако дао лозинку, он је, као сваки добар радикал и лош глумац, изјавио:

„Ми смо с надом у помоћ Антанте и са сувише слабом војском увучени у рат, да бисмо били преварени и остављени од наших савезника. Осиромашени смо, измучени. Наша дужност је да сада верно и покорно служимо новом господару. Аустроугарска, културна држава, владаће на најбољи начин – као у Босни."

Прекидам га. Не желим да сакупљам испразне фразе.

„Да ли Вам је тешко да управљате градом?"

„Нисам дуго на овој позицији... Мој претходник је, пре него што је ваша војска овде била, упуцан од стране једног српског војника... На главном тргу, слеђа, увече. Сукоб око новца, разумете...[43] Истрага није дала резултате.... Тако сам ја постао градоначелник... Како то мислите? Да ли сам ја одувек био радикал? Хм, зависи како се узме... То јест: свакако да јесам одувек био радикал и и даље сам, али наша странка, знате, још је на последњим изборима имала тешкоће, и може се заправо рећи да партија као таква више и не постоји, јер с једне стране је Пашић побегао преко Рашке у Митровицу, а с друге стране Швабе... пардон, Аустроугри..."

Господин градоначелник се скроз-наскроз збунио, зацрвенео се, брише зној са чела и почиње нову реченицу:

„Наши људи су забушанти и не желе ме слушати, као новајлију на овој функцији. Увек кажу: ‚Оставимо то за сутра.' Али зато војни командант нареди: ‚То и то се има свршити – у року од два, три сата!' Да, да, наша обавеза је да верно и покорно слушамо – Аустроугарска, културна држава, најбоље ће нама владати – баш као у Босни."

Трговац[44]

Кад је сазнао да га желим посетити, послао ми је свог сина како би ми показао пут. Дечак се успут стално заустављао код друге деце, осмогодишњака и деветогодишњака, и питао их:

„И, Никола? Имаш ли сада? Шта? Још увек немаш?"

Сви подижу браду – знак негативног одговора – само један, мали Томо, врти главом. То значи: да.

„Па дај више, за име божје!"

Томо оклевајући пребројава неколико пара моме водичу. Позајмица. Трговчев синчић је поверилац – вероватно лихвар – осталим дечацима. У оваквом поступку има нешто типично српско.

43 Овде се мисли на атентат на председника чачанске општине Веселина Миликића (1859-1914). Миликића је 20. августа 1914. упуцао један војни бегунац из непознатих разлога, да би затим и себе убио (Радован М. Маринковић, Младомир Тодоровић, *Велики председник мале вароши. Повест о Веселину И. Миликићу (1859-1914)*, Чачак, 2013, 107.

44 Дотични трговац није могао да буде идентификован.

Трговац има лепу, нову кућу и у њој свој дућан, иако живи у старој кући – већ тридесет година, тј. од кад је у опанцима дошао у град.

Има једног старијег сина, Вука – и Вук говори немачки са грубим, балканским призвуком. Школовао се за трговца у Штутгарту и баш недавно се преко Базела, Марсеја и Солуна вратио кући.

Трговац има, како ћу ускоро сазнати, доста деце: лепу двадесетогодишњу кћи која је још неудата, пошто се данас, након толико ратова, девојке у Србији тешко удају – и шест синова, од којих су неки возачи, подофицири, наредници у војсци, а два су погинула.

Он је паметан, изразито маркантан човек; нико не би помислио да је са села.

„Помоћ Антанте и Русије? Ма то су коморгјински[45] гласови. Русија је пијана. Оно што нама треба, нису обећања, већ мир – по сваку цену. Што се мене тиче, под страном управом. Као Србин, желим да смо остали независни – али ја сам такође и трговац, и волео бих и да набављам робу из Трста и Беча без плаћања царине. Наше муштерије захтевају аустријске и мађарске производе, навикнути су на њих. Покушао сам да извезем џем од шљива преко Солуна. Једном је успело. Други пут су пале цене и Грци су одбили пријем пошиљке. Увоз из Солуна? На Ђевђелији би ти остали пакети, чамећи у царинарници. У Нишу би зафалило возила за транспорт. У Крушевцу би морао да подмажеш неког, да би ти пребацио добра. Нека, хвала, доста ми је јадранске руте, Антанте и рата. Жудим за једном везом с мојим комисионаром у Будимпешти, да му пошаљем неколико џакова шљива, које сам овог лошег лета мукотрпно сакупио уз помоћ војника трећег позива. А ако ускоро не наступи мир, шљиве ће иструнути.“

Онда је говорила лепа кћерка:

„На дан 24. новембра, каже једно старо пророчанство, Србија ће пропасти.[46] На месту, где је Драга Машин умрла, расте један тајанствен црвени цвет, који данонoћно лије крваве сузе. Краљ Петар је почупао пупољке и изгазио их, и дршку је ишчупао – али цвет поново израста из корена који допиру дубоко, дубоко у земљу, изнова и изнова…“

Опростио сам се с њима.

„Почастите нас поново [Вашом посетом],“ добаци ми трговац.

45 У оригиналу: komorgjinski. Није познато значење овог придева.

46 Не улазећи у питање веродостојности ове наводне девојчине изјаве, ваља напоменути да је српска војска управо 24. новембра 1915. године донела одлуку да се повуче преко Албаније ка Грчкој, након што је одступница долином Вардара пресечена (*Vojna enciklopedija* 7, Beograd, 1974, 18).

Директор школе[47]

Кошчати див, погурен од старости, са шпицастом, ћелавом главом и оштрим наочарима. Пролазим до њега кроз мајушну задимљену кухињу препуну жена, до једне собице тако уске да човек удара у најмање два зида ако би се протегао. Све: човек, соба, кухиња, жене, као да их је Чарлс Дикенс створио.

„Овде постоји једна нормална школа за дечаке и једна за девојке, али су услед рата обједињене. Поред тога, има и једна шестолетна гимназија, сада такође доступна за оба пола. Донедавно смо учили немачки и латински од првог разреда, а француски од петог; на часовима веронауке користи се старословенски и грчки. У последње време, требало је да се у средњим школама изучава и руски. Али наставе нема од пре годину дана – зграде служе као болнице и канцеларије – и ту годину смо урачунали ђацима; на пример, ко је пред рат био одслушао други разред, прелази директно у четврти. Из овдашњег шестог разреда иду студенти, односно студенткиње у Београд, Крагујевац, Ужице, да би полагали матуру – или у вишу школу. Имали смо и радничке вечерње школе – током мира. Такозване више кћерке су слате у аустријске католичке интернате. Понеке би похађале и универзитет – тренутно је овде једна професорка математике[48] – све у свему, наше госпођице ипак првенствено теже удаји.“

Господин директор се на ово засмеја и настави:

„Никога не шаљемо у Русију да студира, али многи иду у Аустрију, Немачку и Швајцарску. Синови углавном бирају каријеру државног чиновника. Трговци отпочињу као шегртски помоћници, без стручног образовања. У граду постоји једно читалачко друштво, певачко друштво, огранак Црвеног крста, добротворно удружење... да, наравно, имали смо и један огранак Народне одбране. Осим тога, страначке клубове. Они су имали своје састанке у салама политички блиских крчмара. Позориште? Ту и тамо понека путујућа трупа. Предавања? Не. Новине? У самом граду не излазе ниједне – последње су пропале пре десет година.[49] Пре рата у Београду се издавало чак петнаест дневних листова, па још и часописи... тад се један део угасио, један део је пресељен у Ниш...и сад су практично све угашене.“

---

47 Директор Гимназије у овом периоду (од 1904. до 1924. године) био је Светозар Мојковић (Стојковић и Ковачевић, *нав.дело,* стр. 126-127). Мојковић (1863-1942) је био и народни посланик у периоду 1912-1920 (Давидовић и Павловић, *нав. дело*, 150).

48 У питању је Касија Теодосијевић Пенезић (Стојковић и Ковачевић, *нав. дело,* 134).

49 Вероватно се мисли на гашење листова *Љубић* и *Нови Љубић*. Ипак, збуњујућа је оваква Мојковићева констатација, с обзиром на то да је у периоду до 1914. године у Чачку излазило више листова и часописа: *Народна самоуправа*, *Народна реч*, *Драгачево* (од политичко-страначких гласила), *Школски радник* (од часописа), *Трговачка писма* (од стручних новина). Види: Марија Орбовић, *Чачанско штампарство и издаваштво. Библиографија 1833-1941*., Чачак, 1998, 59-81.

Свештеник[50]

Протојереј, протопоп – како год хоћете. Скоро сви се људи овде презивају Михаиловић, дакле и овај, и сви имају дуге, проседе браде.

Поп живи у једној слаткој кући, у којој све шљашти од шарених тепиха и цвећа. На пећи у салону стоји једна чаура од шрапнела, служећи као ваза.

Док ћаскам с њим, појављују се и девојчице, сваки пут друго дете, и зарумењене чекају, носећи кандирано воће, турску црну кафу, ракију, воду, цигарете. Његова кћерка и нећаке разумеју француски, како поп очински и с поносом уверава. Али кад им се човек обрати, још се више зацрвене, угризу за усне и брзо се изгубе.

Накићени парохијски дом, као и слатке црнооке цурице просто зазивају прилив официра у потрази за коначиштем... У вези с тим, овај градић ни у једном погледу не оскудева девојкама – свака породица је код себе удомила избегле рођаке из свих српских земаља.

Велечасни има - први међу свима које сам овде упознао - донекле тачну представу о положају Србије. Зна да су Ужице, а затим и Пожега већ у нашим рукама, јер се људи већ враћају тамо - уз дозволу наше команде.

Он је у пролазу разговарао с избеглицама с Јавора и из Ушћа, затим с протом из Врања, који је видео како Бугари тамо надиру, и у последњем часу побегао одатле.

Владичански престо је већ месецима упражњен. Епископске послове је требало да обавља митрополит београдски Димитрије, који је, пак, побегао у Студеницу, која је такође већ у освајачевим рукама. Стога је неких седам до десет дана пре нашег уласка у град велечасни сазвао све свештенике из епархије како би одлучили шта им је радити, и притом им препоручио да као верни пастири истрају крај своје паствe.

„Неки су одмах потом остали у граду, док је већина у дијецези ишчекивала своју судбину и наређење победника.“

„Велечасни, дакле, верујете у потпуну победу уједињених царевина?“

Стари господин хвата обема рукама џезву с кафом и стиска је.

„Моја је. Све што бих из ње дао другом, апсолутно зависи од моје добре воље. Ето ти, на! Аустрија ће Србији дати једну шољицу, ако јој се прохте – или пак две или ниједну. То је судба Србије, резултат радикалске политике.“

„Ви сте Пашићев противник?“

„Пашић је почео као архитекта и изградио је општинску зграду у Пасаровицу.[51] Кад је завршио, показало се да ниједне степенице не воде на први спрат... Таква је била прва Пашићева јавна делатност. Последња ће му бити сахрана Србије. Не намеравам ни један једини звук звона да одзвоним тим поводом, јер бисте ми вероватно и одузели звона. Штета. Једно од њих је врло

50 У питању је прота Сретен Михаиловић (види напомену 38).

51 Пожаревац.

старо, од деспота Бранковића, било је због Турака четристо година закопано.“[52]

Господин свештеник ме позва да погледам кроз прозор – на поплављену башту.

„Један мали знак пажње од моје браће радикала. Саградили су једну брану, тако да сва вода отиче к мени. И овај режим је наредио пре неколико недеља да се сваки мушкарац од десет година навише мора пријавити војсци. Трчим до команданта и кажем му: ‚Лудаче! Остави дечаке овде!‘ Пет стотина младића сам на своју руку задржао овде – зато су и целе породице остајале. Из других округа су сељаци одлазили, и сада се морају убоги и јадни вући кућама. Нико их у туђини није хтео нахранити. Војска наравно само мисли на себе и на то како ће своје да спасе… Ја имам три сина тамо. Живот бих дао само за једну вест о њима. Али нико се није побринуо ни за какву везу с фронтом. Двојица су резервни официри – једно једино писмо нисам од њих добио.“

Велечасни се видно узнемирио – покушавам га навести на друге теме.

„Ваш округ је у потпуности грчко-источан?“[53] питам га.

Свештеник као да ме уопште није чуо.

„Најстарији је у мирнодопско време био банкар, шеф филијале у Бјелом Пољу; похађао је трговачку школу у Грацу. Паметан момак. Средњи студира биологију у Београду. Трећи је у администрацији. И ниједне вести! Код нас се ни за шта не брину.“

Скоро да је заплакао, и одједном се исправи у столици.

„Да ли су овде само православни?“ упита напречац. „Да. Међу шест хиљада православних свега један Јеврејин и око тридесет католика. Узгред, врло фин, уљудан човек, тај Јеврејин. Зове се Лујо Хирт.[54] Дошао је овде као службеник, из Крагујевца. Или из Ужица? Не, западно одавде уопште нема Јевреја. Шта је све човек стекао, и успео. Електрична централа у клисури је започета без њега, од грађана је искамчено 400.000 динара – и сам сам нажалост учествовао у томе. Лујо Хирт је упозоравао: ‚Децо, требаће вам четири милиона!‘ Седам градова је требало да добије електрично светло. Ето ти – стубови стоје и један тунел – али ми и даље осветљавамо петролејем као некад. Ох, паметне ли главе, тај Лујо Хирт! И богате. То јест… код нас се скоро свако сматра богатим – тридесет, четрдесет хиљада динара је довољно. На прсте једне руке могу набројати оне који имају десет пута тридесет хиљада… А шездесет хектара је највећи посед у нашем крају. У Шапцу живи један човек који има сто хектара. Земљиште у Србији је тек 1830. године први пут раздељено, и то прилично

52 Мисли се на три звона пронађена 1875. године приликом копања темеља зграде Окружног надлештва. На основу натписа закључено је да су звона дар градачког митрополита Никифора манастиру Богородице Градачке 1454. године, у време владавине деспота Ђурђа Бранковића (1427-1456).

53 Израз „грчко-источна вероисповест“ је често коришћен од стране аустроугарских званичника како би се прикрио српски идентитет православног становништва у том делу Подунавља.

54 О Лују Хирту у изворима постоји само информација да је 1901. године, заједно с Леополдом Феферманом отворио пекмезарску радњу у Јежевици (Младен Стефановић, *Хроника Јежевице, Бањице, Липнице и Рајца,* Београд, 1998, 62).

равномерно, још увек није могло да се скупи превише у рукама појединаца. Код вас у Угарској, чујем, има грофова с површинама од 300.000 хектара. Да ли ће након рата остати ишта новца у земљи? Наше штедионице су наводно све своје богатство и девизе предале Народној банци у депо, све би требало да је у реду... Само што ја не могу да добијем ни једну пару, кад сам ономад тражио мало за неке свакодневне потребе. Пролетаријат код нас не постоји; само треба да човек жели да ради, и може се добро и зарадити. Стога овде социјалдемократија има мало присталица. Не постоје фабрике. Само су занатлијски еснафи социјалдемократе, а њихов вођа – државни чиновник. Имају они своје вечерње скупове, често говоре против мене... срећу се такође редовно и у цркви. Кад се један од њих ожени и доспе до одређеног иметка, тад он умукне, и коначно полако забатали партијске скупове. Околина је плодна, вођа и оваца у изобиљу – одакле би долазило незадовољство? Социјалдемократија? Али, пазите: тамо, где је сад српска војска с моја три сина, то је земља глади, камена пустиња. Један једини пут се нису побринули за набавке. Код нас ништа није спремно. И ниједне поруке од моје деце, ниједне поруке!“

Кад сам отишао од овог љупког старог господина, помислих: да ли би се он и њему слични помирили са страном владавином, ако би до тога дошло?

Сетих се, против своје воље, једног босанског мухамеданског хоџе, који је након 1878. године по први пут примио месечну плату из вакуфске касе – бланко новчаницу од стотину гулдена. Помиловао је новчаницу и упитао, тресући се од среће:

„Хоћу ли од сад сваке године оволико добијати?“

Генерал[55]

Да се разумемо: генерал у пензији, свештеников рођени брат, по имену Ђорђе Михаиловић. Живи у једној кућици позади – с обзиром на то да му се тренутно не исплаћује плата, вероватно од братовљеве милости.

Пензионисан је између два балканска рата, и није ме поштедео приче о свом ражаловању:

Као командант шумадијске дивизије првог позива, дакле једне елитне јединице, учествовао је у походу против Турака према Приштини, Гњилану, Скопљу и Призрену. Тамо је 14. новембра (по новом календару) добио наређење да избије на Јадран. Већ је видео да ће ова авантура коштати много крви, и да је притом била бесмислена, јер је католички надбискуп Драча генералу изричито рекао да је цар Франц Јозеф Албанцима гарантовао независност; ако планира реализовати планирану акцију, Србија ће доћи у сукоб с Аустроугарском.

55 Генерал Ђорђе Ђока Михајловић (у изворима се јавља забуна око слова ј у презимену) (1856-1925), учествовао у српско-турским и српско-бугарском рату. Командановао Шумадијском дивизијом у Првом балканском рату. Са својом јединицом продро до обале Јадранског мора (Давидовић и Павловић, *нав. дело*, 140-141).

Кад је Путник[56] упркос свему истрајао на својој одлуци, кренуо је генерал на марш на Дурацо,[57] док је истовремено дринска дивизија другог позива пошла на Алесио,[58] пролазећи поред Скутара; у Скутарима[59] је тада владао Есад Паша,[60] након Ризине[61] смрти.

Обе српске армије су након великих губитака допрле до обале – али узалуд, јер су морали врло брзо католичку северну Албанију опет напустити. Онда је врховна команда лишила генерала дужности – и не само то: власти су дозволиле да се он јавно клевета у штампи, како је наводно пљачкао по Албанији. Главни и одговорни уредник дотичних новина, посланик иначе, требало је да се појави пред судом, али га је скупштинска већина заштитила.

„Пошто ја нисам ни радикал," вели генерал, "ја сам ван сваког закона."

Ову причу о свом пензионисању морао је много пута поновити – издашно је препричава, остајући притом хладног држања.

Питам га о Путнику. Тада генерал поскочи:

„Имали сте га у рукама већ на почетку рата – због чега сте га пустили?"[62]

„Царско-краљевски Генералштаб је тад рекао да не жели да на невитешки начин, заточењем војсковође, победи противника."

„Ах, глупости! Витештво не постоји у савременом рату. Према нашим радикалима, Аустроугарска је покушала да избегне да се ми у случају пораза изговарамо на превремени губитак Путника. – Тако бар гласине кажу. Истина јесте: паметне главе сте ви! Мој пријатељ, генерал у пензији Магдаленић,[63] разоткрио вас је: пустили сте Путника зато што сте апсолутно убеђени у његову бескрајну неспособност."

---

56 Војвода Радомир Путник (1847-1917), два пута начелник Генералштаба, пет пута министар војске и главнокомандујући српских војних снага у Балканским и Великом рату до 1916. године, када га је заменио генерал Петар Бојовић (*Vojna enciklopedija* 7, Beograd, 1974, 564).

57 Драч.

58 Љеш.

59 Скадар.

60 Есад паша Топтани (1863-1920), османски официр и потом истакнути албански политичар. Од самог успостављања независне албанске државе 1912. тесно сарађивао са Србијом и Црном Гором, признајући им територијалне претензије на северу земље, зарад подршке његовој борби против централне власти у Тирани. Једно време је управљао непризнатом Републиком Централном Албанијом са седиштем у Драчу. Омогућио повлачење српске војске преко Албаније 1915. године (Петер Бартл, *Албанци. Од средњеī века до данас*, Београд, 2001, 163-172).

61 Хасан Риза паша (1871-1913), османски генерал и командант Скадра. Опирао се црногорској опсади током Првог балканског рата. Убијен од стране помоћника Есад паше, који је по Ризином убиству предао град Црногорцима (Бартл, *нав. дело*, 140-141).

62 У тренутку избијања рата Радомир Путник је био на лечењу у аустријској бањи Глајхенберг (Андреј Митровић, *Србија у Првом свеīском раīу*, Београд, 1984, 68).

63 Генерал Михаило Магдаленић (1846-1926) из Врњачке Бање, предавао на Војној академији. Објавио већи број расправа из области фортификације и превео са француског *Исīорију Француске револуције* од Адолф-Луја Тјера у осам томова (*Vojna enciklopedija* 5, Beograd, 1973, 196).

„Грешите, господине генерале!“ скромно му приговорих.

„Не, не грешим ја, паметни сте ви. Ко је господин Путник? Његов отац, учитељ, преселио се из Баната у Крагујевац. Чини ми се да се сам Путник још у Банату родио.[64] Стигао је до [чина] пуковника и тад је пензионисан. Као пензионер вредно је причао на радикалским скуповима и био сарадник страначког листа *Одјек*. За то је добијао од режима – или из партијске касе, што му дође на исто – месечно 150 динара додатка на пуковничку плату. С временом је постао неопходан Пашићевој политици, уздигао се до врха Црне руке (Стефановић је тамо други човек),[65] био реактивиран и пред балкански рат постављен на чело армије.“

„Али је своје дужности ипак обављао ваљано.“

„Да ли?“ – брецну се генерал. „Обављао ваљано? Добио сам наређење 18. септембра 1912. године да закључим уговоре о испоруци намирница за војску, а 28. септембра је почела мобилизација. Да ли се тако припрема за рат? И то да је победио на Куманову, Путник је дознао тек од иностраног конзула.“

„Постоје војсковође у историји, који о својим победама – нажалост – тек годинама касније дознају.“

„То је тачно; али великим војсковођама се то никад не дешава. Шта још да Вам испричам о протеклим ратовима? Прети нам сукоб с Аустроугарском. Универзитетски професор Перић[66] оснива странку која се залаже за споразум са суседом; Путник и Пашић га исмеју. Али где је Путник у време избијања непријатељстава? У Глајхенбергу, у Штајерској. Да ли се тако припрема за рат?“

„Али Путник је заиста био болестан.“

„Јесте. Он ни данас не може ни сто корака у чизмама прећи. Управо стога није ни требало да га враћају у службу. Ниједан ров није био ископан, кад сте ви умарширали, ниједна стопа бетона није била постављена – и то није била тек омашка од лане, кад су се догађаји пребрзо ређали, и кад су се грешке колико-толико и могле опростити – не, овог октобра ви сте Београд, Смедерево, Пирот, Ниш, Крагујевац, укратко, град за градом, планину за планином нашли неутврђене, ни метар бодљикаве жице у целој држави. Кажите ми, није ли Вас то зачудило?“

„Наравно.“

„И мене. Као да је Путник читав наш народ водио на клање. Или је можда мислио да ће се пуцњи из топова двадесетчетворки без икаквих последица одбити о лобање наших пешадинаца? Овде у нашем градићу, чамило је током

64 Војвода Путник је рођен у Крагујевцу 12. јануара 1847. године (види напомену 56).

65 Вероватно се мисли на војводу Степу Степановића, који је наводно пред Балканске ратове такође био симпатизер Црне руке. Види напомену бр. 10 у: *Logički lavirint o Jugoslaviji i „Crnoj ruci“?*, http://paralaks.edu.rs/rs/kolumne/logicki-lavirint-o-jugoslaviji-i-crnoj-ruci (28. август 2014).

66 Живојин Перић (1868-1953), професор Правног факултета у Београду и истакнути политичар обновљене Напредне странке. Пред избијање Првог светског рата удаљио се од напредњачких идеја и основао Српску конзервативну странку. Види: Olga Popović-Obradović, *Kakva i kolika država? Ogledi o političkoj i pravnoj istoriji Srbije XIX-XXI veka*, Beograd, 2008, 298-317.

пролећа и лета 1915. преко осам хиљада голих и необучених регрута, и нико се није за њих побринуо. Тек кад сте ви запуцали почетком октобра, добили су овдашњи оружје. Један режим који води тако оштру спољну политику мора стално да очекује сукоб, а не да га рат дочека тако неспремног. И онда, током самог рата, још један напад изнова!“

„Али Путник је ипак постигао и одређене успехе против Аустроугарске, макар у почетку.“

„Сине, не искушавај моје стрпљење! Опанак и волујски рог су победили, до сад невиђено лишавање и покретљивост једне војске која је могла и до шездесет, седамдесет километара на дан да препешачи. Да ти кажем, ко је тај Путник, којег ви, чини ми се, сматрате некаквим стратегом. Ми не. Ни ја нити било ко други у војсци и међу грађанством дели ваше мишљење. А ја тренутно апсолутно не говорим у својству озлојеђеног пензионера.“

Испио је гутљај кафе и наставио другачијим гласом:

„Ми Срби смо народ Истока, до пре четрдесет година смо били под Турцима – ми смо сујеверни. Путник је батличина [Batlitchina], има среће. Одувек је важио за таквог и стога га народ цени тако много, више и чвршће него што можете да замислите. Наполеон с Корзике се такође уздао у Fortune militaire. Верујмени, једног баксуза, ходајућу катастрофу, ми у војсци не бисмо трпели. Сада је пак срећа нашег Путника напустила – он је сад оно што увек и био – један...“

„Један болестан човек. Али поред њега стоји један способан шеф Генералштаба, пуковник Живко Павловић.“[67]

„Чињенице показују колико Живко може. Ви Аустријанци, ваша војска је стигла до Ивањице.“

„До Сјенице,“ исправљам га. „Педесет километара јужније него што Ви мислите.“

Генерал разрогачи очи и прекрсти се.

„У Сјеници, сине? Да ли ти то бунцаш? И у овакво време, наша врховна команда нема друге бриге до ове: треба ли Павловић и друга двадесет шесторица с њим да се унапреде у генерале или не? Да, Мишић[68] је требало да буде наш главни командат – онда не бисмо до овде стигли! Али Мишић им је био сувише строг и није припадао Црној руци. Што се мене тиче, и Степановић – он је паметан и жилав.“

„А зашто не Штурм Јуришић, Прус?“[69]

67 Дивизијски генерал Живко Павловић (1871-1938), командовао повлачењем српске војске 1915. године. На солунском фронту водио је Шумадијску дивизију. Након рата постао управник Војне академије и члан Српске академије наука и уметности (*Vojna enciklopedija* 6, Beograd, 1973, 613).

68 Војвода Живојин Мишић (1855-1921), српски војсковођа, херој Колубарске битке 1914. године и начелник Врховне команде приликом пробоја Солунског фронта (*Vojna enciklopedija* 5, Beograd, 1973, 523-524).

69 Генерал Паулус Штурм, касније Павле Јуришић Штурм (1848-1922), пруски официр који је прешао у српску војску и постао један од најистакнутијих српских војсковођа. Командовао Трећом армијом која се истакла у Церској бици (*Vojna enciklopedija* 4, Beograd 1972, 151-152).

„Не долази у обзир. Већ неколико пута је прескакан у унапређењима. У Сјеници! Шта сад? Треба ли наша војска да се повуче у Црну Гору, камење да једе? Ускоро ће доћи тренутак да се јединице распусте и да им се каже: 'Куд ко зна! Нек се спашава ко може!' Дете, ти не можеш ни слутити шта ја као стари официр осећам. Огорчење ми цепа срце."

Хтео сам да попричам и са људима из најнижих слојева ове вароши; и сами, плашили су се међусобно да размене ставове, а камоли са мном, странцем. Стога сам можда дошао и до неки лажних, једностраних закључака о гласу народа у Србији – али ту се ништа не може променити.

СРЕТЕЊЕ

У суботу ујутру стала је киша, сад се могло ићи у планине, ка грчко-источним манастирима у клисури. Требало би да их је седам,[70] два са десне, а остали са леве стране Голијске Мораве.[71] Клисура, узана између Каблара и Овчара тера реку у пустоловне меандре и обећава, још кад се на карти гледа, бизарне пејзаже и широке видиковце. Успећемо се до близу врха Овчара, 998 метара,[72] и посматрати Мораву, вртоглаво смештену под нашим ногама. Неколико километара западно од Чачка пут се рачва – десно се иде у клисуру уз реку, а лево у висове. Ми морамо узбрдо, ка манастиру Сретење, најстаријем и најлепшем.

Незаборавна панорама: изнад нас вијугају серпентине на каменим литицама, оживљене мајушним поворкама теглеће марве, као мравља кошница која ври од покрета. Кад смо скренули, ту је била Голијска Морава – усамљен, непрегледан, бешуман врт снегом украшених јелки, ушушканих међу предивним бреговима. Србија је благословена земља. Обале Голијске Мораве покривене су милионима стабала винове лозе, јабука и шљива. Хтео бих једном да их видим у време цветања.

Сат времена касније налазимо се на једној залеђеној висоравни – на сунцу, које измамљује од ружиних грмова нове, лажљиве листове. Овде се још једном показало како су траљаво Срби одрадили своје мапе: пут ка манастиру није био обележен. Након бесомучног дозивања, изашла је из једне колибе колебљива и уплашена госпођа, и покретима руку показала нам једну једва видљиву стазу прекривену снегом и потом опет нестала.

Каменита стаза, двоструко незгодна за сироте коње, пошто је пресеца једна дубока неравнина, а снег се гомила у грудве у потковицама. Ова неравнина

70 У питању је грешка. У клисури постоји осам манастира (са леве стране реке: Благовештење, Никоље, Успење и Јовање, а са десне стране: Света Тројица, Сретење, Вазнесење и Ваведење), два метоха (Илиње и Успење) и две цркве (Св. Саве и Кађеница). Види: Делфина Рајић и Милош Тимотијевић, *Манастири Овчарско-кабларске клисуре*, Чачак/Београд, 2012.

71 Овде је реч о Западној Морави. Голијска Моравица извире на планини Голији, тече према северу, кроз Ивањицу све до Пожеге, где заједно са Ђетињом формира Западну Мораву, која протиче Овчарско-кабларском клисуром.

72 Опет је у питању грешка. Овчар је висок 985 метара (види напомену 17).

је настала од пањева, који су ту равномерно гомилани: посечени су високо горе на врху, вучени од стране два вочића, који нису много већи од леонбершких паса,[73] који без икаквих кола довлаче дрва једноставно у ланцу снежном стазом до долине. Овом снежном стазом сад ми морамо да пројашемо.

Она води завојитим успоном око Овчара. Испод нас, далеко као каква бајка, простиру се брзаци Мораве, под нама остају разрушене Тројице – први од седам манастира. У гори, на једној ледини, идемо даље. Ја врло пажљиво напред, а Биро и гроф Куен[74] у живом разговору позади. С леве стране понор. Биро и Куен као да не примећују да ходају по леду; јахачи на Боденском језеру [Reiter auf dem Bodensee].[75]

Изненада, скривена иза високих планинских страна, пространа зграда грађанског типа: Сретење. Бело у белом, пушкарнице и куле – најнемачкији Тирол. Насред дворишта једна црквица. Ту сјашемо. Наши хусари опуштају седла.

Код манастирских врата дочекује нас неповерљиво један седи човечић и уводи нас у цркву. Она је право разочарење: мала, огољена, мрачна. Лоши цртежи прекривају зидове. Литургијски предмети су склоњени, сакривени. Само два огромна месингана свећњака нам побуђују интересовање.

„Где је игуман?“

„Немамо ми игумана,“ одговара човечић. „И у миру је овде живео само један брат – као духовник за околину – и он је побегао. Ја, ваш слуга, остао сам.“

Хладно је. Неповерљиви, уштогљени човек нас позива у собу. Док ми седамо за његов сто и распакујемо наш доручак, он доноси флашу шљивовице, пуни једну чашицу – једину – ставља је пред нас и жели нам добродошлицу.

До сад нисам бацио ниједан поглед на њега, и тек сад видим, кога имам пред собом: једног ћосу [Tschoßo]. Срби називају ћосом људе који су природно голобради; народ се помало шегачи на њихов рачун, али их и цени као мудраце, мудраце посебне сорте и ретке надарености.

Овај мој ћосо има ружичасте, смежуране образе, као зимске јабуке. Грациозно маше флашом и чашицом и почиње скрушеним, звонким алтом мелодичну ритмичну здравицу:

„Да буде боље без невоље! За пријатељство и част између нас! Помози, боже, да се људи сложе!“[76]

---

73 Мисли се на расу паса леонбергер, пореклом из Баден-Виртемберга.

74 Ова личност није могла бити идентификована, али могуће да је у питању неки племић из тиролске породице Куен, којој је припадао и Карољ Куен-Хедервари, мађарски политичар и бан Хрватске.

75 *Der Reiter und der Bodensee* (*Јахач и Боденско језеро*) је назив баладе коју је почетком 19. века написао Густав Шваб (Gustav Schwab, 1792-1850). Јунак баладе је прешао коњем преко залеђеног језера не приметивши опасност у којој се нашао, да би након што схвати шта је преживео пао с коња и погинуо. Из приче је настао и израз „Ritt über den Bodensee,“ који означава ситуацију у којој се тек на крају увиди опасност која је прошла.

76 Стихови су у слободном преводу. Оригинал здравице, како ју је записао Рода Рода на мешавини немачког и српског, гласи: „Da bude bolje bez nevolje! Ich trinke auf bessere Zeiten ohne Fährlichkeiten!

Тако ређа он стих за стихом, стидљиво и враголасто, слушам га с подсмехом. И примећујем да се овај смешни ћосо са залеђеним смешком на лицу скоро одузео од страха.

„Чуј,“ кажем ја „нисмо овде дошли као непријатељи, не желимо да пљачкамо и пленимо – ни да нанесемо зло ни теби ни твојој цркви. Само ћемо доручковати код тебе – онда јашемо даље, неће ти фалити ни длака с главе.“

Тад потече из ћосових небоплавих очију с муком задржавана река суза. Старачки образи се зацрвенеше, а дрхтаве усне преплавише речи – тако искрене речи, какве нисам одавно чуо:

„Господо – ко год да сте: не бојим се – скините ми главу, ако хоћете! Ја жалим због несреће моје браће. Сви људи су моја браћа, и ужасно је што толико њих мора да лије крв. Нека буде коначно мир и крај овом покољу!“

Наздравио нам је, испио, опет напунио своју чашу и дао нама у круг. Ми урадимо исто.

Стари је целог живота био слуга у манастиру. Док нам прича, види му се у очима да је поносан на то. Скромно додаје:

„Верујем, боље је и то бити него многи монаси.“

Можда га очекује за то нека плата... и захвалност, само он улепшава свој живот...

„Не би ли можда радије ишао у свет?“

„О не, ја остајем. Ја – племенити господине – и Мађар.“

Полако се отварају врата и појављује се други старац – с рукама испруженим ка напред.

„Слеп је,“ објашњава ћосо. „Наш кувар.“

Слепац нас поздравља на лошем мађарском и тако радосно као да смо ми давно ишчекивани гости. Ох, молио се он да дођу војници који би му донели дуван. Један од људи му даје једну цигару. Пипа у ваздуху за њом, хвата је, живахно одгриза један њен крај и жваће задовољно. Слепе, угашене очи управљају се к небу с неизрецивом захвалношћу.

„Шта радиш ти овде?“

„Хм, ништа. Само кад нико неће да буде кум, онда сам то ја.“

Његово име је Божић, односно Карачоњи. Не може се закључити на основу његовог исказа да ли је српска или мађарска верзија његовог имена тачна. Обоје значи: божић бата.[77]

Божић бата је присуствовао продору Црногораца у манастир.[78]

„Али нису они дуго остали. Убрзо је наишао један аустријски авион и није

Auf Freundschaft und Sitte in unsrer Mitte! Auf Wohlergeben und friedsam Verstehen!“ (Roda Roda, *Serbisches Tagebuch*, 200).

77 Karácsonyi на мађарском уистину значи Божић.

78 Црногорска војска је након аустроугарског пробоја у Србију 1915. године покушала да направи одступницу за повлачење српских војника у унутрашњост земље. Очигледно да је једна црногорска јединица успела да стигне чак до Овчарско-кабларске клисуре.

нам било лако, могли су бацити бомбе. Онда су дошли Мађари. Од тада нико више."

Манастир Сретење је опет тих као одвајкада. Лежи тамо у белим планинама, где највише снежне круне једва бивају дотакнуте пролећним поплавама које бесне остатком Европе...

Узимамо наше коње за узде и спуштамо се кроз шуштави снег полако ка клисури, дуж једног великог потока. Сатима.

Успут видимо стоку. Ко ли њу чува? Поново се из шишљака појављује један старац – с црвеним турбаном, Босанац.

„Како сте дошли овако далеко, у Србију?"

„Црногорци ме дотерали овамо."

„Колико имаш година?"

Он премишља. „Кад су Швабе дошле код нас, било ми је педесет четири."

„Кад су Швабе дошле" – то је било 1878.

Клисуром вијуга једна предивна каменита стаза дуж Мораве. Мост ка другој обали је дигнут у ваздух, тако да можемо разгледати пет манастира с те стране само издалека. На гробљима пламте свеће, жене у црном клече на хумкама и кукају. [Њихова кукњава] громко одзвања у тишини, попут завијања вукова. Данас је Аранђеловдан, крсна слава многих српских породица – и кукање је посвећено умрлима ове године.

Само један од манастира, Ваведење, нам је приступачан. Он је напуштен, без људи. Олтарски свећњак, путир и кандило на каменом поду. Наши хусари пакују све то у једну врећу за хлеб и испоручују у пролазу следећој царско-краљевској команди.

Резиме

У овде приређеном одељку *Српскої дневника* (*Serbisches Tagebuch*) из 1918. године, који је написао аустроугарски новинар и хумориста Александер Рода Рода, аутор описује свој боравак у Чачку и посету Овчарско-кабларској клисури у другој половини новембра 1915. године, непосредно након аустроугарске окупације Србије. Рода Рода је очаран лепотом околног крајолика и саме вароши, поредећи своје утиске с путописом Отоа фон Пирха из 1829. године. Након (углавном афирмативног) описа односа окупационих власти према грађанству, аутор преноси свој разговор с угледним грађанима Чачка: адвокатом Алексом Радуловићем, градоначелником Јованом Михаиловићем, неидентификованим трговцем, директором Гимназије Светозаром Мојковићем, протом Сретеном Михаиловићем и пензионисаним генералом Ђорђем Михаиловићем. Сви Родини саговорници изражавају велико незадовољство поступцима радикалске владе и династије Карађорђевић који су претходили Великом рату и изражавају наду да ће аустроугарска управа донети прижељкивани мир и економски и културни напредак Србији. Након Чачка, Рода Рода се упућује у манастир Сретење, где разговара с јединим преосталим послужитељем и с мађарским куваром.

NIKOLA BAKOVIĆ

AN EXCERPT FROM *SERBIAN DIARY* BY RODA RODA ON HIS VISIT TO ČAČAK AND OVČAR-KABLAR GORGE IN 1915

Summary

In the hereby edited excerpt from "Serbian Diary" (*Serbisches Tagebuch*), published in 1918 by the Austro-Hungarian journalist and humourist Alexander Roda Roda, the author describes his stay in Čačak and his visit to the Ovčar-Kablar gorge in the second half of November 1915, immediately following the Austro-Hungarian occupation of Serbia. Roda Roda was mesmerised by the surrounding area's beauty, as well as by the town itself, comparing his impressions with those of Prussian officer Otto von Pirch from 1829. Following his (mostly positive) description of the occupational authorities' treatment of locals, Roda Roda transcribed his conversations with the distinguished citizens of Čačak: lawyer Aleksa Radulović, mayor Jovan Mihailović, an unnamed merchant, high school headmaster Svetozar Mojković, priest Sreten Mihailović and retired general Đorđe Mihailović. All these individuals voiced their dissatisfaction with the activities of the Radical Party's government and the Karađorđević dynasty prior to the outbreak of the First World War. They also expressed their hopes that the Austro-Hungarian rule would bring a long awaited peace and the economic and cultural progress to Serbia. After Čačak, Roda Roda travels to the nearby monastery of Sretenje, where he had conversations with the only remaining servant and a Hungarian chef.

УДК: ?????????

Мр ОЛИВЕРА МИЛОСАВЉЕВИЋ
виши архивист
Међуопштински историјски архив Чачак

НАРЕДБЕ ОКУПАЦИОНЕ СРЕСКЕ ВЛАСТИ У ГУЧИ УПУЋЕНЕ КАОНСКОЈ ОПШТИНИ ОД 1916. ДО 1918. ГОДИНЕ

АПСТРАКТ: Поводом обележавања стоте годишњице почетка Првог светског рата, објављујемо наредбе аустроугарске Среске команде у Гучи упућене Суду Општине Каона у периоду од 1916. до 1918. године. Оне су највећим делом састављене као расписи свим општинским судовима на територији Среза Гуча, али су, за разлику од осталих, у архивском фонду Општине каонске сачуване у нешто већем броју. У њима су окупационе власти тражиле прикупљање разних статистичких података о становништву и имовини Општине, организовале кулук и реквизиције пољопривредних производа и сировина, вршиле строгу контролу над производњом и продајом одређених врста добара, изрицале забране и претње казнама за неизвршавање постављених задатака. Документа обилују подацима и веома су значајна за приказ односа окупационих власти према Србији и српском народу, а њихов садржај јасно показује како је Аустроугарска Монархија за време рата безобзирно искоришћавала привредне и људске ресурсе окупиране територије.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Суд Општине Каона, Етапна команда, Среска команда, наређење, забрана, попис, реквизиција

Чачански округ је 11. фебруара 1916. године ушао у састав аустроугарске окупационе зоне, чији је службени назив био Царско-краљевски војни генерални гувернман у Србији.[1] Непосредно потчињен Врховној команди, што потврђује његов војни карактер, Гувернман је у погледу надлежности био подељен на три (војни, привредни сектор и комесаријат за цивилна питања), а у административно-управном на четири одељења (војно, политичко, привредно и судско).[2] У складу са превлашћу војне власти над цивилном, као и

1 Образован наредбом од 1. јануара 1916. године, Војни генерални гувернман је од 11. фебруара обухватао територију Србије пре Балканских ратова, изузев дела који је Софијским уговором од 6. септембра 1915. припао Бугарима. Тако су се у његовом саставу нашли некадашњи српски окрузи: Београд, Шабац, Ваљево, Горњи Милановац, Крагујевац, Ћуприја, Ужице, Чачак и Крушевац, а од 15. марта и Пријепоље, Нови Пазар и Косовска Митровица (Андреј Митровић, *Србија у Првом светском рату*, Београд, 2014, 269, 270).

2 Војни сектор сачињавали су Президијал, Војно одељење, Обавештајно одељење, Жандармерија, Војно-судско одељење, Здравствено одељење, Интендантура и Статистичко одељење. У оквиру Привредног

супротстављеним интересима Аустрије и Мађарске у Србији, на челу Гувернмана налазио се војни генерални гувернер, кога је постављао лично цар Франц Јозеф, док су цивилна питања била поверена цивилном комесару мађарске народности.[3]

Централној власти у Београду непосредно су биле потчињене окружне и среске команде и општине, које су представљале локалне органе власти. Окружне команде биле су најважније политичке и административне локалне институције, па су и њихови челници, окружни команданти, имали највећу административну и извршну власт у округу. Поред команде оружаним снагама, они су били одговорни за јавни ред и поредак, личну и имовинску безбедност становника округа, а вршили су и надзор над срезовима и општинама. Среске команде представљале су помоћне и извршне органе окружних команди. Њихове челнике, среске команданте, постављао је Гувернман, али су за свој рад они били одговорни искључиво окружном команданту. Главни задаци среских команданата били су војне и полицијске природе, па су тако водили рачуна о јавном реду и поретку у срезу, старали се о безбедности на путевима, природним богатствима и слично. Отуда су представљали најважнију карику извршне власти Гувернмана, с највише утицаја на свакодневни живот становништва.[4] На крају управног система Гувернмана налазиле су се општине, као његове најниже управне јединице. Њихове председнике именовао је окружни командант, бирајући за тај положај поуздане људе из редова домаћег становништва, или, пак, припаднике аустроугарске војске и жандармерије. Окружни командант је именовао и остале органе општинске управе (кметове, записничаре и благајнике), док су председник и два кмета сачињавали општински суд, који је судио одређене предмете српског грађанског закона. Поред осталих задатака, општинске власти су биле дужне да народу на својој територији саопштавају све наредбе и одлуке које су добијале од среских команди.[5]

Становништво Србије је одмах по уласку непријатељске војске било изложено безобзирном насиљу, разарању и пљачки, а целокупна државна имовина је, уз један део приватног власништва, проглашена за ратни плен Аустроугарске. Војни органи Монархије одмах су предузели кораке за учвршћивање своје власти, спроводећи истовремено и прве реквизиције.[6] Од народа су одузимане

сектора постојали су: Привредно одељење, Дирекција шума, Индустријско одељење, Централа за искоришћавање жетве и Централа за промет робе. Президијал, Политичко-аминистративно одељење, Културно-просветно, Цивилно-судско и Финансијско одељење били су саставни део Комесаријата за цивилна питања (Богдан Трифуновић, *Живот под окупацијом. Чачански округ 1915-1918*, Чачак, 2010, 29).

3 *Исто*, 28; А. Митровић, *нав. дело*, 272, 273.

4 Б. Трифуновић, *нав. дело,* 33-36; Божица Б. Младеновић, *Град у аустроугарској окупационој зони у Србији од 1916. до 1918. године*, Београд, 2000, 64, 65.

5 Б. Трифуновић, *нав. дело,* 37-39.

6 Пописивање или узимање ствари за војне или државне потребе, нарочито у време рата, без плаћања готовим новцем. За одузете ствари обично је издавана признаница, али за окупаторску власт то није било обавезујуће (Милан Вујаклија, *Лексикон страних речи и израза*, Београд, 2002; Б. Трифуновић, *нав. дело,*46).

животне намирнице, вуна, кожа, бакар, месинг, никл и цинк, док је за непоштовање наредбе о обавезној предаји свих врста оружја и муниције била предвиђена затворска, у неким случајевима и смртна казна.[7]

Један од основних циљева аустроугарске власти био је да се обезбеди мирно и послушно српско село, а Општина каонска може послужити као пример како се већ у децембру 1915. године радило на његовом остварењу. За председника Општине и сеоске кметове постављени су лојални људи, за које се веровало да ће благовремено и одлучно извршавати све наредбе среских и окружних команданата. Истог месеца од Суда Општине каонске затражено је да попише становнике Општине и њихову имовину, да изврши предају црквеног и школског звона Команди у Гучи и прикупи жито за сетву.[8] Податке о бројном и материјалном стању поданика и саме Општине Среска команда ће тражити током читавог периода окупације, будући да је власти Монархије интересовала свака промена броја становника, њихово кретање, старосна структура, занимање и имовински статус. Добијени подаци коришћени су за израду пописа људства и имовине, издавање легитимација (путних исправа) за пунолетне грађане, разрезивање пореза, општинског прореза и слично.[9]

Окупаторска власт је целокупан привредни живот покорене државе веома брзо ставила под своју контролу. Да би се спречиле разне врсте злоупотреба и стално скакање цена, уведен је систем њиховог максималног износа, док је вредност динара преполовљена одређивањем његовог принудног курса према аустроугарској круни у односу 2:1. Двојна Монархија преузела је већину српских индустријских погона и њихов рад преусмерила за своје ратне потребе. Градска привреда је готово замрла, а трговина се свела на продају животних намирница и одевних предмета. Државна трговина, задужена за снабдевање војске и становништва, била је организована и обављала се преко Централе за промет робе. Трговина монополисаним производима постојала је од пролећа 1916. године, када је уведен монопол на робе широке потрошње (со, шећер, папир за цигарете, шибице, петролеј, шпиритус итд). У њој су могли учествовати и српски држављани, овлашћени од стране Гувернмана, али су се они у далеко већем броју бавили неорганизованом и прикривеном трговином, забрањеном од стране власти. Ова врста промета одвијала се путем трампе

7 С друге стране, смртна казна је била обавезна у случају наношења било какве штете телефонском, железничком и друмском саобраћају и погонима за снабдевање водом и струјом, као и помагања непријатељској војсци (Б. Трифуновић, Структура и организација окупационе управе на подручју округа Чачак током Првог светског рата 1915-1918, у: *Зборник радова Народног музеја*, XXXVII, Чачак, 2007, 104).

8 Међуопштински историјски архив Чачак (у даљем тексту МИАЧ), Општина каонска – Каона (1863-1941), (у даљем тексту ОК), Деловодни протокол из 1915. године, бр. 1, 2, 3, 5 и 7. Непријатељска војска је на самом почетку окупације започела одузимање бакарних предмета по кућама, након чега је уследило скидање бакарних кровова и звона са цркава и манастира (Б. Трифуновић, *Живот под окупацијом*, 46).

9 Б. Трифуновић, *Живот под окупацијом*, 39, 47, 135, 136.

пољопривредних производа за монополисане, односно занатске артикле, и кроз широко распрострањен шверц.[10]

За регулисање привредног живота у Гувернману основано је Привредно одељење, у чијем је саставу постојало пет одсека: Пољопривредна група, Централа за искоришћавање жетве, Шумска дирекција, Група занатства и Статистичка канцеларија.[11] Будући да је производња довољних количина хране за војску, становништво и извоз на тржишта Монархије за окупаторску власт била приоритет, пољопривреда је представљала најважнију привредну грану. Отуда су њен развој и максимално искоришћавање њених производа подстицани све до краја окупације. Територија Гувернмана је већ почетком 1916. године подељена на пољопривредне станице, које су на свом подручју водиле послове у овој области. Радом станица и целокупним надзором над пољопривредном производњом руководила је Централа за искоришћавање жетве, која је имала подружнице у сваком округу Гувернмана. Врховна команда је у јуну исте године издала наредбу којом су целокупна жетва, млинови и стока на окупираној територији стављени под надзор и на располагање аустроугарским властима. На основу те наредбе, у Србији је развијен систем монопола житарицама (кукуруз, пшеница, раж, јечам и овас), који ће годину дана касније бити проширен на поврће, воће и производе од воћа. Таквим потезима Аустроугарска је озаконила одузимање најважнијих пољопривредних производа, док су њени стручњаци из ове области марљиво радили на планирању јесење сетве и пролећних пољских радова. Од општинских власти су током читавог периода окупације тражене прецизне информације о количини засејаних култура, њиховој врсти и потребним количинама семена за пролећну сетву, уз захтев да се што више обрадивих површина засеје пасуљем, бундевом, ланом, сунцокретом и житарицама, нарочито пшеницом. Дотадашњи систем земљорадничког задругарства насилно је замењен планским типом пољопривредне производње, уз обавезу сељака да властима, по веома ниској цени, предају све што су произвели, остављајући за сопствену прехрану прецизно одређену али недовољну количину.[12]

Поред обрађивања земље, становништво Гувернмана морало је радити и друге послове за потребе окупатора, који се трудио да максимално искористи сву расположиву радну снагу. Она се, углавном, сводила на жене, децу и старије мушкарце, ратне заробљенике и интернирце, а само у крајњем случају и

10 *Исто*, 91, 92, 99-101; Б. Младеновић, *нав. дело*, 83, 84, 87, 91-93, 95, 102.

11 Б. Младеновић, *нав. дело*, 81.

12 Б. Трифуновић, *Живот под окупацијом*, 102-105. За сопствену исхрану сељаци су могли оставити само по 300 грама кукуруза дневно и 42 килограма пшенице годишње по члану домаћинства. Свака породица добијала је за наредну сетву 170 килограма пшенице по хектару обрадиве површине. Стока се могла хранити једино отпацима од хране и травом, пошто је њена исхрана кукурузом била забрањена (Божица Младеновић, *Породица у Србији у Првом светском рату*, Београд, 2006, 64, 65).

аустроугарске војнике.[13] Војне власти су своје право да цивилно становништво позивају на кулук заснивале на одредбама ранијих српских закона. У складу с тим, народ је одређених дана у недељи морао са својим алатима, стоком и колима учествовати на пословима чије би обављање наредио сремски или окружни командант. Кулук се употребљавао за прављење и одржавање путева, санирање железничких пруга у случају преке потребе (прекид саобраћаја, одрон, поплаве и слично), за спречавање поплава, регулисање река и извршавање економских, шумских и планинских радова на територији Гувернмана. Од лета 1916. на кулук су се морали одазвати сви мушкарци од 16 до 60 и жене од 16 до 50 година старости, као и правна лица, док су ове радне обавезе били ослобођени председници општина, српски поданици у служби војне управе и тешки инвалиди.[14]

Безобзирна пљачка српског становништва од стране аустроугарских власти одвијала се током читаве окупације у виду конфискација, реквизиција и контрибуција.[15] Покорено подручје било је дужно не само да снабдева окупациону војску и цивилно становништво на својој територији, већ и да вишак производа испоручује за потребе јединица на фронту, а оне су постајале све веће како се рат приближавао крају. Са њима је расла и безобзирност непријатеља према народу који за њега нити је могао, нити је желео да ради. Због тога су се у другој и трећој години окупације претње, казне и одузимања појачали у толикој мери да се српско село дуго после рата није могло опоравити.[16] О његовој материјалној пропасти, поред руиниране земљорадње, најбоље сведочи скоро потпуно уништење сточног фонда, који је пре рата имао значајну улогу на европском тржишту.[17]

Попут осталих округа на територији Гувернмана, Чачански округ је био подвргнут максималној експлоатацији привредних и људских ресурса за потребе окупаторских власти. Овај вођарски крај није им био толико значајан због житарица, с обзиром да је спадао међу најслабије произвођаче хлебних жита у Гувернману, али је по производњи неких других култура заузимао значајно место. Кромпир је био један од важнијих повртарских производа, док је шљива представљала најзначајније воће Чачанског округа. Због тога је производња њеног сушеног плода, пекмеза и ракије била подстицана и строго

13 Б. Младеновић, *Породица у Србији*, 63.

14 *Службени гласник ц. и к. Окружног заповједништва у Чачку*, бр. 1, 15. VIII 1916; А. Митровић, *нав. дело*, 313.

15 Контрибуција је заједнички принос, односно порез, док у време рата представља намет у новцу који се узима у окупираном делу непријатељске државе (М. Вујаклија, *нав. дело).*

16 Б. Младеновић, *Град у аустроугарској окупационој зони*, 45, 82, 83; Иста, *Породица у Србији*, 61, 65.

17 Пре аустроугарске окупације сељацима је стоку за комору одузимала српска војска, а потом је уследила бескрупулозна пљачка у реквизицијама од стране непријатеља. Према подацима Делегације СХС на Мировној конференцији, уништено је 70 одсто говеда, 70 одсто бивола, 90 одсто коња, 80 одсто магараца, 65 одсто свиња, 60 одсто оваца, 55 одсто коза, 70 одсто живине и 80 одсто кошница пчела (Иста, *Породица у Србији*, 70.)

контролисана, лишена готово сваке приватне иницијативе и предата у руке чиновника Гувернмана и подобних трговаца из Монархије.[18]

Окупационе власти су биле веома заинтересоване и за сточарске производе чачанског краја, чији су развој покушавале да подстакну организацијом приплода ради побољшања соја, прописима о обавезним прегледима грла и слично. Од општина се тражило достављање прецизних података о врсти и квалитету пашњака, а регистрације стоке извршене су у јулу 1916, истовремено са пописом становништва, и септембру 1917. године. Већина сточарских производа коришћена је за потребе војске, на које је одлазило 80 одсто принудно откупљених количина меса и значајне количине јаја, али су волови, краве и коњи принудно употребљавани и кроз кулук домаћег становништва. Реквизиције стоке вршене су непрестано и брутално, на једноставан начин. Окружне команде су, на основу добијених квота које су се у одређеном року морале испунити, количине за реквизицију распоређивале на срезове, према њиховој величини и богатству. Среске команде су добијене количине делиле на општине, чијим су председницима слате наредбе о дотеривању одређеног броја грла у среско или окружно место. Председници општина су потом одређивали удео сваког села своје општине у прикупљању потребне стоке. Уколико тражени број грла не би био прикупљен, окупационе власти би надоместиле разлику простим одузимањем стоке сељацима, без икакве надокнаде.[19] О оваквом поступку и немилосрдним реквизицијама у Срезу Гуча, који је сматран једним од богатијих у Чачанском округу, сведоче бројна документа Каонске општине.

Поред материјалног и физичког искоришћавања становништва покорене територије, непријатељске власти знатно су му ограничиле и основне грађанске слободе. Да би контролисале кретање становништва, оне су забраниле одлазак из једног места у друго без дозволе. За путовање из једног округа у други био је неопходан пасош, као и пријављивање код надлежних власти у месту доласка ради регистрације. За разлику од жена и деце, мушкарци су обавезно морали имати легитимације, док је слобода кретања по улицама у вечерњим сатима свима била ограничена. У јулу 1916. године забрањено је беспосличење у кафанама и гостионицама, које су служиле за окупљање локалног становништва, тако да је млађима од 18 година посета овим објектима била дозвољена само приликом путовања, док су пунолетна лица у њих могла свраћати три пута дневно - у време доручка, ручка и вечере.[20]

Спроводећи политику гажења политичке самосвести народа, окупационе власти су забраниле употребу свих српских обележја, попут кокарде, орла и војничке капе шајкаче. Промењени су и називи великог броја улица, тргова и зграда у градовима, уколико су подсећали на српску државу, а 16. маја 1916. године у званичну употребу уведено је рачунање времена по грегоријанском

18 Б. Трифуновић, *Живот под окупацијом*, 103, 104, 108, 111, 112, 114, 118, 119.

19 *Исто*, 114-118.

20 Божица Б. Младеновић, *Град у аустроугарској окупационој зони,* 47, 51, 52, 54.

календару.[21] Службени језик Гувернмана био је немачки и мађарски, мада се у општинским управама могао користити локални језик (српско-хрватски, турски или албански), док је писмо било искључиво латиница. Ћирилица је званично укинута 1. јануара 1917. године, али се ово писмо у општинској администрацији користило и након забране, нарочито приликом објављивања важних наредби.[22]

Аустроугарске власти су од 1. новембра 1915. до краја октобра 1918. године, колико је трајала окупација, на територији Гувернмана изградиле режим заснован на војном присуству, репресивним мерама према домаћем становништву и експлоатацији окупираног подручја. Читав систем окупационе управе почивао је на начелима да Србију као државу треба уништити, а њена природна богатства безобзирно искористити за потребе Монархије.[23] То се јасно види из докумената која овом приликом објављујемо, а која припадају архивском фонду Општина каонска – Каона (1863-1941). Ова општина налазила се у Срезу Гуча који је, са срезовима Чачак, Краљево, Ивањица, Ушће и, од августа 1917. срезом Рашка, сачињавао Чачански округ, иако његова команда није све време имала статус среске команде.[24] Каона се, као седиште општине, први пут помиње 1863. године под називом Суд општине каонске. Општина је, осим у периоду од 1885. до 1890, када је била укинута, припадала Драгачевском срезу. Од 1904. године сачињавала су је села Каона, Брезовице, Властељице и Милатовићи, што се није мењало ни током Првог светског рата. Иста села сачињаваће и Општину каонску, како се називала од 1933. до априла 1941. године, када је престала да ради.[25]

Иако су документа Општине каонске из времена Првог светског рата фрагментарно сачувана, њихова вредност постаје немерљива ако се има у виду изузетно слаба сачуваност грађе Међуопштинског историјског архива у Чачку из овог периода.[26] Овом приликом објављујемо 32 наредбе које је окупациона Среска команда у Гучи упутила Каонској општини од 1916. до 1918. године. Будући да су писане у форми циркуларних писама, с правом се може претпоставити да су ове наредбе, истим или сличним редоследом, упућиване

21 *Исто,* 52, 53; Б. Трифуновић, *Живот под окупацијом*, 45.

22 Божица Б. Младеновић, *Град у аустроугарској окупационој зони*, 149; Б. Трифуновић, *Живот под окупацијом*, 43, 44, 160.

23 А. Митровић, *нав. дело*, 300, 301.

24 Изгледа да су среске команде Чачанског округа у току прве половине 1916. године проистекле из позадинских војних команди основаних крајем 1915. Читав процес одвијао се постепено, па не чуде контрадикторнисти, попут чињенице да је Среска команда Гуча у првој половини 1916. у службеним документима називана час Среска команда, час Позадинска, тј. Етапна (Штациона) команда Гуча (Б. Трифуновић, *Живот под окупацијом*, 36, 37, 41).

25 *Водич Међуопштинског историјског архива у Чачку*, приредио Витомир Василић, у: Водич кроз архивску грађу Србије, VI, Чачак, 1988, 48, 58, 59.

26 Нешто богатијом грађом из времена Првог светског рата може се похвалити још једино Општина заблаћка – Заблаће (1839-1941).

и осталим општинама на подручју Среза Гуча. Одабир докумената за објављивање извршен је у намери да се прикаже широк спектар и суштина аустроугарских захтева према покореном српском живљу. Од општинских власти најчешће се тражило да прикупе статистичке податке о становништву, стоци, пореским наметима, комуникацијама и слично, али и да на својој територији одрже јавни ред и поредак, изврше реквизицију пољопривредних и сточарских производа, спроведу наредбе у вези са печењем ракије и кувањем пекмеза, пописивањем становништва, разрезивањем пореза или општинског прореза, итд. Општинским службеницима који наредбе окупатора нису извршавали или су то чинили непотпуно и неблаговремено, изрицане су претње новчаним и затворским казнама, интернирањем, па чак и смрћу. Циљ Гувернмана, поред сламања српске државе и националне свести њеног народа, била је потпуна контрола привредног живота окупиране земље. Читав окупациони систем био је у служби немилосрдног искоришћвања Србије, њеног становништва и природних богатстава, о чему сведоче и одабрана документа Општине каонске приређена у овом раду.

1. Седмично извештавање о придошлим и умрлим лицима, кулук и калеми младих јабука

K. u. k. Etappenstationskommando[27]

Свима општинским судовима

I Сваки суд општински има сваке суботе јављати господ.[ину] команданту, колико је људи дошло и колико је у њиховој општини умрло за тих седам дана. Треба да јави који нису пописани а који су дошли сваки седам дана.
II Командант је чуо да кметови не јављају сваког човека који дође, већ их крију. Кметови ће одговарати код војеног суда, да они крију (чувају) војнике.
III Кметови да на кулук позову само људе испод 50 година који нису слаби. Кметови свима да саопште који требају ићи на кулук, који не дођу има их јавити код команданта и сваки ће добити по 12 батина први пут, други пут по 25 батина.
IV Општински суд има јавити свима сељацима да могу доћи и купити у Штационој команди младе јабуке (калеме), за пресаду једне коштају комад 0[,]40, друге 0[,]30 пар.[а] дин.[арских].
Кметови имају ову заповест свима по селу саопштити.

25. јануара 1916. год[ине]
Гуча

Команд. [ант] подпуковник
[Потпис нечитак]

[МИАЧ, ОК, К-5, бр. 184, рукопис]

27 Етапна штациона команда, тј. Позадинска команда, чије је име исписано на овом печату, представља назив заостао с почетка окупације, када је формирана привремена војна управа, надлежна за војна и цивилна питања на одређеном простору (Б. Трифуновић, *Живот под окупацијом,* 36, 49).

2. Пописивање и забрана продаје кожа и вуне

K. u. k. Etappenstationskommando

Суду Општине каонске[28]

Добијо сам наређење од Армиске команде да саопштим свима општинским судовима да они попишу у својој општини колико који грађанин имаде кожа овчи, вуне овчије, кожа говеђи, коњски и од зверињa разног. Да Суд саопшти сваком лицу да не сме продати ником до даље моје наредбе, већ да сваки добро чува.
Ко би продао другом коже или вуну без моје наредбе, казниће се по војеном закону, а тако и Суд општински ако ово не саопшти и не попише, казниће се по вој.[еном] зак.[ону].[29]
За коже где ће исте сопственик да донесе на продају наредиће се и ту ће новац добити. Рок за извршење пописа до 20. марта ове год[ине] да ми се пошље.

8. марта 1916. год[ине] Команд.[ант] подпуковник
Гуча [Потпис нечитак]

[МИАЧ, ОК, К-5, бр. 187, рукопис]

3. Општински инвентар и буџет из 1913. или ранијих година

K. u. k. Etappenstationskommando
Етап.[на] Штац.[иона] ком.[анда]
Бр. 51
3. априла 1916. год[ине]
Гуча

Суду Општине каонске

Наређујем Суду томе да ми он одма пошаље ивентар – извештај колико та општина имаде свог непокретног имања заравног и под шумом, колико имаде Општина своји грађевина и осталог намештаја у истим, тако исто да ми Суд тај

28 Реч *каонске* овде написана је графитном оловком, што је уобичајено, будући да се ради о циркуларном писму. Из истог разлога ова је реч писана и мастилом другачије боје, изнад или без црте предвиђене за дописивање назива општине. Да би се избегла оваква објашњења у сваком наредном допису, иста реч биће подвучена линијом.

29 Аустроугарски окупатор је све време окупације вршио реквизиције вуне, коже и животињских прерађевина, па је забрањивао сваки слободан промет овим производима. Тако је у марту 1918. године објавио да ће се у току наредног месеца на његовој територији извршити бројање оваца, јагњаца и коза подесних за стрижење. Том приликом забрањена је „свака нетачна пријава, привремено самовољно стрижење, свака продаја и предаја вуне и козине другоме но дотичној среској команди, свако одвлачење, свако прикривање, свако ткање и предење као и свако друго располагање сопственика вуном и козином“. Окупационе власти су, поред тога, забраниле сваку употребу и прераду коже, као и животињских прерађевина (кости, црева, лој, длака од гриве и репа), осим у корист своје војне управе. Непоштовање ових наређења кажњавало се новчаном казном у десетострукој вредности утајене робе, уз њену конфискацију, или затвором до 6 месеци (*Службени гласник,* бр. 5, 15. V 1918).

пошаље свој буџет од 1913. год.[ине]. Ако овог нема, онда од 1910, [1]911. или 1912. год[ине].

Овај извештај да ми се пошаље у року од 48 сати.

3. IV 1916. год.[ине] Команд.[ант] подпуковник
Гуча [Потпис нечитак]

Тражи буџет и колико Општ.[ина] има непокр.[етног] имања.
Послат извештај 6. 4. [1]916.

Бр. 91
Реш.[ење]

Пошто је послат извештај да Општ.[ина] нема имања ни тражени буџет, акт у архиву свршени аката.[30]

10. 4. [1]916. г[одине] Председ.[ник] Суда
Каона Мij.[аило] С. Пајовић

[МИАЧ, ОК, К-5, бр. 37, рукопис, тешко читљив текст на полеђини акта]

4. Молбе за концесију продаје дувана

Етап.[на] Штац.[иона] ком.[анда] K. u. k. Etappenstationskommando
Бр. 53
3. априла 1916. год[ине]
Гуча

Суду Општине каонске

Наређујем Суду томе да он објави у својој општини свима људма који оће концесију – дозволу за продају дувана, да поднесу молбу лично Команди овде у Гучи одмах.[31]

У молби да именује колико има година, чиме се занима, је ли или није осуђиван и кажњават.

Ове молбе да им Суд општински овери да су истините што су у молби именовали. За концесију продаје дувана имају право сиротне жене које немају мужа. За дозволу на селу продавац платиће унапред две круне, а у вароши пет круна.

Командант ппуковник
[Потпис нечитак]

[МИАЧ, ОК, К-5, бр. 38, рукопис]

30 Општина у селу Каони није имала свог имања нити зграде, па је заузела две собе у школској згради (МИАЧ, О. К, К-5, бр. 1).

31 Дуван је спадао у монополисан артикал, па је трговина овим производом била организована и званично подржавана од стране окупационе власти. Дозволе за трговину издавала је Централа за промет робе у окружним командама (Б. Трифуновић, *Живот под окупацијом*, 99).

5. Опомена Суду због неизвршавања наредби Команде, продаја соли, дозволе за напасање стоке и обавезно обрађивање земље

Етап[на] штац[иона] ком.[анда] K. u. k. Etappenstationskommando
Бр. 66
8. априла 1916. год.[ине]
Гуча

Суду Општине каонске

Наређујем Суду да он од сада шаље сваког дана поштоноше овој Команди да приме пошту тачно у три сата по подне. Све наредбе које се шаљу Суду општинском да их одма извршују, ако још једном приметим да Суд не изврши моје наређење, писара казнићу затвором, а председника новчано.

Судовима општинским издато је више наређења да се саопште, па то није ни досад Суд извршијо, стога наређујем да се све наредбе прогласе и изврше. III Со који оће продавати слободан је обрт и на осам дана пре треба да се јави овде Команди но што ће почети радити.[32]

Цена је у велико ако купи за 100 кила камените соли 40 круна, ситна со за кување и пециво 41 кр.[уна] 20 филера,[33] за фину со 41 кр.[уна] и 50 филера.

За велико купце за Драгачево [одређени су] Петар Николић и компанија.

Мали продавци у Драгачеву имају проценат 10% и то је камените соли цена кило 44 филера, ситне за кување и пециво 46 фил.[ера], за фину со 47 филера, по овој цени да продају малопродавци. Ови малопродавци више ако је од 30 километара пут даљина да уложе молбе код Крајс команде[34] у Чачку да им повиши цену.

Сви малопродавци морају имати латиницом написато цар.[ско] краљевска продаја соли, са грбом, а ово ће купити у Чачку готово. Све општине да јаве по једног човека који оће да продаје со до 11. априла ове год.[ине]. Сви малопродавци соли подлежу контроли, њима се имају покоравати и своје књиге показати и имају о распродаји књиге водити.

Све општине да ми јаве колико ектара има општински, црквени, сресни или државни пашњака, где спадају у круг општине и какви су пашњаци, јесу ли добри, чисти или са шумом. У општинске пашњаке или друге који оће своју стоку да пусти, те да напасе, да дође овој Команди, да по тарифи плати на свако грло, па кад плати, даће дозволу да може стоку напасати. Други без дозволе не сме стоку пуштати јер ће бити строго кажњен.

За лето платиће на један комад овце старе 50 филера, на један комад младе овце 25 филера, на 1 козу стару 1 круну, на једну младу козу 50 филера, на

32 Уз друге робе широке потрошње, со је од пролећа 1916. године била монополисани артикал (А. Митровић, *нав. дело*, 312).

33 Филер (гелер) је био стоти део аустроугарске круне.

34 Окружна команда.

свињче старо 1 круну, на младо 50 филера, на коња старог 7 круна, на ждребе 3 круне и 50 филера, на 1 комад говече старо 7 круна, на телад 3 круне и 50 филера.

Све земље за сигурно обрађивање даде се наредба така, да се изабере 6 одборника и председник општине најстарије међу њима и да ми јаве име изабратије.

Ови изабрати одборници имају дужнос да одређују људе да имање обрађују што пре и да контролишу њиов рад, затим да одређују да се ради онима који немају радника а ни волова за орање, а нарочито породицама оним који се не налазе код куће – домова. Који од одборника или људи не би послушали наређење ово, одма ће га председник овој Команди са актом упутити на казну за непослушност.

Сваке недеље да ми председник подноси извештај колико је поорато, а тако и колико није поорато и зашто.

Ово све општине да саопште на сазваном збору пред Судом општинским. Ако председник и писар народу не саопшти, биће строго кажњен председник и писар.

Командант ппуковник
[Потпис нечитак]

За Збор
Бр. 105

Извештај седмично шиљати недељом.

Реш.[ење]

Да Стеван Дуњић[35] шаље сваке недеље извештај.

14. 4. [1]916. г.[одине]
Каона
Пази на рок.

Председ.[ник] Суда
Мij.[аило] С. Пајовић

Изабрати су одборници и то:
Милан Бојовић за Брезовице
Маринко Парезановић [за] Каону
Раде Радовић[за] ``
Миљко Сарић [за] Милатовиће
Велисав Капларевић [за] Милатов.[иће]
Мића Кнежевић [за] Властељ.[ице]
Саопштено нам је данас, 14. априла 1916. год.[ине]

Милан Бојовић
Раде Радовић

[МИАЧ, ОК, К-5, бр. 36, рукопис]

35 Деловођа Суда Општине Каона (МИАЧ, О. К, К-5, бр. 188).

6. Тражење података о количини и квалитету обрадиве земље, ливада, пашњака, воћњака, винограда и шума

Етап[на] штац.[иона] ком.[анда] K. u. k. Etappenstationskommando
Бр. 71
11. априла 1916.
Гуча

Суду Општине каонске

Наређујем Суду томе да ми јави до 16. априла ове год[ине] колико та општина имаде ектара земље свега укупно, колико има земље ораће ектара, колико ливаде, колико пашњака, колико под воћњаком, колико под јабукама, орасима и под трешњама, каква је земља под воћњаком, колико има слабог воћњака а колико доброг, колико имаде земље под виноградом, и то под старом лозом и под америчком, колико имаде ектара под шумом приватни лица, колико под општинском, среском и државном ектара шуме.

Коман[дант] подпуковник
[Потпис нечитак]

[МИАЧ, ОК, К-5, бр. 194, рукопис]

7. Венчања, забрана продаје вуне и вунених ствари и обавеза сушења шљива

Ет[апна] шта[циона] ком.[анда] K. u. k. Etappenstationskommando
Бр. 84

Суду Општине каонске

Наређујем Суду томе да он саопшти ово наређење народу и прогласи.

Од господина гувернера генерала Србије[36] дошла је наредба од 14. априла ове 1916. год[ине] бр. 1796 да се ниједан момак који нема пуних 17 год[ина] не сме оженити нити се може девојка која нема пуних 15 год.[ина] у[д]ати.

Исто тако нико не сме за себе довести девојку ни удовицу у своју кућу док се не венча јер ако сазна да то когод учини, биће строго кажњен.[37]

36 Реч је о грофу Јохану Салис-Севису, првом гувернеру ВГГ-а, који се на овој дужности налазио од 3. јануара до 26. јула 1916. године. Заменио га је барон Адолф фон Ремен, који ће на овом положају остати све до краја рата (А. Митровић, *нав. дело*, 272, 273).

37 Једна од последица Првог светског рата, која је у сеоским срединама постала уочљива још у време његовог трајања, била је пораст броја раних» и «дивљих» бракова. Малолетни синови погинулих домаћина венчавани су старијим девојкама како би се обезбедила неопходна радна снага, или су родитељи девојака, због недовољног броја мушкараца стасалих за женидбу и страха да ће им кћери остати неудате а имање без мушког наследника, доводили у кућу малолетне зетове. Број „дивљих“ бракова је,

Лице ако које имаде да живи невенчано, свештеник ће одма доставити овој Команди зашто није венчато, а тако и општински суд.

Свештеник који би венчо млађе биће он кажњен. Наређује се Суду општинском да он попише у својој општини колико које лице имаде оваца и да ми тај списак пошаље до 1. маја ове год.[ине] и да саопшти сваком лицу да нико не сме са своји оваца вуну продати нити сме ма какве вуне ствари продати ван овог Среза.

Ако у овом Срезу имаде трговаца који имају вуне и вунене ствари, и њима саопштити да ником не смеду продати до даљег наређења ове Команде.

Вуну ни вунене ствари нико не сме продати ниједном лицу које нема одобрење од Команде милитер генерала из Београда, а које лице буде одређено за ову куповину вуне, општине ће бити извештене кад ће купац доћи.

Сва лица која имају вуне и трговци да јаве овој Команди до 1. маја ове год.[ине]. Судови општински подносиће ми сваког 1. и 16. месеца[38] извештај колико је који домаћин ошишао и колико вуне имаде.

Који од лица имаде или поднесе извештај лажан, или који вуну другом прода, биће кажњен 2000 круна или 6 месеци затвора. Које лице подкаже да је неко лице продало вуну или лажан извештај поднело, добиће пет насто награде.

Нека Суд саопшти свима лицима која имају своје пушнице за сушење шљива да их одма опреме јер ће шљиве морати сваки сушити зато што ће бити цена много велика сувим шљивама, а свака општина мора имати најмање 6 пушница.[39]

Сиротнима нека судови издају уверења који су болесни за лекарски преглед по доказу јавни исправа.

Исто тако нека Суд тај саопшти свима лицима која су поднела молбе за дозволу и продају дувана и соли да одма они дођу Команди овде у Гучу и јаве се.

Команд.[ант] подпук.[овник]
[Потпис нечитак]

[МИАЧ, ОК, К-5, бр. 198, рукопис]

8. Легитимације (путне исправе), ревизија пописа становништва и привремена забрана путовања у Смедеревски округ ради трговине

такође, у време рата порастао, а најчешћи разлог за то био је боравак законитих мужева на фронту или у интернацији (Б. Младеновић, *Породица у Србији*, 99, 100).

38 Треба: у месецу

39 Чачански округ био је познат по узгајању шљива, али је њихово сушење, кување пекмеза и печење ракије било од стране окупационих власти строго контролисано, а свака приватна иницијатива појединаца значајно ограничена (Б. Трифуновић, *Живот под окупацијом*, 118, 119).

Ет.[апна] шт.[ациона] ком.[анда] K. u. k. Etappenstationskommando
Бр. 100
20. маја 1916.
Гуча

Суду Општине каонске

Команда ова уверила је се да многа лица немају своје легитимације, а понека лица имају по две легитимације, па чак и то чине, дају по једну оном који нема, те се он са истом служи, а то не сме бити.

Да тога не би било, наређујем Суду томе да он сва лица мушка од 14 до 70 год.[ина] упути овој Команди на дан 6. јуна ове год[ине] у 8 сати пре подне, да им се издаду нове легитимације, које ће им важити за путовање по целом Округу чачанском и у оближње општине суседног округа, истог дана да понесу све своје старе легитимације и да предаду овде.

Шаље се Суду томе списак пописа људства становника да тај Суд препише и у исти уведе сва лица која су се приновила после пописа у овом списку. Суд ће отворити рубрике: име, презиме, село, занимање, година старости, кад је умрело које лице, а у примедби ставити ако је се које одселило где.[40]

Шаљу се Суду томе два прогласа, један због забране стоке да не сме бити близу пруге железничке да пасу, а други за одређивање страже по селима, да ове Суд прочита на збору општинском и селском, а Команду ову о пријему и извршењу извести.

Списак пописа људства Суд ће ми послати до 5. јуна ове год.[ине].

Нека Суд саопшти свима грађанима из те Општине да је путовање забрањено у Округ смедеревски у Паланку поради ма какве куповине до 5. јуна ове год[ине], а од 5. јуна за овај Округ дозвољено је путовање, само свако лице које жели путовати за овај мора се јавити овој Команди и уверење од Општине донети за шта жели путовати и колико имаде чељади у својој кући.[41]

Команд.[ант] подпуковник
[Потпис нечитак]

[МИАЧ, ОК, К-5, бр. 39, рукопис]

40 Председницима општина издата су упутства за попис, који је обављен у јулу 1916, али је прикупљање статистичких података о становништву обављано и касније. Нови попис требало је да се изврши у току 1918. године, али су ратна збивања прекинула послове који су у овом циљу били започети (*Исто*, 47, 135, 136).

41 Окупационе власти су строго контролисале цене животних намирница. Због тога су недостатак и скупоћа хране, највећим делом узроковани њеним константним реквизицијама у корист аустроугарске војске, терали народ да се сналази и прибегава недозвољеним облицима трговине. Смедеревски округ, чије је становништво развило обиман шверц са румунском страном, у току окупације је „представљао циљ свих појединаца који су кретали у куповину хране.“ Аустроугарске власти су и 1917. године скретале пажњу на овај проблем. Негодујући због потврда које су бројним лицима издавале општине, често и сами сремски заповедници, власти Гувернмана наглашавале су да само његово Одељење 5 сме издавати легитимације за куповину у другим окрузима, и да је „трговина са хлебним плодовима и млинарским производима уопште забрањена.“ (*Исто*, 97-101, 148; *Службени гласник...*, бр. 5, 15. V 1917).

9. Тражење пописа засејане летине

Етап[на] штац.[иона] команда K. u. k. Etappenstationskommando
Број 105
25. маја 1916. год[ине]
Гуча

Суду Општине каонске

Наређујем Суду, да ми пошаље списак засијате љетине, колико је засијато хектара пшенице, кукуруза, ражи, јечма, зоби, пасуља, кромпира, тикава, хељда, проје, лукова, крупника, детелине, ћетена[42], конопаља, сточје репе, колико имаде ливаде, колико пашњака, а колико није засијато и како је љетина напредна, ако није, зашто. У списку за свако засејано од усева да буде рубрика отворена. У истом списку. Овај списак да ми Суд пошаље до 29. маја ове године инаће казнити ћу председника. Нека ми Суд јави колико имаде у тој општини коприва и нека свакоме саопшти да добро чува и не сатире јер ће се куповати.[43]

Командант
[Потпис нечитак]

[МИАЧ, ОК, К-5, бр. 204, рукопис, тешко читљив]

10. Преглед кљусади и њихове опреме

Бр _____
12. јуна 1916.
Гуча

Суду Општине каонске

Наређујем Суду томе да он на дан 14. јуна ове год[ине] до 9 сати пре подне упути у Чачак по свом кмету сва кљусад са прибором Команди на преглед, изузимајући кобиле које имаду малу ждребад и које су готове да се ождребе, исто тако неће се упућивати ни ждребад испод три године, а остала сва.

Ако ма који не буде упућен, биће кажњени кметови.

Нека Суд тај одма уврсти на дужност Мијаила Пајовића пресед.[ника] пошто је дошао.

K. u. k. Etappenstationskommando [Потпис нечитак]

42 Лан.

43 Окупационе власти су за 1916. годину направиле табеларне прегледе обрадивог земљишта и засејаних култура у читавом Гувернману, са упоредним прегледом површина засађених житарицама у претходних 10 година (Б. Трифуновић, *Живот под окупацијом*, 106).

Да се упуте 14. т.[екућег] м.[есеца] сва кљусад за Чачак и да се у дужност [уведе] председ.[ник] Суда Мијаило Пајовић.

Бр. 194

Да кмет села Милатовића спроведе и упути сва кљусад одређеног дана.

[МИАЧ, ОК, К-5, бр. 40, рукопис]

11. Тражење списка обвезника I позива који бораве код својих кућа и предаја Команди букових и церових дрва

K. u. k. Etappenstationskommando
Суду Општине каонске

Наређујем Суду томе да ми он до 28. јуна ове године пошаље списак свију обвезника I позива који се налазе код своји кућа, и то име и презиме, занимање и под којим бројем имају објаве своје личне и у ком су пуку служили.

Исто тако наређујем Суду томе да он дотера овој Команди три[44] 3 фата дрва букови или церови до 30. јуна ове год[ине].

Суд тај да одма пошаље своје извешће тражено за шуме по наредби ранијој, с тим да ме извести зашто до сада није послао. За неизвршење ове наредбе казнићу кметове који не би свако лице из свога села пријавијо и одређена дрва дотерали, а тако и за вуну.

18. јуна 1916. год[ине] Командант ппуковник
Гуча [Потпис нечитак]

Тражи списак обвезника I позива до 28. т.[екућег] м.[есеца] и 3 вата дрва до 30. т.[екућег] м.[есеца].

Бр. 210
Реш.[ење]

Да кметови села поднесу списак обвезника I позива и извештај где су, при којој команди припадали и нумеру личне објаве, као и то:

Да кметови села Милатовића отерају у Гучу 1½ ват дрва и кмет села Властељица пола вата дрва, а кметови села Каоне и Брезовице 1 ват. Да се отерају 30. јуна т.[екуће] год[ине].

19. 6. [1]916. г.[одине] Председ[ник] Суда
Каона Мij[аило] С. Пајовић
Писар
Буд[имир]Томић

44 Реч *три* је уметнута између речи *Команди* и броја *3*.

Саопштено нам ово наређење. Владимир Драгићевић

Послат списак I позива команданту жандармерије у Дубац[45] 26. 6. [1]916. г.[одине], а у Гучу 27. 6. [1]916. г[одине].

[МИАЧ, ОК, К-5, бр. 142, рукопис]

12. Извештавање о сточним болестима

Бр. 256

K. u. k. Etappenstationskommando

Суду Општине каонске

Наређује се томе Суду да он сваки седам дана пошаље извештај овој Команди је ли се у тој Општини појавила каква зараза – болес у стоци и од каке болести болује. Ако који брав угине, Суд тај извештаваће сваки седми дан и од које је болести угинуло. То ће ми Суд слати уједно са раним седмодневним извештајем.

24. јуна 1916. год[ине] Командант ппуковник
Гуча [Потпис нечитак]

[МИАЧ, ОК, К-5, бр. 41, рукопис]

13. Радно време недељом, боравак у гостионицама и одржавање гробља

Број 1154

Свим опћинама! Бубњем прогласити

1) Недељни пођинак мора се точно обдржавати, дућани, трговине, радионице имаду се у 11 сати пре подне затворити, не смије се тада код затворених врата унутри радити.

2) Дангубљење по гостионама.[46] Дангублење по гостионама се строго

45 Док се у Чачку налазила Окружна жандармеријска команда, по срезовима су постојале жандармеријске постаје. Једна од важнијих налазила се у Горњем Дупцу (Срез Гуча), надлежна за више околних села. По општинама је имала издвојена одељења, од којих је једно било задужено за Општину Каона (Богумил Храбак, Чачак у доба аустроугарске окупације (1915-1918), у: *Вишевековна историја Чачка и околине*. Зборник радова са научно-стручног скупа одржаног 28. и 29. октобра 1994. у Београду, Београд, 1995, 159; Б. Трифуновић, *Живот под окупацијом*, 51, 52).

46 Окупационе власти нису дозвољавале беспосличење становништва, па ни боравак у кафанама у току радног времена. Радно способни морали су да раде, о чему се нарочито водило рачуна од јесени 1916. године, након лоших резултата жетве (Б. Трифуновић, *Живот под окупацијом*, 109).

забрањује. Младежи је до 18 година посјет гостионе уопће забрањен, осим када су на путовању. Одраслом становништву, дакле преко 18 година, дозвољен је посјет гостионе 3 пут дневно и то за време доручка од 5 сати јутром и за време обједа од 11 сати до 2 сата и од 6 сати после подне до 9 сати навечер то је до када се затвори. Сви органи службе сигурности имаду предстојеће наредбе (сеоске страже) строго надзирати. Прекршаје Команди пријавити, а особе овамо дотерати.

Казна до 10 дана затвора или 100 круна глобе у поновном случају ће се интернирати.

Гробље мора бити уредно, стока не сме да пасе у том погледу мора бит строги надзор.

Гуча, 22. VII 1916. Командант
[Потпис нечитак]

[МИАЧ, ОК, К-5, бр. 211, рукопис]

14. Поправка пушница за сушење шљива

Е. № 414 Р.

K. U. K. BEZIRKSKOMMANDO IN GUCA[47]

Свим опћинама

Упркос мојим строгим наредбама да се пушнице поправе, није ми ништа топогледно јављено. Још једном налажем, да се све пушнице до 28. аугуста поправе и овамо да се јави. У појединим опћинама имаде случајева, да људи употребљују пушнице за штале, магазе, ове људе мора се подучити, да их поправе, јер ћу бити присиљен, да казним, а и обћина мора учинити, да их осјетљиво казни. Овогодишња берба шљива мора се само за сушење употребити и за кухање пекмеза. Преседници се морају бринути, да све пушнице у најкраћем року буду готове, јер ће бити опћина новчном казном кажњена од 500-1000 к.[руна] Сухе шљи[ве] ће се најбоље плаћати.

[...августа 1916. године] Гуча Командант
[Потпис нечитак][48]

[МИАЧ, ОК, К-5, бр. 42, рукопис]

47 Среска команда Гуча, назив који исписан на овом печату, први пут је употребљен у документу од 18. априла 1916, али ће печат са натписом Етапне команде бити употребљаван до јула исте године.

48 Папир на дну је пресечен, због чега је последњи ред текста тешко читљив. Месец и година се једва могу назрети, али је документ, свакако, послат пре 28. августа. Командантов потпис је уметнут у текст изнад.

15. Принудни откуп коза и говеда у Гучи

K. U. K. BEZIRKSKOMMANDO IN GUCA
Број 633 П

Општинском суду Каона

На дан 2. октобера у 8 сати ујутро имаде се дотерати 10 комада најљепши коза и 2 комада јараца у Гучу, где ће бити купљено.

На дан 3. октобера у 8 сати пре подне мора се дотерати говеда на чаршију у Гучу и то 60 комада, које ће купац по цени купити. Свако говече мора 200 кила тешко бити.

Ако не буде све то дотерано, бити ће реквирирано и неће се платити. За Београдске новине[49] нека се паре пошаљу.

Гуча, 30. 9. 1916.

Командант
[Потпис нечитак]

Говеда и козе за Гучу упутити 2. и 3. окт.[обра]

Бр. 432
Р.[ешење]

Да село Милатовићи даду 30 говеди, Каона 11 говеди, Властељице 10 говеди, а Брезовице 9 комада говеди. Предње саопштити кметовима.

1/10. [1]916. год.[ине]
Каона

Пресед[ник] Суда
Мij.[аило] С. Пајовић

Драгољуб Корићанац
Велимир Милићевић
Владимир Драгићевић
Јован Аврамовић
Петар [Милић?]

[МИАЧ, ОК, К-5, бр. 43, рукопис]

16. Државни порез и предаја вуне

K. U. K. BEZIRKSKOMMANDO IN GUCA

49 Службени лист окупаторских власти, који је у Београду излазио од децембра 1915. до краја октобра 1918. године (Б. Младеновић, *Град у аустроугарској окупационој зони*, 155).

Бр.

Суду Општине каонске

Томе је Суду саопштено колико имаде платити пореза државног.

Ова пореза има се платити према непосредној порези и то Општински суд имаде саставити списак свије лица која имају свог имања на које порез плаћају.

У непосредну порезу улази изкључиво земљиште и на радње која је пореза била, затим треба по непосредној порези разрезати ресто и допунити колико треба прирезом до измирења тражене суме и то на сигурну стопу непосредног пореза, тај разрез мора бити правилан и свако лице засебно да буде задужено, а по извршењу наплати да се одужи као и раније што је рађено, наплату пореза одма да вршите.

Списак разр.[езане] порезе у препису да ми се пошаље у року од 15 дана.

11. окт[обра] 1916. год[ине] Команд[ант] подпуковник
Гуча [Потпис нечитак]

Нека Суд тај одма, а то је 13. овог месеца до 8 сати пре подне донесе и преда овој Команди сву вуну што је жандармерија одузела и што је тај Суд прикупијо, за неизвршење ове наредбе казнићу преседника.

11. 10. 1916. год[ине] Команд.[ант]
Гуча подпуков[ник]

[МИАЧ, ОК, К-5, бр. 216, рукопис]

17. Предаја сена, нумерисање кућа, молбе општина у случају немогућности покривања издатака, предаја дрва, забрана ношења и одузимање шајкача, предаја папира, попуњавање формулара о вуненим стварима и забрана клања свиња

K. U. K. BEZIRKSKOMMANDO IN GUCA

Svim općinama

I) Seno svojevremeno uzapčeno od žandarmerije pripada glasom Generalne zapovjedi obskrbnoj koloni u Požegi. Kada se jedna kolona te komande u općini pojavi, imade jedan kmet cijelo prekobrojno seno predati i pokazati gde se isto nalazi. Kod tovarenja pripomoćan biti. Svaki izgred u tom pravcu kazni se strogo i to krivac kmet ili presednik.

II) Podjedno se šalju spisci o numerisanju kuća sa strogim nalogom, brojeve kontrolirati i ako bude pogreška, ispraviti i ispravljene spiskove do 25. o.[vog] mj.[eseca] ovoj Komandi povratiti.

III) One općine, koje sa 50% prirezom na izravni porez po zemljištu ne bi mogle izdatke pokriti, imadu osnovane molbe, adresirane na Generalnu guberniju, prema opštinskom zakonu, ovoj Komandi najdulje do 25. o.[vog] mj.[eseca] podneti.

IV) Broj oteratih u Čačak, prema mog usmenog naređenja, drveta orahovih, jasenovih, brestovih, u dužini od 2 metra a u prečnik od 30 cm, Sud će mi podneti izveštaj svakog 9, 19. i 30. svakog mjeseca.

V) Generalna gubernija strogo je zabranila nošenje šajkača, te se imadu iste od ljudi oduzeti.[50]

Izvršenje te naredbe ovamo javiti.

VI) Sav papir (artiju) koja se nalazi u općinskom sudu i kod drugih lica u školama imade se odmah u Čačak odvesti. Izvršenje te naredbe do 30. o.[vog] mj.[eseca] javiti.

VII) Općinama izdati blanketi o vunenim stvarima imadu se ispunjeni do 25. o.[vog] mj.[eseca] ovamo poslati.

Guča 19. XI 1916.

Komandant

Odmah kroz bubanj proglasiti

Klanje svinja u svima mjestima je strogo zabranjeno do daljnje naredbe samo dozvolom ove Komande, tko se protivi ovoj naredbi biti će interniran. Meso i mast zaplenjena.

Komandant
[Потпис нечитак]

[МИАЧ, ОК, К-5, бр. 46, рукопис]

18. Забрана клања свиња без дозволе и њихово одвожење у Чачак, састављање списка лица која немају хране и заказивање доласка општинских председника и кметова у Команду

Broj 1077 P.

K. U. K. BEZIRKSKOMMANDO IN GUCA

Svima općinama

U savezu sa naredbom broj 985 P. od 19. 11. naređuje se:

Klanje svinja bez dozvole zabranjeno je. Oni ljudi, koji hoće klati svinje, moraju kod žandarmerije zaiskati cedulju o težini odnosnog svinjčeta, te s tom ceduljom kod Bezirkskomande dozvolu zatražiti.

50 Непуних месец дана касније забрањено је ношење српских униформи и капа свима осим српским ратним инвалидима (сакатим), уз одговрајућу дозволу. Непоштовање ове наредбе санкционисало се казном затвора до 14 дана, а у поновљеном случају интернирањем (*Службени ūласник ц. и кр. Окружноī заūовједнишūва у Чачку,* год. I, бр. 5, 15. XII 1916).

Općina mora sve svinje od 60 kila pa dalje na dan 22. o.[vog] mj.[eseca] u Čačak oterati i spisak ovoj Komandi do istog datuma poslati. Za točnost spiskova ostaju kmetovi odgovorni. Žandari će ovu naredbu kontrolisati. Prekršaj ove naredbe kazni se sa 3-6 mjeseca zatvora.

Pošta će se od ponedeonika u 9 sati pre podne deliti.

Općina imade poslati spisak onih lica koja nemaju sada hrane, tj. koji nisu ništa sijali, ime prezime, kućni broj i koliko lica imade u kući na hrani. Poslati do 20. o. [vog] mj. [eseca].

Predsednik i svi kmetovi imadu u sredu, tj. 20. o. [vog] mj. [eseca] u 9 sati ovoj Komandi doći.

Guča, 16. 12. [1916.] Komandant

[Потпис нечитак]

[МИАЧ, ОК, К-5, бр. 47, рукопис]

19. Тражење извештаја са статистичким и другим подацима везаним за општину

K. U. K. BEZIRKSKOMMANDO IN GUCA

Бр.

Суду општине

Наређујем Суду да ми он поднесе тачан следећи извештај и пошаље по свом писару да ми лично предаде на дан 1. јануара 1917. год[ине] у 8 сати пре подне, и то:

1. Која је железничка станица тој општини најближа
2. Која је централна пошта тој општини најближа
3. Колико имаде у тој општини становника 1826[51]4. Колико имаде домова
5. Колико имаде деце мушке, а колико има деце женске која би требала у школу да иду
6. Где школа постоји у тој општини и 7. Колики је школ.[ски] прирез
8. Колико та општина има запрега кола и волова
9. Има ли општина своју зграду, имања непокретног и покретног и у чему се састоји
10. Колико општина има часника
11. Има ли полицаје, ноћне чуваре, пољске чуваре, прегледача мртваца, огледача меса и други особа
12. Колико општина имаде становника који се хране од свог земљоделског рада, а колико што се хране а не баве земљод.[елством]

51 Дописано накнадно.

13. Којој црквеној општини припадају грађани
14. Колику је порезу и непосредну на земљиште, зграде и радње та општина пре рата плаћала и колики је по тој порези бијо општински прирез разрезан
15. Колики је сада непосредни порез разрезан, а колики је прирез сада разрезан.

Свака тачка да буде правилно попуњена и писари горњег дана лично да донесу, који не би дошо, биће кажњен затвором.

29. децембра 1916. год[ине] [Потпис нечитак]
Гуча

[МИАЧ, ОК, К-5, бр. 48, рукопис]

20. Мере заштите од опасних зликоваца

Poverljivo!
K. U. K. BEZIRKSKOMMANDO IN GUCA

Svima općinama

U zadnje vrijeme množe se slučajevi krađa i to od nekoliko zlikovaca, koji moraju zasluženoj kazni privedeni biti, jer isti zlikovci sa njihovim nedjelima prave cijeli srez opasnim. – Blagostanje sreza, tj. naroda leži na srcu upravne vlsti, te ne može dozvoliti da od poštenog naroda, koji svojom mukom i znojem zaštedi novac, od ovakovih izroda otet bude, te neće mirovati dok se isti zasluženoj kazni ne privedu. Zato treba ali pomoći stanovništva, te se slijedeće određuje: svaki onaj, koji imade novca, imade da noći u pokrajnoj zgradi, jedan član obitelji da noći vani u dvorištu, zgrade da se zaključaju. Na najmanju sumnju imade jedan član neopaženo otići do seoske straže, koja odmah javi žandarmeriji, te pazi kretanje zlikovaca, dok žandarmerija ne dođe. Naročito jamci imadu se starati, jer će mi oni za svaki prekršaj odgovorni biti, te imadu upute radi u ponedeonik, a ne kako je naređeno u nedelju, ovoj Komandi sa presednicima doći. U općini Dubac, Luke, Lisa i Kaona imade se broj jamaca povećati. Presednik imade u dogovoru sa žandarmerijom (zapovjednikom nadležne oružničke postaje) te jamce izabrati u ponedeonik da budu sa ostalima ovđe.

Guča, dne 1. VIII 1917.

Komandant
[Потпис нечитак]

[МИАЧ, ОК, К-5, бр. 246, рукопис]

21. Предаја свиња и неизвршавање наредби Команде од стране општинских власти

K. U. K. BEZIRKSKOMM[ANDO][52]
1543 I

Svima opštinama

Sreska komanda je bila naredila u ponedeonik svima predsednicima da moraju oterati određeni broj svinja u Čačak i to:

Opštine	Svinje za priplod	Svinje za klanje	
Dljin	1 krmača	6	
Dubac	1 krmača	8	
Dučalović	1 vepar	11	
Goračić	1 krmača	17	
Grab	1 vepar	7	
Guča	1 krmača	17	
Kaona	1 krmača	11	
Kotraža	1 vepar	12	
Kravarica	———	14	
Krstac	1 vepar	3	
Lisa	1 krmača	10	
Luke	1 vepar	7	
Mirosaljci	1 krmača	14	
Prilipac	1 krmača	7	
Tijanje	1 krmača	7	
Viča	1 krmača	10	

Svinje za priplod trebale su biti 31. X, to jest danas, a svinje za klanje još 25. X trebali su biti u Čačak predati.

I ovu naredbu opštine nisu htele izvršiti. Potom naređujem da svi predsednici moraju sobom sve svinje oterati koliko je kome određen broj u Čačak na dan 2. novembra i moraju se javiti kod gosp.[odina] majora Simića sa spiskom ovih svinja.

Moraju se svi predsednici[53] koji dobiju ovu naredbu sutra javiti zajedno sa donosiocom ove naredbe ovoj Komandi.

U poslednje vreme naredbe niste hteli svršavati (slušati), ali sad ubuduće ako

52 Текст са печата није комплетан јер је папир документа на овом месту поцепан.

53 У тексту је реч *председници* прецртана, а изнад ње је дописана реч *кметови*.

budne tako ja ću postupiti drukčije kako najgore može biti.

Guča 31. X 1917. Komandant
8 sati uvečerSeehof [нечитко]

C[arskoj] i K[raljevskoj] Becirkskomandi[54]

Guča

Po vašoj naredbi naredijo sam da se 25. prošlog [meseca] oteraju svinje i to:

1.	Selo Kaona	3	komada
2.	`` Brezovice	1	``
3.	`` Vlasteljice	2	``
4.	`` Milatovići	5	`` , svega 11 komada

Od ovih predali [su] Kaona 3 komada, Vlasteljice 1 kom.[ad]. A jedan nije primljen. Brezovici nije primljen, Milatovići nisu predali. Upućuje se kmet da podnese izveštaj.

Preduzo sam da sutra budu svinje [poslate] u Čačak.

1.novem.[bra] 1917. god[ine] Presednik Poglavarstva[55]
Kaona Pajović Mijailo

[МИАЧ, ОК, К-5, бр. 57, рукопис]

22. Наплата предатог бакра и вуне

K. U. K. BEZIRKSKOMMANDO IN GUCA

Svima opštinama

Naređuje se opštinama, da u ponedeljak 24og ovog meseca, donesu presednici spiskove, tj. samo oni koji imaju kvite, radi naplate kod ove Komande bakra i vune.

Novac će da prime samo oni koji su imenovane artikle predali, a ne što je rekverirano, u spisku navesti kada je bilo predano.

Guča, dne 22. XII [1]917. Komandant
Seehof [нечитко]

[МИАЧ, ОК, К-5, бр. 61, рукопис]

54 Наредни текст исписан је црним мастилом.

55 Поглаварство општине, хрватски назив који је требало да из употребе избаци српски назив Суд општине, није успео да се наметнте у потпуности (Б. Трифуновић, *Живот под окупацијом*, 45).

23. Сакупљање сена

K. U. K. BEZIRKSKOMMANDO IN GUCA

Svima opštinama

Naređuje se da svaka opština što je god u mogućnosti, sakupi svo seno i otera u svoj senjak. Svaka opština da napravi spisak i presednik ima doneti u ponedeljak 31. ovog meseca i to: koliko se može sakupiti sena, slame i šaše od kukuruza do 31og.

Upozoruje se opštini, da ako se ne skupi dovoljno sena itd, biće rekverirano, koje se neće platiti.

Guča, dne 27. XII [1]917. Komandant
Seehof [нечитко]

[МИАЧ, ОК, К-5, бр. 62, рукопис]

24. Предавање жита

K. U. K. BEZI[RKSKOMM]ANDO GUCA

Kaona

Svima opštinama

Predavanje žita ubuduće se činiti sledeće:

Svega Opština ima da preda	Opština predala dosad	Koliko ima još da preda
40448	7948	32500

Predavati se ima: pšenica, raž, ječam, zob, kukuruz, pasulj i kupus.

Opštine koje nemaju dovoljan broj kola, moraju ova kola osigurati, da bi se moglo žito oterati. Ljudima dati potvrdu, da se to žito od Opštine za državu predaje i najbolje će biti ako se žito preda odmah Opštini, a Opština otera dalje za Čačak, jer će se posle 1og januara rekverirati svo žito, koje se nalazi kao suvišak hrane kod stanovništva.

Konficirano žito će se bezplatno oduzeti, ako nema potvrdu da je za državu.

Guča, dne 27. XII [1]917. Komandant, Seehof [нечитко]

[МИАЧ, ОК, К-5, бр. 261, рукопис]

25. Предаја говеда и телади за Војну кланицу у Београду

K. u. k. Bezirkskommando Guča
№ 8

Opština
Kaona

Guča, 28. dec.[embra] 1917.

U Čačku će biti dne 5. I 1918. u 9 sati pre podne komisija za primanje goveda, gde imade opština na 15 govedi komada 6 kom.[ada] teladi predati, koja su opredeljena za Vojnu klanicu - Beograd.[56] Opština ima opredeljena za to gov.[eda i] tel.[ad] po jednom poverljivom čoveku taj dan u Čačak poslati, koji će ih komisiji predati, koja će dole priležeću potvrdu ispuniti i potvrditi. Opština neka ovu potvrdu u roku od 3 dana po predaji gov.[eda i] tel.[adi] Becirkskomandi preda, da se ista overi, da je nalog izvršen. Gde se predaja neće u redu provesti, moraće se ubuduće predsednik lično za goveda za ubijanje predavati.

5. I 1918. god.[ine] [Потпис нечитак]

Čačak

15 govedi i 6 teladi
Br. 468[57]

Raspored -	goveda	teladi
Milatovići	6 gov[eda]	3 t.[eladi]
Kaona	4 ``	1 ``
Vlasteljice	3 ``	1
Brezovice	2 ``	1

30. 12. [1]917. Presed.[nik]
Kaona Pajović
Kaona predala 3 govedi.

[МИАЧ, ОК, К-5, бр. 145, рукопис]

56 Након ратних разарања, аустроугарске власти су обновиле само оне погоне прерађивачке индустрије који су њима били неопходни. Тако је поправљен један погон кланице у Београду, који је коришћен за товарење свежег и сушеног меса за потребе окупатора, с тим што му је придодат млин за искоришћавање изнутрица и отпадака (Б. Младеновић, *Град у аустроугарској окупационој зони*, 85, 86).

57 Текст који следи писан је графитном оловком.

26. Достављање спискова теглеће стоке

K. u. к. Bezirkskommando Guča

Broj 1901/1917

Svima općinama!

Naređuje se strogo da Opština najdocnije do 11. o.[vog] mj.[eseca] pošlje ovoj Komandi (u Guči) spiskove tegleće stoke kako je niže naznačeno (samo celokupnu sumu za svako selo).

Tegleća stoka preko 3 godine

opština	selo	komada			primedba
		bik	volovi	krava	

Guča, dne 5. I 1918.

Za komandanta
[Потпис нечитак]

[МИАЧ, ОК, К-5, бр. 265, рукопис]

27. Наредба о почетку орања онима који нису ангажовани на другим пословима

K. U. K. BEZIRKSKOMMANDO IN GUCA
No 188/918.

Svima opštinama,

Sud ima saopštiti svima onima koji nisu određeni da vuku seno, pekmez itd. da odmah počnu orati svoje njive, polja itd, da bi ovo bilo u mesecu februaru gotovo. Ako uhvati žandarmerija da stoka ne radi, biće gazda najstrožije kažnjen.

Svaki presednik ima javiti na sedmici koliko je do sada urađeno.

Guča, dne II [1]918.

Komandant
[Потпис нечитак]

[МИАЧ, ОК, К-5, бр. 64, писаћа машина]

28. Смена кулучара на раду у Чачку

K. U. K. BEZIRKSKOMMANDO IN GUCA
No 15/918.

Svima opštinama,

Strogo se naređuje opštini, da do 18. ovog meseca mora se poslati smena svima onima kulučarima koji su pre mesec dana na radu u Čačku, a opština zna koliko je na broju, da bi svaki dobio smenu.

Jedan kmet ima predati sve kulučare iz svoje opštine u Čačak sa spiskom.

Za neizvršenje ili nepravdu odgovara taj Sud.

Guča, dne 18. II [1]918. Komandant

[Потпис нечитак]

[МИАЧ, ОК, К-5, бр. 66, писаћа машина]

29. Услови за печење ракије од џибре

K. U. K. BEZIRKSKOMMANDO IN GUCA
E. No 845/918.

Svima opštinama,

Opštinama se naređuje sledeće:

Svaka opština ima svu svoju džibru od ljudi pokupiti i kod opštine smestiti, a na šta će dobiti od Finansije u Guči dozvolu za pecivo iste. Ako koji od građana ima mnogo džibre, taj će peći kod svoje kuće, gde će od opštine dobiti jedan kazan, kao i dozvolu od Finansije za pecivo iste, a manjina će se sva peći kod opštine.

Opština ima o ovome napraviti jedan spisak i poslati ovoj Komandi u Guču do 1. marta, i to u spisku navesti: ko koliko kg džibre ima.

Presednik ima svu ispečenu rakiju iz svoje opštine doterati kod ove Komande u Guču.

Ko nema dovoljan broj buradi, taj može dobiti sa kvitom kod E. F. Z.[58] u Čačku. Za svoju ličnu burad svaki će naplatiti u Čačku. Drva što je rakija pečena, kao i burad, rakija, sve će se ukupno isplatiti kod E. F. Z. u Čačku. Od 100 kg džibre, mora se ispeći 15 litara.

Ko se posle ovoga uhvati da peče rakiju, biće presednik, kao i vlasnik te rakije kažnjen globom u sumi od 2000 kruna i zatvorom od 8 meseca.

Guča, dne 24. II [1]918. Komandant

[Потпис нечитак]

Primljeno 26. februara 1918. g.[odine][59]

Da kmetovi sela podnesu odma izveštaj.

58 Die K. und k. Ernte-Verwertungs-Zentrale (EVZ), Централа за искоришћавање жетве (види уводни текст).

59 Текст који следи писан је на полеђини акта црним мастилом.

Presed.[nik] Poglav.[arstva]
Pajović

Danas kmetovi sela Kaone, Milatovića, Vlasteljica i Brezovica izjaviše da jamče da u njihovim selima nema nimalo džibre.

27. II [1]918. g.[odine] Kmetovi
Kaona Marinko Parezanović

C.[arskoj] i K.[raljevskoj] Becirskomandi

Guča

Prema izjavi kmetova sela, izveštavate se da u ovoj opštini nema džibre.

27. februara 1918. g[odine] Presed.[nik] Poglavarstva
Kaona Pajović Mijailo

[МИАЧ, ОК, К-5, бр. 68, писаћа машина, текст на полеђини акта у рукопису]

30. Предаја новца за куповину г**аса**

K. U. K. BEZIRKSKOMMANDO IN GUCA

Svima opštinama,

Naređuje se presednicima, da u petak, 1. marta ove godine, kada će i sedmica biti, donese svaki presednik za svoju opštinu 500 kruna, za jedno bure gasa, a koji će novac predati ovoj Komandi.

Guča, dne 25/II [1]918. Komandant
[Потпис нечитак]

[МИАЧ, ОК, К-5, бр. 70, писаћа машина]

31. Повратак са одсуства кулучара који су радили на путу Чачак-Овчар

K. U. K. BEZIRKSKOMMANDO IN GUCA

Svima opštinama,

Naređuje se opštinama sledeće:
Svaka opština ima odmah uputiti iste kulučare, koji su bili na radu na putu Čačak-Ovčar, a koji su dobili osustvo, te su bili kod svojih kuća.

Opština ima samo iste ljude, koji su pre bili, uputiti na isto mesto.

Za nedolazak istih biće presednik najstrožije kažnjen.

Guča, dne 27. II [1]918. Komandant

[Потпис нечитак]

[МИАЧ, ОК, К-5, бр. 69, писаћа машина]

32. Наредба о кошењу ливада и прикупљању 1500 метара сена за извоз

K. U. K. BEZIRKSKOMMANDO IN GUCA
E. Broj 1050/1918.

Svima opštinama,
(Opštinskom sudu)
Kaona

Guča, dne 2/V [1]918.

U ovoj godini imade ta opština 1.500 m sena za izvoz pribaviti.

Usled toga, naređuje se sledeće:

Kosidba ima se početi onda, kada trava u livadama počinje cvasti tako, da danom 30. juna nijedna livada nepokošena ostane.

Svaki sopstvenik imade seno spremiti i za izvoz prirediti.

Opština imade za svako selo odrediti nekoliko poverljivih lica, koja će sporazumno sa presednikom kosidbu livada i spremanje sena kontrolisati. Ta određena lica imadu se pismeno ovoj Komandi prijaviti.

Livade koje nemaju uživaoca i ne mogu se usled toga pokositi, imade opština odmah ovde prijaviti.

Dovoz sena od pojedinog sopstvenika ka senjak sabiralištu, biće nakon kosidbe određen.

Pašnja stoke po livadama počev od današnjeg dana strogo se zabranjuje. Opština ima za pašnju stoke odrediti kršine i šikare, koje nije za košenje.

Ko bude radijo protiv gornjih naređenja, biće kažnjen sa 2000 kruna i 8 meseci zatvora.

Komandant

[Потпис нечитак]

[МИАЧ, ОК, К-5, бр. 71, писаћа машина]

Резиме

У току већег дела Првог светског рата, од фебруара 1916. до октобра 1918. године, Чачански округ се налазио у саставу аустроугарске окупационе зоне. Царско-краљевски војни генерални гувернман у Србији, како је гласио њен службени назив, имао је војни карактер и био је непосредно потчињен Врховној команди. На челу Гувернмана налазио се војни генерални гувернер, кога је постављао лично цар, док је цивилни комесар мађарске народности био задужен за цивилна питања.

Окупирани Чачански округ састојао се од седам срезова, који су се даље делили на општине. У саставу Среза Гуча се, поред осталих, налазила и Каонска општина, састављена од села Каоне, Брезовица, Властељица и Милатовића. Окупациона Среска команда у Гучи је овој, а највероватније и другим општинама на својој територији, од 1916. до 1918. године слала наредбе које представљају веома важан историјски извор, нарочито ако се има у виду слаба сачуваност архивске грађе из овог периода.

Да би што ефикасније организовала своју власт и остварила контролу становништва, Среска команда у Гучи је од општинских власти тражила прикупљање разних статистичких података. Они су се, у првом реду, односили на бројно и материјално стање поданика и саме Општине. Аустроугарске власти је интересовала свака промена броја становника, њихово кретање, старосна структура, занимање и имовински статус, на основу чега су рађени пописи становништва и њихове имовине, издаване легитимације (путне исправе), разрезиван порез, општински прирез и слично. Прикупљени подаци су властима служили и за организовање кулука становништва, очување реда и поретка у Срезу, а нарочито за спровођење реквизиција пољопривредних производа. Оне су у Срезу Гуча, који је сматран једним од богатијих у Чачанском округу, вршене немилосрдно, што се види из бројних наредби Среске команде о предаји стоке, житарица, сена, дрва, коже, вуне и других добара. Производња ракије, пекмеза и сувих шљива била је строго контролисана, док су за трговину монополисаним артиклима, попут соли и дувана, издаване концесије. На тај начин је целокупна окупациона управа представљала безобзирно искоришћавање привредних богатстава Србије у корист Аустроугарске Монархије, о чему сведоче и сачувана документа Општине Каона.

Mr OLIVERA MILOSAVLJEVIĆ

THE ORDERS OF OCCUPYING COUNTY AUTHORITIES IN GUČA ADDRESSED TO THE MUNICIPALITY OF KAONA FROM 1916 TO 1918

SUMMARY

During a good part of the First World War, from February 1916 to October 1918, the Region of Čačak was within the Austro-Hungarian occupying zone. The Imperial-Royal Military General Government in Serbia, which was its official name, had a military character and was directly subordinate to the General Headquarters. At the head of the Government there was the military general governor, who was appointed by the Emperor himself, while the civil commissar of Hungarian nationality was in charge of civil issues.

The occupied Region of Čačak consisted of seven counties, which were divided into municipalities. Within the County of Guča, besides the others, there was the Municipality of Kaona, which consisted of the villages Kaona, Brezovica, Vlasteljica and Milatovići. In this municipality, like in other municipalities in its territory from 1916 to 1918, the Occupying County Command in Guča sent the orders which present a very important historical source, especially if we take into account the badly preserved documents from this period.

In order to organize its authority more efficiently and to realize the control of the people, the County Command in Guča asked for collecting various statistic data from the municipal authorities. They referred, in the first place, to the statistics and financial situation of the inhabitants and the Municipality itself. The Austro-Hungarian authorities were interested in every change of the number of inhabitants, their movements, age structure, professions and property status, which was used for making census of the inhabitants and their property, issuing passports, imposing taxes, etc. The collected data served the authorities to organize unpaid forced labour of the inhabitants, to keep law and order in the County. The special attention was paid to demands for agricultural products. They were made cruelly in the County of Guča, which was considered to be one of the richest in the Region of Čačak. It can be seen in numerous orders of the County Command about giving cattle, cereals, hay, wood, skin, wool and other goods. The production of brandy, jam and dried plums was strictly controlled, while for the trade of monopolist articles, like salt and tobacco, concessions were obtained. In this way, the whole occupying authorities represented ruthless exploitation of natural resources of Serbia for the benefit of Austro-Hungarian Monarchy, which can be testified by the saved documents of the Municipality of Kaona.

УДК: ?????????

МИЛОМИРКА АЏИЋ
архивски саветник
Међуопштински историјски архив Чачак

ОДЛИКОВАЊА РАДОМИРА К. ЦВИЈОВИЋА ОД 1912. ДО 1918. ГОДИНЕ

АПСТРАКТ: Учитељ Радомир К. Цвијовић учесник је ослободилачких ратова 1912 - 1918. После завршетка Балканских ратова кратко време је службовао као учитељ у селу Лучани. На позив отаџбине почетком Првог светског рата поново облачи војничко одело. Августа 1914. године мобилисан је у X пешадијски „Таковски“ пук. За свој подвиг у борби на положају Голема Гарина 1915. добио је чин мајора и орден Карађорђеве звезде са мачевима IV реда.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Радомир К. Цвијовић, Карађорђева звезда, ратне операције, X пук, Албанска споменица, Албанија, Голема Гарина

Радомир К. Цвијовић рођен је у селу Дучаловићи срез Драгачевски 26. марта 1879. године[1]. Први и други разред основне школе завршио је у селу Тијању. Ученик чачанске Гимназије био је у периоду 1890-1895, где је завршио пет разреда. Учитељску школу уписао је у Београду, да би после доношења Указа Краља Александра Обреновића о премештању ове школе из Београда у Алексинац наставио школовање. Матурирао је 1. јуна 1899. године.[2] Његово прегалаштво и ангажовање огледа се у широком спектру делатности. Преко тридесет година бавио се просветитељском делатношћу, био је школски надзорник, резервни пешадијски потпуковник, оснивач Дљинске земљорадничке задруге и народни посланик у скупштинском сазиву 1938. године.[3]

Радомир К. Цвијовић је за учешће у ратним операцијама од 1912. до 1918. године више пута одликован. Као војник је два пута прешао Албанију у Балканским ратовима, а касније и у Првом светском рату.

1 МИАЧ, Матична књига рођених 1872-1889; манастир Свете Тројице, 64, бр. уписа 30.

2 Миломирка Аџић, Белешка о породици Цвијовић, *Изворник,* бр. 16-17, Историјски архив Чачак, 2001, 141-149

3 Коначни резултати избора и имена посланика од 11. децембра 1938, објављени у *Политици* 11. јануара 1939. под редним бројем 198. из среза драгачевског изабран је Радомир Цвијовић, школски надзорник у пензији из Чачка.

После почетних успеха у борбама на Церу и Колубари 1914. године, наступа свакако најтежа година у ратовању српске војске 1915. Не желећи да признају капитулацију у избеглиштву су били краљ Петар, регент Александар, влада, Народна скупштина и војска. Прелазак преко Албаније однео је много жртава. Негативан демографски тренд кретања становништва Србије током Првог светског рата представља највећи поразни биланс Србије, поред војног и државног слома 1915. У Чачку је по попису из 1910. живело 5.671 становник а у списку направљеном фебруара 1919. пописан је нешто мање од 4.800 грађана. Ако се претпостави да је пред сам рат Чачак наставио са снажним прирастом становништва са почетка века, можемо закључити да је у Чачку 1919. било мање преко хиљаду становника (могуће читавих 20%) у односу на 1914, што је очигледно последица рата и окупације. [4]

У знак сећања на повлачење српске војске преко Албаније регент Александар је 5. априла 1920. године установио Споменицу за верност отаџбини 1915, која је познатија као Албанска споменица. На ову споменицу имала су права сва лица која су се налазила на војним дужностима, а прошла су Албанију као и чланови страних мисија који су се са српском војском повлачили кроз Албанију. Указом од 6. новембра 1921. године одликовано је 142.148 разних припадника српске војске (официри, подофицири, каплари, редови, свештеници и обвезници чиновничког реда).[5] Један од њих је био и Радомир К. Цвијовић. Повељу је 23. новембра 1921. године потписао Канцелар Краљевског Ордена Ђенерал Павле Јуришић Штурм[6].

4 Богдан Трифуновић, *Живот под окупацијом,* Чачак, 2010, 133-134.

5 Душко Грбовић, Одликовања Краљевине Србије и Краљевине , Срба, Хрвата и Словенаца установљена поводом Првог светског рата из збирке Завичајног музеја у Јагодини, *Корени* VI, Историјски архив Јагодина, 2008, 82.

6 Павле Јуришић Штурм (1848-1922) је рођен у Пруској, пореклом је био Лужички Србин. Био је командант славне Треће српске армије у Првом светском рату.

Његово Величанство

АЛЕКСАНДАР I.

по милости Божјој и вољи народној

КРАЉ СРБА, ХРВАТА и СЛОВЕНАЦА

Благоволео је указом Својим од 6. Новембра, 1921 год. Бр. А. № 4922, на предлог Министара Војног и Морнарице, а на основу Указа од 5. Априла, 1920 год. Бр. А. № 15155, за верности Отаџбини 1915 год. одликовати Свога рашког друга:

резервни официр аутомобилске јединице

Цвијовића К. Радомира

Албанском Споменицом,

шаљу му овим потврђује.

Бр. К.О. № [redacted] 7517

23. Новембра, 1921 год.

у Београду

Секретар

Канцеларије Краљевских Ордена

За Ђ. Г. Гарашин

Канцелар Краљевских Ордена

генерал:

Пав. Ђурић

Регент Александар је својим Указом од 14. јануара 1918. године[7] одликовао резервног пешадијског капетана Радомира К. Цвијовића Златном медаљом за храброст и пожртвовање у току Балканских и Првог светског рата. Медаља за храброст познатија као медаља Милоша Обилића установљена 1913. године, на предлог Краља Петара I Карађорђевића. Њоме су одликовани појединци за велику личну храброст на бојном пољу у рату са Бугарском. Додељивана је у два степена (златна и сребрна). Припадници краљевске војске и припадници савезничких снага добијали су ову медаљу и у периоду 1914-1918. године.

Радомир К. Цвијовић носилац је Карађорђеве звезде са мачевима IV реда добијене за заслуге у току Првог светског рата у битци код Големе Гарине.[8] Овај престижни орден добили су сви официри у трупи и штабовима оперативне војске, ако су својим пожртвовањем и смелим потезима извршили заповест свог команданта, која је имала пресудан значај за исход битке. Предлози за одликовање морали су бити образложени. Предлог је најчешће потекао од ратних другова. О додели ордена објављиван је указ, а уз орден уручивана је и повеља у којој је стајало кратко образложење зашто се одликовање додељује. Подаци на указима су веома штури, најчешће само име и презиме, чин, ретко место одакле је или јединица у којој се борио. Врло мало је сачуваних писаних трагова о подвизима за које се ово одличје добијало. У указима и повељама најчешће стоји да их добијају: „- за изузетну храброст и пожртвовање на бојном пољу“. Многи ратници носиоци овог одличја настрадали су у току рата, многи су преминули врло брзо након завршетка рата, јер су се вратили осакаћени и оронулог здравља. Потомци ових храбрих ратника често не знају објаснити зашто су њихови преци добили овај орден. По евиденцији Канцеларије краљевских ордена, укупно је златним орденом одликовано 1.074 Србина и 37 странаца, а сребрним орденом 1.449 Срба и 836 странаца.[9]

Први покушај да се сачини списак носилаца овог одликовања начинио је новинар Милан Шантић давне 1938. године. У књизи „Витези слободе“ Шантић је описао подвиг капетана Радомира К. Цвијовића у тексту „Молитва у ноћи“.[10]

Овом приликом публикујемо извештај п. пуковника Владимира Ј. Туцовића[11] од 19. октобра 1915. године. и Писмо Радомира К. Цвијовића Команданту 2 батаљона X пука „Таковског“ од 4. маја 1916. године. Документа се налазе у приватном власништву породице Цвијовић, а у Архиву су скенирана.

7 Повеља златна медаља за храброст Радомира К. Цвијовића.

8 Голема Гарина је назив падине која се спушта у реку Власину.

9 Душко Грбовић, *нав. дело,* 80.

10 Милан Шантић, Молитва у ноћи у: *Витези слободе*, Београд, 1938, 99-108.

11 Владимир Туцовић, коњички потпуковник, брат вође социјал демократа Димитрија Туцовића, члан организације Црна рука, због чега му је суђено у Солунском процесу. Суђење групи српских официра на челу са Драгутином Димитријевићем Аписом, оптуженим за припрему атентата на регента Александра било је одржано априла 1917. на Крфу.

У име Његовог Величанства

ПЕТРА I.

по милости Божјој и вољи народној

КРАЉА СРБИЈЕ

Његово Височанство

АЛЕКСАНДАР

НАСЛЕДНИК ПРЕСТОЛА

Благоволео је указом Својим

од 14 јануара 1918 год. одликовати

резервног пешад. капетана I класе

Радомира К. Цвијовића

златним медаљом за храброст

што му овим уверењем потврђује

Канцелар Краљевских Ордена
Ађут. Генерал:

Бр. 4422

31 јун 1918 год.
у Београду

Секретар
Канцеларије Краљевских Ордена

Картографс. Рад. Географ. Одељ. Врхов. Команде. Б. Чарапић

У име
Његовог Величанства
ПЕТРА I
по милости Божјој и вољи народној
КРАЉА СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА
ми
АЛЕКСАНДАР
Наследник Престола

На предлог Министра Просвете и Вероисповести
и на основу предлога Академије
а на основу закона донетог у року 1915 године
одајемо:
Господину Владимиру К. Ћирјаковићу
ратном инвалиду Краљевине I Класе

Нашим орденом
КАРА ЂОРЂЕВЕ ЗВЕЗДЕ
са мачевима
четвртим (Трећом)

(Бр. 1951.20)
(Београд 1940 год.
у Београду
Бр. 6332

У Београду 1927 год.
Канцеларија Краљевских ордена
Хирург. Генерал:

X пеш. пук 3 позива
О. бр. 1661
19-X-915. г. у 12 по подне

17. ов. м. Бугари су напали са целим својим батаљоном на Голему Гарину да би је заузели. Командиру 3 чете 3 батаљона Радомиру К. Цвијовићу капетану наређено је да ноћи избије на пложај и да спречи ту намеру Бугара. Ова чета је и поред велике помрчине и врло брдовитог земљишта дошла на положај који је одређен. У зору је непријатељ, користећи се маглом напао на 3 чету, али ова јуначка чета са свега 3 вода, а после борбе од подпуна 2 сата сузбила је непријатеља наневши му страшне губитке.

Само на положају, где је борба била остало је око 40 мртвих и велики број рањених, поред тога што су Бугари имали много лако рањених.

Бугари су после ових губитака побегли са овог правца, оставивши преко 30 пушака, 40 великих ашова, пијукова и секира, много бомби, муниције и осталог материјала.

Наши губитци свега: два погинула и 4 лако рањена.

Јуначки рад ове чете изнешен пуку и похваљујем је, желећи да све моје чете у борбама које нам престоје извршују оваква, слична и јуначка дела.

Овим приликом поред јуначког држања свих војника ове чете истакли су се нарочитом храброшћу и свих 7 македонаца, чији рад такође похваљујем и износим за пример осталим браћи македонцима.

Нарочито се од њих истакао македонац Методије Николић, кога ће командант батаљона за ово дело произвести у чин каплара, а командир чете предложити за одликовање.

Командир 3 чете, учиниће предлог за одликовање официра, подофицира, каплара и редова ове чете. Командант батаљона предложиће командира за одликовање. Наредбу безусловно саопштити свим војницима у пуку.

Командант п. Пуковник[12]
Влад. Ј. Туцовић

Команданту 2 батаљона X пука „Таковског“

Рапортом својим од 13. априла т. г. Молио сам Команданта за дејство, да добијем обавештење, јесам ли предложен и за какво одличје, зато, што сам 17.

12 Милан Шантић, *Витези слободе, 1938*, Београд, 99-108. Командант Туцовић је издао наредбу којом је пред целим пуком похваљен рад командира треће чете и свих његових људи. Капетан Цвијовић је предложен за чин мајора и за Карађорђеву звезду. А он је предложио своје војнике за одликовања.

октобра 1915. год. Потукао батаљон Бугара у борби на Г. Гарини, а као доказ зато, позвао сам се на наредбу Команданта пука О. Бр. 1661 од 19. новембра 1915. год, којом је јавно похваљен овај мој рад и наређено Команданту батаљона, да ме предложи за одликовање.

Као обавештење саопштено ми је, актом Команданта X пов. бр.22, мишљење и оцена мога рада 17. октобра на Г. Гарини, од стране мога бившег команданта батаљона ппуковника г. Драг. Арсенијевића, са којим нисам задовољан из ових разлога:

1. Г п пуковник признаје да сам добио задатак изнет у мом рапорту од 13. априла т. год, па чак признаје да сам Бугарима задао снажан удар, али сматра, да ја нисам дословце извршио задатак, јер нисам ја напао Бугаре, већ Бугари ударили на мене!

Морам напоменути, да сам ја са три вода моје чете, дошао на положај Г. Гарину у зору 17. октобра, па ненашавши ту Бугаре, јер сам успео да пре њих изађем на положај, сматрао сам да ми је апсолутна потреба, да се обезбедим од изненадног напада Бугарског, зато сам извршио распоред и утврдио се што сам брже и боље могао, те да спреман дочекам Бугаре, ако би ме напали, пошто је била велика магла.

Моје се предвиђање обистинило. Бугари су ме напали са целим батаљоном, извршили два јуриша, нашли ме спремног за борбу и били старховито потучени и пребачени преко реке Власине[13], а ја сам остао на миру на Г. Гарини 18, 19, 20, 21-22 октобра до 7 часова по подне, када ми је наређено, да дођем у састав пука у село Орах.

Ја мислим да ми служи на част што сам овако урадио и да се замерка Командантова - да нисам ја напао на Бугаре, већ Бугари ударили на мене не може одржати.

2. Мојим личним истицањем у борби тог дана и може се једино објаснити како је могуће да три вода дочекају јуриш и потуку цео батаљон Бугара, а да се војници не поколебају и да имају само два мртва и 4 лако рањена, од којих су двојица и сад у чети.

Чуди ме, да мој бив. Командант батаљона сматра, да у овом делу није било никаквог истицања и да овде нема ништа за похвалу и одликовање - сем обичног вршења дужности.

3. Нарочито истичем противречност у одговору Командантовом, где вели - „Нарочитих задатака одвојених од команде, па ни иступања није било“. Одмах испод тога пише „За овај рад при извештају Команданта пука на блоку са положаја предложио сам Капетана г. Цвијовића да се одликује сребрном медаљом за храброст...“ и.т.д. Ова два противречна мишљења о мом раду истог дана не могу се одржати, јер ако се нисам нарочито истакао тог дана, због чега ме Командант предложио за одликовањем сребрном медаљом за храброст

А кад ме је - како сам вели - предложио за одликовање још истог дана,

13 Власина - река у југоисточној Србији

значи, да ми и он признаје да сам се истакао више, од обичног вршења дужности -, онда, како је могао да напише да истицања није било и да у релацији о борби 17. октобра, не истакне моје заслуге, које је признао самим својим актом о мом одликовању !

Незнам какви су разлози руководили Команданта да ме предложи за сребрну медаљу, кад ја већ имам златну медаљу за храброст, добијену у Аустријском рату.[14]

4. морам да констатујем факт да мој бив. Командант батаљона није извршио наредбу Команданта пука О.Бр. 1661, а ево доказа зато:

„Ја сам водио борбу 17. октобра. Командант батаљона вели, да ме је предложио када је послао извештај Команди пука, са положаја- значи 17. октобра - на блоку за одликовање. Наредба Команданта пука издата је 19. октобра у 1 час по подне, и у њој се наређује Команданту батаљона да ме предложи за одликовање.

Из овога се, јасно као дан, види, да овај предлог о мом одликовању- од 17. октобра - или није постојао до 19. октобра, или је био у форми која се не може узети у поступак и Командант је био дужан 19. октобра, или одмах после тога дана, учинити нов предлог т. ј. Извршити наредбу свог Команданта пука. Он ово није никако учинио, што значи, није извршио наредбу коју Командант пука помиње у мојој ратној оцени.

5. Остале напомене мога бив. команданта о изгубљеној отаџбини и о дужностима према њој не могу примити, јер никоме не могу дозволити да посумња у моју љубав према отаџбини, за коју сам ја много пута погледао смрти у очи, а зато никад нисам тражио нарочите награде, нити сам се извлачио, јер сам увек био у чети кроз све ратове - а сад тражим с правом да се изврши оно, што ми је јавно признато од команданта пука- и што је саопштено целом пуку- јер би ме извршење овога утврдило у убеђењу, да су наредбе претпостављених светиња, која се мора поштовати и извршавати.

Па како је бив. командант овог пука пуковник г. Влад. Туцовић одликовао и похвалио мој рад једним необоривим актом, својом наредбом О. Бр. 1661, која је саопштена свим војницима у пуку, а коју у верном препису прилажем, и наредио да се предложим за одликовање, па ми овај мој рад унео у моју ратну оцену, као нарочито истицање, то молим да се уз овај рапорт и мој рапорт од 13. априла, на коме је изнето мишљење Команданта батаљона о мени, па да се цео овај предмет достави Г. Пуковнику Влад.Туцовићу да он да своје мишљење о овом мом раду јер он зна какав сам задатак добио, јесам ли га потпуно извршио и заслужујем ли одликовање за ово дело.

4 мај 1916 — командир 1 чете 2 батаљона
Лутра — Капетан I класе Рад. К. Цвијовић

14 Ратне операције 1914-1915, пре уласка других земаља у Први светски рат .

Пов. Службено

Команданту X пука „Таковског“
Предњи рапорт кап. г. Цвијовића част ми је доставити команданту са молбом на надлежност.

6. мај 1916.
Лутра[15]

Командант, пот.пуковник
Милутин Станојевић

X Пешадијски пук
Пов.бр 52
7. V. 1916.

Команданту 2. батаљона - Налазим да расправљањима ове врсте сада није време, а критиковању мишљења команданта батаљона и његовога рада не може бити ни места у овом рапорту капетана г. Цвијовића. - Као што се из закључка предњег рапорта види капетану г. Цвијовићу потребно је мишљење ранијега команданта пука о његовом раду у дотичном случају. То је капетан г. Цвијовић могао тражити у повратку свога првог рапорта, као што је и природније било, а то се може и сада учинити

Ако капетан г. Цвијовић жели да изјави жалбу што за дотичан случај није предложен за одликовање, он то може учинити у другом објективно и у опису војних прописа написаном рапорту.
Из ових разлога по овоме се рапорту не може ништа даље радити.

8.мај 1916.год.
Лутра-логор

Командант
пук. Рад. Б. Обрадовић

2. батаљон X пука
Пов. службено

Команданту 1. чете - Да се капетан г. Цвијовић прими знању предње решење команданта пука.

11. маја 1916.год.
Лутра

Командант пот. пуковник
Милутин Станојевић

15 Лутра је туристичко и бањско место које се налази на острву Халкидики у Грчкој, удаљено 125 км од Солуна

Резиме

У Великом рату многи српски војници су на прави начин показали највеће људске вредности и љубав према отаџбини.Слобода, достојанство и част су за њих били значајнији од живота. У борбама на живот и смрт, храбро су јуришали на противничке положаје, наносећи им велике људске и материјалне губитке, приморавајући их да се често и поред велике техничке и бројчане надмоћи повуку

Радомир К. Цвијовић је био управо један такав српски војник. У свом војничком животу два пута је прешао врлети Албаније. Својим родољубљем је посведочио да је српски војник храбар, истрајан, сналажљив и неустаршив у борби за ослобођење домовине. За пожртвовање у ратним операцијама добио је више одликовања. Најзначајније међу њима је орден Карађорђеве звезде са мачевима IV реда.

MILOMIRKA ADŽIĆ

MEDALS OF RADOMIR K. CVIJOVIĆ IN THE PERIOD 1912 – 1918

Summary

In the Great War a large number of Serbian soldiers demonstrated the greatest human values and love for the native country in the right way. Freedom, dignity and honour were more important for them than their own life. In the mortal combats they bravely charged at the opponent's positions causing heavy human and material losses, forcing them to retreat besides a big technical and numerical superiority.

Radomir K. Cvijović was one of such Serbian soldiers. In his life he twice crossed over the crags of Albany. By his patriotism he testified that Serbian soldiers were brave, persistent, adaptable and fearless in the struggle for liberation of the native country. He was awarded several medals for self-sacrifice in war operations. The most significant among them was the Order of Karadjordje's Star with Swords of the fourth degree.

УДК: ?????????

МИРОСЛАВ ПУРИЋ
историчар
Међуопштински историјски архив Чачак

РАТНА ШТЕТА НА ЗГРАДАМА ОСНОВНИХ ШКОЛА У РУДНИЧКОМ ОКРУГУ У ПРВОМ СВЕТСКОМ РАТУ

АПСТРАКТ: Одмах по заузимању територије Србије 1915. године, Аустро-немачки окупатор је почео да успоставља свој окупациони режим. Такође, у свим местима у којима је заводио своју управу, заузимао је најбоље и најквалитетније зграде за потребе смештаја свог окупационог управног апарата и војске. Често су то биле управо школске зграде. У овом раду публиковани су спискови претрпљене ратне штете на зградама основних школа у Рудничком округу, за сваку школу посебно, као и сумарни списак са укупним износом ратне штете коју су школе у овом округу претрпеле током окупације.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Први светски рат, окупација, Руднички округ, школе, ратна штета, спискови.

Повлачење Српске војске последњих дана октобра 1915. године није било ни налик на оне огорчене борбе вођене у Подунављу и Шумадији неколико дана пре. Ако је негде и било јачег отпора он је произилазио из потребе да се подеси ритам повлачења српске војске долином Ибра ка Новом Пазару и Косовској Митровици. Додуше, рушени су мостови, али нико није припуцао на непријатељску пешадију када је она мостове доводила у ред за непуна три часа. Ово повлачење српске војске претворило се у пуко спасавање живе силе по сваку цену. Због тога не чуди што су и Горњи Милановац и Чачак препуштени непријатељу без веће борбе. Горњи Милановац је заузет 17./30. октобра 1915. године, а два дана касније заузет је и Чачак.[1]

Аустроугарском окупационом зоном управљао је Војно-генерални гувернман, са седиштем у Београду, који је образован 1. јануара 1916. наредбом царско-краљевске Врховне команде. Састојао се од шест округа (Шабац, Београд, Ваљево, Смедерево, Крагујевац, Горњи Милановац) и три среза ћупријског округа (Јагодина, Варварин и Рековац). Наредбом Врховне команде

1 Богумил Храбак, „Чачак у доба аустроугарске окупације (1915 – 1918)", у: *Вишевековна историја Чачка и околине*, Београд, 1995, 157; Исти, „Борбе са аустро – немачким поробљивачима на простору Пожега – Чачак – Краљево у јесен 1915. године", *Зборник радова Народног музеја у Чачку XIII*, Чачак, 1983, 65; Горан Давидовић, Лела Павловић, *Историја Чачка: хронологија од праисторије до 2000. године*, Чачак 2009, 251; Roda Roda, *Serbisches Tagebuch*, Berlin/Wiena 1918, 91 (запис од 31. октобра 1915).

од 11. фебруара исте године Гувернман је проширен са још три округа (Ужице, Чачак и Крушевац), а наредбом од 15. марта текуће године прикључена су три нова округа – Косовска Митровица, Нови Пазар и Пријепоље.[2]

Поред основног циља, да из окупираних територија омогући несметано коришћење природних ресурса, окупатор је имао намеру да оствари и свој други циљ, трајно запоседање освојених области. Због тога је одмах после обезбеђивања саобраћајних комуникација, са областима богатим природним ресурсима, окупатор своје деловање усмерио и ка „културном пољу". Управо на овом пољу, наступао је изузетно предано, с циљем да разори националну културу поробљеног народа како би наметнуо своју. Један од важних елемената потребних за спровођење тог циља, наравно не и једини, био је и рад са школском омладином.[3]

Преко школства, нарочито основног, окупатор је желео да образује и васпитава децу под својом контролом и утицајем, и да на тај начин створи нараштаје одане и верне интересима Монархије.[4] Због тога су школе у Србији почеле са радом већ у првим месецима 1916. године. Прва је са радом почела школа у Београду, у згради Трговачке академије у Битољској улици, 14. фебруара 1916. године, и имала је 720 ученика.[5] Настава школама у окупираној Србији

2 Божица Младеновић, *Породица у Србији у Првом светском рату*, Београд, 2006, 21.

3 Окупациона управа је разарање националне културе српског народа отпочела пљачкањем културних добара још у време ратних операција (уништавање, забрањивање и одузимање књига, архивске грађе, новина и тд.) Окупациона власт је доношењем разних уредаба прекршила одредбе Правилника о законима и обичајима сувоземног рата, познатијег као Хашке конвенције из 1908. године.У члану 43. Правилника, јасно је одређено да је окупатор дужан да предузме све мере да би установио и обезбедио, колико год је то могуће, јавни ред и сигурност, поштујући, изузев апсолутне спречености, законе који су на снази у тој земљи. То је значило да су општинска управа, судство, просвета, културне и хуманитарне установе могле да наставе рад. Члан 56 Конвенција је прецизно одредио да је имовина ових установа посебно заштићена, па се чак и када је била власништво државе, третирала као приватна својина. Према тадашњем схватању и позитивном праву, приватна својина је била неприкосновена и за њу су важила посебна правила заштите у односу на државу. Она је могла постати ратни плен само у случају уколико је служила у ратне сврхе, али се и онда приликом закључења мира морала вратити или надокнадити. По члану 56. б за одузете ствари требало је издати признаницу, на основу које се морао исплатити новац. Јавне грађевине, непокретности, шуме и пољопривредна добра која су припадала држави окупатор је могао да користи само као плодоуживалац, односно није имао право да промени њихову намену. Окупатор је нарочито прекршио члан 47 (*Пљачкање /освојене области/ изричито је забрањено*). (Андреј Митровић, *Србија у Првом светском* рату, Београд, 1984, 385 – 386; Љубодраг Поповић, „Школство у окрузима Чачанском и Горњомилановачком од 1916. до 1918. године", *ЗРНМ XVIII*, Чачак, 1988, 295 – 296; Б. Младеновић, *нав. дело*, 21-22).

4 И генерал Конрад фон Хецендорф је сматрао да то треба што пре урадити и нагласио: *Подвлачим, преко школе је могуће да се проникне у душу народа* (Б. Младеновић, *нав. дело*, 115).

5 Овај датум је споран јер се јављају три различита датума, код три различита аутора, везана за отпочињања рада поменуте школе у Београду (код А. Митровића, у горе наведеном делу на стр. 387 и у: „Надрастање подела и пораза" у: *Историја српског народа*, том, Београд, 1983, на стр. 159, то је 10. фебруар; код Б. Младеновић, у нав. делу, на стр.115, као дан отпочињања рада школе узет је 12. фебруар, док Б. Храбак у доле наведеном раду узима као датум 14. фебруар). Будући да је Гувернман 12. фебруара 1916. године издао наређење да сва деца школског узраста похађају основну школу, мишљена сам да је отпочињање рада прве школе у окупираној Србији могло бити само након тог датума. (Б. Храбак, „Чачак у доба аустроугарске окупације (1915 – 1918)", 176; А. Митровића, *нав. дело,* стр 387;

била је потпуно идеолошки и политички обојена. Ћирилица је одстрањена из наставе, а деца су учила и писала латиницу. Ћирилица је била присутна само у верској настави. Сметње овом плану аустро – угарске окупационе политике чинио је недостатак наставног кадра и уџбеника писаних латиницом.[6]

У два прописа: *Основна начела за отварање основних и средњих школа у области окупиране Србије* и *Директиве за политичку управу на простору Војно-генералног гувернмана у Србији*, одређен је састав наставног особља у Српским школама под аустроугарском окупацијом. Због неповерења у домаћи наставни кадар, аустроугарске власти су за наставно особље у српским школама постављали лица из Монархије, пре свега подофицире неспособне за фронт, а онда и друге личности.[7] Да би подигао образовни ниво својих војника – учитеља, Гуверман је основао наставнички течај у Београду за интелигентније подофицире који су нешто знали српски. Али, од таквих учитеља деца су научила добро да марширају и да певају „царевку" (химну). Касније ће бити дозвољено и учитељима и учитељицама (цивилима) из Аустроугарске и Србије, да раде као предавачи у основним школама. Аустроугарске власти су строго водиле рачуна да уџбеници буду штампани искључиво латиницом, али оскудица у хартији и другим средствима је у многоме отежавала умножавање уџбеника који су били у употреби у српскохрватском језичком подручју Монархије, па су ученици били принуђени да уче из бележака са предавања. Тек у августу 1918. дозвољено је коришћење уџбеника штампаних ћирилицом који су били у употреби у Војводини.[8]

Први подаци о школама у Рудничком округу[9], прикупљени од стране непријатеља, датирају из фебруара 1916. године, и они говоре о отварању школа у Горњем Милановцу, Руднику, Моравцима, Прељини, Брђанима и Мрчајевцима. Из тога се види да је настава у Рудничком округу отпочела

Исти, „Надрастање подела и пораза" у: *Историја српског народа*, том. VI књига 1, Београд, 1983, 159).

6 А. Митровић, *Србија у Првом светском рату*, 388.

7 Аустроугарска окупациона власт је већ у јануару 1916. донела правни акт, *Опште основе за царско-краљевску Војну управу у освојеној области Србије*, којим је регулисала начин запошљавања српског становништва. Професори и учитељи су спадали у категорију становништва које није могло добити запослење. Српски учитељи могли су да се запосле само под условом да их контролишу војна лица, *да не би преносили штетан утицај старих српских учитеља*. У *Директивама о школству* донетим 26. априла 1916. прецизирано је да се српско наставно особље не запошљава, са изузетком наставница ручног рада (Б. Младеновић, *нав. дело*, 76-77, 116).

8 Б. Храбак, „Чачак у доба аустроугарске окупације (1915 – 1918)", 176; Љ. Поповић, *нав. дело*, 296 – 297; А. Митровић, *Србија у Првом светском рату*, 388; Б. Младеновић, *нав. дело*, 116.

9 У овом округу било је 38 школа, и то: и срезу Таково – 11, у срезу Качер – 12 и у срезу Љубић – 15. Укупан број ученика који је похађао наставу у овом округу био је 6.593 (у доле наведеном делу Љ. Поповића наведено је колико је било девојчица, а колико дечака, али када се ти износи саберу они не дају број од 6.593 ученика. Из тог разлога сам тај однос девојчица и дечака намерно изоставио у овом раду, прим. М.П). Такође, у Ловачком замку краља Александара Обреновића, у Такову, налазило 120 деце без родитеља, и ту је наставу било доста лако организовати (Љ. Поповић, *нав. дело*, 299; Б. Храбак, „Чачак у доба аустроугарске окупације (1915 – 1918)", 177).

доста рано, годину дана пре него у суседном Чачку. Разлози за то можда леже и у томе што је у том интернату лакше било организовати наставу. Такође, у Таковском крају се много раније прешло на домаћи наставни кадар. У 28 школа било је 48 учитеља и седам управника, и сви они су били из редова домаћих људи зато што погодних људи из реда војске и жандармерије није било. У другим деловима Србије на домаће наставнике значајније се рачуна тек од јесени 1917. године. Због интернирања свештеника, веронаука је морала бити редуцирана. Школска година трајала је до 17 јула 1917. године.[10]

За време аустро угарске окупације школе су често морале да прекидају рад како би у своје просторије примиле војску у покрету, а ђаци су упућивани на пољске радове. Затварање школа, а са тим и престанак њиховог рада, извршено је септембра 1918. године, а 2. октобра објављено је запремање школских зграда за потребе војске и болница. Учитељи из монархије враћени су у своја места, а домаћи наставници су стављени под контролу, што је било у складу са одредбом бр. 9 *Наредбе о основним школама* од 24. јула 1916. да постављење наставника „бива само за време трајања рата". У Србију су упућене нове трупе са задатком да зауставе победничко наступање српске војске са Солунског фронта.[11]

Документ 1

Ратна штета на основној школи у Брђанима

Пријава
Оштете школе Брђанске учињене од стране[12] за време његовог бављења у Србији

Ред. број	**Наименовање**	вредност пре рата		вредност садања		укупно	
		Д[и]н[ара].	па.[ра]	Д[и]н[ара].	па.[ра]	Д[и]н[ара].	па.[ра]
1	1, велико школско звоно	1,200	-	2 400	-		
2	Школска књижница	2,000	-	2 500	-		
3	24 комада ђачки клупа	580	-	1 000	-		
4	6 столова по 30 динара	180	-	360	-		
5	4 столице по 10 динара	40	-	80	-		
6	3 табле // 20 // //	60	-	120	-		
7	1 Руска рачунаљка	40	-	80	-		
8	1 орман за књиге	60	-	120	-		

10 Обавезни да похађају школу у Горњем Милановцу било је 772 ученика и ученице, а похађало ју је њих 294 (191 ученик и 103 ученице) (Б. Храбак, „Чачак у доба аустроугарске окупације (1915 – 1918)", 177; Љ. Поповић, *нав. дело*, 299).

11 Б. Храбак, *нав. дело*, 177; Љ. Поповић, *нав. дело*, 302 – 303.

12 Изостављена је једна реч у тексту, претпостављамо да је требало да стоји *непријатељ* или *окупатор* (прим. М.П.)

9	2 пећи за грејање соба бронзане	200	-	400	-		
10	1 сат дуварски	40	-	80	-		
11	2 катедре у учионицама	60	-	120	-		
12	1, кревет ђачки	100	-	200	-		
13	Даска на зиду са јужне стра.[не] већ.[е] учио.[нице]	100	-	200	-		
14	2 крила врата [нечитко]	100	-	200	-		
15	Патос на тавану школ.[е] од дасака	100	-	200	-		
16	6 крила прозора	120	-	240	-		
17	1 шпорет куински	100	-	200	-		
18	Полупана окна на прозорима це.[ле] зграде	2000	-	4000	-		
19	Креп на крову	200	-	400	-		
20	4 браве на вратима	40	-	80	-		
21	Чункови од олука	300	-	600	-		
22	5 врата на нужницима	100	-	200	-		
23	1 кофа и конопац са бунара	100	-	200	-		
24	2, сикире и 1, тестере	60	-	120	-		
26	ограда школске гради.[не] и дворишта	2000	-	4000	-		
27	Напуст уза шталу	100	-	200	-		
28	Ладњак у градини	100	-	200	-		
	Укупно	11780	-	19700			

К.Бр.: 6
19. фебруара 1919. год.
Брђани
Пословођ,
Мил. Никитовић [потпис]

Председник школ.[ског] одбора
Бранислав Тешић [потпис]

[Међуопштински историјски архив Чачак, Округ Руднички, Окружни школски одбор 1918 – 1922, свежањ из 1919, док. 52]

Документ 2

Ратна штета на школи у Горњим Бранетићима

Списак
Оштећених ствари основне Гор.[њо] Бранетићке школе од Аустро – угарске војске.

Ред. број	Количина	**Имена ствари**	**Вредност**					
			Пре рата		После рата		Свега	
			Дин. [ара]	пара	Дин. [ара]	пара	Дин. [ара]	пара
1.		кров школски изрешетан одм.	200	--	600	--	600	--
2.	3	олука по 4 метра = 12 мет.	10	--	40	--	480	--
3.		школска књижница (библиот.[ека])	500	--	2 500	--	2 500	--
4.		школска архива	100	--	400	--	400	--
5.		канцеларијски материјал	200	„ „	600	„ „	600	„ „
6.	75	ком. прозорска окна већа форм.[ат] 80x80	1	70	10	„ „	750	„ „
7.	42	ком. „ „ мањи „	0	60	6	„ „	252	„ „
8.	28	ком. шипова прозорских гвоздених	1	„	3	„ „	84	„ „
9.	6	„ „ од врата „	1	„	3	„ „	18	„ „
10.	5	ком. брава од месинга са по 2 руч.[ке]	15	„	60	„ „	300	„ „
11.	14	„ ручкица за затвар.[ање] пр.[озора] од мес.[инга]	2	„	6	„ „	84	„ „
12.	2	ком. иконе „Светог Саве”	30	„	120	„ „	240	„ „
13.	2	„ ормана школска већа	100	„	400	„	800	„ „
14.	1	школска табла	20	„	100	„	100	„ „
15.	4	ком. столица канцеларијски	30	„	60	„	240	„
16.	10	„ клупа дечјих	20	„	80	„	800	„
17.	1	сто из учионице	40	„	160	„	160	„
18.	2	пећи велике из учионице	80	„	300	„	600	„
19.	4	ком. капака на оџацима	10	„	40	„	160	„
20.	4	„ вентилатора унутр.[ашњих] на поду	10	„	40	„	160	„
21.	4	„ „ на зиду унутр.[ашњих]	10	„	40	„	160	„
22.	1	ђачка рачунаљка велика	30	„	100	„	100	„
23.	2	„ карте „Краљ.[евина] Србије” и Б.[алканског] Полуостр.[ва]	60	„	120	„	240	„
24.	9	„ карти сливова	20	„	50	„	450	„
25.	20	„ „ округова	20	„	50	„	1000	„
26.		уџбеника за сиромаш.[не ученике]	200	„	600	„	600	„
27.	1	школско звонце веће	30	„	100	„	100	„

28.	2	школска сандука	30	„	100	„	100	„
29.	1	велики сто за децу	40	„	100	„	100	„
30.	1	барне дрвене „ „	10	„	40	„	40	„
31.	1	рех дрвен „ „	10	„	30	„	30	„
32.	400м.	ограде – прошћа око шлол.[ског] имања	1	„	4	„	1600	„
33.	30	ком. камена – млад. – из шк.[ске] баште	1	„	3	„	90	„
34.	2	„ вратнице са ограде	20	„	60	„	120	„
35.		оштећени нужници дечији	40	„	150	„	150	„
36.	2	ком. канте велике за воду	30	„	100	„	100	„
37.	2	„ лонца од по 1 кгр. „ „	1	„	4	„	8	„
38.	2	„ ормана за деч.[је] торбе	10	„	30	„	60	„
39.	2	„ суда за умивање	10	„	40	„	80	„
40.	2	„ лампе школске	4	„	15	„	30	„
41.	2	„ велике лампе канц.[еларијске] са кут.[ијом]	30	„	120	„	240	„
42.	2	„ ћилима пиротска	100	„	400	„	800	„
43.	2	„ зидне чесма за умивање	15	„	40	„	80	„
44.	2	„ канц.[еларијска] чаршафа чохана за сто	25	„	200	„	400	„
45.	2	„ конопца за веш по 10 = 20 мет.	4	„	10	„	200	„
46.	2	„ грабуље гвоздене	3	„	10	„	20	„
47.	1	„ колица за чишћ.[ење] ђубрета	10	„	30	„	30	„
48.	2	„ мотике за копање	3	„	20	„	40	„
49.	2	„ ђубраоника	2	„	6	„	12	„
50.	5	„ четки (2 за риб[ање] 2 за к[р]еч[ење] 1 за пајање)	2	„	6	„	30	„
				Свега		Дин.[ара]	16.338	

[МИАЧ, Округ Руднички, Окружни школски одбор 1918 – 1922, свежањ из 1919, док. 60]

Документ 3

Ратна штета на основној школи у Липљу

Школа у Липљу
Општина Моравци

Срез Качерски[13]
окр.[уг] руднички

Пријава

Оштете причињене школи липљанској од аустроугарске војске у години 1914. до 1918. год.

13 У овом срезу Рудничког округа погинуло је или умрло 2.218 војника и регрута, односно 51,13% свих мобилисаних. Осим војника настрадало је и 36 цивила. Последице оволиких жртава трпеле су и породице, јер је Качерском срезу било 960 удовица, док је 145 лица остало инвалиди од последица рата са умањеним радним способностима (Б. Младеновић, *нав. дело*, 39).

Т. бр.	Наименовање оштете	Цена оштете пре овог рата		Садашња цена		Примедба
		Дин.[ара]	пар.[ара]	Дин.[ара]	пар.[ара]	
	А. Покретност					
1.	3 столице	30	-	60	-	
2.	1 орман	180	-	450	-	
3.	4 клупе – скамије	90	-	200	-	
4.	1 шпорет	80	-	500	-	
5.	1 сто	60	-	80	-	
6.	1 табла са ногарима	25	-	60	-	
7.	школска књижница	200	-	500	-	
8.	1 рачунаљка	20	-	60	-	
9.	канцелар.[ијски] материјал: харт.[ија] маст.[ило] лењир, пера и ост.[ало]	90	-	200	-	
10.	чункови од пећи	50	-	100	-	
	Б. Непокретност					
11.	2 браве	10	-	20	-	
12.	оштећен нужник	80	-	150	-	
13.	ограда од коља и жице	200	-	600	-	
14.	оштећен школски бунар	150	-	450	-	
15.	14 прозора	140	-	400	-	
	Свега	1405	-	3830	-	

И словима оштећена школа у вредности која је била пре рата једну хиљаду четири стотине и пет динара;

Садања вредност оштете износи три хиљаде осам стотина тридесет динара.

Да је заиста предња оштета школи причињена тврде:

Управитељ школе
Живко С. Смиљанић [потпис]
учитељ

Председник школ.[ског] одбора
Милован Гајић[потпис]

Чланови:
1. Веселин Јовановић [потпис]
2. Драгић Антонијевић [потпис]

[МИАЧ, Округ Руднички, Окружни школски одбор 1918 – 1922, свежањ из 1919, док. 57]

Документ 4

Ратна штета на основној школи у Лађевцима

Пријава
Оштете имовине школске у селу Лађевцима, с.[рез] љубићски

		Понаособ у дин. [арима]		Вредност оштећ. [ених] предмета пре рата		Садања вредност предмета		Свега
		Дин.[ара]	п.[ара]	Динара	п[а]ра	Динара	п[а]ра	
	Покретност:							
1.	25 школ.[ских клупа]	30	-	750	00	3000	-	четири пута скупље сада
2.	2 рачунаљке	30	-	60	-	240	-	„
3.	2 слике К.[раља]Петра /вел.[ики] формат	50	-	100	-	400	-	”
4.	1 „Таков.[ски] Устанак” /„ „	50	-	50	-	200	-	„
5.	4 стола – канцеларијска	30	-	120	-	480	-	„
6.	4 столице – фине за канц. [еларију]	10	-	40	-	480	-	”
7.	2 школске табле	30	-	60	-	240	-	„
8.	1 вел.[ика] бронзана пећ	150	-	150	-	600	-	„
9.	1 мања „ „	50	-	50	-	200	-	„
10.	1 школ.[ски] шпорет	100	-	100	-	400	-	„
11.	1 школ.[ска] библиотека са орманом	5000	-	5000	-	20.000	-	”
12.	Прибор за обрађивање школ. [ске] баште	200	-	200	-	800	-	”
13.	2 вел.[ике] канте за воду	15	-	30	-	120	-	„
14.	1 вел.[ики] чабар „ „	25	-	25	-	100	-	„
15.	1 школ.[ска] секира	10	-	10	-	40	-	„
	Непокретност:							„
16.	Целокупна школ.[ска] ограда упропашћена за	2000	-	2000	-	8000	-	”
17.	Ш кол.[ска] зграда нарушена у прозорима, вратима, патосу, и тд.	3000	-	3000	-	12000	-	”
18.	Нужник са 3 одељења	1000	-	1000	.	4000	-	„
19.	Кујна – школска – оштећена	600	-	600	-	2400	-	„
	Свега			**13345**	-	**53380**		Педесет три хиљаде триста осамдесет динара

20. фебруара 1919. год.
Лађевци

Управитељ школе,
Драгут.[ин] Ј. Симић [потпис]

Председник школ.[ског] одбора
Рад. М. Лазовић [потпис]

[МИАЧ, Округ Руднички, Окружни школски одбор 1918 – 1922, свежањ из 1919, док. 56]

Документ 5

Ратна штета на основној школи у Прељини

Одбор основ.[не] шк.[оле] прељинске
Бр. 1
21. фебруара 1919 год.
Прељина

Окружном школском одбору
Горњи Милановац

Према вашем наређењу од 7 – II – 1919. год. Бр. 12[14] одбору је част поднети свој следећи извештај:

Ред. број	Наименовање	оштета пре рата		оштета сада	
		Дин.[ара]	пара	Дин.[ара]	пара
1.	Школска зграда оштећена	500	-	4000	-
2.	Школска шупа	500	-	1000	-
3.	Школско звоно и звонара	1000	-	3000	-
4.	Школски нужник	300	-	900	-
5.	Школска авлија	1000	-	4000	-
6.	Школски намештај	1000	-	4000	-
7.	Школска књижница	2000	-	4000	-
8.	Канцеларијски материјал	200	-	600	-
	Свега	**6.500**	-	**20.500**	-

Председ.[ник] школ.[ског] одбора

14 У том наређењу тражено је од свих школских одбора да одмах пошаљу извештаје о претрпљеној ратној штети на покретној и непокретној имовини својих школа, као и да у рубрикама унесу вредност оштећених предмета пре рата, као и вредност у том тренутку (МИАЧ, Округ Руднички, Окружни школски одбор 1918 – 1922, свежањ из 1919, док. 12).

Јарослав Раковић [потпис]
Деловођа – управ.[итељ] школе
Милан Б. Поповић [потпис]

Чланови:
Паун Радовановић [потпис]
Милета Божовић [потпис]

[МИАЧ, Округ Руднички, Окружни школски одбор 1918 – 1922, свежањ из 1919, док. 61]

Документ 6

Ратна штета на основној школи у Брусници

Окружном школском одбору у Гор.[њи] Милановац

Према наређењу Округ.[ног] школ.[ског] одбора од 7. фебруара т.[екуће] г.[одине] бр. 12 подноси се: извештај о непокретној и покретној штети учињеној за време аустријске управе у основ.[ној] школи Брусничкој у Гор.[њем]Милановцу.

Редни број	Број предмета	Предмет	Вредност једног предмета	Цена пре рата		Садања цена		Примедба
				Дин.[ара]	пара	Дин.[ара]	пара	
1.		Оштета шк.[олске] зграде		6000		12000		
2.		Школско звоно		500		1000		
3.	60 к.[омада]	Школских клупа	60	3600		7200		
4.	6 „	Школских табли са ногарима	50	300		600		
5.		Ограда шк.[олског] дворишта		4000		8000		
6.	6	Столова са фијокама и кључем	40	240		480		
7.	1	Сто велики за канцеларију шк.[олску] са кључем		60		120		
8.	10	Столица дрвених	5	50		100		
9.	7	Пљуваоница	3	21		42		
10.	2	Велике рачунаљке	50	100		200		
11.	1	Ђенералштабна карта		50		100		
12.	1	Карта Краљ.[евине] Србије нове границе 1913. г.		50		100		
13.	7 к.[омада]	Сливова	10	70		140		
14.	1	Балканско полуострво – карта		50		100		
15.	1	Слика Њ.[еговог] В.[еличанства] краља Петра		50		100		

16.	4	„ „Св. Саве”	20	80		160		
17.	6	Црних дрвених мастионица са перницама	3	18		36		
18.	1	Стакло са сунђером за брисање прс.[тију]	2.50	2	50	4		
19.		Канцеларијски материјал		300		600		
20.		Целокупна шк.[олска] библиотека: Педагошки и белетристички листови и др. књиге		2000		4000		
21.	3	Бачвица са славином за воду						
22.		Прибор за одржавање чистоће		100		200		
23.		Лампе		50		100		
24.	6	Дрвени чивилук		100		200		
				17791	50	35.582		

и словима седамнаест хиљада седам стотина двадесет и један и 50/по динар.

В.[ршилац] д.[ужности] Управитеља школе
Зорка Ракићева[15] [потпис]

[МИАЧ, Округ Руднички, Окружни школски одбор 1918 – 1922, свежањ из 1919, док. 51]

Документ 7

Ратна штета на основној школи у Гукошу

Општина Бранчићска — Срез Качерски
Округ — Списак — Руднички

Оштећене имовине и зграда Школе Гукошке од стране непријатељ.[ске] Аустроугарске војске.

так. бр.	број ствари	**Наименовање**	вреднос			
			посебно		укупно	
			дин.[ара]	пар.[а]	дин.[ара]	пар.[а]
1	12	комада клупа ђачки	60		720	

15 Зорка Ракић, учитељица из Горњег Милановца, радила је у основној школи у Г. Милановцу током 1916. године, након чега је била осуђена на пет година затвора због „велеиздаје” и „роварења” против Монархије. (Б. Младеновић, *нав. дело*, 110; Мирослав Пурић, Извештаји о стању школа у Рудничком округу из 1918. године, *Зборник радова Музеја Рудничко-таковскої краја 7*, Горњи Милановац, 2014, 213).

2	2	ормана за књижнице	150		300	
3	1	карта Краљевине Србије	120		120	
4	1	карта балканског полуострва	150		150	
5	10	карта речних сливова	6		60	
6	1	слика св. Саве	50		50	
7	1	слика краља Петра	150		150	
8	2	кила сунђера	35		70	
9	7	комада столица	25		175	
10	3	Астала по 1 метар учетврт	60		180	
11	2	мастионице и 2 пернице	6		24	
12	1	велика табла	150		150	
13	1	рачуналка за децу	30		30	
14	2	Притискача	10		20	
15	1	кутија пера	15		15	
16	2	риса хартије	100		200	
17		разни књига у књижници	500		500	
18	159	метара плота школ.[ске] авлије	10		1590	
19	2	нужника изгорела под креп.[ом]	500		1000	
20	4	фуруне бронзане високе	100		400	
21	1	шпорет са две рингле	500		500	
22	152	метра ограде око школ.[ске] баште	5		760	
23	1	врата подрумска двокрилна			100	
24	2	врата двокрилна по	150		300	
25	56	комада стакла за прозоре 16 са 18	2		112	
		Свега	2884		7676	

сн 52

13 фебруара 1919 г. оверава Председ.[ник] Школ.[ског] одбора
Гукош [М.П.] Владислав Марковић [потпис]

[МИАЧ, Округ Руднички, Окружни школски одбор 1918 – 1922, свежањ из 1919, док. 121]

Документ 8

Ратна штета на основној школи у Дићу

Општина Бранчићска Срез Качерски

СписакОштећене и уништене имовине Школе Дићске од стране Аустроугарске и Немачке војске.

так. бр.	бр. ствари	**Наименовање**	Вредност			
			по		укупно	
			Дин.[ара]	пар.[а]	Дин.[ара]	пар.[а]
1.	100	кв.[адратних] м. оштећеног патоса	20	00	2000	00
2.	10	ком.[ада] врата 1 дупла и 1 подрум.[ска]	400	00	3600	00
3.	16	рупа прозора	300	00	4800	00
4.	5	ком. фуруна и 1 шпорет	200	00	1200	00
5.	20	„ Скамија	50	00	1000	00
6.	4	„ Астала	80	00	320	00
7.	6	„ Столица	10	00	60	00
8.	2	„ Табли	50	00	100	00
9.	4	„ Виђица за воду	10	00	40	00
10.	4	„ Лампи од већи			50	00
11.	4	„ Мапи			300	00
12.	2	„ Бројаљки рачунаљки	30	00	60	00
13.		Штукатор по свима одељењима			600	00
14.	5	„ Вентилатора	100	00	500	00
15.	1	Нужник са 2 одељења			200	00
		Упропашћене Школске Куће				
16.	15	кв.[адратних] м. Патоса	20	00	300	00
17.	3	ком. Врата	150	00	450	00
18.	6	„ прозора	200	00	1200	00
19.	2	„ фуруна пећи	100	00	200	00
20.		Штукатор и малтер			200	00
21.	1300	мет. Ограде од плота	5	00	6500	00
		Свега			23680	00

оверава

1- II – 1919 год.
у Дићу

[М.П.]

за
Председ.[ник] суда члан
Пант. Срећковић [потпис]

[МИАЧ, Округ Руднички, Окружни школски одбор 1918 – 1922, свежањ из 1919, док. 121]

Документ 9

Ратна штета на основној школи у Мајдану

Одбор
Краљ.[евске] српске основне школе
у Мајдану
Ш. Бр. 17 Окружном школском одбору
Гор.[њи] Милановац

Према захтеву Вашем Бр. 12 од 7/ II 919. године, част је одбору поднети Вам оцену причињене штете у времену рата, покретној и непокретној школској имовини, са означеном вредношћу уништене имовине, пре рата као и садашњом вредношћу.

Так. број	Шта је уништено?	Вредност пре рата	Садашња вред.[ност]	Примедба
		Динара	у динарима	
а).	непокретност:			
1.	Зграда где је станов.[ао] наст.[авник] I и II р.[азреда]	800	1600	
2.	Оштећена школска зграда и прозори	600	1200	
б).	покретност:			
1.	Скамије, столови и столице	600	1200	
2.	Архива, уписнице, књижница	1500	3000	
3.	Учила и наставна средства	500	1000	
	Свега	4000	8000	

3/III 919. г. Пред.[седник] школ.[ског] одбора
Мајдан Пословођа Мил. Поповић [потпис]
Јов. Љ. Станковић

[МИАЧ, Округ Руднички, Окружни школски одбор 1918 – 1922, свежањ из 1919, док. 75]

Документ 10

Ратна штета на основној школи у Бољковцу
Списак

Оштећене имовине непокретне и покретне, школи Бољковачкој, учињене за време рата, састављен по наредби Окружног школског одбора, од 7. ов.[ога] м.[есеца] бр. 12.

Редни број	Наименовање	Вредност			
		Пре рата		Садања	
		Дин.[ара]	п.[ара]	Дин.[ара]	п.[ара]
1	Петора велика двокрилна врата	500	00	2500	00
2	Петора једнокрилна врата	350	00	1250	00
3	Петнајест рупа за прозоре цео прибор са по 8 крила	4500	00	13350	00
4	шест фуруна	480	00	1600	00
5	две катедре	400	00	1200	00
6	10 комада столица	80	00	300	00
7	пет астала од по 1 метар дужине	200	00	500	00
8	две мале и две велике табле	140	00	440	00
9	две рачунаљке	30	00	60	00
10	два шпорета	400	00	1600	00
11	две видрице	10	00	30	00
12	један нужник – ограда на њему	250	00	500	00
13	једна подрумска двокрилна врата	150	00	400	00
14	једанајест комада брава	110	00	330	00
15	два чивилука за вешање ђачки торби	30	00	80	00
16	Један велики орман	400	00	1200	00
17	Један отвор са 8 рупа стаклета у ходнику	80	00	180	00
18	320 . метара ограде у тарабу	1600	00	3520	00
19	Школских књига које је школа за време непријатеља платила, по њиховом наређењу, а које су после све растурили	3680	00	3680	00
20	30 комада клупа ђачки са три седишта	4500	00	1200	00
	Укупно	17890	00	44720	00

Напомена: У ранијем послатом списку школске оштете, погрешком није била уведена штета на школским књигама, у 3600 дин.[ара] које је књиге непријатељ од школе наплатио и школи после војска растурила.

К. бр. 178
16. фебруара 1919. год.
Бољковци
Благајник
Рад. Љ. Сајић [потпис]

За
Пред.[седник] Суда члан
Милорад Аврамовић [потпис]

[МИАЧ, Округ Руднички, Окружни школски одбор 1918 – 1922, свежањ из 1919, док. 67]

Документ 11

Ратна штета на основној школи у Врађевшници

Списак оштећених предмета у покретној и непокретној школској имовини за време рата.

	Р. број	Наименовање	Вредност	
			пре рата	садања
	1.	1 орман са школском књижницом	2000	8000
	2.	4. стола обојена	80	320
	3.	4. столице	24	96
	4.	36. клупа – скамија	216	864
	5.	1. пећ бронзана	80	320
	6.	2. пећи плехане	80	320
	7.	1. рачунаљка	40	160
	8.	1. табла	50	200
	9.	1. секира	12	60
	10.	4. канте за воду	100	400
	11.	креп на згради горње школе	200	800
	12.	школске мапе	400	1600
	13.	шрауберове слике	200	800
		÷		
непокретност	1.	оштећени зидови на школским зградама	500	2000
	2.	6 прозорских крила	100	400
	3.	40 прозорских окана	100	400
	4.	8. брава на вратима	40	160
	5.	ограда на школским двориштима горње и доње школе	1000	4000
			5.222	20900

18. фебруара 1919 год.
Врађевшница

Вршилац дуж.[ности] управитеља
Надежда Б. Топаловићка учит.[ељица]

[М.П.]

Председник Школ.[ског] одбора
Иван Ј. Ђорђевић [потпис]

Чланови одбора
Андрија Јелић [потпис]
Велим.[ир] Г. Алексић [потпис]

[МИАЧ, Округ Руднички, Окружни школски одбор 1918 – 1922, свежањ из 1919, док. 66]

Документ 12

Ратна штета на основној школи у Прањанима

Пријава

О штети причињеној школи прањанској у срезу таковском, округа рудничког од стране непријатељске – Аустроугарске војске у 1914 и 1915 години.

Наименовање		Пређашња вредност	Садашња вредност
1)	42 клупе за ученике вреде	1 260 динара	2520
2)	4 канцеларијска стола	200 „	400
3)	8 столица „	80 „	160
4)	396 прозорских стаклета „	980 „	2960
5)	25 прозорских ћерпића „	1250 „	2500
6)	1 фуруна плехана и чункови 25 м. „	175 „	250
7)	2 велика стола по 4 м. и 6 клупа по 4 м. „	380 „	760
8)	30 школских ашова по 2 [нечитко] „	60 „	120
9)	20 школских мотика „	85 „	170
10)	1200 проштаца школске ограде „	400 „	800
11)	Цела школска књижница „	3.000 „	6000
12)	Једно школско звоно „	500 „	1000
13)	Велика цинк.[ована] плехана канта за воду „	50 „	100
14)	Једна секира, тестере и гвозд.[ене] [нечитко] „	30 „	60
15)	Ланац са бунара и дрвена вел.[кофа] „	50 „	100
	свега динара	9.500	19.000

и словима: девет хиљада пет стотина динара.

12. фебруара 1919 год.
Прањани

Председник школ.[ског] одбора
Миленко В. Јанковић [потпис]

Пословођа – Управитељ
Сима Ђорђевић [потпис]

Процениоци
Младен Јевтовић [потпис]
Вукоман Симовић [потпис]
[нечитко] Вујичић [потпис]

[МИАЧ, Округ Руднички, Окружни школски одбор 1918 – 1922, свежањ из 1919, док. 65]

Документ 13

Ратна штета на основној школи у Белановици

Пријава

О учињеној штети Основној школи Белановичкој, у срезу Качерском, окр. [уг] Руднички у рату 1914 – 1918. године.

Текући број	Наименовање	Колико?	Вредност оштећених предмета							
			Покретних				Непокретних			
			Вредност пре рата		Садања вредност		Вредност пре рата		Садања вредност	
			Динара	пара	Динара	пара	Динара	пара	Динара	пара
1	Школско звонце	Једно	6	-	10	-	-	-	-	-
2	Штамбиљ са кутијом	Један	6	-	12	-	-	-	-	-
3	Печат метални	Један	6		12					
4	Школски клупа	двадесет осам ком.	700	-	2100	-	-	-	-	-
5	Столова	Пет	75	-	250	-	-	-	-	-
6	Чаршава од плаве чохе	Један	25	-	100	-	-	-	-	-
7	„ „ чојнице	Један	10	-	30	-	-	-	-	-
8	Столица	Десет	50	-	200	-	-	-	-	-
9	Табли	Три	75	-	150	-	-	-	-	-
10	мастионица – дивит	Један	5	-	10	-	-	-	-	-
11	Притискивач	Један	5	-	8	-	-	-	-	-
12	леђир	Један	1	-	4	-	-	-	-	-
13	држаља за пера	Пет	1	50	2	50	-	-	-	-
14	Перница за оставу држаља – метална	Једна	6	-	10	-	-	-	-	-
15	Иконе Св. Саве	Две	80	-	120	-	-	-	-	-
16	Слика Њ.[еговог] В.[еличанства] краља Петра I	Једна	50	-	60	-	-	-	-	-
17	Шрајберове слике	целокупна збирка	100	-	120	-	-	-	-	-
18	Словарица за зид	Једна	6	-	10	-	-	-	-	-
19	Словарица са справом за ишчитавање, са словима, сопствена израда	Једна	30	-	60	-	-	-	-	-
20	Карта Краљ.[евине] Србије	Две	30	-	30	-	-	-	-	-
21	„ Балкан.[ског] Полуострва	Једна	15	-	15	-	-	-	-	-

22	„ Краљ.[евине] Србије и Црне Горе	Једна	5	-	5	-	-	-	-	-
23	Ђенералштабна карта Краљ.[евине] Србије	Једна	20	-	20	-	-	-	-	-
24	Метарске мере	цела збирка	50	-	70	-	-	-	-	-
25	Преса за копирање	Једна	25	-	25	-	-	-	-	-
26	Уписница нових	Пет	25	-	25	-	-	-	-	-
27	„ старих	Две	10	-	10	-	-	-	-	-
28	књига записника одборских седница	Једна	5	-	10	-	-	-	-	-
29	Рачуналка велика – Руска	Једна	50	-	50	-	-	-	-	-
30	Часовник зидни	Један	45	-	60	-	-	-	-	-
31	Пећ од бронзе са чунковима – већа	Једна	60	-	200	-	-	-	-	-
32	Пећ од плека – мала, са чунковима	Једна	50	-	50	-	-	-	-	-
33	Чаброва за воду	Два	30	-	150	-	-	-	-	-
34	ведрица „ „	Две	10	-	30	-	-	-	-	-
35	цименти за воду	Четири	1	-	10	-	-	-	-	-
36	шафољ	Један	5	-	20	-	-	-	-	-
37	сикира	једна	6	-	50	-	-	-	-	-
38	тестера са разбојем	једна	6	-	15	-	-	-	-	-
39	ашова	четири	10	-	40	-	-	-	-	-
40	лопата	четири	10	-	40	-	-	-	-	-
41	мотика	Две	7	-	30	-	-	-	-	-
42	ватраљ	Један	3	-	15	-	-	-	-	-
43	кукач	Један	1	-	5	-	-	-	-	-
44	машице	Једне	1	50	5	-	-	-	-	-
45	Браве на ормарима	Четири	4	-	40	-	-	-	-	-
46	Стакла на ормару	Четири	5	-	80	-	-	-	-	-
47	школска књижница	Сва	3600	-	4000	-	-	-	-	-
48	ђачка „	„	250	-	250	-	-	-	-	-
49	народна „	„	300	-	300	-	-	-	-	-
50	Бокал за воду	Један	5	-	45	-	-	-	-	-
51	Чаше „ „	Две	2	-	5	-	-	-	-	-
52	Звонце канцеларијско	Једно	6	-	15	-	-	-	-	-
53	Шпорет са чунковима – искварен	Један	30	-	80	-	-	-	-	-
54	Школско звоно, са школске звонаре	Једно					240	-	240	-
55	Стаклета прозорски са школ.[ске] зграде	сто двадесет девет окна					129	-	1290	-

56	Крила прозорских	Пет					50	-	200	-
57	Брава на вратина на школ.[ској] згради	Четрнајест	-	-	-	-	84	-	210	-
58	Ограда око дворишта и баште	Сва	-	-	-	-	600	-	2000	-
59	Олуци са школске зграде	један део	-	-	-	-	150	-	450	-
	Свега	----------	**5885**	-	**9063**	**50**	1253	-	4390	

10. фебруара 1919. год.
у Белановици.
Пословођа – управ.[ник] школе — Председник школ.[ског] одбора
Никола С. Сретеновић [потпис] — Новица Петровић [потпис]

[МИАЧ, Округ Руднички, Окружни школски одбор 1918 – 1922, свежањ из 1919, док. 27]

Документ 14

Ратна штета на основној школи у Брезни

<u>општина</u> <u>Списак</u> <u>Брезањска</u>

пописаног и процењене оштете на школској згради и ствари и намештаја упропашћена, састављен по наредби школ.[ског] окружног одбора бр. 12 од 7 – II 1919 г.

		Наименовање ствари	цена пре рата		цена садашње време	
			Дин.[ара]	п[а]р[а]	Дин.[ара]	п[а]р[а]
1	11	Крила прозорска [нечитко]	30		220	
2	91	Стакло прозорско; окна	10		950	
3	13	Кључева за браве	13		26	
4	4	браве	24		60	
5	6	фуруна – пећи	480		2400	
6	2	фуруне порушене	100		800	
7	1	шпорет однет	60		800	
8	4	астала	120		800	
9	2	Рачунаљке упропашћене	50		200	
10	1	табла школска	30		120	
11		клупа школских	50		400	
12	10	столица	50		200	
13		школска књижница	300		3000	
14		Мапе и учила	100		500	
		Свега	1.487		10.436	

На 165 оверава

16. фебруара 1919. год. Врши.[лац] Дужности председ.[ника] суда члан
Брезна Миливоје Недељковић [потпис]
[М.П.]
проценијоци
Ђорђе Ратковић [потпис]
Милош Лаковић [потпис]
Миливој.[е] П. Михаиловић [потпис]

[МИАЧ, Округ Руднички, Окружни школски одбор 1918 – 1922, свежањ из 1919, док. 40]

Документ 15

Ратна штета на основној школи у Љутовници

Бр 4
17. фебруар. 1919 год.
Љутовница

Окружном школ.[ском] одбору Г.[орњи] Милановац

По наређењу окр.[ужног] школ.[ског] одбора: да се одмах јави колика је почињена штета школи и то: вредност штете пре рата и садања вредност.

Јављам да је школа оштећена и то:	пређаш.[ња]	Садња вред.[ност]
од гранате	1000 дин.[ара]	2000 дин.[ара]
ограда око 2000 проштаца	1000 „	2000 „
25 ком. школ.[ских] клупа	750 „	1500 „
4 стола и 10 столица	300	600 „
1 шпорет и 2 фуруне	180	1200 „
1 школ.[ски] орман	60 „	220 „
1 бакрач и канте за воду	90	750 „
две табле школ.[ске]	60	150 „
књижница	800 „	1600 „
остале ситнице	500 „	1000 „
Свега	4.740	11.020

Пословођа Председник
Љубица Милојевић [потпис] Марјан Поповић [потпис]
учитељица

[МИАЧ, Округ Руднички, Окружни школски одбор 1918 – 1922, свежањ из 1919, док. 39]

Документ 16

Ратна штета на основној школи у Мрчајевцима

Процена

Оштете школе Мрчајевачке од стране непријатељске Аустроугарске војске.

Покретност	пре рата		сад.[ашња]	
	Дин.[ара]	п[а]р[а]	Дин.[ара]	п[а]р[а]
1. један сто	40	-	100	-
2. две скамије	100	-	200	-
3. један орман са књигама	1.000	-	5000	-
4. једно звоно	1.000	-	5000	-
5. један синџир на бунару	100	-	300	-
Свега	2.400		10.600	-
Непокретност:				
6. 8 олука са крова до земље	240	-	800	-
7. оџак у кујни срушен	100	-	300	-
8. 1 бронзана фуруна	50	-	200	-
9. 2000 комада проштаца око дворишта	600	-	2000	-
Свега	990	-	3.300	-
Укупна оштета Дин.[ара]	3.230		13.900	
	2 240		10.600	
	5 470		24.500	

На ово можемо заклетву положити:

14 фебруара 1919 год.
у Мрчајевцима

Проценитељи
[нечитко] Савић [потпис]
[нечитко] Александрић [потпис]
Ранисав Бјеличић [потпис]

Оверава

Председник општине Мрчајевачке
[М.П.] Пав.[ле] М. Анђелић

[МИАЧ, Округ Руднички, Окружни школски одбор 1918 – 1922, свежањ из 1919, док. није сигниран]

Документ 17

Ратна штета на основној школи у Врбави

Суд Општ.[ине] Белопољске
Бр 200
12 фебруара 1919 год
врбава

Окружном Школском Одбору
Гор.[њи] Милановац

На основу наређења Господина Министра унутрашњих дела од 28 јануара 1919 год Бр 2094 суд ово општински пријављује причињену штету која је причињена у 1915 – 18 год од аустро немачке мађарске војске коју процењујемо

	А Покретност	
	пре рата	после рата
1) књижница учила намештај	500 дин.[ара]	1000 дин.[ара]
2) двориште, дирека 142	284	710 дин. [ара]
3) „ баскија 284	172	568
4) „ летава 1700	350	1050
5) стакло прозора	250	24.000
6) троја врата	60	300
7) шарки 6 брава 7	24	170
8) крила прозорска 46 комада	920	2.300
	2.560	8.198[16]

Свега пре рата две хиљаде пет стотина шездесет динара после рата осам хиљада сто деведесет осам динара.

Деловођа — Председник оп.[штинског Суда]
Рад. Ненадовић [потпис] [М.П.] Милорад Милошевић [потпис]

[МИАЧ, Округ Руднички, Окружни школски одбор 1918 – 1922, свежањ из 1919, док. 32]

16 Када се саберу износи у овој колони, под претпоставком да је на позицији 5 начињена грешка и да би требало да стоји 2.400 уместо 24.000, добијамо износ од 8.498 динара, што је за триста динара више од износа наведеног у документу (прим. М.П.)

Документ 18

Ратна штета на основној школи у Миоковцима
Пријава

Оштете за време рата школе миоковачке у покретности и непокретности:
I У покретности

1. Зидна слика Њ.[егових] В.[еличанства] Краља Петра у вр.[едности]	60 дин.[ара]		200 дин.[ара]	
2. „ „ Светог Саве у вр.[едности]	60	„	200	„
3. Књижница школска (све књиге) „	5000	„	20.000	„
4. мастионица 1 ком „	15	„	60	„
5. Зидни сат „	15	„	100	„
6. Звоно шк.[олско]	200	„	1000	„
7. Звонце канцеларијско	3	„	40	„
8. [нечитко] 4 групе	25	„	50	„
9. метарских мера	25	„	150	„
10. Карти земљ.[описних] (мапа)	150	„	500	„
11. канц.[еларијског] материјала	100	„	400	„
12. материјала за очигл.[едну] наст.[аву]	100	„	400	„
13. лењира 2 ком.	4	„	10	„
14. лампа висећа	10	„	40	„
15. клупа за канц.[еларију]	15	„	60	„
16. глобус	50	„	100	„
17. притискач за куп. харт.[ију]	10	„	40	„
18. табли 2 ком.	40	„	100	„
19. скамија школских 60	720	„	4000	„
20. столова 4 ком.	40	„	400	„
21. рачунаљки 2 ком.	40	„	100	„
22. столица 5 „	25	„	200	„
23. кофа 1 ком.	5	„	20	„
24. чабар за воду	10	„	50	„
25. лавор „ „	10	„	50	„
26. циментице за воду 4 ком.	8	„	20	„
27. сикира 1 ком.	15	„	50	„
28. ашова 3 ком.	15	„	100	„
29. мотика 4 ком.	20	„	120	„
30. тестера 1 ком.	10	„	60	„
31. кесер и кљешта	16	„	100	„
32. бакрача 1 ком.	60	„	300	„
33. ограда 200 м.	80	„	1000	„
34. дрва 20 мет.	100	„	1000	„
Свега	7056	„	30670	„

II У непокретности

35. Рушење школе у зиду, прозорима, окнима прозорским, квака и кључева и т.д. до сада издато

8000 дин.[ара] 8000 дин.[ара]

Свега 8000 дин.[ара] 8000 дин.[ара]

Укупна оштета износи 15056 дин.[ара] у вредности пре рата а у садањој 38670 дин.[ара] и словима петнајест хиљада и педесет шест динара или садањој вредности тридесет осам хиљада шест стотина седамдесет дин.[ара]

17 – II – 1919 год Председник шк.[олског] одбора
Миоковци Деловођа [М.П.] Мик.[аило] Луковић [потпис]
Мих.[аило] Ч. Богосављевић [потпис]
учитељ

[МИАЧ, Округ Руднички, Окружни школски одбор 1918 – 1922, свежањ из 1919, док. 58]

Документ 19

Ратна штета на основној школи у Рошцима

Основна школа Рожачка
Бр. 3 Окружном школском одбору
15. фебруара 1919. год. Гор.[њи] Милановац

Списак оштећених предмета за време рата, учињен имовини осн.[овне] школе Рожачке.

Ред. број	Предмет	Вредност пре рата		Садања вредност	
		Дин.[ара]	Пара	Дин.[ара]	Пара
1.	2 слике Св. Саве (у фином повезу)	30	-	90	-
2.	2 слике Краља Петра (у фин.[ом] пов.[езу]	60	-	180	-
3.	Једна рачунаљка	20	-	60	-
4.	Једна табла	20	-	60	-
5.	36 ђачких клупа	360	-	1080	-
6.	Три стола	60	-	180	-
7.	Шест стплица	30	-	90	-
8.	Три пљуваонице	10	-	30	-
9.	Две пећи	300	-	900	-

10.	Један орман са књигама		30	-	90	-
11.	Цела школска архива		300	-	900	-
12.	Две канте за воду		30	-	90	-
13.	Две цименте		5	-	15	-
14.	Метарске мере		30	-	90	-
		Свега	1285	Динара	3855	Динара

Пословођа
Јованка Крагуљевић [потпис]
учитељица

Председник
Михаило П. Чвркић [потпис][17]

[МИАЧ, Округ Руднички, Окружни школски одбор 1918 – 1922, свежањ из 1919, док. 47]

Документ 20

Ратна штета на основној школи у Босући

Извештај

О извршеној оштети школске зграде школе Босутске за време рата, састављен на основу наређења окружног школског одбора од 7. тек.[ућег] месеца бр. 12.

Редни број	Наименовање	вредност пре рата		садашња вредност	
		Дин.[ара]	пара	Дин.[ара]	пара
1	Школска зграда	8.000	=	50.000	=
2	Школски намештај	4.000	=	15.000	=
3	Школска учила и књижнице	500	=	1.500	=
	Укупна вредност	12.500	=	66.500	=

Напомена: Школа нема више никакву своју кретну и непокретну имовину да је оштећена за време рата.

бр. 2

Председ.[ник] школ.[ског] одбора

17 Михаило Чвркић био је народни посланик изабран испред Радикалне странке, у Округу рудничком, на првим парламентарним изборима у Краљевини СХС одржаним 28. новембра 1920. године. Био је рођени брат Војка Чвркића, министра и потпредседника Народне скупштине Краљевине Југославије. Војко је био истакнути члан Југословенске радикалне заједнице и носилац Ордена Светог Саве I реда. Убијен је од стране ЈВуО 9. децембра 1942. године у родним Рошцима. Браћа Чвркићи су заједнички организовали чувено обарање воза аустроугарске војске који је кренуо из Чачка, у Овчарско-кабларској клисури 25.октобра 1918. Михаило Чвркић је за тај подвиг добио орден Карађорђеве звезде (Горан Давидовић, Лела Павловић, *нав. дело,* 212, 273; Богдан Трифуновић, *Живот под окупацијом: Чачански округ 1915-1918*, Чачак, 2010, 67).

14 фебруара 1919 год.
у Босући

Љуб. Глишић [потпис]
одборници
Михаило М. Гавриловић [потпис]
Драгутин М. Јовановић [потпис]
Управитељ школе
Лазар Радосављевић [потпис]

[МИАЧ, Округ Руднички, Окружни школски одбор 1918 – 1922, свежањ из 1919, док. 48]

Документ 21

Ратна штета на основној школи у Јарменовцима

Школски одбор
основне школе јарменовачке
бр. 4
16. фебруара 1919. год.
Јарменовци

Окружном школском одбору
Г.[орњи] Милановац

На основу наређења округ.[ног] школског одбора од 7. ов.[га] м.[есеца] бр. 12 одбору је част поднети окружном школ.[ском] одбору оцену причињене штете школској непокретности и покретности:

тек. [ући] број	наименовање предмета	вредност пре рата		вредност после рата	
		Динара	п.[а]р[а]	Динара	п.[а]р[а]
1.	школска зграда оштећена	2500	-	4050	-
2.	школски намештај и учила	3.500	-	7950	-
3.	Ограда са целокупног школског имања	1500		3000	-
	Укупно	7500		15000	-

Вредност упропашћене школске имовине од стране непријатеља: пре рата седам хиљада и пет стотина динара; после рата петнаест хиљада динара.

-Пословођа – управитељ
Рад. Михаиловић [потпис]

[М.П.]

Председник школ.[ског] одб.[ора]
Дан. П. Рековић[потпис]
чланови:
Живко Сковић [потпис]
Драгољуб Росић [потпис]

[МИАЧ, Округ Руднички, Окружни школски одбор 1918 – 1922, свежањ из 1919, док. 50]

Документ 22

Ратна штета на основној школи у Љубићу

[М.П.]

Оцена штете
Љубићске школе учињене од стране непријатеља.

р.[едни] број	предмети оштећени	вредност		Примедба
		садашња	пре рата	
1	Књиге школске читаонице	4000 д.[инара]	4000 д.[инара]	Цена је остала садања, као и пре рата, пошто се не могу набавити
2	3 ком. зидне карте (балкан.[ско] полуостр.[во], Краљ.[евина] Срб.[ија] и генералшт.[абна] Кр.[аљевине] Ср.[бије]	75	25	
3.	2 к.[омада] рачунаљке	100	50	
4.	30 к.[омада] клупа (великих)	1800	600	
5	1 к.[омад] сто	50	20	
6	4 к.[омада] дрвене столице	40	14	
7	1 к.[омад] слика (краљева) са великим украшеним рамом	100	30	
8	1 к.[омад] икона (Св. Саве)	50	20	
9	Прибор за воду(1 чабар; 1 канта и 3 цименте)	100	20	
10	1 к.[омад] Пљуваоница	20	5	
11	Сикира и тестере	50	10	
12	Ашов, мотика и лопата	50	7	
13	Ограда (бодљикава жица) 100 кгр.; 50 дрв.[ених дирека и рад]	900	200	
14	Ограда (дрвени прошци) 1000 ком. и рад	1100	360	
15	Олуци од цинк – плеха	500	100	
16	40 ком. прозорских крила (20 к.[омада] са 3 окна; 20 к.[омада] са 2. окна) и рад	900	200	
17	Оправка школске шупе (зид једне стране)	200	50	
18	Оправка зграде (поправка нужника, кречење, зазизиђивање)	800	150	
19	1 к.[омад] врата, од дрвета, на подруму и 1 к.[омад] спољна од плеха	200 д.[инара]	100 д.[инара]	
20	1 к.[омад] кофа на бунару са конопцем од 17 м. дужине	100	20	
21	8 м. дрва	180	50	
	Свега	11315	6031	

управитељ школе Председник Шк.[олског одбора]
Михаило К. Станојевић [потпис] [М.П.] Милан Ј. Петровић [потпис]

[МИАЧ, Округ Руднички, Окружни школски одбор 1918 – 1922, свежањ из 1919, док. 74]

Документ 23

Ратна штета на основној школи у Мојсињу

Списак

Опљачкани – упропашћене имовине школе мојсињске од стране Немачке војске приликом уласка у Мојсиње у 1915 год и за време бављења исте у земљи.

Тек. Број	Наименовање	вредност садашња		вредност ондашња		Примедба
		Дин.[ара]	пара	Дин.[ара]	пара	
1.	Школска књиж.[ница]од 1378 раз.[них] књ.[ига]	8870	-	3500	-	
2.	Оштета на школ.[ској згради]	1000	-	400	-	
3.	„ на остал.[им] школ.[ским] зградама	500	-	150	-	
4.	ограда око шк.[олског] дворишта и врата	2000	-	800	-	
5.	једна табла	100	-	50	-	
6.	„ рачуналка	100	-	40	-	
7.	карта – мапа Краљ.[евине] Ср.[бије] од Цвијића	200	-	100	-	
8.	„ „ Европе	200	-	100	-	
9.	„ „ Бал.[канског] Полуострва	200	-	100	-	
10.	„ „ Краљевине Ср.[бије] пол.[итичка] под.[ела]	100	-	50	-	
11.	„ „ Црне Горе	50	-	25	-	
12.	Сливови	100	-	50	-	
13.	Глобус велики	200	-	100	-	
14.	12 ком. ђачких клупа	1200	-	500	-	
15.	3 „ орахових столица	30	-	24	-	
16.	1 шпорет	120	-	60	-	
17.	2 бронзане пећи	280	-	160	-	
18.	1 велики сто	100	-	30	-	
19.	компл.[ет] метарских мера	100	-	50	-	
	„ литарских „	50	-	30	-	
	Свега Дин.[ара]	15500	-	6319	-	

И словима петнајест хиљада и петстотина дин.[ара]

14 . фебруар 1919 год.
с.[ело] Мојсиње
Деловођа школ.[ског] одбора
Михаило Ср. Ђурић [потпис]
учитељ –

Председник школ.[ског] одбора
Драг. Павловић [потпис]

[МИАЧ, Округ Руднички, Окружни школски одбор 1918 – 1922, свежањ из 1919, док. 64]

Документ 24

Ратна штета на основној школи у Доњој Трепчи

Школа Трепчанска
Бр: 8
16 – фебруара 1919. год.
Доња Трепча
Окружном Школском Одбору

Према наредби од 7 – II – 919 г. Бр: 12
Одбор Вас извештава са II – састанка од 16 – II – 919.
Да је овдашњој Школи причињена од стране непријатеља следећа штета:

Ред. бр.	Наименовање	Стара вредност пре рата		Данашња вредност		Примедба
		динар.[а]	пар.[а]	динар.[а]	пара	
1.	Упропашћена школска књижница у вредности	1500	=	4500	=	
2.	Полупаних прозора и поломљених клупа које је општина оправила и довела у ред	200	=	500	=	
3.	Нарушена и покварена зграда и намештаја у школи, што је општина оправила	500	=	1500	=	
4.	Припремљени камен за квартира – отерали су за употребу зидање зграда	150	=	1000	=	
5.	Припремљена цигла за квартире – отерали су за употребу зидање зграда	80	=	800	=	
	Свега =	2430	=	8300	=	

Деловођа учитељ
Тиосав Јевтовић [потпис]

Председник Школ.[ског] Одбора
Гојко Николић[потпис]
чланови:
Радојица Милошевић [потпис]
Вер. Т. Урошевић [потпис]
Драгиша Бојовић [потпис

[МИАЧ, Округ Руднички, Окружни школски одбор 1918 – 1922, свежањ из 1919, док. 54]

Документ 25

Ратна штета на основној школи у Прислоници
Пријава
Оштете школе прислоничке, срез Љубићски, окр.[уг] руднички.

Ред. број	Наименовање	Вредност предмета			
		пре рата		садашња	
		дин.[ара]	п. [ара]	дин.[ара]	п. [ара]
1.	школска књижница и архива	1500	00	6000	00
2.	слика Њ.[еговог] В.[еличанства] Краља Петра (вел.[ики] форм.[ат)]	100	00	400	00
3.	један астал и једна столица	35	00	140	00
4.	једна пећ (разбијена)	40	00	160	00
5.	„ шпорет „	40	00	160	00
6.	судови за воду (канте, чабар, лончићи)	25	00	250	00
7.	две лампе	10	00	50	00
8.	прибор за одрж.[авање] чистоте	40	00	200	00
9.	алат за обраду врата и стругање дрвета	50	00	250	00
10.	канцелар.[ијски] прибор	30	00	120	00
11.	школско звоно (тешко 5 кгр.)	500	00	2000	00
15.[18]	у изломљеним клупама, прозорима, врата и друге оправне на школ.[ској] згради	350	00	1400	00
	укупна вредност	2720	00	11.130	00

управитељ школе
Љубиша Ј. Пурић [потпис], учитељ

[МИАЧ, Округ Руднички, Окружни школски одбор 1918 – 1922, свежањ из 1919, док. 46]

18 Грешка у набрајању, треба да стоји редни број 12 (примедба М.П.)

Документ 26

Ратна штета на основној школи у Бресници
Пријава

Оштете, школи бресничкој, Задужбини Ђенерала М. Ђ. Катанића[19], причињене окупацијом 1915 – 1918 године – од Немаца и Аустро – мађара.

Ред.[ни] број	Име Оштећених – опљачканих ствари – предмета	Вредност		Примедбе:
		1915.	1918. и сад	
		динара	динара	
	а, школски намештај – из три учионице:			
1.	Столарске клупе нове 1910. прављене, борове небојене, по 70 седишта за сваку учионицу, нема сад ни једне...	2.450.	10.000.	
2.	три стола са заклопима, нови обојени, са писаћим приборима и лењирима и 3 столице нове обојене – све однето	250.	1.200.	
3.	изнете: Велика бронзана пећ из учион.[ице]III. фина пећ из канцеларије	200.	1.000.	
4.	9. пари завеса са учионица 1. са канцеларије ужичка тканина	250.	1.500.	
5.	15. емалираних пљуваоница из учион.[ице] и 2. из канцеларије	85.	850.	
6.	3. Целзијева топломера – жива – из учионица	60.	500.	
7.	3. нешпартане и 3. шпартане табле из учион.[ица]	300.	1.000.	
8.	1. дугачки лењир, лењир троугао и шестар...	60	200.	
9.	Три иконе Св. Саве – диван оквир. спаљене	150.	1.500.	
10.	„ слике Њ.[еговог] В.[еличанства] Краља Петра диван оквир – спаљене	150.	3.000.	
11.	шест слика Добротвора Катанића и гђе. Софије – спаљене	300.	1.500.	
12.	12. ком. слика заслужних Срба у лепим оквирима и Змајева, Чика Љубина и Бранко у дрворезу – све спаљене	360.	2.500.	
13.	Дуги канц.[еларијски] сто, две фиоке, зелена чоха, 6 фини столица све однето	300.	1.500.	

19 Рођен је у селу Бечањ, недалеко од Чачка, 25. априла/7. маја 1830. године (по другом извору помиње се у тефтеру арачком из 1831. године као дете од четири године). Основну школу похађао је у Цветкама и Чачку, а четири разреда гимназије у Крагујевцу. У војску је ступио 16. јула 1850. године. Прешао је пут од чина потпоручника (11. октобра 1855) до чина почасног ђенерала 12. јануара 1888. Као млад потпоручник одлази у Париз на усавршавање. Истакао се јунаштвом у Јаворском рату 1876. као командант Јаворске бригаде. Одликован је са више одликовања. Био је ађутант краља Милана Обреновића, главни интендант Врховне команде и начелник Министарства војске све до пензионисања 1888, али и велики добротвор и ктитор многих установа. Поменуту школу у селу Бресници подигао је 1900, а цркву 1906. године. Преминуо је у Београду 13. децембра 1907. године (Г. Давидовић, Л. Павловић, *нав. дело*, 110-111).

14.	Ормар стаклен – рафови за књижницу, орман простор за архиву, и мали стакло поклопац за збирку – све однето	600.	1.800.	
15.	пет плеханих мал.[их] заклопа за пећи од Гаљевца - „ „	60.	300.	
16.	Часовник дуварски за канцеларију однет	100.	360.	
17.	Велика лампа за канцелар.[ију] са заклоном и 3 дуварске однете	150.	600.	
18.	Котао – од бакра – 60 lit.(ара) и троножац – однет	120.	360.	
19.	Четке: за кречење, за фикс.(ање) пећи, рибање, прашину по две, метле, секира, тестера. алат баштенски: ашови, лопате, грабље, мотике по 6 ком. алат калемарски: ножеви, маказе, маказе за [нечитко] по 6 ком.	250	1.200	
20.	2 чабра окована за воду, 2 буџе и 4. лимене цименте – 2 лопате за смеће.	90.	450.	
21.	6 ком. дрвених вешалица по 2 м. за ђачке торбе 1 метарска за канцеларије.	75.	300.	
22.	3 дугачка стола, растове ноге – а борови столови, 6 дугачких клупа, растове-, по 5 м. за обед ђачки и о Св. Сави све узето	250	2.500	
	б, школска учила из три учионице			
23.	Три „руске” – цели бројеви исправне – и три рачунаљке – разломци - [нечитко]	250	1.500	
24.	Три потпуне збирке „Шрајберових” дуварских слика за позн.[авање] природе	300	1.500	
25.	„ „ „ писаћих и цртаћих дуварских прегледа (за зид)	150	500.	
26.	Мапе: Комплет сливова на платну за зид, 2 ком. Нова Србија 1914. 2 ком. Карића Србија, Рељефна Србија, Генералштабна Србија, на картону за зид Српске Земље, Бал.[канско] полуострво. Европа, Азија, Африка, Америка и Аустралија, план и глоб.[ус] на платну и Глоб.[ус] – све спаљено.	650	3.000	
27.	две потпуне збирке метарских мера.....	150	750.	
28.	справе метеоролошке станице: Кишомер с прибором, ветроказ, топломер и заклон, максимал.[на] и миним.[ална] [нечитко]	200	1500	
	в. школска архива и књижница			
29.	Књиге и архива метеоролошке станице	500.	1.500.	
30.	Архива ове школе од 1845 до 1915 све уписнице и протоколи	3000	15.000.	
31.	Књижница ове „ од 1845 „ 1915 – све уништено и спаљено	3.500	15.000.	
32.	Збирка ове школе: стари уџбеници, радови ђачки, [нечитко] збирка -	1.500	10.000	
	и г, Остала оштета:			

33.	Срушена и одвучена кућа „стара школа” згра.[да] 13 и 14 м. под ћерамидом	4.000	15.000	
34.	„ „ развучена „ школска: подруми, кујна, трпезар.[ија], штала, слаб материјал	1.500	6.000	
35.	2. окт.[обра] 1915 полупан креп крова школ.[е] шрапнелима – борбом	1.000	1000	
36.	Немачка војска оборила и изгорела: две капије на дворишту школе, под крепом – две капије код старе школе и ограду школску од пет хиљада добрих [нечитко]	4.000	16.000	
37.	На шк.[олској] згради: порушена три прозора, 28 окана прозора, 2 олука и пет брава.	250	1200	
38.	Срушен и изгорео стари нужник школски 3 одеељ.[ења] под ћера.[мидом]	180	600.	
39.	Порушена засада око старе и нове школе – воћке -	1.500	5.000	
40.	Школска зграда Задужбина Ђенерала Катанића била је окупаторима 3. године жандарска касарна да плате	9.000	9.000	
41.	За три године, без школе дангуба 150 ђака ове школе, сваки ђак је оштећен 1 хиљаду дин.[ара] годишње за све ова школе тражи	450.000	450.000	
и 42.	Жандарски одред окупаторски зиратио је три лета двориште ове школе – 0,75 ha. у своју корист оштетио школу	3.000	3.000	
	Свега динара	491.240 25.240	593.870 59.870	

И словом: пет стотина деведесет три хиљаде, осам стотина седамдесет – данашње вредности.

15 јануара 1919 год.
Бресница
(срез Љубићски)
Пословођ
Анђ. Л. Дрињаковић [потпис]
учитељ

За оштећену школу
Одбор школе бресничке
Председник
Рајица М. Новаковић [потпис]
чланови:
Павле Катанић [потпис]
Јован Станковић [потпис]
Анђ. Л. Дрињаковиж [потпис]

[МИАЧ, Округ Руднички, Окружни школски одбор 1918 – 1922, свежањ из 1919, док. 70]

Документ 27

Укупна ратна штета на школама у Рудничком округу

ОКРУЖНИ ШКОЛСКИ ОДБОР
ОКРУГА РУДНИЧКОГ
III. Бр. 240
12. јуна 1919 г.
Гор.[њи] Милановац
[штамбиљ]

Оцене

Штета причињене школама у округу рудничком у рату од 1914 – 1918 године.

Редни број	Наименовање	Вредност штете пре рата		Вредност штете после рата	
		Динара	пара	Динара	пара
1	Школа у Белановици	7138		13453	
2	„ „ Белом Пољу	2560		8198	
3	„ на Руднику	10.000		20000	
4	„ у Мрчајевцима	5470		24.500	
5	„ „ Љутовници	4740		11020	
6	„ „ Брезни	1487		10476	
7	„ „ Драгољу	1298		2597	
8	„ „ Прислоници	2720		11.130	
9	„ „ Рошцима	1285		3855	
10	„ „ Босути	12500		66.500	
11	„ „ Јарменовцима	7500		15.000	
12	„ „ Брусници	17791		35.582	
13	„ „ Брђанима	11.780		19.700	
14	„ „ Доњој Трепчи	2430		8300	
15	„ „ Лађевцима	13.350		53380	
16	„ „ Моравцима	1405		3830	
17	„ „ Миоковачке	15056		38670	
18	„ „ Прељини	6500		20.500	
19	„ „ Мојсињу	6319		15500	
20	„ „ Прањанима	9500		19000	
21	„ „ Враћешници	5222		20900	
22	„ „ Бољковцима	17890		44720	
23	„ „ Љубићу	6031		11315	

24	„ „ Мајдану	4000		8000	
25	„ „ Дићу	10000		23680	
26	„ „ Гор.[њем] Милановцу	17016		30480	
27	„ „ Гукошу	2884		7676	
28	„ „ Гор.[њим] Бранетићима	10000		16338	
29	„ „ Бресници	25240		59870	
		239107		**624169**	

[М.П.] ПРЕД.[СЕДНИК] ОКР.[УЖНОГ] ШКОЛ.[СКОГ ОДБОРА]
Окр.[жни] Начелник
[потпис нечитак]

Бр. 240
12 јуна 1919 г.
Гор.[њи] Милановац
Пословођа
Драг. Зисић [потпис]

[МИАЧ, Округ Руднички, Окружни школски одбор 1918 – 1922, свежањ из 1919. док. није сигниран]

Резиме

Сваки окупатор тежи да из освојених земаља извуче што више материјалне користи, како за окупаторски режим тако и за своју матичну државу. Та материјална корист огледа се у експлоатацији природних богатстава окупиране земље, финансијског капитала, културних добара и људства. Да би се обезбедила несметана експлоатација поменутих ресурса, неопходно је било одржавање реда и мира на окупираној територији, што је било најлакше постићи асимилацијом покореног становништва, наметањем културе, језика и начина размишљања, као и гушењем свега што има везе са традицијом, културним и историјским наслеђем окупираног народа. Опште је познато да су деца најпогоднија за разне врсте манипулације, нарочито психолошке, и да се та манипулација најлакше спроводи преко образовног система. Зато окупатори, па и Аустроугарска у Првом светском рату на територији Србије, велику пажњу посвећују школству, образовном систему и васпитању у школама. На тај начин она је желела да од српске деце створи у будућности своје верне и доследне поданике. Материјална штета која је нанета школама у Србији за време аустроугарске окупације била је више последица беса и несхватљиве мржње према свему што је српско, него неки планирани атак на српске школе. Много веће, и по српски народ несагледиве последице, могао је имати образовни систем и план и програм који је окупатор намеравао да укорени у српским школама. Срећом, он у томе није успео јер је изгубио рат, а окупација је трајала исувише кратко да би се могао очекивати било какав резултат овог „експеримента". Међутим, и поред тога што окупатор није испунио свој крајњи циљ по питању школства у окупираној Србији, материјална штета, коју су његове трупе нанеле

српским школама била је огромна. У овом раду изнети су, преко докумената, подаци о материјалној штети која је нанета школама у само једном округу у Србији, што није довољно за стварање неке шире слике о разарању школа у Србији за време окупације 1915-1918. године. Ако погледамо шта је све уништавано у српским школама, може се закључити да непријатељ није имао неки критеријум при том свом безумном чину, јер је уништавао и односио и неке тако обичне и безначајне ствари и предмете, чиме се поткрепљује теза да се овде радило о чистом варваризму и неконтролисаном изливу гнева и беса. С друге стране, уништене су и неке ствари које су биле ненадокнадиве, попут школских књижних фондова и архива (као што је случај са школом у Бресници). Највећу штету претрпеле су школе у Босуту (66.500 динара) и Бресници (59.870), док неке школе нису имале никакву пријављену штету. Ипак, треба напоменути да је било и случајева где су и Срби, по одласку окупационих трупа насртали на школску имовину и уништавали је и развлачили.

MIROSLAV PURIĆ

WAR DAMAGE ON THE PRIMARY SCHOOL BUILDINGS IN THE REGION OF RUDNIK IN THE FIRST WORLD WAR

SUMMARY

All invaders tend to have as much financial benefit as possible from the occupied countries for both their occupying regime and their native country. The financial benefit is shown in the exploitation of natural resources of the occupied country, financial capital, cultural goods and people. In order to obtain free exploitation of the mentioned resources, it was necessary to keep order and peace on the occupied territory, which was easiest to achieve by assimilation of the conquered population, intrusion of their own culture, language and way of thinking, as well as repression of everything that has something to do with the tradition, cultural and historical heritage of the occupied population. It is generally known that children are most suitable for different kinds of manipulations, especially psychological ones and that it is easiest to manipulate through the educational system. That's why invaders pay full attention to schooling, educational system and upbringing in schools, so did Austro-Hungary in the First World War on the territory of Serbia. In that way it wanted our children to be its loyal and consistent subjects in the future. The financial damage which was done to the schools in Serbia during Austro-Hungarian occupation was more a result of anger and unreasonable hatred towards all that was Serbian than a planned attack on Serbian schools. Much more important and for Serbian people unpredictable consequences could have had the educational system, plan and programme which the invaders had planned to introduce in Serbian schools. Fortunately, they failed to do it because they had lost the war and the occupation had lasted too short to expect any result of this "experiment". However, besides the fact that the invader didn't realize his final aim concerning education in occupied Serbia, the financial damage which was done to Serbian schools by his troops was enormous. In this paper, the documents present the data about the financial damage which was done to the schools only in one region in Serbia, which is

not enough for making a broader picture about devastation of the schools in Serbia during the occupation 1915-1918. If we perceive what was destroyed in Serbian schools, we can conclude that the enemy didn't have any criterion while performing such an insane act, because they were destroying and taking away such simple and trivial things and objects, which confirms the thesis that it was just a barbarous and uncontrolled outpouring of fury and anger. On the other hand, some irretrievable things like school book funds and archives (the case with the school in Bresnica) were also destroyed. The greatest damage was done to the schools in Bosut (66.500 dinars) and Bresnica (59.870), while some other schools didn't have any reported damage. Nevertheless, it should be pointed out that there were some Serbs who attacked school property destroying and stealing it after the occupying troops had left.

УДК: ?????????

ДАНИЦА ОТАШЕВИЋ,
виши библиотекар
Градска библиотека „Владислав Петковић Дис“ Чачак

СЕЋАЊА РАДОЈА М. ЈАНКОВИЋА НА ВОЈВОДУ ЖИВОЈИНА МИШИЋА

АПСТРАКТ: Међу бројним заборављеним великанима наше прошлости налази се име и Радоја М. Јанковића, елитног официра српске војске, учесника превратничких историјских догађаја на почетку XX века, осуђеника у Солунском процесу на 15 година робије, који је једини враћен 1925. године у државну службу и рехабилитован од краља Александра Карађорђевића, да би потом био конзул у Чикагу и Њујорку (1926-1936) и први југословенски амбасадор у Тирани (1936-1939). Јанковић је осим активног учешћа у бројним војним и дипломатским догађајима писао у разним српским, америчким и руским новинама текстове на различите теме, расправе и полемике, а оставио је и две збирке приповедака „Дани и године“ (1926) и „Друмом и сокаком“ (1931). Богату писану и документарну грађу из заоставштине овог знаменитог Чачанина његова кћерка др Видосава Јанковић поклонила је Градској библиотеци „Владислав Петковић Дис“. Овај рад је мали прилог обележавању стогодишњице од почетка Великог рата из Јанковићеве обимне али још неинвентарисане и сређене заоставштине ,чија ће сведочења у наредном периоду бити драгоцена у проучавању српске прошлости у првим деценијама минулог века.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Радоје М. Јанковић, војвода Живојин Мишић, краљ Александар, Градска библиотека, Колубарска битка, војвода Радомир Путник, Сувоборска битка, српска војска, светски рат, Струганик.

У писаној заоставштини Радоја М. Јанковића (1879-1943), мајора српске војске, дипломате Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, а касније Краљевине Југославије, и писца упечатљивих приповедака из Великог рата, налази се три необјављена рукописа о војводи Живојину Мишићу[1], нажалост непознатог времена настанка. Најпре текст у рукопису под насловом „Каријера војводе Живојина Мишића“, потом „Мишићи – војничка фамилија“ и „Војвода Мишић

1 Живојин Мишић (1855-1921) рођен је у Струганику, један од најистакнутијих српских војсковођа, учествовао је у свим ратовима од 1876. до 1918. У Балканским и Првом светском рату био је помоћник начелника штаба Врховне команде војводе Радомира Путника. У Сувоборској, односно Колубарској бици, командовао је успешно Првом армијом и протерао и последњег аустријског војника из Србије добивши за то чин војводе. На Солунском фронту 1918. постављен је за начелника штаба Врховне команде. У војној доктрини карактерисали су га офанзивност, смелост и оптимизам.

кроза живот". Сва три документа на специфичан начин осветљавају јуначку породицу Мишић из Струганика, али је избор пао на последњи текст због осветљавања лика великог војводе из више углова, у разним животним ситуацијама, у миру и у пресудним тренуцима за државу и народ. У раду су упечатљиве слике војсковође као мужа, оца, човека, из пера некога ко је био близак са Мишићем, добро га познавао и дивио му се. Захваљујући Јанковићевој кћерки проф. др Видосави Јанковић(1919), богату рукописну и документарну историјску и дипломатску грађу баштини Градска библиотека „Владислав Петковић Дис" у Чачку. Поклоњена грађа неисцрпни је архив оргиналних докумената и личних сведочанстава једног од учесника важних историјских догађаја на почетку XX века, какви су, например, Мајски преврат 1903. године, анексија Босне и Херцеговине 1908, стварање тајног удружења „Уједињење или смрт"(основано 9. маја 1911), до великих битака у Балканским и Првом светском рату.

Сведочења Радоја Јанковића о војводи Мишићу су аутентична и из прве руке. Наиме, Јанковић је као млад и перспективан официр српске војске добро познавао војводу, знао га је и у рату и у миру, често био у његовој пратњи, али и друге савременике. Нема сумње да му се дивио као војнику и као човеку, подржавао његов став према војној доктрини, био сличног карактера. Живојин Мишић је 1906. године инсистирао да млади Јанковић добије стипендију државе и оде на две године школовања у Француску за интендантску службу. Донекле, то може да буде разлог што се Радоје Јанковић није оженио вереницом Малвином Гогић, професорком математике у Женској учитељској школи у Београду, касније инспектором у министарству просвете, кћерком Сретена Гогића[2] (1847-1915), оснивача Радикалне странке у Чачку и „Гогића банке", народног посланика, у четири мандата председника чачанске општине у периоду од 1891. до 1910.године. Јанковић је као шеф интендатуре за снабдевање војске одећом[3] био укључен у израду планова за кључне битке које је водила српска војска на Церу и Сувобору, можда и под Мишићевом командом, и сведок је многих мање познатих догађаја у Врховној команди, на фронту и у позадини, као на пример, разговора и одлуке престолонаследника Александра почетком новембра 1914. да Мишић преузме команду над Првом армијом од војводе Петра Бојовића и организује противофанзиву против аустроугарске војске у историји познату као Колубарска или Сувоборска[4] битка. Победа на

2 Мацаревић, Радош Ж, *Први грађанин Чачка 1839-1914*, Чачак, Међуопштински историјски архив, 2012, стр, 151-154

3 Оташевић, Даница, *Кројио историју па заборављен*, у: *Дисово пролеће,* бр. 45, Чачак, 2014, стр. 34-35 - http://www.cacak-dis.rs/elektronska_izdanja/Disovo-prolece-45.pdf

4 Сувоборска битка познатија као Колубарска, започела је тачно у седам часова 20. новембра 1914. године на линији Липе - Мрамор - Галич коју је држала Прва армија под командом генерала Живојина Мишића. Мишића је 16. новембра престолонаследник Александар поставио за команданта Прве армије којом је до тада командовао војвода Петар Бојовић, рањен у претходним борбама на Церу. „Сувоборску битку не треба цепати на фазе, нити јој тражити школске обрасце. Она не припада шемама већ психологији", записао је Р. Јанковић. Аустроугарска војска бројала је 300 хиљада, а српска 120 хиљада војника. После пораза Пођорекове армије заробљено је 60.000 војника, 60.000 пушака, 40

Сувобору донела је Живојину Мишићу чин војводе[5].О Сувобору и својим ратним друговима Јанковић ће касније писати у књизи „Дани и године“ објављеној 1926. године, али и у „Времену“ од 18. новембра 1939. поводом двадесетпетогодишњице Сувоборске победе. У својим „Успоменама“ Живојин Мишић не помиње пешадијског мајора Радоја Јанковића, али је војвода честа тема у Јанковићевим приповеткама и касније писаним сећањима.Објављивањем непознатог сведочанства о војводи Мишићу скреће се пажња и на донекле заборављеног официра који је био активан учесник у многим историјским догађајима, а потом конзул у Америци и први амбасадор Краљевине Југославије у Албанији Радоја М.Јанковића, аутора овог записа о Великом рату.

Радоје Јанковић 1913. године

Радоје Јанковић је рођен 8. октобра по старом, односно 21.октобра према новом календару 1879. године у Чачку, као четврто дете Миливоја, у то време кафеџије, касније државног чиновника, и Милке Јанковић (девојачко Сретеновић). Завршио је шест разреда чачанске гимназије, школске 1896/97. године, био је у разреду са будућим песником Владиславом Петковићем - Дисом коме ће 1911. бити и стари сват на венчању са Христином Павловић, као и Михаилом Гавровићем о коме ће оставити потресну причу „Коњаник“ објављену у књизи „Дани и године“. Нижу војну школу уписао је 1. новембра 1897. године, а затим Војну академију у Београду где је 23. јула 1900. произведен у чин потпоручника и први распоред добио у Горњем Милановцу у Десетом пешадијском пуку.[6] Одатле је премештен у 7. пешадијски пук, а потом у 18. пук у Топчидеру. Придружио се младим официрима који су, под вођством Драгутина Димитријевића Аписа,[7] 29. маја 1903. године убивши

царских застава, већи број топова и друге опреме.Уласком српске војске у Београд означен је коначан пораз Пећорекове армаде и наступио је кратак предах за Србију. Регент Александар произвео је 4. децембра 1914. генерала Мишића у чин војводе за заслуге у одбрани земље. (Из рукописне грађе Радоја Јанковића, Градска библиотека у Чачку)

5 Из необјављене грађе Радоја Јанковића која се чува у Градској библиотеци

6 Из биографије коју је Јанковић сам писао (необрађена грађа која се чува у Градској библиотеци)

7 Драгутин Димитријевић Апис (1876-1917), генералштабни пуковник српске војске, организатор

краља Александра и краљицу Драгу Обреновић извели Мајски преврат и довели на престо Петра Карађорђевића. Као перспективног официра влада Србије шаље Јанковића 1906. две године у Француску где завршава Вишу интендантску школу. После анексије Босне и Херцеговине Радоје Јанковић се прикључује тајном удружењу „Уједињење или смрт". Вешт на перу сарађује у листовима „Војска", „Одјек" и другима, а 1910. године са Љубом Јовановићем-Чупом, Богданом Раденковићем и Љубомиром Бојовићем, доноси одлуку о покретању листа са националном орјентацијом – „Пијемонт". На иницијативу Јанковића у програм је унето да „Пијемонт" буде лист „ни са владом, ни са опозицијом, већ са јединим животворним елементом војском".[8] Лист и тајно удружење „Уједињење или смрт" нису замишљени једновремно, али ће „Пијемонт" под утицајем Јанковића и његових истомишљеника одиграти важну улогу после анексионе кризе објављујући полемике у корист војске, расправе о уједињењу јужнословенских народа, уводне чланке, па и литерарне прилоге.

Из Балканских ратова Радоје Јанковић 1913. године излази са чином пешадијског мајора (произведен 6. априла 1913), у Церској бици је шеф одећног одсека Главне интендатуре где остаје и за време Сувоборске битке[9]. Борбе за Младо Нагоричино, на Бакарном Гумну, на Мачковом камену, Сувобору, о коњанику Михаилу Гавровићу, Драгомиру Васовићу, Александру Здравковићу, војводи Мишићу и другима описаће у књизи „Дани и године". Са Крфа је 1916. године упућен за начелника Југословенског добровољачког корпуса у Одеси, а у Петровграду је одржавао везе са руским Генералштабом и министарством војним, био у војној мисији за предају високих одликовања престолонаследника Александра цару Николају Романову на чијем челу се налазио генерал Павле Јуришић Штурм, писао је за престоничке руске војне новине. Јанковић се није мирио са осудом Драгутина Димитријевића Аписа и ратних другова у Солуну, па је користећи своје везе и познанства тражио заштиту официра од француске и енглеске владе. Са потпуковницима Божином Симићем, Војиславом Гојковићем и Александром Србом, мајор Радоје Јанковић 23. маја 1917. године шаље из Петровграда влади и престоланаследнику на Крф оштро интонирано писмо против суђења јунацима рата далеко од поробљене отаџбине и предлаже обуставу процеса.[10] Ова депеша „коштала" је потписнике удаљавања из службе – Јанковић је 12. маја 1917. пензионисан после 19 година ревносне војничке службе, одузети су му чинови, да би у поновљеном Солунском процесу био осуђен на 15 година робије.

Мајског преврата 1903. године, 1911. био је један од оснивача тајне организације „Уједињење или смрт", илити „Црне руке", начелник обавештајног одељења Главног генералштаба. Ухапшен је у децембру 1916. у Солуну и са групом официра осумњичен за покушај атентата на регента Александра. Погубљен је 26.јуна 1917. године са официрима Радом Малобашићем и Љубом Вуловићем. У поновљеном суђењу 1953. године, Апис и други осуђени официри су рехабилитовани (Мала енциклопедија Просвета, Београд, 1978.)

8 Биографски подаци које је оставио Радоје Јанковић у својој заоставштини

9 Из необрађене грађе Радоја Јанковића

10 Рукописна грађа Радоја Јанковића, http://www.cacak-dis.rs/vesti/svedok-istorije/

Под заштитом револуционарне владе Радоје Јанковић остаје након губитка службе и осуде у Русији, склапа бољшевички брак 1918. године у Самари са Наталијом, кћерком Лазара Калмића, трговца из Београда, потом путују преко Владивостока у Јапан, па за Европу. Енглеска полиција хапси га у Еритреји јер је за њим расписана међународна потерница, а Наталија сама наставља пут у Француску где у Кану проналази свекрву Милку Јанковић. После неколико месеци придружује им се и Радоје, а заштиту им пружа генерал Живко Павловић, Јанковићев ратни друг. У Риму младом пару се, 6.марта 1919. године рађа кћи Видосава, која носи име по куми Видосави Павловић, а наредних неколико година породица ће живети избегличким животом у Италији, Француској и Аустрији често мењајући место боравка. Радоје под псеудонимом „Бронтес“ и „Моравац“ пише за београдско „Време“, „Политику“, „Правду“ и друге листове, а када је 1923. године дошао у земљу за коју је и он ратовао, одмах је ухапшен и спроведен у Забелу. Сва права су му враћена 1925. године, а већ наредне именован је за конзула у Чикагу. Нови конзул који говори пет језика, склон музици и писању, оставиће дубок траг међу српским, али и југословенским исељеницима и у српској цркви у Америци. Од 1929. године Јанковић је на дужности генералног конзула у Њујорку где сарађује са Михаилом Пупином, Николом Теслом, црквеним великодостојницима и исељеницима, америчким председницима и привредницима, пише у листовима и бори се за нову државу и круну. Када је Јанковић 1936. године полазио на дужност опуномоћеног посланика у Тирану, испраћен је од исељеника захвалношћу Југославији што им је таквог човека послала. Први југословенски амбасадор у Албанији уживао је велико поверење краља Зогуа, допринео је да се отвори авионска линија између Београда и Тиране, развију добри односи две земље што ће у праскозорје новог рата засметати Италији.Председник српске владе Милан Стојадиновић 15. јануара 1939. године потписује решење о пензионисању Радоја Јанковића након чега се он враћа у Београд. .Није се плашио да критикује политику кнеза Павла у престоничкој штампи, нити да износи своје мишљење о новој опасности која се надвија над Европом.Дочекао је нови светски рат и био хапшен од истих освајача против којих се борио на Церу. Умро је 29. новембра 1943. године у Београду оставивши богату писану и штампану заоставштину и грађу насталу у више места, градова и држава у периоду од 1914. до краја живота, која се сада налази у чачанској библиотеци.

За предан војни и дипломатски рад одликован је: Карађорђевом звездом IV степена (1903), Сребрном медаљом за храброст (1912), Орденом св. Саве V (1914), IV и III степена, Орденом св. Ане (1916), Орденом Белог орла V степена (1916), Златном медаљом за ревносну службу (1914), Југословенском круном III (1932), Орденом Св. Саве првог степена (1936) и бројним другим признањима.[11]

11 Подаци о одликовањима и кретању у служби преузети из Јанковићевог досијеа и решења о пензионисању (необрађена грађа у Градској библиотеци у Чачку)

„ВОЈВОДА МИШИЋ КРОЗА ЖИВОТ“

Зна се и понавља да је војвода Живојин Мишић у своме детињству био благо и разумно дете, најпоузданије чобанче у селу, никоме на сметњи, са свиме задовољно. Касније у школи, у Крагујевцу, мирно и озбиљно ђаче, уредан и дисциплинован ученик. Није потказивао другове, није се умиљавао учитељима и професорима. И целог века тежио је да буде поуздан и ненаметљив.

У Војној академији није бриљирао учењем, није био међу „сувим петичарима“. Није их ни марио. Од предмета највише је волео историју и географију, волео је мапе и догађаје. Ствар врло ретка за нашу децу, интересовао се за бројне податке о народима, војскама, привреди, за културу. Једном речи, за стварне чињенице. Повучен у себе, никад није одавао жеље за истицањем, за сувишном радошћу и за претеривањем. Да је у средини, да не стрчи, да не претрчи. Али је имао своју мисао коју је саопштавао. Више погледом, него речју. Стога је изгледао стармали, чувар тајне, друг од поверења, дете са Сувобора.

Као наредник Војне академије 1876. године пошао је у рат са Турцима. Добио је под команду Колубарски батаљон. То је било брже него ли у Наполеонова времена. У својој животној каријери издржао је шест ратова и безброј војних и политичких догађаја. Није чудо што се у њему формирао хладан посматрач појава. Он је био сведок многобројних честитих напора српског народа да се ослободи и изгради, па је природно што је био прожет демократичношћу.

Кад се оженио разумео је да деца чине радост и част домаћем огњишту. Био је добар кућевни старатељ. Није се мешао у ситне кућевне послове, али је кућа била пуна свих потреба. Није био кафански човек, ни посетилац ноћних локала. Био је најсрећнији у кругу породице. Укоревао је децу, али ју је и миловао. Више мушку, неголи женску. Супруга му је донела 1200 дуката мираза. Кад је пензионисан, морао је продати свој дом у Делиградској улици у Београду. Ваљало је удавати кћери и подмиривати све трошкове. Иако није био расипан, Мишић није био вешт руковању новцем. Није ни жудео за њим. Живело се чиновнички: повуци и потегни, петљало се са мјеницама. Као муж био је примеран. Увек укорак са женом. Никад ларме у кући, никад зле речи и затегнутости. Свега једном, као да је пробао да шене оком у страну, али је ухваћен и благовремено спречен. Та офанзива није му ишла од руке. То је предмет за његове биографе. Ако је имао тешкоћа у служби, то се у кући није опажало. Кад би дара превршила меру, Мишић је делио бригу са јединим верним другом, са својом супругом Лујзом. Његова писма жени пуна су обзира и благости, али нису ни изблиза онако гиздава, еротична и неозбиљна као писма ђенерала Бонапарте Јозефини[12].

12 Наполеон I Бонапарта (1769-1821) рођен је на Корзици, први конзул, импетарор и француски цар, један од највећих војсковођа и завојевача света. У 24 години постао је генерал, 1795. угушио је монархистичку побуну у Паризу, потом извојевао многе победе у Шпанији, Аустрији, Египту. Извршио је 1799. године државни удар, а 1804. се прогласио за императора. Извео је многе реформе и донео законе у Француској, али и водио освајачке ратове све до неуспелог похода на Русију 1812. године. Због пораза и краха војске 1814. године приморан је да абдицира и прогнан је на острво Елбу. Вратио се

Јео је и пио умерено. Имао је изврсно здравље. Био је примеран јахач, јер је свршио коњичку апликациону школу. Бицикл је научио у друштву са младим краљем Александром Обреновићем. Лепо физички скројен, средњег стаса, Мишић није био лепотан за дивљење, али је имао симпатичан изглед, примамљив осмех, мушка уста, омање бркове, косу и очи отворене боје, браду истурену нешто напред. Његов поглед изазивао је поверење, а тон његове речи био топао и убедљив. Са годинама Мишићев лик добијао је старешинску строгост, очи забринутост, а говор узимао шири, народни обим. Саговорника гледао је право у очи, а разговор је чешће нагињао благом хумору.

Било да је био у униформи или цивилу, Мишић се облачио са највећом пажњом. Сматран је најелегантнијим младим официром. Кажу, да су га црвене панталоне на Светозару Радојичићу, ђенералштабном официру, побудиле да легне на учење ради ступања у Ђенералштаб. Кад би ишао у војне мисије, у иностранство, онда је његова гардероба садржавала: црно одело, плаво, браон; цилиндер, смокинг, фрак, жакет, па чак и шапоклак са камашнама[13]. Нико није полагао толику пажњу на лепу, лаковану ципелу и чизму као Мишић. Краљ Милан је уочио то Мишићево чистунство, па га је, као командира чете у Краљевој гарди, слао на француске маневре на Марни и сам му прописао гардеробу, при чему нису изостали жуте чизме и корбач. И још 200 наполеона у злату изнад редовних принадлежности.

У слободном времену Мишић је одлазио на концерте, предавања, у позориште. Није избегавао ни балове. Био је добар играч и цењен каваљер према дамама. Читао је стручну и општу литературу, писао чланке за војне и опште часописе, или спремао своја професорска предавања из стратегије. Интересовао се и страном војном литературом, држао се „ажурним“. Говорио је француски, немачки и руски језик. На дужности је био врло тачан. Радио је дуго и марљиво. Умео је да упосли потчињене официре. Ђенералштабном официру није допуштао аљкавост. Није се лако љутио, али је умео да скреше у очи и да очита лекцију ономе ко заслужи. Био је човек „резонски“. Није био без душе па да тера некога до смрти. Једном приликом, баш за време одступања наше војске од Ваљева 1914. године, Мишић је нашао крај пута једну групу четника која није устала на ноге када је он пролазио и ословио је. Он је позвао старешину да устане, овај је одговорио да неће. Онда му је Мишић наредио да дође у штаб армије да му се јави, четнички старешина одговорио је седећи, да неће. Па, ипак, Мишић је разумео психозу тих дана и примио извињење тог официра, четника, кад је овај, дан по томе, сишао у Бољковац и признао своју грубу

1815. и поново организовао француску војску али је доживео велики пораз код Ватерлоа после чега је протеран на острво Света Јелена где је и умро. Жена му се звала (Ж)Јозефина којој је Наполеон писао страсна писма..

13 Шапоклак (француска рач) је шешир на склапање измишљен у Паризу 1835. године, односно опруга којом се изнутра регулише висина цилиндра, а камашне су доколенице од сукна или коже које покривају део ноге од ципела до колена и штите од снега, мокре траве или упадања каменчића у обућу.

грешку. Мишић није био сујетан и раздражљив старешина, али је на одмерен начин дотеривао ствари у ред. Позната је ствар да је Мишић волео дуго да седи за столом после вечере и да разговара са официрима. Врло је слабо спавао, а волео је да чује свачије мишљење. Сматрао је да свак уме понешто да каже. Једне ноћи, тако, у Скопљу, за време рата, задржао се у разговору са официрима до два по поноћи. Неко од официра допусти себи слободу да, ради опомене ђенералу Мишићу, пусти будилник да зазвони. Мишић се одмах дигне и опрости са официрима. Следеће вечери понови се иста ствар. Мишић се опет дигне, али приђе официру речима: „Тај ваш будилник је много нервозан, али немојте више“. То је било доста да шала са будилником престане. Мишић је имао чудан начин да казни друге казнивши полако и самог себе. Он није волео да једе одвећ топло јело. Једном приликом, за време рата, изашао је из канцеларије у менашу и журно сео за сто.Чим је сркнуо кашиком и осетио врелу супу, дигао се, без речи од стола и није ручао. После су удешавали да јело буде умерено топло.

У комисији за мајорске испите, или при испитима на Вишој Војној школи у Београду, био је пре срачунато благ, него ли неодмерено строг.Он је то правдао овим речима: „Главно је да је официр школован, здрав, трезвен и честит, не мари ако мало и погреши у теорији“. Као што га нико није никад чуо да се самохвалише, тако је Мишић одсечно одбијао од себе фанфароне, брбљивце и ласкавце. Окретао је главу од протекционаша. Није давао изузетну протекцију ни својој деци. Није хтео да дугује никоме ништа. „Хоћу да идем усправно“, била је његова доста честа узречица. Разговор његов са војводом Путником[14], чији је био дугогодишњи помоћник, био је увек коректан, али природан. Такав је био и са краљевима. Нимало црних речи није било ни са обичним редовима.

Војвода Мишић био је према свакоме приступачан. Према слабијима и незаштићенима приступачнији него према успелијим. У приликама волео је да се посаветује. Пред наш савез са Бугарском, 1912. године, позивао је к себи наше млађе, истакнуте официре, и преко њих испитивао расположење војске за евентуални рат противу Турске. Мишић је био оптимиста Врховне Команде, али је хтео да томе оптимизму нађе ослонац у командном елементу. Онда је бугарски ђенерал Жеков, одлазио као трговац у Београд и вршио ратну игру са Мишићем. Тада је израдио и војне одредбе савеза са Бугарском.

У рату, за време борбе и чекања резултата борби, Мишић је био врло миран. Он је рекао једном приликом: „Мене је једино страх пред питањем да ли сам све учинио да предупредим тешкоће“. Мишић је жалио губитке у људству у борбама. Тако је једном одважноме команданту армије на Дрини 1914. године, препоручивао да мање напада, „да пусти њих да нападају“. Команданту Трећег

14 Војвода Радомир Путник (1847-1917) учествовао је у ратовима српске државе од 1876. до 1917. године, за заслуге добио чин војводе, био начелник Генералштаба, министар војни, начелник штаба Врховне команде, умро у Ници у Француској за време Великог рата а после рата сахрањен у Београду. Под његовом командом добијене су многе битке: Кумановска, Битољска, Брегалничка, Церска, Колубарска.

прекобројног пука поч. Тодору Павловићу, нашем изврсном официру, рекао је Мишић, после борбе на Смиљевцу (изнад Бољковца, 1914. године) „добро је што сте опробали срећу у одступању, али штедите војнике за њин суђени час"... У овом старом ратнику било је дискретног места за очинску нежност. Мишић је као командант армије, на Солуну, излазио на осматрачницу, северно од коте 630. Посматрао је напад Другог коњичког пука на Сакуњево једног јутра у месецу септембру 1916.године. После борбе, Мишић је питао команданта Вардарске дивизије како је испао напад, има ли губитака. У његовим очима био је чудан сјај. Глас му је био мекши него обично. У томе нападу учествовао је његов син Александар...

Војвода Мишић није имао у себи нечег набуситог, насилничког нити осионог. Није био роб таштине. У рату није допуштао пљачку, нити паљевину. У миру није припадао групама, нити котеријама. Цео целцит припадао је војсци и држави. Такве су на срећу нашег народа биле и војводе Путник, Бојовић и Степановић. Ни у једној другој грани државног живота не прилагођују се високи чиновници народу, његовом бити и његовом интересу, толико колико у војсци. Мишић је био погрешно убрајан у Обреновићевце, премда је краљ Милан био оставио у аманет свом сину, краљу Александру, да у случају потребе упита Мишића за савет. Мишић је увек одговарао позиву на дужност и то без капи замерке онима који су му чинили неправду пензионишући га у два маха, без икакве његове кривице. Мишић је бивао позиван на најважнија места 1903. године, 1909, 1912, 1914, 1916, 1918. Кад га је покојни Пашић[15] позвао из пензије 1914. године, да заузме место помоћника штаба Врховне команде (војвода Путник још је био на лечењу у Аустрији), Мишић је рекао Пашићу само ово; „дивим се толикој промени вашег мишљења о мени". Он није глумио мученика и незадовољника. Пензионисан 1913. године, Мишић је купио од свог пријатеља пок. Пуковника Љубе Лешјанина, малу кућицу у Прокупљу, над Топлицом, и тамо се повукао да на миру ради на војној литератури. У Светском рату један мађарски ветеринар однео му је библиотеку из Прокупља, а војне успомене и трофеје однели су тада Бугари.

Кад су му скренули пажњу на то да њему и његовој битци на Сувобору смањују значај, називајући је Колубарском битком, Мишић је одговорио хладно: „Ни битка код Заме није била код Заме, већ код Нарагаре". Неко му је приметио да се више говори о победи на Церу, него о његовој победи на Сувобору. Мишић је одговорио брзо: „Тако је то, говори се о преласку Ханибала[16] преко

15 Никола Пашић (1845-1926) рођен је у Зајечару, по струци инжењер, био је један од оснивача Народне радикалне стреанке (1881) и њен вођа, председник владе у више мандата, посланик у Русији. Доласком Карађорђевића враћа се на политичку сцену и на разним је државничким функцијама, од 1912. до 1918. је председник владе. Учествовао је у стварању Балканског савеза и државе Срба, Хрвата и Словенаца.

16 Ханибал (око 247-183. пре нове ере), картагински војсковођа и државник. Водио је против Римљана Други пунски рат (219-201. пре н.е), прешао Алпе са слоновима и ушао у Италију наневши пораз римској војсци. Најзначајнија битка изведена је код Кане 216. године пре н. е. Римски војсковођа Сципион Африканац Старији поразио га је у Северној Африци 202. године пре н.е код античког града

Алпа, а и не помиње се Хаздрубалов прелаз преко Алпа који је био само неколико година касније“.

Међутим, ваља знати да је Мишић врло добро знао своју вредност и своје место. Кад му је регент Александар, на Крфу 1916. године понудио да иде у Русију, да буде делегат српске војске код цара, Мишић је кратко одбио. Он је знао да је његово место на српском фронту. У августу исте године позват је у Солун да прими команду над Првом армијом, а две године потом, да прими команду над српском војском на солунском фронту. Лудендорфу[17] је било лако после Хинденбурга, па и маршалу Фошу позади Жофра, Мишић је био сам. Његове офанзивне одлуке наилазиле су на препреке и сметње. Десетог септембра 1914. године ђенерал Фош добија депешу од Жофра „ Сматрам да треба да вам изјавим моје највеће задовољство на хладнокрвности, мирнећи и окретности којом водите борбу“...

Код нас?... Место похвале, добио је од Врховне команде замерку на Сувоборској офанзиви. Исто тако подвргнута је злобној критици његова предложена офанзива на тзв. конференцији команданата армија 1915. године. Мишић се држао Фошових речи: „Напад! Увек напад! Битке се добијају рестловима“, па је својим колегама предложио да, пред вратима Албаније, учине последњи покушај нападом на противника. Наишао је на отпор. „Шта ћете ако неуспете? Шта ће доћи онда?“, питали су га остали команданти.

„Шта ће доћи? Доћи ће мир“, одговорио је отворено Мишић. Предлог за офанзиву је пропао, али је негован одијум противу Мишића. Онако исто, како су неки покушавали да шире одијум, у сличној прилици, противу војводе Путника.

Шта би било? Било би исто што се и догодило: оступило би се кроз Албанију до Крфа. Можда са нешто мање војника, али би се догодило савршено исто. Мишић је био стални поборник офанзиве. Он је на пр. био за наставак наше офанзиве у Срему 1914. године, после победе на Церу. „Историја ће“, вели Мишић, „ показати да ли смо се требали враћати од Земуна“. Никада Мишић није дигао глас у јавности противу тог неискоришћења наше победе на Церу, па и на Сувобору...

Мишић у моментима пред борбу никада није био театралан. Није обећавао војницима ништа, до ли захвалности народне. Није им као Бонапарта, пред египатским пирамидама, узвикивао; „четрдесет столећа посматрају вас“... Он је борбу сматрао не као извор личне славе, већ као дуг народу. Је ли Мишић имао снова и великих политичко-војсковођских планова? Сумњамо. То би могли рећи они који су стално били с њиме. Од Мишића имамо мишљење

Заме и закључио неповољан мир за Картагину. Ханибал је побегао потом у Малу Азију где се отровао да не би пао у руке Римљана.

17 Ерих Лудендорф (1865-1935) немачки генерал у Првом светском рату и војни писац. До 1916. године командовао је немачким снагама на Источном фронту, затим постављен за првог помоћника Врховне команде до краја 1918.године. Један од идеолога нацистичке агресије, присталица тоталног рата.Написао је књигу „Тотални рат“.

засновано на његовом дугогодишњем искуству, „ да је наш војник добар и за напад и за одбрану, само треба да зна, шта се од њега хоће“. Друга једна Мишићева мисао драгоцена за наше вођство, је ова: „Наш човек даће пуну меру своје снаге само за праведну ствар“...

Последњи пут видели смо војводу Мишића у Паризу 1920. године. Скроман као увек, био је јако дирнут пажњом што су му ставили на располагање личног лекара. Премда се, по Наполеоновом мишљењу, на бојном пољу брзо стари, војвода Мишић изгледао је по спољашњости крепак. И нехотице наметну нам се упоређење између изгледа војводе и појаве маршала Фоша[18]. Постојала је сличност и у спољашњости и у карактеру. Фош, син фамилије ткача из Пиринеја, брђанин као и Мишић. Обојица су имала „народски израз“ на лицу, које је било избраздано борама. Врло сличан осмех, истоветан однос према људима, врло сличне судбине у рату. Иста ратна догма: „победа је равна вољи“. Само што је Фош, католик, веровао у божанску инспирацију и свако јутро на фронту ишао у цркву. Мишић је, нешто пагански, веровао у своју звезду среће, али није особито марио попове.

Војвода Мишић је пред смрт узео заклетву од свога сина Александра, да ће извршити његово завештање, да буде сахрањен најскромније, у обичном дрвеном сандуку, без церемоније, без параде, без попова, да буде сахрањен у Струганику, с тим да један трубач одсвира жалосни марш. Патријарх Димитрије, друг војводин, одговорио је сину војводином: „Знам ја жеље покојникове, али он је био велики син овога народа. О сахрани се мора водити рачуна“.

Године 1920., на Видовдан, била је војна парада у Београду. Војводу, тешко болесног, изнели су да му одаду почаст. Регент Александар јахао је испред гарде и одао „Поздрав на лево“, на шта се војвода захвално осмехнуо.

У болести је много пропатио. Пострадао је од саркоме у унутрашњости трбушне дупље. За време боловања чувао га је стално жандармеријски наредник Бакић. Велика литија завршила се онде где је и почела. Војвода је завршио свој животни круг. Умро је на Богојављење 1921. године у Београду. Његово тело лежало је три дана у Официрском дому. Одар су чували војници и официри краљеве гарде, дежурали су официри ђенералштаба. При спроводу ковчега, ишао је позади фамилије регент Александар. Тело војводино сахрањено је на Новом гробљу, према цркви. Над гробом је дигнута војводина биста. И сад народ застане и упали свећу за покој душе великом војводи“.

18 Фердинанд Фош (1851-1929) маршал Француске, истакао се у Првом светском рату као командант IX француске армије у бици на Марни где је 1914. заустављен продор немачких снага ка Паризу. Прихватио је белгијску војску и формирао енглеско-белгијски фронт на реци Изеру у Фландрији и спречио тиме излазак Немаца на Ламанш. Године 1917. постављен је за начелника Генералштаба, а 1918. за Врховног команданта савезничких армија на западном фронту. Писао је радове из области стратегије и војне доктрине (Мала енциклопедија Просвета, Београд, 1978)

Резиме

Радоје М. Јанковић једно је од имена наше историје, дипломатије и књижевности које је покрио вео заборава. Рођен је у Чачку 1879.године, у првим деценијама двадесетог века учествовао је у многим превратничким догађајима, борио се у више битака које је водила српска војска од 1912.до1916. године старајући се за снабдевање одећом и обућом јединица на фронту,у кратким периодима мира писао је за листове и часописе приче из ратова и сећања на погинуле другове, са војском је прешао Албанију и био на Солунском фронту одакле је упућен у Русију да организује добровољачке одреде и сарађује са руском Врховном командом. Снажно се залагао за уједињење јужних Словена и национално просвећење народа. Положај који је имао у Петровграду 1917. искористио је у одбрану својих ратних другова осуђених у Солунском процесу што га је довело у поновљеном процесу на оптуженичку клупу и изрицање казне затвора од 15 година. Јанковић губи у мају 1917. године чинове и принадлежности и одбија да се врати у Солун.Остаје у револуцијом захваћеној Русији где 1918. склапа бољшевички брак са Наталијом Калмић. Следећих пет-шест година супружници лутају по Азији и Европи, а приликом доласка у Земун 1923. Јанковић је ухапшен и спроведен у затвор у Забелу, а потом премештен у Сремску Митровицу.Након две године биће помилован од краља Александра, а потом 1926. упућен у Америку за конзула. Умро је 29. новембра 1943. године за време немачке окупације Београда.

Радоје Јанковић је био вичан перу, писао је у многим листовима пре Првог светског рата, али и после, објавио је две књиге приповедака, бројне чланке и расправе у домаћој и страној штампи, а оставио је много тога у рукопису. Ову још неистражену грађу и сведочанства о бурним догађајима у којима је учествовао поверила је Градској библиотеци „Владислав Петковић Дис“ у Чачку Јанковићева кћерка Видосава, професор енглеског језика на Филолошком факултету у Београду у пензији. Текст о војводи Живојину Мишићу само је један од необјављених и јавности непознатих докумената. У години када се обележава век од почетка Првог светског рата нужно је истражити и објавити још непозната сведочанства о учесницима и догађајима из наше прошлости. Један од нових извора је и богата Јанковићева рукописна грађа и преписка која ће тек бити доступна истраживачима и јавности.

DANICA OTAŠEVIĆ

RADOJE M. JANKOVIĆ – IN MEMORY OF FIELD MARSHAL ŽIVOJIN MIŠIĆ

Summary

Radoje M. Janković is one of the names in our history, diplomacy and literature that sank into oblivion. He was born in Čačak in 1879. In the first decades of the 20th century he participated in numerous revolutionary events, in several battles which were fought by the Serbian army from 1912 to 1916. He took care of supplying clothes and shoes for the units at the front; in short periods of peace, he wrote stories and his memories about the killed comrades from the wars for newspapers and magazines. He retreated through

Albania with the troops and was at the Salonica Front from where he was sent to Russia to organize voluntary units and collaborate with the Russian General Headquarters. He pleaded strongly for the unification of the South Slavs and national enlightenment of the people. The position that he had in Petersburg in 1917 was used for the defense of his comrades-in-arms sentenced to prison in the Salonica trial, which brought him to trial. He was sentenced to 15 years in prison in a resumed trial. In May 1917 Janković lost the ranks and earnings. He refused to go back to Thessalonica. He stayed in Russia where the revolution had spread and in 1918 he entered into a Bolshevist marriage with Natalija Kalmić. In the next five-six years the couple wandered around Asia and Europe. When they came to Zemun in 1923, Janković was arrested and taken to prison in Zabela. Then he was moved to Sremska Mitrovica. After two years he was pardoned by King Alexander, and then in 1926 he was sent to America to be a consul. He died on 29 November 1943 during the German occupation of Belgrade.

Radoje Janković was proficient at writing, he wrote in numerous newspapers before the First World War, but even later he published two books of stories, a large number of articles and debates in national and foreign newspapers, but he also left a lot of handwritten texts. These still unexplored documents and testimonies about the turbulent events in which he participated have been given to the Town Library "Vladislav Petković Dis" in Čačak by Janković's daughter Vidosava, retired professor of English at the Faculty of Philology in Belgrade. The text about Field Marshal Živojin Mišić is just one of the unpublished and unknown documents to the public. In the year when we mark a century from the beginning of the First World War, it is necessary to explore and publish some more unknown testimonies about the participants and events from our past. One of the new sources is a rich Janković's handwritten record and correspondence which will be available to the researchers and the public.

ЛИТЕРАТУРА

- Јанковић, Радоје, *Дани и године,* Магелан Прес, Београд, 2013.

- *Српски библиографски речник,* четврта књига, Матица српска, Нови Сад, 200, 9303 и 304.

Маџаревић, Ж. Радош, *Први грађанин Чачка 1839-1944.,* Међуопштински историјски архив, Чачак, 2012.

- Извештај чачанске гимназије за школску 1896/97. годину, Крагујевац, 1897.

- Недељковић, Оливера, „Дани и године Радоја М. Јанковића", у: *Дисово пролеће* број 41, Чачак, 2010.

- Мала енциклопедија Просвете, Београд, 1978.

- Мишић, Живојин, *Моје успомене*, Београдски издавачко-графички завод, 1978.

- Оташевић, Даница, „Кројио историју па заборављен", у: *Дисово пролеће,* бр 45. Чачак, 2014. срт 34-35.

- Несређена и необрађена писана и документарна заоставштина Радоја М. Јанковића у Градској библиотеци у Чачку.

- Завичајне колекције Чачка - http://87.237.205.195/zavicajne-kolekcije/collections/

УДК: ?????????

ЗОРАН МАРИНКОВИЋ
виши архивски помоћник прве врсте
Међуопштински историјски архив Чачак

СПИСАК ОБВЕЗНИКА ПРОШЛИХ КРОЗ АЛБАНИЈУ ИЗ ОПШТИНЕ АТЕНИЧКЕ

АПСТРАКТ: Ни читав век од почетка Великог рата нису откривене и пописане све жртве тог светског сукоба. Такође, не постоје ни прецизни подаци о свим учесницима у том сукобу који је однео бројне жртве на свим странама, а посебно био трагичан за Србију. Поред великог броја погинулих и умрлих становника, Србија је, као победник у том рату, по његовом завршетку остала без своје државности утопивши се у нову државну творевину. Да ли по жељи моћних савезника или и својом заслугом, тек тековине велике победе остале су без резултата. У овом броју *Изворника* објављујемо „Списак обвезника прошлих кроз Албанију“ из општине атеничке.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Албанија, Атеница, Кулиновци, погинуо, умро, Љеш, Драч, Скадар.

У Међуопштинском историјском архиву, у фонду општине атеничке, чува се списак војних обвезника ове општине који су прошли преко Албаније. Иначе, тадашња општина атеничка обухватала је села Атеницу и Кулиновце.[1] Списак је настао 21. фебруара 1921. Сачињен је на 16 страна, од којих су седам празне. Уписано је 94 војна обвезника, с тим што у списку има 95 редних бројева, али под бројем 94 нико није забележен. Од 94 војна обвезника за 17 њих констатовано је да су погинули или умрли у току рата. За неке је уписано и место и време смрти, а за неке констатација „Не зна се“.

Као и све евиденције, и ова је, свакако, непотпуна. Да је тако сведоче и спомен плоче погинулим војницима из Атенице и Кулиноваца, које се налазе у Чачанској цркви, пошто су се ова два села, поред Чачка, Лознице, Јездине и Придворице, налазила у црквеној општини Чачак. На тим спомен – плочама уписано је 58 житеља из Атенице и 21 Кулиноваца који су животе изгубили од 1912. до 1918. године. Плоче су од црног гранита, са уклесаним словима обојеним златастом бојом, у горњем делу лучно засведене. На обе плоче, у горњем делу уклесан је истоветан текст: „Јунаци пали на пољу части за слободу своје браће и величину своје домовине у ратовима од 1912. до 1918. год.” На првој плочи

1 Витомир Василић, *Водич Међуопштинскої историјскої архива Чачак*, Чачак, 1988, 41 – 42.

су уклесана имена погинулих из Чачка, а на другој, поред наставка списка и погинули из осталих села. Из Атенице уписани су: „Алекса Димитријевић, пеш. пуков. Добривоје Средојевић, Димитрије Средојевић, Здравко Средојевић, Милорад, Милутин и Љубомир бр. Јанковићи, Сретен Драгутиновић, Милун Перишић, Вукашин Маслаћевић и син Милоје, Велимир Велисављевић и син Милисав, Витомир и Алексије бр. Ћировићи, Гвозден Војиновић, Средоје Матовић, Љубисав Драгутиновић, Милосав Боричић, Петар Баралић, Миљко Баралић, Драгољуб Ћирковић, Средоје Ћирковић, Адам Ћирковић, Владимир Јањић, Чедомир, Ђорђе и Петар бр. Јанићи, Добросав Неофитовић, Драгутин Џамадановић, Радомир Перишић, Душан Драгутиновић, Милорад Спасојевић, Милисав Чубрак, Андрија Рафаиловић, и син Милутин, Светислав Лишанчић, Живорад Којовић, Живојин Василијевић, Радомир Матовић, Милорад Ружичић, Аврам Ружичић, Пантелија Капларевић, Живко Рађеновић, Милан Париповић, Бранислав Глишић, Милан Станић, Радисав Ђуровић, Божа Пекић, Ранко Радосављевић, Милан Василић, Петар Пејчиновић, Ратко Јанић, Петар Трипковић, Љубисав Гудурић, Милисав Гудурић, Милисав Гудурић, Аксентије Цветковић."[2] Из Кулиноваца: „Бранислав Луковић, Вукашин Јаковљевић, Радомир Петровић, Ђурђе Велисављевић, Ђорђе Луковић, Обрад и Обрен бр. Петровићи, Тихомир Мишовић, Стеван Мишовић, Љубица Мил. Мишовића, Павле Павловић, Јован Павловић, Никола Бугарчић, Љубомир Нешовић, Миладин Нешовић, Тихомир Нешовић, Јеротије Нешовић, Чедомир Шићевић, Љубомир Шићевић, Станимир Лазовић, Јездимир Ристовић."[3] Из пописа у документу општине атеничке може се видети да 10 од 17 погинулих није уписано у спомен – плоче у чачанској цркви.

„СПИСАК ОБВЕЗНИКА ПРОШЛИХ КРОЗ АЛБАНИЈУ"

Т. бр	Чин и род оружја	Име и презиме	У којој је јединици био при преласку преко Албаније	Село	Место где стално живи	Умро место и датум
1	Наред.	Светолик Филипа Лишанчића	X пеш. пук	Атеница	Атеница	
2	Редов	Бранко Вула Вучићевића	X пеш. пук	Атеница	Атеница	
3	редов	Живко Матија Велисављевића	X пеш. пук	Атеница	Атеница	
4	Капл.	Будимир Драгомира Симеуновића	X пеш. пук	Атеница	Атеница	
5	Капл.	Ђурђе Милана Станића	X пеш. пук	Атеница	Атеница	
6	Редов	Владислав Живка Ћирковића	X пеш. пук	Атеница	Атеница	
7	Поручн.	Мијалко Димитрија Средојевића	X пеш. пук	Атеница	Атеница	

2 Милован Вуловић, *Знамења слободе*, Чачак, 1994, 36 – 37.

3 Исто.

8	Нар.	Стеван Милана Петровића	X пеш. пук	Кулинов	Кулиновци	
9	Ред.	Вуле Перише Драгутиновића	X пеш. пук	Атеница	Атеница	
10	Редов	Александар Спасоја Лишанчића	X пеш. пук	Атеница	Аеница	
11	П. нар.	Обрад Јована Којовића	X пеш. пук	Атеница	Атеница	
12	Капл.	Вукашин Филипа Лишанчића	X пеш. пук	Атеница	Атеница	
13	Наред..	Властимир Миладина Ђокића	X пеш. пук	Атеница	Атеница	
14	Редов.	Миломир Живана Баралића	X пеш. пук	Атеница	Атеница	
15	Редов.	Радомир Алексе Средојевића	X пеш. пук	Атеница	Атеница	
16	Пнаред.	Војислав Алексе Гавриловића	X пеш. пук	Атеница	Београд	
17	Редов	Божидар Миладина Ђокића	X пеш. пук	Атеница	Атеница	
18	Редов	Миливоје Радисава Марковића	X пеш. пук	Атеница	Атеница	
19	Пнаред.	Војин Ђорђа Војиновића	X пеш. пук	Атеница	Атеница	
20	Редов	Станимир Чедомира Гавровића	X пеш. пук	Атеница	Атеница	
21	Пнаред.	Милан Аврама Ружичића	кап. жандар.	Атеница	Атеница	
22	Пнаред.	Витомир Танасија Ружичића	кап. жандар.	Атеница	Атеница	
23	Пнаред.	Рајко Младена Баралића	команд. жандар.	Атеница	Аеница	
24	Нар.	Милан Панта Баралића	Шум. пољ. арт.	Атеница	Атеница	
25	Капл.	Панта Милана Пантовића	команд. жанд.	Атеница	Атеница	
26	Пнар.	Милутин Димитрија Мишовића	посад. арт.	Кулиновци	Кулиновци	
27	Каплар	Радослав Влајка Главоњића	X пеш. пук	Атеница	Атеница	
28	Редов	Миленко Милана Мишовића	X пеш. пук	Атеница	Атеница	
29	Редов	Живко Обрена Главоњића	X пеш. пук	Атеница	Атеница	
30	Наред.	Обрад Мијаила Бугарчића	X пеш. пук	Кулиновци	Кулиновци	
31	Пнаред.	Душан Димитрија Мишовића	шумад. арт. пук	Кулиновци	Кулиновци	
32	Пнаред.	Тихомир Николе Бугарчића	II пољ. бол.	Кулиновци	Кулиновци	
33	Пнаред.	Чедомир Љубомира Петронијевића	X пеш. пук	Атеница	Атеница	
34	Редов	Живко Мијаила Бугарчића	X пеш. пук	Кулиновци	Кулиновци	
35	Наред.	Јован Љубомира Петронијевића	X пеш. пук	Атеница	Атеница	
36	Пнаред.	Миленко Милосава Ружичића	X пеш. пук	Атеница	Атеница	
37	Редов	Радомир Љубомира Петронијевића	X пеш. пук	Атеница	Атеница	
38	Редов	Јездимир Милосава Ненадића	Шум. пољ. арт.	Атеница	Атеница	
39	Редов	Драгутин Панта Исаиловића	X пеш. пук	Атеница	Атеница	
40	Редов	Мирослав Чедомира Ћирковића	X пеш. пук	Атеница	Атеница	
41	Редов	Светислав Николе Гудурића	X пеш. пук	Атеница	Атеница	
42	Наред.	Живојин Милосава Ненадића	X пеш. пук	Атеница	Београд	
43	Редов	Тихомир Драгоја Драгутиновића	X пеш. пук	Атеница	Атеница	
44	Редов	Видосав Спасоја Икодиновића	X пеш. пук	Атеница	Атеница	
45	Пнаред.	Богољуб Јована Ћирковића	X пеш. пук	Атеница	Атеница	

46	Редов	Драгић Милоја Лишанчића	X пеш. пук	Атеница	Атеница	
47	Редов	Живко Ђорђа Милосављевића	X пеш. пук	Атеница	Атеница	
48	Каплар	Иван Благоја Драгутиновића	X пеш. пук	Атеница	Атеница	
49	Редов	Лука Драгутина Драгутиновића	X пеш. пук	Атеница	Атеница	
50	Редов	Милић Вула Трипковића	X пеш. пук	Атеница	Атеница	
51	Поруч.	Милан Милосава Новитовића	X пеш. пук	Атеница	Атеница	
52	Пнаред.	Петар Димитрија Мишовића	XII пеш. пук	Кулоновци	Кулиновци	
53	Каплар	Раде Драгоја Драгутиновића	X пеш. пук	Атеница	Атеница	
54	Наред.	Светозар Радојице Витоловића	X пеш. пук	Атеница	Атеница	
55	Редов	Сретен Аксентија Прелића	каубич. пук I батерија	Кулиновци	Кулиновци	
56	Редов	Тадија Миљка Манговића	X пеш. пук	Атеница	Атеница	
57	Редов	Тадија Јована Којовића	X пеш. пук	Атеница	Атеница	
58	Рез.кап.	Драгомир М. Васиљевић	X пеш. пук	Кулиновци	Кулиновци	
59	Наред.	Тома Вула Перишића	X пеш. пук	Атеница	Атеница	
60	Наред.	Ивко Шолајић, Петроније отац	X пеш. пук	Кулиновци	Кулиновци	
61	Редов	Никола Вукашина Вујовића	X пеш. пук	Атени.	Атеница	
62	Редов	Миленко Павла Маслаћа	X пеш. пук	Атен.	Атеница	
63	Пнаред.	Бранисав Игњата Јовичића	X пеш. пук	Кулиновци	Кулиновци	
64	Капл.	Радомир Млађена Ђолајића	X пеш. пук	Кулиновци	Кулиновци	
65	Подпор.	Тихомир Јована Ћирковића	X пеш. пук	Атен.	Атеница	
66	подпор.	Љубисав Вуја Луковића	ком.жандарм.	Кулинов.	Београд	
67	Редов	Јанко Живојина Лучића	X пеш. пук	Кулинов.	Кулиновци	
68	Редов	Миленко Живојина Лучића	X пеш. пук	Кулинов.	Кулиновци	
69	Редов	Спасоје Петра Прелића	X пеш. пук	Атен.	Атеница	
70	Редов	Миломир Обрена Перовића	X пеш. пук	Кулинов.	Кулиновци	
71	Каплар	Секула Богосава Петровића	коман. жандар.	Кулинов.	Кулиновци	
72	Редов	Миљко Милосава Ковачевића	X пеш. пук	Кулинов.	Кулиновци	
73	Редов	Бошко Јоксима Јевтовића	X пеш. пук	Атеница	Атеница	
74	Редов	Микаило Миладина Вујовића	X пеш. пук	Атеница	Атеница	
75	Редов	Драгољуб Ранка Левајца	шумад. коњички пук	Кулинов.	Кулиновци	
76	Наред.	Недељко Вукосава Вилимановића	X пеш. пук	Атен.	Атеница	
77	Редов	Миленко Милисава Стеванчевића	Профијант	Атен.	Атеница	умро 1918. год. у Бикову[4]

4 Није уписан у спомен – плочу у чачанској цркви.

78	Наред.	Јездимир Филипа Словића	ком. жандарм.	Атен.	Атеница	Умро 1917 у Црној реци[5]
79	Наред.	Пантелија Јеврема Капларевића	XXI пеш. пук	Атен.	Атеница	Погинуо 1916 г. Црна река
80	Редов	Добривоје Обрада Средојевића	XXI пеш. пук	Атен.	Атеница	Погинуо 1916 г. Црна река
81	Редов	Александар Божа Јуковића	XII пеш. пук	Атен.	Атеница	умро 1918. г. Вертекоп[6]
82	Редов	Милисав Велимира Велисављевића	___	Атен.	Атеница	Незна се
83	Редов	Светислав Велимира Симеуновића	___	Атен.	Атеница	Незна се[7]
84	Редов	Драгослав Живка Ћирковића	Шума. коњ. пук	Атен.	Атеница	Незна се
85	Редов	Милан Милосава Нешовића	X пеш. пук	Кулинов.	Кулиновци	Незна се[8]
86	Редов	Милош Игњата Вучићевића	X пеш. пук	Кулинов.	Кулиновци	Незна се[9]
87	Редов	Велисав Василија Јањића	X пеш. пук	Атеница	Атеница	умро 1915.г. Љеш[10]
88	Редов	Аврам Милосава Ружичића	X пеш. пук	Атеница	Атеница	умро 1915.г у Тирани
89	Редов	Цветко Радосава Лазовића	X пеш. пук	Кулинов.	Кулиновци	Погинуо 1916.г. [на] Кајмакчалану[11]

5 Исто.

6 Исто.

7 Исто.

8 Исто.

9 Исто.

10 Рођен је 1867. године у Горачићима, Драгачево. Био је истакнути социјалиста и оснивач прве социјалистичке кооперативе „Свест“ у Атеници, у којој је примењиван принцип „три осмице“: осам сати рада, осам сати културног уздизања и осам сати одмора. Приврженик идеја Светозара Марковића и Васе Пелагића. У Чачку један од оснивача КУД „Абрашевић“, Занатлијске библиотеке и писац више историографских и позоришних дела и књига песама. У Велики рат ступио као добровољац. Његови потомци сумњају да је убијен у Драчу 1915. године. Његово име не налази се на спомен плочи у Чачанској цркви где су уписани погинули из Атенице 1912 – 1918. Радован М. Маринковић и Зоран Маринковић, *Биографски лексикон Горачића, Губереваца и Живице*, Гуча, 2013, 59 – 60; Милован Вуловић, *нав. дело*, 36, 37.

11 Није уписан у спомен – плочи у чачанској цркви.

90	Наред.	Војислав Милије Василијевића	X пеш. пук	Атен.	Атеница	Погинуо 1917 г. Добро поље[12]
91	Редов	Будимир Алексе Средојевић	X пеш. пук	Атен.	Атеница	умро 1915. год. Незна се[13]
92	Редов	Средоје Јанка Матовића	X пеш. пук	Атен.	Атеница	Незна се
93	Редов	Гвозден Ђорђа Војиновића	X пеш. пук	Атен.	Атеница	умро 1915 год. Скадар
94[14]						
95	Наредн	Стеван Мијаила Јеротијевића	Шум. пук II поз.[15]			

Преписати

"3768 МП Председник општине
25 фебруара 1921 год. Војин Војиновић
Атеница
деловођа
В.Ж. Милорадовић"[15]

Објављивањем овог прилога покушавамо да осветлимо време Првог светског рата и укажемо на учеснике у том ратном сукобу. Уједно подсећамо на учеснике у том сукобу из Атенице и Кулиноваца који су дали не мали допринос победи српске војске.

Резиме

Сто година од почетка Првог светског рата још увек нису пописане све жртве у том сукобу, нити учесници у њему. Огромне жртве које је поднела наша земља обавезују нас да им посветимо достојну пажњу и, бар, попишемо њихова имена. У овом броју *Изворника* објављујемо „Списак обвезника прошлих кроз Албанију“ из општине атеничке који се чува у Међуопштинском историјском архиву Чачак у фонду општина атеничка, кутија број 2. Списак евидентно није потпун, о чему сведоче спомен плоче погинулих војника из ове општине које се налазе у чачанској цркви.

12 Исто.

13 Исто.

14 Под овим бројем у оригиналном списку нико није уписан.

15 Остали подаци за Јеротијевића нису уписани.

16 Међуопштински историјски архив Чачак, општина атеничка, К – 2.

ZORAN MARINKOVIĆ

THE REGISTER OF THE CONSCRIPTS FROM THE MUNICIPALITY OF ATENICA WHO RETREATED THROUGH ALBANIA

Summary

It has passed a hundred years since the beginning of the First World War and yet, neither all the victims of the war have been registered nor its participants. A large number of victims that our country had, oblige us to devote full attention and, at least, to register their names. In this issue of Izvornik , we have published "The register of the conscripts from the Municipality of Atenica who retreated through Albania", which is kept in the Historical Archives of Čačak, in the fund of the Municipality of Atenica, box no 2. The register is obviously incomplete, which can be testified by the commemorative plaques of the killed soldiers from this municipality placed in the church of Čačak.

УДК: ?????????

Др АЛЕКСАНДАР В. САВИЋ
архивски саветник
Историјски архив Ужице

КАРТОН ЛИЧНИХ И СЛУЖБЕНИХ ПОДАТАКА ГЕНЕРАЛА ЂОРЂА Р. АРАНЂЕЛОВИЋА

АПСТРАКТ: У овом прилогу приређен је персонални досије дивизијског генерала Ђорђа Р. Аранђеловића. Архивска грађа чува се у Војном архиву у Београду, фонд Досијеи персоналних података официра, подофицира и чиновника Краљевине Југославије. Досије се састоји од 30 страна, са одговарајућим испуњеним обрасцима и табелама. Садржи податке о школовању, професионалном напредовању, учешћу у ратовима и одликовањима генерала Аранђеловића.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Ђорђе Р. Аранђеловић – дивизијски генерал, Балкански ратови, Први светски рат, армијска област, Ивањица, одликовања, Војна академија

Картон личних и службених података генерала Ђорђа Р. Аранђеловића даје потпуну слику богате војничке каријере официра који је остварио изузетне резултате на бојном и дипломатском пољу.

Ђорђе Р. Аранђеловић рођен је 17. (30) марта 1884. године у Ивањици[1]. Основну школу учио је у родном месту, шест разреда гиманзије у Крагујевцу, Војну академију у Београду. У току професионалне каријере, прешао је пут од водног официра, командира чете, команданта батаљона, команданта пука, команданта пешадије Косовске па Јадранске области, команданта Вардарске и Потиске дивизијске области и помоћника команданта 4. армијске области. Поред командних дужности, био је шеф обавештајне секције Шумадијске дивизије. Након завршетка Првог светског рата служио је у посланству у Паризу (1919) и као војни аташе у Берну у Швајцарској (1919-1925).

Био је ожењен Десанком, кћерком Даре и Љубе Давидовића, председника Министарског савета, која је преминула 26. априла 1925. године. Оженио се касније са Лепосавом, кћерком Христине и Крсте Обрадовића, трговца из Пожаревца. Имао је троје деце: Александра (23. новембар 1910 – 4. јануар 1918),

1 Историјски архив Ужице, Матична књига рођених цркве ивањичке, година 1884, страна 60. У овој матичној књизи стоји да је Ђорђе крштен 25. марта 1884. године. Родитељи су му били Ранко (телеграфиста) и мајка Анка, а био је седмо дете по реду.

Душана (19. децембар 1911 - 6. март 1928) и Драшка (9. септембар 1930 -)[2]. Пензионисан је 23. октобра 1940. године. Реактивиран је 1941. године, али је убрзо одведен у заробљеништво. После рата није наставио службу. За своје заслуге у рату и миру одликован је са 13 домаћих и два страна одликовања. Преминуо је у Пожаревцу, 24. априла 1960. године.[3]

Персонални досије генерала Аранђеловића написан је на 30 страна у који су подаци унети углавном писаћом машином. Досије се састоји од службених забелешки, неколико Аранђеловићевих фотографија и низа табела које прате његово школовање и професионалну каријеру. У првом делу картона су подаци о школовању и дужностима које је обављао у миру и рату. Затим се прецизно наводе датуми где је, на који начин рањен и да ли је то оставило последице на његову способност да врши службу. У наредним табелама забележени су подаци о времену, месту и дужностима које је вршио, као и о унапређењима која су објављивана у *Службеном војном листу*.

Посебно су истакнуте и детаљно описане његове дужности у току Првог и Другог балканског и Првог светског рата са прецизно наведеним датумима где је и када боравио на ратиштима. Поред тога, у Картону личних и службених података наведена су хронолошким редом домаћа и страна одликовања које је генерал Аранђеловић добио за заслуге у ратовима и у миру. На крају, дата је општа оцена, где је наглашено да овај официр „спада у ред врло добрих инжињеријских официра, да је чврстог карактера и озбиљан радник“.

КАРТОН ЛИЧНИХ И СЛУЖБЕНИХ ПОДАТАКА ГЕНЕРАЛА ЂОРЂА Р. АРАНЂЕЛОВИЋА

Које је војне школе завршио и у којој војсци свршио (од – до) и има ли документа?
1900–1903 Нижу школу Војне академије; 1908 – 1910. Вишу школу Војне Академије – докумената пропала при окупацији Београда.

Кад, где и какав је специјални курс свршио у војсци – морнарици?
Пешадијску школу гађања 1911. године у Београду и Рипњу.

У којим је ратовима учествовао и у којој војсци – морнарици?
Са Српском војском у Балканским ратовима 1912. и 1913. и у Светском рату.

У коме је роду или струци (грани), у каквој команди (установи), у коме чину и на каквој дужности учествовао у ратовима (од – до)?

2 Војни архив, Досијеи персоналних података официра, подофицира и чиновника Краљевине Југославије, К-41, 290.

3 *Српски биографски речник*, том 1, Нови Сад, 2004, 244; Миле Бјелајац, *Генерали и адмирали Краљевине Југославије 1918 – 1941*, Београд, 2004, 122-123; Биографски лексикон Златиборског округа, Београд, 2006, 14 – 15; http://www.maticasrpska.org.rs/stariSajt/biografije/tom01.pdf;

К-41

1) Број регистра

а) писмено-евиденц. б.	б) војног округа
9/3	–

МИНИСТАРСТВО ВОЈСКЕ И МОРНАРИЦЕ
КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

КАРТОН

290

II
2) Број картона.

ЛИЧНИХ И СЛУЖБЕНИХ ПОДАТАКА ОФИЦИРА (ВОЈНИХ ЧИНОВНИКА)

К-41/290

3)	Род или струка	Пешадиски			
4)	Чин	Дивизијски генерал			
5)	Презиме	АРАНЂЕЛОВИЋ			
	Очево име	РАНКА			
	Име	ЂОРЂЕ			
6)	Лични опис:	Стас: средњи	Бркови:	смеђи кресани	
		Лице: округло	Уста:	мала	
		Коса: седа	Брада:	бријe	
		Очи: смеђе	Особени знаци:	нема	
		Нос: правилан			

7) Стручна ранглиста активних официра:

Година	1929	1932				
Страна	45	15				
Број	146	34				

Из војске Краљевине Југославије
290 листа 9 лист
кутија 41

I ЛИЧНИ ПОДАТЦИ:

8) Надлежно место:	Село: Иваница	9) Датум рођења: (по новом календару)	30. Марта 1884. г.
	Општина: Иваничка		
	Срез: Моравички		
	Бановина: Дринска		
	Војни округ: Ужички		

1053—30. Образац 18

Као капетан II и I класе и командир 1.чете, 3.батаљона , 18. п. п. у ратовима 1912. и 1913. године.

Од 15. јула 1914. г. командир 4. чете, 1. батаљона, 7. п. п. II позива, од 30. јула 1914. г. в. д. Начелника штаба Обреновачког одреда, а од 7. новембра 1914. г. Помоћник начелника штаба истог одреда; од 1. јануара 1915. г. до 1. децембра 1915. г. Помоћник начелника штаба Комбинованог одреда, потом на служби код делегата при Црногорској Врховној команди до 7. јануара 1916. г, затим до 8. марта 1916. г. На служби у штабу Дринске дивизије II позива.

Од 8.марта 1916. г. до 31. марта 1917. г. Начелник штаба II пешадијске бригаде Шумадијске дивизије; од 1. априла 1917. г. до 17. јуна 1917. г. Шеф обавештајне секције Шумадијске дивизије. Од 21.јуна 1917. г. командант 3. батаљона 7. п. п, тад санет са положаја на носилима у болницу (од јаке реуме) и назначен у VII пук за прву попуну. Од 18.октобра 1918. г. до 1. фебруара 1919. г. командант 3. батаљона 7. пешадијског пука, потом на служби код војног изасланика у Паризу, а од 21. јула 1919. г. код војног изасланика у Берну.

Кад, на ком положају је рањен, у који део тела и последице тога?

10. октобра 1912. године на Нагоричанском положају (Куманово) шрапнелним куглицама у трбух и леву руку. Шака леве руке мало деформисана, а та рука снагом осетно слабија од десне.

СЛУЖБЕНИ ПОДАЦИ

Кад је, у коју војску – морнарицу, школу и у коме својству ступио (на одслужење рока, у Војну академију, подофицирску школу итд.) и на који рок?		1. септембра 1900. године у Нижу школу Војне академије.
ПРОИЗВОДСТВО ЗА ОФИЦИРА (ВОЈНОГ ЧИНОВНИКА)		
Број и датум указа којим је произведен за официра, односно примљен, из које војске – морнарице, у коме чину и роду (струци)		27. августа 1903. године за потпоручника.
Заклетва	а)Кад и у којој команди (поглаварству) је положио усмену?	У Краљевском посланству у Берну – Швајцарска 2. децембра 1921. године.
	б) Кад и коме је предао писмену заклетву (број заклетве)?	2. децембра 1921. године краљевском посланику у Берну – Швајцарска – није заведена.

У Н А П Р Е Ђ Е Њ А:						
а) У чин	б) У к а з			В) Сарангомод:		
	Број	Датум	Страна Службеног Војно глиста	Дана	Месеца	Година
каплара		6-III-1901. г.		6	III	1901.
поднаредника		11-IX-1901. г.		11	IX	1901.
наредника		11-IX-1902. г.		11	IX	1902.
потпоручника	Ф.А.Бр. 3268	27. августа 1903. г.	670/903	27	VIII	1903.
поручника		27. јуна 1907. г.	436/907	27	VI	1907.
капетан II класе		5. новембра 1911. г.		5	XI	1911.
капетан I класе		14. јануара 1913. г.	5/913	14	I	1913.
мајора		1.октобар 1915. г.		1	X	1915.
потпуковника	Ф.Ђ. Бр. 32.327	14. октобра 1920. г.	1983/920	14	X	1920.
пуковника	Ф.Ђ. Бр. 34.955	14. октобра 1924. г.	2082/24	14	X	1924.
бригадног генерала	А.Ђ. Бр. 33.153	17. децембра 1929. г	2026/26	17	XII	1929.
дивизијског ђенерала	А.Ђ. Бр. 19.612	6. септембар 1934. г.	1354/34	6	IX	1934.

СЛУЖБА У ВОЈСЦИ –МОРНАРИЦИ

У времену од – до	Где се налази?	На каквој дужности /Бр. акта
27. август 1908. – 1. октобра 1908.	У 2. чети 1. батаљона 11. п. п.	Водник
1.октобра 1908. – 1. октобра 1910. г.	На Вишој школи Војне академије	Слушаоц
1. октобра 1910. – априла 1912. г.	У 4. чети 2. батаљона 18. п. п.	Водник
априла 1912. – јуна 1912.	У 4. чети 2. батаљона 7. п. п.	Командир
јуна 1912. – 6.децембра 1913.	У 1. чети 3. батаљона 18. п.п.	Командир
6.децембра 1913. – 15 јула 1914.	У Нижој школи Војне академије	Помоћник класног старешине
15 јула 1914. – 30. јула 1914.	У 4. чети 2. батаљона 7. п. п. II поз.	Командир
30. јула 1914. – 7. новембра 1914.	У штабу Обреновачког одреда	В.д. начелника штаба
7. новембра 1914. – 1. јануара 1915.	У штабу Обреновачког одреда	Помоћник начелника штаба
1. јануара 1915. – 1. децембра 1915.	У штабу Комбинованог одреда	Помоћник начелника штаба
1. децембра 1915. – 7. јануара 1916.	У Црногорској Врховној команди	Ађутант нашег делегата
7. јануара 1916. – 8. марта 1916.	У штабу Дринске дивизије	Заступник помоћника начечника штаба

8. марта 1916. – 31. марта 1917.	У штабу пешадијске бригаде Шумадијске дивизије	Начелник штаба
31. марта 1917. – 17. јуна 1917.	У штабу Шумадијске дивизије	Шеф обавештајне секције
17. јуна 1917. – 18. октобра 1917.	У 3. батаљону 7. п. п.	Командант
18. октобра 1917. – 18. новембра 1918.	У 7. пешадијском пуку	За прву попуну
18. новембра 1918. – 1. фебруара 1919.	У 3. батаљону 7. пешадијског пука	Командант
1. фебруара 1919. – 21. јул 1919.	Код Војног изасланика у Паризу	На служби
21. јул 1919. – 23. октобар 1920.	Код Војног изасланика у Берну	Помоћник
23. октобар 1920. – 17. фебруар 1925.	У Краљевском посланству у Берну	Делегат Министра војске и морнарице
17. фебруар 1925. – 30. април 1928.	У 9. пешадијском пуку	Командант АЂ. Бр. 1714 од 17-I-1925. г.
30. април 1928. – 10. маја 1929.	У 19. пешадијском пуку	Командант АЂ. Бр. 12509 од 30-IV-1928. г.
10. маја 1929. – 25. мај 1932. г.	Командант пешадије Косовске дивизијске области	Командант АЂ. Бр. 9233 од 22- IV - 1929.г
25. мај 1932. – 1. јуна 1933. г.	Командант пешадије Јадранске дивизијске области	Командант Ађ. Бр. 9374 од 7-V-1932. г.
17. јуна 1933. – 25. септембра 1936. г.	У Вардарској дивизијској области	В. д. команданта АЂ. Бр. 8496 од 11-VI-1933. (Сл. вој. лист, стр 660/33)
30. септембра 1936. – 12. новембра 1937. г.	У команди Потијске дивизијске области	Команднат АЂ. Бр. 21169 од 6-IX-1936. (Сл. војни лист, стр 1819/36)
30. новембар 1937. -	У IV армијској области	Помоћник команданта АЂ. Бр23625 од 22-X-1937. .г
	Разрешен досадање дужности	На расположењу АЂ. Бр. 31326, од 12-IX -1940. г.
	У пензији	АЂ. Бр. 24147 од 23-X-1940. (Сл, вој. лист бр. 40, стр. 2531.
Служба у Јужној Србији или Црној Гори: место, време (дан јављања на дужност и дан разрешења – за свако место посбно):	У Ј. Србији од 20. августа до 6. децембра 1913. године. У Кос. Митровици, командир 1. чете, 3. батаљона 18. п. п. Од 10. маја 1912. до 25. маја 1932. г. У Битољу од 17. јуна 1933. г.	

Боловао за време војне службе: Које године, колико дана и од које болести?	1912/1913. г. 140 дана од ране; 1913. г. 35 дана од бронхитиса; 1914. г. пре рата 5 дана од назеба; 1917. г. 70 дана у блоници; 1918. г. 7 месеци и 5 дана у болници; /35 дана у болници и 6 месеци боловања/: 1926. г. 42 дана код куће; 1927. г. 50 дана у бањи; 1929. г. 30 дана у бањи; 1930. г. 30 дана у бањи; 1931. године 7 дана од назеба; 1932. године 7 дана од црв. ветра; 1935. г. дана од реуматизма у зглобовима; 1936. г. 32 дана од катара (запаљење слузокоже неког органа) ; 1937. г. 31 дан од реуматизма; 1938. г. 22 дана од реуме; 1939. г. 33 дана од катара	
Број и датум указа, којим је пензионисан, или је уважена оставка; односно преведен у резерву, ако је био активни официр, у коме чину, роду војске (струци)	Указом Ађ. Бр. 24147 од 23. октобра 1940. (Сл.в.л. бр. 40 страна 2531) стављен у пензију по потреби службе на основу чл. 111 тач. 2 чл. 112 Закона о устројству војске и морнарице се преводи у резерву	

ДАЉЕ ЊЕГОВО НАПРЕДОВАЊЕ ТЕКЛО ЈЕ ОВАКО:

У чин пешадијског пручника унапређен је 27 – VI – 1907.године.

У чин пешадијског капетана II кл.унапређен је 5 –XI – 1911.године.

У чин пешадијског капетана I кл.унапређен је 14 – I 1913.године.

У чин пешадијског мајора унапређен је 1 – X – 1915. године.

У чин пешадијског потпуковника унапређен је 14 – X – 1920. године (Ф.А.Бр. 32327).

У чин пешадијског пуковника унапређен је 14 – X – 1924. године. (Ф. А. Бр. 34955).

У чин пешадијског бригадног ђенерала унапређен је 17 – XII – 1929. године.
(Ађ. Бр. 33153).

У чин дивизијског ђенерала унапређен је 6 – IX – 1934.године.
(Ађ. Бр. 19612).

Стављен у пензију по својој молби 23 – X – 1940. године.
(Ађ. Бр. 24147).

КЊИГА О ЛИЧНИМ И СЛУЖБЕНИМ ОДНОСИМА ОФИЦИРА

Чин и род војске, Бојадијска

Име и презиме Ђорђе Арсићијевић

Одакле је: село, срез и округ?	Источно Моравско, [illegible]
Кад је рођен и од којих родитеља?	рођен 9 марта 1879 г. [illegible]
Које је вероисповести?	Источно православне.
Кад је у војску ступио?	6 септембра 1901 г. у Врању аспирантом
Кад је који чин добио? — из кадета	17. марта 1901 г.
, поднаредника	11. септембра 1901 г.
, наредника	11. септембра 1902 г.
, потпоручника	27. августа 1903 г.
, поручника	
, капетана II класе	
, , I ,	
, мајора	
, потпуковника	
, пукковника	
, генерала	
Шта је био пре уласка у војску?	Ђак II разреда гимназије
Зелио ожењен и којим особама, или је какве деце и колико?	
Је ли и кад из војске излазио, зашто и када се вратио, и кад је коначно у војску ступио?	
Какве је науке и где слушао, или је шта до сад дипломирао?	Основну школу и II разред гимназије у Београду, [illegible]
Је ли свршио војну академију — који и колико курс?	Свршио нижи курс војне академије у Београду
Какве језике говори, и на којим језицима чита и пише?	Српски, [illegible] и [illegible] француски, немачки и руски.
Је ли кад и у којој старији држао у школи или у другим службама? У ком роду или старији?	
Је ли прелазио из једног у други род оружја?	
Је ли кад и где у рату био?	
Је ли кад и колико био у новчаној по дисциплинској казни или због слабости?	
Је ли био кад и колико удаљен од службе?	
Је ли кад и зашто оцењиван оцењивањем или дисциплинским или чином?	
Је ли и кад добио пенсију?	
Је ли и кад стављен у пенсију и због чега?	
Кад је примљен потпуно из пенсије или пенсије?	
Је ли кад декорисан и којим декорацијама и које стране декорације имао?	
Оженјен?	
Болован?	
Какав је држао и кад отишао?	6 септембра 1903 г. [illegible] у Врању, [illegible]

У СВОЈОЈ КАРИЈЕРИ ВРШИО ЈЕ ОВЕ ДУЖНОСТИ:

Водни официр 2. чете 1. батаљона 11. пешадијског пука од 27 – VIII – 1903. до 1 – X – 1908. године.

Слушалац на Вишој школи Војне академије од 1 – X – 1908. до 1 – X – 1910.г

Водни официр 4. чете 2. батаљона 18. пешадијског пука од 1 – X – 1910. до 1912. године.

Командир 4. чете 2. батаљона 7. пешадијског пука од априла 1912. до јуна 1912. године.

Командир 1. чете 3. батаљона 18. пешадијског пука од јуна 1912. до 6 – XII – 1913. године.

Помоћник класног старешине у Војној академији од 6 – XII – 1913. до 15 – VII – 1914. године.

Командир 4. чете 2. батаљона 7. пешадијског пука од 15 – VII – 1914. до 30 – VII – 1914. године.

Врши дужност начелника штаба Обреновачког одреда од 30 – VII – 1914.до 7 – IX – 1914. године.

Помоћник начелника штаба Обреновачког одреда од 7 – IX – 1914. до 1 – I – 1915.године.

Помоћник начелника штаба Комбинованог одреда од 1 – I – 1915. до 1 – XII – 1915. године.

Ађутант нашег делегата у Црногорској Врховној команди од 1 – XII – 1915. до 7 – I – 1916. године.

Заступник начелника штаба Дринске дивизије II позива од 7 – I – 1916. до 8 – III – 1916. године.

Начелник штаба 2. пешадијске бригаде Шумадијске дивизије од 8 – III – 1916. до 31 – III – 1917. године.

Шеф обавештајне секције Шумадијске дивизије од 31 – III – 1917. до 17 – VI – 1917. године.

Командант 3. батаљона 7. пешадијског пука од 17 – VI – 1917. до 1 – II – 1919. године.

На служби код војног изасланика у Паризу од 1 – II – 1919. до 21 – VII – 1919. године.

Помоћник војног изасланика у Берну од 21 – VII – 1919. до 23 – X – 1920. године.

Делегат министра војске и морнарице кдо краљевског посланства у Берну од 23 – X – 1920. до 17 – II – 1925. године.

Командант 9. пешадијског пука од 17 – II – 1925. до 30 – IV – 1928. године.

Командант 19. пешадијског пука од 30 – IV – 1928. до 10 – V – 1929. године.

Командант пешадије Косовске дивизијске области од 10 – V – 1929. до 25 – V – 1932. године.

Командант пешадије Јадранске дивизијске области од 25 – V – 1932. до 1 – VI – 1933. године.

Вршилац дужности команданта Вардарске дивизијске области од 1 – VI – 1933. до 25 – IX – 1936. године.

Командант Потиске дивизијске области од 25 – IX – 1936. до 12 – XI – 1937. године

Помоћник команданта IV армијске области од до 12 – XI – 1937. до 12 – IX – 1940. године.

На расположењу Министра војске и морнарице од 12 – IX – 1940. до 23 –X – 1940. године. (Ађ. Бр. 21326)

У ТОКУ РАТОВА:

У српско – турском рату 1912/13. и српско – бугарском рату 1913. године био је командир 1. чете 3. батаљона 18. пешадијског пука.

У Европском рату 1914 – 1918. године био је: командир 4. чете 2. батаљона 7. пешадијског пука II позива до 30 – VII – 1914. године; вршиоц дужности начелника штаба Обреновачког одреда до 7 – XI – 1914. године; помоћник начелника штаба Обреновачког одреда до 1 – I – 1915. године; помоћник начелника штаба Комбинованог одреда до 1 – XII – 1915. године; ађутант нашег делегата у Црногорској Врховној команди до 7 – I – 1916. године; заступник начелника штаба Дринске дивизије II позива до 8 – III – 1916. године;начелник штаба 2. пешадијске бригаде Шумадијске дивизије до 31 – III – 1917. године; шеф обавештајне секције Шумадијске дивизије до 17 – VI – 1917. године; командант 3. батаљона 7. пешадијског до 1 – II – 1919. године.

РАЊЕН 10.октобра 1912.године на Нагоричанском положају (Куманово) са шрапнелом у трбух и леву руку. Шака леве руке мало деформисана и слабија.

ОЖЕЊЕН по други пут као удовац са Лепосавом ћерком Христине и поч. Косте Обрадовића, трговца из Пожаревца, има 1 сина.

ЗА ЗАСЛУТЕ СТЕЧЕНЕ У РАТОВИМА И МИРУ ОДЛИКОВАН ЈЕ НАШИМ И СТРАНИМ ОДЛИКОВАЊИМА

НАШИМ:

Златном медаљом за храборст (1912).
Медаљом за војничке врлине (1913).
Белим орлом IV степена са мачевима (1914).
Златном медаљом за храброст (1916).
Златном медаљом за ревносну службу (1917).
Белим орлом V степена.
Југословенском круном III степена.
Југословенском круном II степена.
Споменицом краља Петра I.

Споменицом за српско – турски рат 1912/13. године.
Споменицом за српско – бугарски рат 1913. године.
Споменицом за рат за ослобођење и уједињење 1914 – 1918. године.
Албанском споменицом 1915. године.

СТРАНИМ:
Руским Орденом св.Ане III степена са мачевима.
Немачким Орденом Црвеног крста I степена.

У српско – турском рату 1912/13. и српско – бугарском рату 1913. године био је: командир 1. чете Моравског пионирског полубатаљона I позива до 18 – IX – 1913. И на служби у штабу инжињерије Моравске дивизије I позива.

У Европском рату 1914 – 1918. године био је: референт инжињерије Ибарске дивизијске области до 15 –XII – 1914. године; командант Дунавског пионирског полубатаљона I позива и заступник референта и команданта инжињерије Дунавске дивизије I позива до 27 – V – 1915. године; референт и командант инжињерије Тимочке дивизије I позива до 18 – III – 1916. године; командант инжињериске алатне колоне I армије до 28 – XII – 1917. године; референт инжињерије Моравске дивизије до 4 – IV – 1918. године; референт инжињерије Битољске дивизијске области до 21 – X – 1919. године.

Приређени документ садржи значајне податке о генералу Ђорђу Аранђеловићу, једном од истакнутијих српских официра, пореклом из западне Србије. Као што се из досијеа види, генерал Аранђеловић је након успешно завршеног војног школовања, остварио запажену војну каријеру. Своје војничке способности доказао је у ослободилачим ратовима 1912 – 1918, али и на другим дужностима које је обављао као инжњеријски официр у миру. Одликован је са 13 домаћих и два страна одликовања.

Резиме

У овом прилогу приређен је персонални досије дивизијског генерала Ђорђа Р. Аранђеловића. Архивска грађа чува се у Војном архиву у Београду, фонд Досијеи персоналних података официра, подофицира и чиновника Краљевине Југославије. Садржи податке о школовању, професионалном напредовању, учешћу у ратовима, рањавању и одликовањима генерала Ђорђа Р. Аранђеловића.

Рођен је 17. (30) марта 1884. године у Ивањици. Након основног школовања и шест разреда гиманзије завршио је Војну академију у Београду. У току професиналне службе прошао је дужности од водног официра до команданта армијске области. Поред тога, био је шеф обавештајне секције Шумадијске дивизије. Након завршетка Првог светског рата служио је у посланству у Паризу (1919) и као војни аташе у Берну у Швајцарској (1919–1925). За своје заслуге у рату и миру одликован је са 13 домаћих и два страна одликовања. Преминуо је у Пожаревцу, 24. априла 1960. године.

ALEKSANDAR V. SAVIĆ

THE RECORD OF PERSONAL AND OFFICIAL DATA OF GENERAL DJORDJE R. ARANDJELOVIĆ

Summary

The personal file of the Division General Djordje R. Arandjelović is prepared in this supplement. The archival record is kept in the Military Archives in Belgrade, the fund Personal data files of the officers, non-commissioned officers and clerks of the Kingdom of Yugoslavia. It contains data about education, professional promotion, participating in wars, wounding and medals of General Djordje R. Arandjelović.

He was born in Ivanjica on 17 March 1884. After primary education and six forms of grammar school he graduated from the Military Academy in Belgrade. During his professional work he was on duty from a squad officer to the commander of the military region. Besides, he was the chief of the information section of Šumadija division. After the First World War he was on duty in the embassy in Paris (1919) and as a military attaché in Bern in Switzerland (1919-1925). He was awarded with 13 domestic and two foreign medals for his merits at war and peace. He died in Požarevac on April 24th 1960.

ЗОРАН МАРИНКОВИЋ
Чачак

БИБЛИОГРАФИЈА ИЗВОРНИКА ОД 21. ДО 30. БРОЈА

АНОНИМ (Радован М. Маринковић)[1]
Незаборавник – Преминули сарадници наше установе (27/261)[2].

АНОНИМ (Лела Павловић)
N MEMORIAM (28/57).

АЦИЋ, МИЛОМИРКА
Неколико докумената из архиве Милице Молеровић Максимовић (21/65),
Чачански кредитни завод (1901-1943) (22/53),
Дневник Исидора Драмлића (6. април – 26. април 1941) (23/137),
Дневник Исидора Драмлића (27. април 1941 – 25. мај 1941) (24 – 25/99),
Политичко ангажовање Радомира Цвијовића (26/129),
Избори за народне посланике 1903. године у општини Заблаће (27/49),
Белешке и писма Радомира К. Цвијовића из Драча 1912. и 1913. године (28/61),
Писма упућена Радомиру К. Цвијовићу на фронт августа 1914. (29/99),
Одликовања Радомира К. Цвијовића од 1912. до 1918. године (30/).

БАКОВИЋ, МИЛИЦА
Опис ратних операција у Овчарско–кабларској клисури 1914. (28/71).

БАКОВИЋ, НИКОЛА
Изабрана преписка Војка Чвркића 1935 – 1939. (28/77),
Документа о организовању прослава Нове године у чачанском крају 1948. и 1949. године (29/179),
Одељак из *Српског дневника* Роде Роде о посети Чачку и Овчарско–кабларској клисури 1915. године (30/).

БОЈОВИЋ, ЗОРАНА
Аутобиографија апотекара Аристида Јовановића (26/219),
Оцене ученика Чачанске гимназије за школску 1891/92. годину (27/39),
Попис становништва села Јездине и Придворице из 1863. године (28/65),
Документи о организовању прославе Нове године у чачанском крају 1948. и 1949. године (29/179),
Белешке о санитетским возовима, Одбора за дочек рањеника у Чачку 1914. године (30/).

БОЈОВИЋ, РАДИВОЈЕ
Неколико докумената капетана Ђорђа Протића (21/79),
Награда Задужбине архимандрита Нићифора Дучића Драгомиру Поповићу (23/115),
Ратни дневник потпоручника Костантина Михаиловића 1914 – 1916. (27/79),
Белешке Томе Живановића о римском натпису са Јелице (29/35),
Предлози за одликовање резервних официра X пешадијског пука I позива за заслуге 1914. године (30/).
БОКАРЕВ, МАРИЈА
Први зубни лекар у Чачку (26/91).

ДАВИДОВИЋ, ДАНИЈЕЛА
Распоред војних обвезника општине заблаћке за 1914. годину (30/).

ДАВИДОВИЋ, ГОРАН
Документа ЈНП „ЗБОР“ у Чачку од августа 1942. до октобра 1943. године (21/127),
Документа ЈНП „ЗБОР“ у Чачку 1944. године (22/161),

1 Идентификовање аутора непотписаних текстова извршио је приређивач библиографије.

2 Прва бројка у загради означава број *Изворника*, а друга почетну страну рада.

Предстојништво градске полиције у Чачку август – децембар 1941. године (23/159),
Предстојништво градске полиције у Чачку од јула 1941. до децембра 1942. године (24 – 25/121),
Погинули и стрељани противници НОП-а из Књиге привремене евиденције конфисковане имовине (26/179),
Формирање органа унутрашњих послова и Народне милиције у Чачанском округу октобар октобар 1944 – мај 1945. (27/209),
Месечни извештаји органа унутрашњих послова о стању у Чачанском округу јун – октобар 1945. (28/119),
„Грешник у мантији". Случај свештеника Тихомира Величковића (29/223),
Општина заблаћка у ратној 1914. години (30/).

ДАВИДОВИЋ, ГОРАН – ТИМОТИЈЕВИЋ, МИЛОШ
Мобилизациони списак Југословенске војске у отаџбини (ЈВуО) за брђанску и прислоничку општину (21/147).

КРЊАЈИЋ (ТАНАСКОВИЋ), МАРИЈА
Записници о раду Одбора за подизање споменика војводи Степи Степановићу (24 – 25/81),
Записник са оснивачке скупштине и Правила Прве чачанске брашнарске набављачко – продавачке задруге од 5. априла 1945. године (26/225),
Споменар команданта Чачанске бригаде „Ратко Митровић" Миодрага Обреновића са омладинске пруге Брчко – Бановићи (28/203).

ЛЕТИЋ, КОВИЉКА
Основне школе у Трнавском срезу школске 1931/32. године (26/137),
Записници Школског одбора Основне школе у Зеокама (28/99).

МАРИНКОВИЋ, ЗОРАН
Оснивање „Сељачке привредне слоге – задруге С. О. Ј." Чачак (22/145),
Сакупљање помоћи деци песникиње Данице Марковић (23/101),
Документа о оснивању Електричарске задруге у Лозници (24 – 25/207),
Општински избори у јежевичкој општини 1933. године (26/153),
Обнављање рада потрошачке задруге у Горачићима 1942. године (27/195),
Спискови последње одбране младића општине каонске 1912, 1913. и 1914. године (28/51),
Горачићка Земљорадничка кредитна задруга – регистрација 1921. и списак чланова (29/145),
Списак обвезника прошлих кроз Албанију из општине атеничке (30/),
Библиографија *Изворника* од 21. до 30. броја (30/).

МАРИНКОВИЋ, ЗОРАН – ШКИПИЋ, РАДОВАН
Ратни заробљеници (1941-1945) из општине прислоничке (21/183).

МАРИНКОВИЋ, РАДОВАН М.
Лист *Српски народ* о Драгачеву (23/195),
Животопис Милоша Ф. Ђосића (24 – 25/91),
Неколико докумената из архиве Милутина Раковића (26/99),
Тевтер пореских глава Горачића, Губереваца и Живице 1835. године (27/5),
Пореске главе у Горачићима и Губеревцима 1839. године (28/5),
Тевтер пореских глава у Гучи 1839. (29/25).

МАРИНКОВИЋ, РАДОВАН М. – ЛУКИЋ (прота), ЈОВАН
Летопис цркве у Вичи (22/87).

МАРКОВИЋ, др СВЕТИСЛАВ Љ.
Виша основна школа у Ивањици 1920 – 1923. (29/111).

МАРКОВИЋ, др СВЕТИСЛАВ Љ. – ПРОТИЋ, ЕМИЛИЈАН
Изградња хидроцентрале на Моравици у светлу архивске грађе (27/59).

МАТИЈЕВИЋ, ЗОРИЦА
Спајање атеничке и чачанске општине (21/117),
Чачанска трговачка омладина (22/75),
Чачанска извозна и увозна банка (23/121),
Дневник и забелешке Станојла Ковачевића свештеника (24- 25/43),
Дневник и забелешке Станојла Ковачевића (26/37),
Ратни дневник Миодрага Р. Вујовића, друга свеска (27/137),
1941. година, Први топови и први артиљерци (28/111).

МАЏАРЕВИЋ, РАДОШ Ж.
Извештај о раду Чачанске гимназије у школској 1893/94. години (21/5),

Извештај о прегледу школа у Срезу љубићком на крају школске 1905 – 1906. године (28/17).

МИЛОСАВЉЕВИЋ, (мр) ОЛИВЕРА
Оснивање и регистрација „Радио Чачка“ (1966-1967) (21/197),
Петнаестодневни извештаји Начелства округа чачанског за 1848. годину (22/5),
Полицијски извештаји Начелства округа чачанског за 1849. годину (23/5),
Полицијски извештаји Начелства округа рудничког за 1848. годину (24 – 25/5),
Полицијски извештаји Начелства округа рудничког за 1849. годину (26/5),
Полицијски извештаји Начелства округа чачанског за 1850. годину (29/39),
Наредбе окупационе среске власти у Гучи упућене каонској општини од 1916. до 1918. године (30/).

НЕДОВИЋ, РАДИСАВ
Страдање Чачана – војника Југословенске војске од 1941. до 1945. године (24 – 25/183).

ОТАШЕВИЋ, ДАНИЦА
Сећања Радоја М. Јанковића на војводу Живојина Мишића (30/).

ПАВЛОВИЋ, ЛЕЛА
Пивари – први индустријалци Србије (21/15),
Парна пивара Крен и Станковић А. Д. (22/123),
Сарадња Дома здравља са Основном школом у Лукама 1970. године (23/203),
Маргита Радовић први руководилац Архивског средишта у Чачку (24 – 25/217),
Почетак изградње пута Чачак – Гуча – Ивањица – Сјеница – Бијело Поље 1939 – 1940. (26/153),
Први увиђај Ивањице 1939. године, изградња канализације (27/179),
Од првог приказивања филма у Чачку до оснивања „Чачак – филма“ (28/23),
Тапија на воденицу у Атеници Сали бега Лознице (29/5),
Увод (30/).

ПОПОВИЋ, др ИЛИЈА В. – МАРКОВИЋ, др СВЕТИСЛАВ Љ.
Међународна сарадња чачанских аматера организованих у културно – уметничка друштва (29/249).

ПОПОВИЋ, ЉУБОДРАГ
Документа о подизању цркве у Прељини (22/101).

ПУРИЋ, МИРОСЛАВ
Неколико докумената о згради Домаћичке школе у Чачку (26/117),
Изградња Дома културе у Чачку (27/245),
Још неколико докумената о државној Школи за дечје неговатељице у Чачку 1948 – 1951. (28/241),
Двогодишња Административна школа у Чачку 1949 – 1951. (29/203),
Ратна штета на зградама основних школа у Рудничком округу у Првом светском рату (30/).

САВИЋ, (мр, др) АЛЕКСАНДАР В.
Погинули, умрли и нестали Чачани од 1912 – 1920. према листу *Ратник* 1921 – 1926. (23/83),
Жалба Алексе и Миливоја Јовашевића на пресуду Војног суда у Краљеву (24 – 25/199),
Распоред пореза на земљишта Богданице, Гојне Горе и Дружетића од 1. јануара 1890. до 1. јануара 1891. и од 1. јануара 1891. до 1892. године (27/17),
Извештај о извршеном прегледу у Среском народном одбору у Ивањици и партијској организацији Среза драгачевског јуна 1948. године (28/231),
Годишњи извештај Среског комитета КПС Ивањица за 1947. годину (29/157).
Картон личних и службених података генерала Ђорђа Р. Аранђеловића (30/).

САВИЋ, АЛЕКСАНДАР В. – ЈОВАНОВИЋ МИРОЉУБ
Избори за сенатора 1901. године у Чачку (21/47).

СТАНОЈЛОВИЋ, НИНОСЛАВ
Аутобиографија Алексе Вукомановића (24 – 25/39).

ТИМОТИЈЕВИЋ, МИЛОШ
Кафане Чачка – списак из 1938. године (23/2007).

ТРИФУНОВИЋ, БОГДАН
Списак грађана Чачка из фебруара 1919. године (23/51).

ЧЕЛИКОВИЋ, БОРИСАВ
Извештај Ф. Хофмана и Љ. Клерића о испитивању Рудника из 1874. године (29/81).

ИЗВОРНИК
ГРАЂА МЕЂУОПШТИНСКОГ ИСТОРИЈСКОГ АРХИВА
30

Превод на енглески
Светлана СИМЕУНОВИЋ

Коректура
Зоран МАРИНКОВИЋ

Штампа
Штампарија Мајсторовић

ISSN 0352-5902

РУКОПИС ПРЕДАТ У ШТАМПУ ДЕЦЕМБРА 2014.
ШТАМПАЊЕ ЗАВРШЕНО ДЕЦЕМБРА 2014.
ТИРАЖ 300 ПРИМЕРАКА